

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

На правах рукопису

МУЗИЧЕНКО ОЛЕКСІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 343.131

**РЕАЛІЗАЦІЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРИНЦИПУ НЕДОТОРКАНОСТІ
ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ**

Спеціальність 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Науковий керівник –
Бондаренко Олексій Олексійович,
кандидат юридичних наук, доцент

Харків – 2016

ЗМІСТ

ВСТУП	4
Розділ 1. ЮРИДИЧНА ПРИРОДА КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРИНЦИПУ НЕДОТОРКАНОСТІ ПРАВА ВЛАСНОСТІ	14
1.1. Поняття принципів кримінального провадження та їх основні ознаки	14
1.2. Поняття та зміст принципу недоторканності права власності в системі принципів кримінального процесу України	32
1.3. Місце принципу недоторканності права власності в системі принципів кримінального процесу України	59
Висновки до розділу 1	64
Розділ 2. ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ ПРИНЦИПУ НЕДОТОРКАНОСТІ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ ЗАХОДІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРИМУСУ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ОБМЕЖЕННЯМ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ОСОБИ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ	66
2.1. Поняття та класифікація заходів кримінального процесуального примусу, пов'язаних з обмеженням права власності особи під час досудового розслідування	66
2.2. Реалізація принципу недоторканності права власності під час застосування окремих заходів забезпечення кримінального провадження	80
2.2.1. Обмеження права власності під час тимчасового доступу до речей і документів у формі їх вилучення	80
2.2.2. Реалізація принципу недоторканності права власності під час тимчасового вилучення майна	98

2.2.3. Реалізація принципу недоторканності права власності під час застосування арешту майна	121
2.3. Процесуальний порядок проведення обшуку як гарантія принципу недоторканності права власності	154
Висновки до розділу 2	169
Розділ 3. ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ, ДІЙ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНОСТІ, ЯКІ ОБМЕЖУЮТЬ ПРАВО ВЛАСНОСТІ ОСОБИ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ	176
3.1. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування чи прокурора, які обмежують право власності під час досудового розслідування	176
3.2. Оскарження ухвал слідчого судді, які обмежують право власності під час досудового розслідування	187
Висновки до розділу 3	196
ВИСНОВКИ	198
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	203
ДОДАТКИ	253

ВСТУП

Актуальність теми. Політичні, соціальні, економічні перетворення, що відбуваються в Україні, актуалізували проблему охорони та забезпечення конституційних прав людини і громадянина. Конституцією України закріплено положення про те, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (ст. 3). У ст. 21 Конституції України зазначено, що права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними. Так, відповідно до ст. 41 Основного закону право приватної власності є непорушним. Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю. Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Однак існують певні винятки з цього загального правила. Зокрема, це стосується сфери кримінального судочинства, де вступають у суперечку суспільні та індивідуальні інтереси, виникають конфліктні ситуації, розв'язання яких потребує процесуального порядку. Наприклад, у ст. 16 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) передбачена можливість позбавлення або обмеження права власності під час кримінального провадження лише на підставі вмотивованого судового рішення, ухваленого в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним законом України.

На сучасному етапі розвитку нашої держави злочинність, набувши досить небезпечного характеру, загрожує національній безпеці України. У такій ситуації держава повинна адекватно реагувати на швидкий розвиток злочинності і запроваджувати нові засоби боротьби з нею. Тому значним кроком у сфері регулювання суспільних відносин щодо протидії злочинності стало прийняття нового КПК України, який набув чинності 20 листопада 2012 р.

Відповідно до КПК України суттєво змінено процесуальні механізми здійснення кримінального провадження. Реформа торкнулася фактично всіх

стадій кримінального процесу, у тому числі й стадії досудового розслідування. Зокрема, розширено систему заходів забезпечення кримінального провадження, які пов'язані з обмеженням права власності, а саме: тимчасове обмеження в користуванні спеціальним правом, тимчасовий доступ до речей і документів, тимчасове вилучення майна.

Актуальним залишається питання щодо застосування такого заходу забезпечення кримінального провадження, як арешт майна. Хоча арешт майна не є новим заходом забезпечення кримінального провадження у кримінальному процесуальному законодавстві України, утім залишаються актуальними окремі питання його застосування. У зв'язку з цим потребують дослідження та вирішення питання реалізації конституційного принципу недоторканності права власності на стадії досудового розслідування та його функціонального призначення в кримінальному провадженні.

Принципам кримінального провадження присвячено роботи багатьох учених: О. С. Александрова, Ю. П. Аленіна, Ю.В. Бауліна, Н. Л. Бондаренко, Ю. М. Грошевого, О. Г. Дехтяр, А. Я. Дубинського, М. В. Жогіна, О. В. Капліної, Н. С. Карпова, Є. Г. Коваленка, В.В. Крижанівського, Г.М. Куцкір, О. П. Кучинської, П. А. Лупинської, В. Т. Маляренка, О. Р. Михайленка, М. М. Михеєнка, В.В. Навроцької, В.В. Назарова, М.О. Ноздріної, В. Т. Нора, В. М. Тертишника, Л. Д. Удалової, М. Є. Шумила та ін.

Окремі заходи кримінального процесуального примусу досліджували О. В. Верхогляд-Герасименко, І. Й. Гаюр, І.В. Гловюк, Ю.М. Грошевий, М.П. Климчук, М. Костін, Ю.М. Мирошніченко, М.М. Михеєнко, В.Т. Нор, М.А. Погорецький, А.Е. Руденко, С.М. Смоков, Є. Стрельцов, О.Ю. Татаров, В.Я. Тацій, А.Р. Туманянц, В.І. Фаринник, В.О. Фінагєєв, А.В. Холостенко, М.С. Цуцкірідзе, С.С. Чернявський, І. Чугуников, С. А. Шейфер, В.П. Шибіко, О.Г. Шило, М.Є. Шумило. Разом із цим низка питань реалізації принципу недоторканності права власності під час досудового розслідування потребує подальшого вивчення та вирішення як на теоретичному, так і на законодавчому

рівні.

Викладені обставини зумовили вибір теми дисертаційного дослідження і свідчать про її актуальність.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження проведено згідно з п. 2.1, 2.6 додатку 2, п. 7.3, 7.12 додатку 7 Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015 – 2019 років, затвердженого наказом МВС України від 16.03.2015 р. № 275; п. 2.1, 7.4 Пріоритетних напрямів наукових досліджень Харківського національного університету внутрішніх справ на період 2016 – 2019 років, схвалених протоколом ученої ради Харківського національного університету внутрішніх справ від 23.02.2016 р. № 2; науково-дослідною темою Харківського національного університету внутрішніх справ «Наукове супроводження реформування системи кримінальної юстиції в Україні» (реєстраційний номер 0113U008190).

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційного дослідження є комплексний аналіз процесуального порядку реалізації конституційного принципу недоторканності права власності на стадії досудового розслідування, а також розробка відповідних науково-практичних рекомендацій щодо вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства України.

Для досягнення зазначеної мети були поставлені такі задачі:

- сформулювати поняття та визначити ознаки принципів кримінального провадження;
- розробити власне визначення поняття принципу недоторканності права власності;
- визначити місце принципу недоторканності права власності в системі принципів кримінального процесу України;
- розглянути визначені в правовій доктрині принципи (стандарт) обмеження прав особи та сформулювати систему принципів (стандартів) обмеження права власності;
- удосконалити класифікацію заходів кримінального процесуального

примусу, що пов'язані з обмеженням права власності особи під час досудового розслідування;

– охарактеризувати процесуальний порядок провадження тимчасового доступу до речей і документів, тимчасового вилучення майна, арешту майна та обшуку як окремих заходів кримінального процесуального примусу, що пов'язані з обмеженням права власності особи під час досудового розслідування;

– окреслити перелік рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування, що підлягають оскарженню, і виокремити ті, що пов'язані з обмеженням права власності;

– охарактеризувати рішення слідчого судді, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування, і виокремити ті, що пов'язані з обмеженням права власності;

– розробити науково-практичні рекомендації щодо внесення змін і доповнень до КПК України стосовно вдосконалення процесуального порядку реалізації принципу недоторканності права власності на стадії досудового розслідування.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають під час реалізації конституційного принципу недоторканності права власності на стадії досудового розслідування.

Предметом дослідження є реалізація конституційного принципу недоторканності права власності на стадії досудового розслідування.

Методи дослідження. Під час дослідження використовувалася система загальнонаукових і спеціальних методів. *Формально-логічний метод* застосовувався для визначення понять «принцип», «засада», «недоторканність», «власність», «право власності», «майно», «обмеження права власності», аналізу конструкцій деяких норм чинного законодавства України, обґрунтування висновків і пропозицій за темою дослідження (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3, 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2). *Системно-структурний метод* використовувався при визначенні заходів кримінального процесуального примусу, що пов'язані з обмеженням

права власності особи; виокремленні рішень, дій, бездіяльності, що пов'язані з обмеженням права власності особи та які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування (підрозділи 2.1, 3.1, 3.2). *Метод юридичного аналізу* застосовувався в процесі вивчення відповідних положень кримінального, кримінального процесуального законодавства (підрозділи 1.2, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2). Використання *порівняльно-правового методу* надало можливість зіставити норми кримінального процесуального законодавства України й окремих зарубіжних країн щодо сутності принципу недоторканності права власності та його унормування в кримінальному провадженні (підрозділи 1.2, 2.2, 2.3). *Соціологічний метод* застосовувався для отримання емпіричних даних, зокрема опитування за розробленими анкетами 23 суддів, 82 слідчих органів Національної поліції України, 35 прокурорів органів прокуратури України Київської, Чернігівської областей та міста Києва (підрозділи 2.2, 2.3). *Статистичний метод* використовувався для узагальнення результатів опитування практичних працівників, а також судової практики (підрозділи 2.2, 2.3). *Метод прогнозування* застосовувався під час розробки пропозицій щодо вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства України (підрозділи 2.2, 2.3, 3.1, 3.2).

Теоретичною основою дисертаційного дослідження є наукові роботи з теорії держави і права, кримінального права, кримінального процесуального права тощо.

Інформаційну та нормативно-правову базу роботи становлять: Конституція України, Кримінально-процесуальний кодекс України 1960 р., Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 р., Кримінально-процесуальний кодекс Республіки Казахстан, Кримінально-процесуальний кодекс Республіки Киргизстан, Кримінально-процесуальний кодекс Республіки Узбекистан, Кримінально-процесуальний кодекс Республіки Молдова, Кримінально-процесуальний кодекс Республіки Грузія, Кримінально-процесуальний кодекс Республіки Вірменія, Кримінально-процесуальний кодекс Республіки Азербайджан, Кримінально-процесуальний кодекс

Російської Федерації тощо.

Емпіричну базу дослідження становлять узагальнення судової практики Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ, Апеляційного суду міста Києва, Апеляційного суду Запорізької області, статистичні дані Оболонського районного суду м. Києва; результати анкетування 23 суддів, 82 слідчих органів Національної поліції України, 35 прокурорів органів прокуратури України Київської, Чернігівської областей та міста Києва.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що в дисертації обґрунтована низка нових теоретичних положень і висновків, які є комплексним дослідженням реалізації принципу недоторканності права власності під час досудового розслідування. У дисертаційному дослідженні отримано основні положення і висновки, які мають певний ступінь наукової новизни, зокрема:

уперше:

– виходячи з аналізу поглядів науковців щодо місця інституту права власності в системі права, а також місця принципу недоторканності права власності в системі принципів кримінального процесу України обґрунтовано віднесення принципу недоторканності права власності до загальноправових принципів права;

– на підставі ґрунтовного дослідження таких заходів забезпечення кримінального провадження, як тимчасове вилучення майна та арешт майна, обґрунтовано недоцільність виділення в ч. 2 ст. 167 КПК України таких складових майна, як речі, документи, гроші. Аргументовано доводиться, що згідно з чинним законодавством документ не може бути віднесений до майна (крім цінних паперів у документарній формі, які відповідно до чинного законодавства є одночасно майном і документом). З огляду на це запропоновано визначити в ч. 2 ст. 167 КПК України, що тимчасово вилученими можуть бути майно та документи, не розкриваючи значень указаних термінів та переліку їх складових, а лише назвавши ознаки, яким вони

мають відповідати. Виходячи з цього обґрунтовано необхідність включення документа до переліку об'єктів, на які може бути накладено арешт;

– обґрунтовано визначення в КПК України процесуального статусу іншого власника або володільця майна та документів, що буде єдиним для осіб, які не є стороною кримінального провадження, однак їх майнові права обмежуються при застосуванні таких заходів забезпечення кримінального провадження, як тимчасове вилучення майна та арешт майна, а також при оскарженні бездіяльності слідчого, прокурора, яка полягає в не поверненні тимчасово вилученого майна;

удосконалено:

– визначення поняття принципів кримінального провадження як системи закріплених законом основоположних правових положень, правил поведінки, основних засад, які відтворюють державну ідеологію щодо побудови кримінального процесу та визначають процесуальну форму здійснення правосуддя, забезпечують захист прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження, а їх порушення унеможлиблює реалізацію завдань та досягнення мети кримінального провадження;

– формулювання поняття принципу недоторканності права власності в кримінальному провадженні як закріплених законом правових положень, що забезпечують право особи на вільне володіння, користування, розпорядження своїм майном та допускають обмеження або позбавлення права власності виключно для реалізації завдань і досягнення мети кримінального провадження та лише на підставі вмотивованого судового рішення, ухваленого в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним законом;

– визначення поняття обмеження права власності, під яким розуміється передбачене законом тимчасове звуження можливості здійснення правомочностей власника, які полягають в обов'язку власника утримуватися від будь-яких дій або зазнавати дії з боку третіх осіб;

– систему принципів (стандартів) обмеження прав і свобод особи. Так, обмеження прав і свобод, зокрема права власності, має ґрунтуватися на законі

та відповідати принципам (стандартам): 1) пропорційності; 2) рівності; 3) підконтрольності суду; 4) тимчасовості; 5) можливості оскарження;

– класифікацію заходів кримінального процесуального примусу, що обмежують майнові права особи, залежно від виду заходів кримінального процесуального примусу; необхідності отримання дозволу слідчого судді; мети застосування;

– процесуальний порядок тимчасового доступу до речей і документів; зокрема, обґрунтована необхідність надання тимчасового доступу до речей і документів співробітникам оперативних підрозділів за дорученням слідчого, прокурора;

– положення принципу недоторканності права власності, відповідно до яких крім тимчасового вилучення майна без судового рішення можливе накладення попереднього арешту на нього;

– нормативне регулювання арешту майна як заходу забезпечення кримінального провадження, що обмежує право власності особи під час досудового розслідування. Зокрема, запропоновано у виняткових випадках накладати арешт на майно з можливістю позбавлення права фактично володіти ним (можливістю вилучення майна);

– процесуальний порядок виконання ухвали про арешт майна. Обґрунтована необхідність більш детального законодавчого врегулювання виконання ухвали про арешт майна; наприклад, вказується на необхідність складання протоколу за результатами накладення арешту на майно;

– процесуальний порядок проведення обшуку. У цьому контексті аргументується необхідність розширити мету проведення обшуку та доповнити ч. 1 ст. 234 КПК України положеннями про, те, що в разі невиконання ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів обшук проводиться з метою відшукання та вилучення зазначених речей і документів, а також з метою відшукання предметів і документів, що мають значення для забезпечення цивільного позову та з метою виконання ухвали про накладення арешту на майно;

дістало подальшого розвитку:

- розширення кола суб'єктів, які мають право оскаржити бездіяльність слідчого, прокурора, що полягає в не поверненні тимчасово вилученого майна;
- питання щодо необхідності нормативного врегулювання можливості оскарження ухвали слідчого судді про дозвіл на обшук; про продовження строку відсторонення від посади або відмову в ньому; про застосування запобіжного заходу у вигляді застави в частині її розміру;
- пропозиції щодо внесення змін та доповнень до КПК України стосовно вдосконалення процесуального порядку реалізації принципу недоторканності права власності на стадії досудового розслідування.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертації висновки та пропозиції мають значення для вирішення в ході кримінального провадження проблемних питань, пов'язаних із реалізацією конституційного принципу недоторканності права власності на стадії досудового розслідування, та можуть бути використані:

- у науково-дослідній сфері – з метою проведення подальших досліджень щодо забезпечення недоторканності права власності особи під час досудового розслідування;
- законотворчій діяльності – під час удосконалення положень чинного КПК України (акт впровадження Інституту законодавства Верховної Ради України від 10.10.2016 р.);
- правозастосовній діяльності – для використання в практичній діяльності слідчих, прокурорів, слідчих суддів (акт впровадження Головного слідчого управління Національної поліції України від 10.10.2016 р.);
- навчальному процесі – під час викладання навчальних курсів за програмами навчання слідчих, прокурорів, суддів.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дисертації оприлюднено на науково-практичних конференціях: «Держава і право: проблеми становлення і стратегія розвитку» (Ужгород, 2015); «Юридична наука в XXI столітті: перспективні та пріоритетні напрями

досліджень» (Запоріжжя, 2016); «Особливості нормотворчих процесів в умовах адаптації законодавства України до вимог Європейського Союзу» (Херсон, 2016); «Особливості розвитку законодавства України у контексті Євроінтеграційних процесів» (Харків, 2016).

Публікації. Основні положення й висновки дисертаційного дослідження викладено в чотирьох статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях України, одній статті, що вийшла друком у науковому виданні іноземної держави, та в чотирьох тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Розділ 1

ЮРИДИЧНА ПРИРОДА КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРИНЦИПУ НЕДОТОРКАНОСТІ ПРАВА ВЛАСНОСТІ

1.1. **Поняття принципів кримінального провадження та їх основні ознаки**

В юридичній літературі й донині немає єдиної думки стосовно визначення поняття принципу, зокрема і принципу кримінального процесу. Досліджуючи поняття принципу, доречно буде розпочати з його філософського розуміння, оскільки філософія як теоретичний світогляд, поряд із наукою, мистецтвом, мораллю, правом як формами суспільної свідомості, є одним із найважливіших надбань людської культури. Історично склалося так, що саме філософія була тією колискою, що виплекала і науку, і мистецтво, і мораль, і право, які набули статусу особливих проявів людського духу та практики життєдіяльності людини й суспільства [413, с. 11]. Під принципом у філософії розуміють першооснову, керівну ідею, основне правило поведінки [410, с. 382], фундаментальну (основну) причину або універсальну істину [1; 2]. Філософія визначає поняття «принцип» у кількох значеннях: 1) вихідне, яке не потребує доказів, положення теорії (те ж саме, що й аксіома або постулат); 2) внутрішнє переконання, незмінна позиція або правило поведінки (те ж саме, що й максима або заповідь) [171]. Крім того, принцип розуміється як: 1) у суб'єктивному розумінні – основне положення, передумова (принцип мислення); в об'єктивному розумінні – вихідний пункт, першооснова, найперше; 2) основоположне теоретичне знання, що не є ані доказовим, ані таким, що потребує доказування; 3) основоположна етична норма, що є або суб'єктивною – максимою – і спрямовує волю, оскільки є керівним стосовно окремих індивідів моментом, або об'єктивною – законом – і в такому випадку

визнається значимою для волі кожної розумної істоти [411, с. 364-365].

В етимологічному значенні термін «принцип» (лат. *principium* – основа, першооснова) – це 1) основне начало, на якому побудовано що-небудь (якась наукова система, теорія, політика тощо); 2) закон, основне положення про що-небудь [268].

У тлумачних словниках української мови знаходимо такі значення терміна «принцип»: 1) основне вихідне положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку і т. ін.; 2) особливість, покладена в основу створення або здійснення чого-небудь, спосіб створення або здійснення чогось; 3) переконання, норма, правило, яким керується хто-небудь у житті, поведінці [232, с. 693; 172, с. 715].

У теорії права термін «принцип» вживається в різних значеннях, як-то: 1) основні засади, вихідні ідеї, що характеризуються універсальністю, загальною значущістю, вищою імперативністю і відображають суттєві положення теорії, вчення, науки, системи внутрішнього і міжнародного права, політичної, державної чи громадської організації (гуманізм, законність, справедливість, рівність громадян перед законом тощо); 2) внутрішнє переконання людини, що визначає її ставлення до дійсності, суспільних ідей і діяльності [39, с. 110-111].

Під принципами права С.С. Алексєєв має на увазі виражені в праві вихідні нормативно-правові засади, що характеризують його зміст, його основи, закріплені в ньому закономірності суспільного життя. Принципи, вважає цей дослідник, це те, що пронизує право, виявляє його зміст у вигляді вихідних, наскрізних «ідей», головних його засад, нормативно-керівних положень [11, с. 102]. У підручнику теорії держави і права (за редакцією В.В.Копейчикова) принципи визначено як основні засади, вихідні ідеї, що характеризуються універсальністю, загальною значимістю, вищою імперативністю [263, с. 95].

На думку П.Е. Недбайла, з одного боку, принципи права відображають його об'єктивні властивості, обумовлені закономірностями розвитку певного суспільства та історично властивих йому інтересів, потреб, протиріч і

компромісів різних класів або верств населення; з іншого боку, у принципах права відображене суб'єктивне сприйняття права членами суспільства, їх моральні та правові погляди, почуття, потреби, що висловлені в різних ученнях, теоріях, напрямках праворозуміння [169, с. 14].

Вихідні, визначальні ідеї, положення, установки, які становлять моральну та організаційну основу виникнення, розвитку й функціонування права, – так розуміє принципи О.В. Зайчук [77].

Відсутня єдність думок щодо тлумачення терміна «принцип» і в кримінальній процесуальній науці.

Зокрема, В.М. Тertiшник зазначає, що принципами кримінального процесу є найзагальніші положення, правила поведінки, основні ідеї, начала, що визначають сутність і зміст діяльності суб'єктів процесу, процесуальну форму здійснення правосуддя, створюють систему гарантій встановлення істини, захисту прав і свобод людини та забезпечення справедливості правосуддя, які отримали закріплення в законі, звернені своїми правовими вимогами до всіх учасників процесу, мають загальнообов'язковий характер, забезпечуються заходами державного примусу і мають правовий механізм реалізації [264, с. 83].

М.М. Михеєнко під принципами кримінального процесу розуміє закріплені в законі і панівні в державі політичні і правові ідеї щодо завдань і способу здійснення судочинства в кримінальних справах, які визначають спрямованість і побудову кримінального процесу в цілому, форму і зміст його стадій та інститутів, порушення яких обов'язково тягне за собою скасування вироку та інших рішень у справі [153, с. 222].

М.С. Строгович висловив думку, що принципи кримінального процесу – це найбільш важливі, визначальні правові положення, на яких побудований кримінальний процес і які характеризують цей процес як дієвий спосіб активної боротьби зі злочинними зазіханнями на державу і правопорядок, а також відображають відтворення в кримінальному процесі демократизму й законності. Принципи кримінального процесу мають вихідне значення для всієї

системи процесуальних форм та інститутів, уособлюють у собі найсуттєвіші риси й властивості кримінального процесу [252, с. 124].

На погляд Т. М. Добровольської, принципи кримінального процесу – це обумовлені суспільним і державним устроєм, закріплені законодавством основні, вихідні положення, що визначають сутність організації та діяльності державних органів щодо порушення, розслідування, розгляду й вирішення кримінальних справ [66].

Я.О. Мотовіловкер зазначає: принципами є закріплені в законі вихідні положення, що визначають основні начала діяльності органів, які ведуть боротьбу зі злочинністю, права й обов'язки учасників кримінального судочинства та відображають його соціальну сутність, його найбільш суттєві риси та властивості [165, с. 22].

На думку В.П. Шибіка, принципи кримінального процесу – це закріплені в законі панівні в державі політичні та правові ідеї щодо завдань, способу формування й здійснення правосуддя в кримінальних справах, які визначають спрямованість і побудову кримінального процесу в цілому, форму і зміст його стадій та інститутів [112, с. 29].

Зважаючи на велику кількість визначень, слід виділити основні підходи науковців до розуміння поняття та сутності принципів кримінального процесу. Зокрема, І. Л. Беспалько виділяє три основні погляди на поняття принципу кримінального процесу. Перший полягає в тому, що принципи – це закріплені законом визначальні правові положення, на яких побудовано кримінальний процес і які становлять головний фундамент діяльності органів, що ведуть боротьбу зі злочинністю. Прихильники другого підходу акцентують увагу на співвідношенні принципу з іншими процесуальними нормами, указуючи на те, що принципи процесу – це норми загального, визначального характеру, які отримали конкретизацію і деталізацію в окремих процесуальних нормах. Суть третьої точки зору полягає в тому, що принципи – це перш за все початкові керівні ідеї про найсуттєвіші властивості й закономірності кримінального процесу, які виробляються наукою та не обов'язково закріплюються в нормі

права [28, с. 9-10].

Окремі науковці визначення поняття принципів права зводять до двох основних підходів: 1) позитивістський, згідно з яким принципи права – це основоположні засади, закріплені в нормах права; 2) ідеологічний: принципи права – це керівні ідеї, що одержали відображення в праві [69].

К.Г. Фетисенко і С.Ю. Ільченко виділяють чотири підходи до визначення сутності принципів права: принципи є керівними ідеями; принципами є основні керівні засади, на яких щось будується чи утворюється; принципи – це певні правові положення; принципи – це вимоги до кримінальної процесуальної діяльності [409, с. 26-27].

Однією з найбільш вдалих і повних, на наш погляд, є класифікація підходів до визначення поняття принципів кримінальної процесуальної діяльності О.П. Кучинської, яка, узагальнюючи наявні в літературі позиції щодо визначення поняття принципів кримінальної процесуальної діяльності, поділяє їх на кілька груп:

1) з огляду на ставлення дослідників до першоджерел або походження принципів:

- природничий підхід, відповідно до якого принципи права мають самостійну першооснову, формуються у свідомості людини й уже потім (але не обов'язково) отримують законодавче закріплення;

- позитивістський підхід: принципи права формуються на основі писаного закону й уже потім здійснюють свій вплив на правосвідомість. Ті основи, які не закріплені у правових нормах, не можуть бути віднесені до правових принципів, вони є лише ідеями правосвідомості, науковими висновками, а не принципами права;

2) згідно з визначенням механізму впливу принципів на кримінальні процесуальні відносини:

- принципи – правила: принципи розглядаються як основне правило, керівне нормативне положення, що становить основу всієї системи норм кримінального процесуального права;

- принципи – вимоги: це вимоги до діяльності, без реалізації якої неможливе досягнення мети цієї діяльності;

3) виходячи зі ставлення дослідників до форми закріплення принципів:

- нормативний підхід: принципами визнаються лише положення, які отримали своє закріплення в законодавстві;

- ідейний підхід: принципи можуть здійснювати свій регулюючий вплив і без закріплення в процесуальному законі [125, с. 40-44].

Зваживши на вищенаведене, необхідно звернути увагу на те, що окремі автори вказують на вимогу як на зміст принципу кримінального процесу. Так, М.М. Полянський розуміє принцип як одне з основних, загальних вимог, яким має відповідати діяльність [187, с. 83]. На думку А.С. Барабаша, принцип – це вимога до діяльності, без реалізації якої неможливе досягнення мети діяльності, яка адресована для виконання органам держави, зафіксована в нормі кримінального процесуального законодавства, характер цієї вимоги має бути безпосередньо пов'язаний з метою кримінально-процесуальної діяльності, а його реалізація – гарантувати її досягнення. Специфіка принципу кримінального процесу полягає в тому, що це не просто вимога, а вимога, що має імперативний характер і пред'являється до діяльності органів держави. У цьому уособлюється сутність кримінального процесу, його відмінність від інших галузей правової діяльності. Саме органи держави в кримінальному процесі є адресатом виконання принципів – вимог. Адже тільки вони є суб'єктами кримінально-процесуальної діяльності, тільки на них покладено відповідальність за хід і результат діяльності, тільки вони мають найбільш широкі повноваження, у тому числі з реалізації принципів, для досягнення мети кримінально-процесуальної діяльності. [23, с. 257]. Наведене дає підстави для висновку: принципи – це вимоги, що адресовані лише відповідним державним органам. Слушною стосовно цього є позиція В.В. Навроцької: дослідниця зазначає, що принципи виконують не лише регулятивну, а й пізнавальну, інформаційно-ціннісну функцію. Тож маємо погодитися з тими вченими, які розглядають окремі засади як положення, що дають змогу

приватним особам у процесі діяти певним чином (або утримуватися від таких дій) [166, с. 308].

Як бачимо, в юридичній літературі поки що немає єдиної думки відносно визначення поняття принципу, зокрема і принципу кримінального процесу. Така ситуація обумовлена тим, що до набуття чинності 20.11.2012 нового КПК України в кримінальному процесуальному законодавстві не існувало навіть чіткого переліку принципів кримінального провадження. Зрозуміло, що це спонукало науковців до численних дискусій навколо визначення. Науковцями в галузі кримінального процесу неодноразово висловлювалася думка про необхідність визначення поняття та системи принципів кримінального провадження [28, с. 9; 125, с. 33; 409, с. 27], оскільки, на їх переконання, вироблення чіткого поняття принципів права є одним із найважливіших питань, що має розроблятися в межах як загальної теорії держави та права, так і окремих галузей правознавства. Отже, варто зважити на висловлене юристами-науковцями зауваження про те, що відсутність чіткого й стабільного визначення певного поняття найчастіше призводить до його «розчинення» в середовищі інших явищ та категорій – у даному випадку таких, наприклад, як «ідея», «норма», «закономірність», «властивість» тощо. Результатом законотворчої діяльності з цього питання сьогодні можна вважати створення Кримінального процесуального кодексу України (набув чинності Указом Президента України від 13.04. 2012 р. № 4651 – VI). У главі II згаданого закону закріплюється перелік принципів кримінального процесу та розкривається їх зміст. Однак жодна кримінальна процесуальна норма не дає відповіді на запитання, що ж саме слід розуміти під принципами кримінального провадження [125, с. 33-34]. Стосовно цього слід зауважити, що визначення чіткого поняття принципів права необхідно розробляти саме на теоретичному рівні, оскільки, як свідчить практика, законодавчі визначення понять є недосконалими, а отже – призводять до ще більшої плутанини та проблем з реалізацією на практиці. Додамо до сказаного, що термін «принцип» не є спеціальним – його використовують в усіх галузях правознавства. Тому

закріплення поняття принципу в будь-якому з галузевих законодавчих актів ситуацію тільки б ускладнило. Розробка понять – завдання науки, а не законодавця. Винятком із вказаного правила є визначення термінів у законодавчих актах, які є специфічними лише для окремої галузі правознавства та використовуються лише в ній; усі інші терміни мають розроблятися на доктринальному рівні.

Отже, на законодавчому рівні мають бути визначені система та зміст принципів кримінального процесу, оскільки, як зазначає А.Л. Ривлін, «...принципи регламентують найбільш загальні та важливі сфери організації й діяльності органів правосуддя» [211, с. 33], а саме зміст терміна «принцип кримінального провадження» слід розробляти на доктринальному рівні.

Разом із цим у розкритті змісту принципів кримінального процесу, крім законодавця, важливу роль мають відігравати суди. У цьому зв'язку слушною виглядає думка О.О. Уварової, яка зазначає, що в розкритті змісту принципів права визначальну роль мають відігравати судові органи, зокрема суди конституційної юрисдикції. На підтвердження цього дослідниця звертається до практики Конституційного Суду України, зокрема акцентуючи увагу на зверненні Суду до принципу верховенства права у своїй діяльності. Спершу цей принцип отримав визначення в рішенні Конституційного Суду України від 02.11.2004 № 15-рп/2004 як панування права в суспільстві, що базується на ідеях справедливості, рівності, свободи, гуманізму, вимога до держави втілювати його у правотворчій і правозастосовній діяльності, визнання існування права поза встановленим державою законом. У той же час, надавши таку характеристику принципу верховенства права, Конституційний Суд України не тільки звертається до неї у своїх наступних рішеннях, чим підтверджує усталеність своєї практики, що є вимогою передбачуваності і визначеності правового регулювання, але й «від справи до справи» доповнює її розкриттям нових вимог, що також становлять зміст принципу верховенства права [270, с. 50-51].

Крім того, у цьому контексті важливими є рішення Європейського суду з

прав людини (далі – ЄСПЛ), практика якого є яскравим прикладом того, яку роль може відігравати правозастосовний орган у розкритті змісту принципів права [61]. У системі джерел кримінального процесу знайшов своє місце своєрідний різновид прецедента – рішення ЄСПЛ. Відповідно до ст. 46 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. (ратифікована Законом України від 14.05.1997 р., далі – Конвенція) [98] і ст. 26, ст. 31 Віденської Конвенції «Про право міжнародних договорів» від 23.05.1969 р. (ратифікована Україною 14.05.1986 р.) [201] такі рішення мають підлеглий характер відносно Конвенції, але наділені вищою юридичною силою стосовно всіх інших актів національної правової системи (крім Конституції) і фактично є невід’ємною частиною Конвенції. Необхідно зазначити, що важливість практики Європейського суду з прав людини визнається Україною на законодавчому рівні, зокрема ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», ч. 5 ст. 9 КПК України тощо.

Отже, зміст принципів права, у тому числі й кримінальних процесуальних принципів, розкривається не лише законодавцем, а й правозастосовними органами.

Зауважимо також, що, використовуючи саме нормативний підхід, розробники КПК України 2012 р. в його главі II визначили систему принципів кримінального процесу та розкрили їх зміст. Однак назва глави – «Засади кримінального провадження», викликавши численні дискусії серед науковців, спонукала до співвідношення таких термінів, як «принцип» та «засада», і до необхідності вирішення питання: чи слід їх ототожнювати? Дане питання виникає виходячи з аналізу не лише КПК України, але й інших актів чинного законодавства нашої країни, оскільки в одних актах законодавства використовується термін «принцип» (ст. 6 Господарського кодексу України (далі – ГК України), ст. 5 Земельного кодексу України, ст. 7 Кодексу адміністративного судочинства України), а в інших – «засади» (ст. 129 Конституції України, ст. 7 КПК України, ст. 3 Цивільного кодексу України

(далі – ЦК України)).

У науці немає єдиного погляду щодо визначення та співвідношення термінів «принципи» і «засади». Так, С.С. Алексєєв вважає, що принципи права – це виражені в праві вихідні нормативно-правові засади, що характеризують його зміст, його основи, закріплені в ньому закономірності суспільного життя. Принципи – це те, що пронизує право, виявляє його зміст у вигляді вихідних, наскрізних «ідей», головних його засад, нормативно-керівних положень [11, с. 102]. Г.А. Сverdлик і Є.А. Суханов під правовими принципами розуміють керівні положення, його основні засади, які відбивають об'єктивні закономірності, тенденції та потреби суспільства, що обумовлюють сутність усієї системи, галузі чи інституту права і мають, у силу їх правового закріплення, загальнообов'язкове значення [224, с. 17; 256, с. 24]. В.Т. Малярєнко, даючи визначення засадам кримінального процесу, розуміє їх як фундаментальні ідеї та положення, які визначають спрямованість і побудову процесу, форму та зміст його стадій і інститутів. Вони є гарантією дотримання прав і законних інтересів особи, яка потрапляє у сферу кримінального судочинства, тим лакмусовим папірцем, за допомогою якого вирішуються питання про те, як тлумачити ту чи іншу конкретну процесуальну норму і як вирішувати суперечності, що виникають під час провадження в кримінальній справі [139].

О.А. Кузнєцова [118, с. 14] і Г.П. Тимченко [265, с. 307-308] ототожнюють зазначені терміни. В.В. Навроцька також зазначає, що терміни «принципи» та «засади» за своїм лексичним значенням є дуже близькими (так, під засадами розуміють вихідне, головне положення, принцип, основу світогляду, правило поведінки), а етимологічно вони ідентичні. Автор доходить висновку, відповідно до якого принципи (засади) кримінального процесу – це безпосередньо закріплені законом основоположні ідеї, найбільш загальні положення, що відзначаються стабільністю й системністю та визначають суть, зміст і спрямованість діяльності суб'єктів процесу, спосіб і процесуальну форму їх діяльності, порушення яких обов'язково має тягти за собою настання

відповідних юридичних наслідків [166, с. 304, 308].

Досліджуючи питання співвідношення термінів «принципи» та «засади», О.З. Хотинська зазначає: «... можна зробити висновок про те, що завжди, коли говорять «засади судочинства», розуміють його принципи, а ось саме поняття «принципи» є ширшим, ніж «засади», поглинаючи останню дефініцію. Безперечно, ні в кого не викликає сумнівів той факт, що в ст. 129 Конституції України закріплені принципи судочинства, хоча застосовується термін «засади» [417, с. 16]. Аналогічний погляд висловлює М.А. Маркуш: поняття «принцип» містить у собі поняття «засади» [143, с. 18]. В.Г. Гончаренко вважає, що законом має бути закріплена система принципів, а не засад. Кожне систематизоване законодавство, як науково обґрунтоване творіння і підстава до практичного застосування, має містити чітко визначені й розміщені в певній послідовності принципи. Це прямо стосується і КПК України. Причому в окремій главі першого розділу КПК України має бути викладений зведений перелік не «засад», а «принципів» кримінального судочинства, бо саме загальноприйнятій у всьому світі термін «принцип» означає вихідне положення будь-якої теорії, світогляду, науки, організації роботи, тоді як «засади» судочинства містяться і в багатьох інших главах КПК України, і окремих його статтях [51, с. 699]. На думку Ю.М. Грошевого, у законі не може бути основних положень – можуть бути принципи, які доречно поділені на дві групи: загальноправові принципи стосовно судоустрою, і ті принципи, які роблять судоустрій власне судоустроєм [57, с. 545]. Такої ж позиції дотримуються С.В. Потапенко [189, с. 26] і Н.В. Охотницька [177, с. 66].

Отже, не продовжуючи подальших дискусій і підтримуючи позицію вищезгаданих науковців [51, с. 699; 57, с. 545; 143, с. 18; 166, с. 304, 308; 177, с. 66; 189, с. 26; 417, с. 16], надалі в дисертаційному дослідженні будемо використовувати термін «принцип».

Враховуючи вищевикладене, з метою повного з'ясування змісту принципів кримінальної процесуальної діяльності, необхідно сформулювати й розкрити їх основні ознаки.

1. Нормативність. Принципи кримінального процесу – це положення, які мають бути закріплені в нормах права, бо тільки ті ідеї мають регулятивне значення, що закріплені законом [6, с. 38]. Більшість науковців вважає обов'язковою ознакою принципу процесу його законодавче закріплення кримінальними процесуальними нормами [11, с. 103-104; 63, с. 136; 238, с. 76; 280, с. 64-65]. Зокрема, А.С. Барабаш і С.А. Дробишевський наполягають на важливості нормативного закріплення принципів кримінального процесу, обумовлюючи це також сферою відносин, регламентованих нормами кримінального процесуального права. При розслідуванні та розгляді кримінальних справ передбачається можливість вторгнення органів держави в особисте життя громадян, причому в окремих випадках обмеження конституційних прав може бути доволі значним. Тому в кримінальному процесі мають бути встановлені жорсткі межі дискреційних повноважень органів держави для забезпечення досягнення ними чітко визначених законом цілей. Тут правові принципи чітко проявляють характер імперативних вимог, що пред'являються до суб'єктів кримінального процесу та кримінально-процесуального доказування. Орієнтувати останніх на застосування принципів, прямо не сформульованих у законі, «...означало б свідомо вносити хаос і дезорганізацію в їх діяльність» [24]. З огляду на це деякі науковці зазначають, що сьогодні правозастосовники в Україні ще не готові повною мірою до розширення застосування власного слідчого і судового розсуду при оцінці доказів та при прийнятті процесуальних рішень у кримінальному провадженні, про що свідчать численні порушення останніми законодавства й прав людини при вирішенні кримінальних справ, а також вкрай низький рівень довіри суспільства до органів досудового розслідування, прокуратури та суду. Про це красномовно говорять і той факт, що Україна є лідером у зверненні її громадян до Європейського Суду з прав людини [182, с. 3].

Протилежною є позиція науковців, які вважають за можливе не відносити до основних ознак принципів процесу таку їх властивість, як нормативність [63, с. 74; 120, с. 137; 254, с. 72]. На підтвердження позиції про те, що принципи

права не обов'язково мають закріплюватись у нормативно-правовому акті, О.О. Уварова, здійснюючи порівняння принципів права з нормами права, зазначає, що слід визнати, що принципи права не існують відірвано від правової реальності: вони постають з неї, видозмінюються нею, формують її. На відміну від принципів правові норми в процесі правоутворення мають пройти етап правозакріплення, етап, коли в процесі правоутворення беруть участь уповноважені державні органи, а отже – етап, що вносить певний елемент суб'єктивності. Якщо правові норми не здобувають формальної визначеності через закріплення у визнаних державою формах, це призводить до недоліків у правовому регулюванні, до існування прогалин у формальному праві. На відміну від норм права принципи права, щоб мати регулятивне значення, не обов'язково мають здобути формальну визначеність. Ця теза знайшла визнання в юридичній науці. Зокрема, вказується, що принципами права є не тільки ті положення, що закріплені в законодавстві й інших джерелах правових норм, але й основоположні ідеї правосвідомості, які отримали загальне визнання в діяльності органів правосуддя, інших суб'єктів внутрішньодержавного і міжнародного права, незважаючи на відсутність їх формальної фіксації в об'єктивному праві. [270, с. 33-34]. Підтримуючи вищенаведену думку, прихильники природно-правового підходу до розуміння принципів посилаються на позицію Конституційного Суду України, визначену в рішенні від 02.04.2004 р. у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень ст. 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) [213]. Як зазначено в абзаці другому п. 4.1., «одним із проявів верховенства права є те, що право не обмежується законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства». У результаті тлумачення цього положення робиться висновок про те, що загальновизнані в суспільстві принципи права також чинять регулятивний вплив на суспільні

відносини. На підтримку зазначених положень Ю.А. Тихомиров вказує, що «...законодавець має усвідомлювати, що його робота не здійснюється поза суспільством, де вже діють норми права, тому проекти, які він розробляє, мають враховувати загально визнані в цьому суспільстві принципи права» [266, с. 11]. А.М. Мірошніченко з огляду на це вказує на положення, що містяться в правовій доктрині Франції, згідно з якою «...принципи або правила, що впливають із судової практики, чільне місце серед яких посідають загальні принципи права, мають бути дотримані в нормативних актах» [156, с. 180].

Одним із недоліків вищезазначеної позиції є те, що система принципів кримінального процесу не має свого нормативно-правового визначення та чіткого переліку, що в результаті призводить до неможливості для правозастосовних органів посилатися на конкретну норму закону при вирішенні конкретного питання. Дана ситуація обумовлена тим, що в компетенції органів державної влади, посадових осіб діє принцип загальних заборон: «Дозволено лише те, що прямо передбачено законом» [250, с. 26].

Отже, в науці немає єдиної думки щодо необхідності закріплення системи принципів у законі. Однак основоположні ідеї, положення, погляди, що відображають закономірності розвитку кримінального процесу і які не закріплені в законі, – не є загальнообов'язковими й не можуть бути інструментом регулювання кримінальних процесуальних відносин.

2. **Основоположність.** Принципи є найзагальнішими, основоположними та фундаментальними правовими положеннями, що характеризуються верховенством щодо інших норм кримінальної процесуальної діяльності, які, у свою чергу мають впливати з принципів, конкретизувати дію того чи іншого принципу, але, принаймні, не суперечити їм. Таким чином, завдячуючи своїй загальності, принцип є найбільш істотною рисою кримінального процесу [125, с. 54].

3. **Соціальна (суспільна) обумовленість.** Зміст принципів права обумовлений об'єктивними соціальними закономірностями. У них втілюються сутність, призначення та імперативна динамічна спрямованість певного

правового інституту чи явища [428, с. 93.]. Принципи виражають основи права, які закріплюють у ньому закономірності суспільного життя. Принципи – це такі начала, у яких проявляються закони суспільного розвитку, головні «підвалини» суспільного ладу, його тенденції та потреби [12, с. 102]. Перш ніж стати принципами, певні ідеї формуються на основі пануючої в суспільстві системи поглядів, переконань, ідеалів щодо побудови кримінального процесу. Важливу роль на формування принципів права, зокрема й принципів кримінального провадження, відіграє пануюча в державі ідеологія. У цьому контексті принципи тісно пов'язані з метою та завданнями кримінального провадження.

В етимологічному значенні мета визначається як «те, чого хтось прагне, чого хоче досягти; ціль» [230, с. 683].

Завдання визначається як те, що хочуть здійснити; наперед визначений, запланований обсяг роботи [229, с. 40].

Слід звернути увагу на те, що в чинному КПК України мета кримінального судочинства нормативно не закріплена. Наприклад КПК РФ не визначає як мету, так і завдання кримінального провадження. Замість цього введена така юридична конструкція, як «призначення кримінального судочинства» [93, с. 22-23; 433, с. 17]. Закріплення в КПК РФ призначення кримінального судочинства має позитивне значення в нормотворчому процесі, оскільки визначає місце кримінально-процесуальної діяльності в соціально-правовому житті суспільства й держави. Проте відсутність у ньому нормативно визначених мети та завдань є суттєвою прогалиною [183, с. 164-165]. Оскільки, для того щоб реалізувати призначення кримінального судочинства, необхідно визначити в законі те, чого мають досягти суб'єкти кримінального процесу, тобто мету. У цьому переконує проста ілюстрація: призначення нам говорить, для чого потрібна діяльність, мета – що очікується в результаті діяльності [23, с. 104].

Отже, мета визначає зміст кримінального судочинства і є як орієнтиром того, чого мають прагнути суб'єкти кримінального процесу, так і імперативом,

що вимагає від них свого втілення. Мета може бути досягнута лише через реалізацію завдань цих видів діяльності як певних обов'язкових умов. Оскільки дане питання потребує окремого висвітлення і є предметом самостійного дослідження, тому зазначимо лише, що мета, завдання й принципи кримінального провадження є соціально-правовими категоріями, які визначають спрямованість діяльності суспільства й держави в боротьбі зі злочинністю, захисті прав і законних інтересів людини, забезпеченні безпеки суспільства й держави від злочинних посягань, обмеження державного втручання в права, свободи та законні інтереси особи [183, с. 165].

У науці по-різному визначається мета кримінального процесу. Так, М.С. Строгович метою судочинства вважає виявлення істини в кримінальній справі, встановлення винуватості та справедливе покарання особи, яка вчинила злочин, відмежування від безпідставного звинувачення невинної людини і здійснення виховного впливу на громадян [253, с. 24]. Метою кримінального процесу називають також правильне вирішення питання про кримінальну відповідальність [282, с. 14]; результат, на який спрямована кримінальна процесуальна діяльність і чим вона завершується, – вирок чи інше кінцеве рішення в кримінальній справі [5, с. 3]; виявлення й розкриття злочину, викриття винного, справедливе його покарання та недопущення покарання невинуватого [218, с. 144]. Окремі науковці зазначають, що про мету в кримінальному провадженні слід згадувати, якщо йдеться про діяльність конкретного учасника провадження, якому притаманне моделювання конкретного результату, проте її не можна визнавати загальною метою кримінального процесу. З огляду на вищенаведене йдеться про відсутність загальної мети кримінального процесу і замість неї визначається наявність призначення кримінального судочинства [71, с. 250], під яким розуміється обслуговування кримінального права шляхом створення основи для його застосування [70, с. 307]. Слід зазначити, що вищевикладені погляди заслуговують на увагу, однак слід підтримати позицію науковців, які визначають два основних підходи до розуміння мети кримінального процесу та

їх поєднання: 1) досягнення істини як мета кримінального процесу є відповідністю висновків у кримінальній справі фактичним обставинам вчиненого злочину; 2) вирішення соціально-правового конфлікту, що виник у зв'язку із вчиненням злочину, як мета кримінального процесу спрямовує органи державної влади не на притягнення будь-якою ціною до кримінальної відповідальності особи, яка вчинила злочин, а на вирішення соціально-правового конфлікту та на досягнення компромісу між публічними і приватними інтересами [183, с. 167].

Таким чином, метою кримінального процесу має бути вирішення соціально-правового конфлікту, що виник у зв'язку із завданням злочинном шкоди особі, суспільству та державі, на підставі істини, встановленої уповноваженими на провадження в кримінальній справі особами [183, с. 167].

Щодо визначення завдання кримінального процесу в науці також мають місце розбіжності. Не вдаючись до дискусій, зазначимо лише законодавче визначення завдання кримінального провадження. Відповідно до ст. 2 КПК України завданнями кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного й неупередженого розслідування та судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура [115].

Отже, стосовно співвідношення принципів із завданнями та метою кримінального провадження логічною є думка, яка полягає в тому, що керівні ідеї, засади, вимоги та положення набувають значення імперативних правил, що встановлюють заборону або зобов'язують суб'єктів відповідних правовідносин до визначеної поведінки чи дії лише тоді, коли вони органічно пов'язані із завданнями відповідної діяльності. Вважається, що характер і

систему принципів визначають саме завдання певного виду діяльності. Останні мають завжди порівнюватися з принципами та не повинні мати з ними розбіжності. Зазначається, що категорія «завдання» відповідає на питання – на що направлена діяльність, а категорія «принцип» – як, яким чином вона здійснюється [409, с. 32]. У той же час тільки система принципів може гарантувати досягнення кінцевої мети кримінального провадження. Кожен принцип, який входить до системи, перебуває у взаємозв'язку, взаємозалежності та взаємообумовленості з іншими, доповнюючи один одного. Із цього випливає, що лише дотримання всіх принципів, що утворюють систему, може забезпечити досягнення завдань кримінального судочинства [28, с. 32]. У зв'язку з цим О.В. Гриненко зазначає, що не тільки принципи мають впливати із завдань та цілей судочинства, а й завдання та цілі мають формуватися з урахуванням наявних принципів [54, с. 62-63].

4. Системність. Принципи являють собою взаємопов'язану систему правових норм, яка є основою кримінального процесуального законодавства. Значення кожного принципу обумовлюється не тільки його власним змістом, а й функціонуванням усієї системи принципів, яка припускає їх взаємозв'язок, взаємообумовленість, а також узгодженість їх змісту та форм реалізації [125, с. 55]. Стосовно цього П.А. Лупинська зазначає, що в разі об'єднання принципів (засад) кримінального процесу в систему виникає якісно нове утворення, у якому його складові елементи, перебуваючи в постійній взаємодії, створюють взаємозумовлену цілісну основу для нормального регулювання всіх процесуальних правовідносин [272, с. 92]. На думку П.Л. Петрухіна, усі принципи мають відповідати вимогам взаємозв'язку, якісної визначеності, несхожості один з одним [178, с. 80]. Т.Н. Добровольська аргументує свою позицію, згідно з якою об'єднання об'єктів у систему можливе при дотриманні таких умов: зв'язаність спільністю цілей, відсутність внутрішніх суперечностей як усередині окремих елементів, так і між ними [66, с. 33].

5. Універсальність. Принципи, як правило, поширюються на всі стадії кримінального процесу, або можуть діяти на кількох стадіях. Не всі принципи

реалізуються на всіх стадіях провадження в кримінальній справі [125, с. 56]. Межі здійснення певного принципу визначаються загальними завданнями кримінального судочинства і безпосереднім завданням конкретної стадії. Тому видається слушною думка, відповідно до якої принципи можуть виявлятися як у всіх, так і в декількох стадіях процесу, але обов'язково й безумовно – у стадії судового розгляду [166, с. 306].

6. Стабільність. Як зазначає В.В. Навроцька, принципи кримінального процесу до конкретних норм кримінально-процесуального законодавства не прив'язані. Зміна норм КПК зазвичай не тягне за собою перегляду принципів застосування цих норм (хіба що суттєво змінюється кримінально-процесуальна політика держави і в країні провадяться масштабні правові реформи, що трапляється вкрай рідко). Навпаки, із правовими принципами порівнюються, «звіряються» всі норми, що підлягають застосуванню [166, с. 307].

Отже, принципи кримінального провадження – це система закріплених в законі основоположних правових положень, правил поведінки, основних засад, які відтворюють державну ідеологію щодо побудови кримінального процесу та визначають процесуальну форму здійснення правосуддя, забезпечують захист прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження, а їх порушення робить неможливими реалізацію завдань та досягнення мети кримінального провадження.

1.2. Поняття та зміст принципу недоторканності права власності в системі принципів кримінального процесу України

Україна є демократичною, соціальною, правовою державою. У зв'язку з цим особливої актуальності в українському суспільстві здобула концепція громадянського суспільства як необхідна передумова для побудови правової держави [412, с. 94].

Однією з основних категорій громадянського суспільства є власність.

Загальноприйнято, що більшість вітчизняних і зарубіжних учених, правових та політичних мислителів виокремлюють власність як необхідну умову становлення громадянського суспільства. Зокрема, на думку Дж. Локка, підґрунтям суспільства, у тому числі й громадянського, є власність. Ж.-Ж. Руссо безпосередньо пов'язував появу громадянського суспільства з формуванням приватної власності. За Гегелем, громадянське суспільство – це сфера егоїстичних потреб та інтересів, його економічною основою є приватна власність [56, с. 23-24].

С. С. Алексєєв зазначає, що в громадянському суспільстві людина обов'язково має бути носієм власності – такої, що дає їй опору в житті, забезпечує самостійне існування, у результаті чого вона набуває незалежності від влади і, більш того, стає спроможною, за наявності інших передумов, набувати відносно влади імперативних публічних повноважень [10, с. 650].

О. Солженіцин вказував, що приватна власність породжує незалежних громадян. Незалежні громадяни створюють громадянське суспільство, а громадянське суспільство, що формується, у свою чергу, веде до виникнення правової держави [239].

На думку А. М. Колодія, про реальне існування громадянського суспільства завжди свідчать такі найголовніші умови: а) забезпечення свободи і зумовленої нею автономії особистості; б) демократичне вирішення проблеми власності та її форм, що забезпечують цю автономію і свободу [92, с. 149].

Традиційним став науковий підхід до дослідження власності як економічної і як правової категорії. Хоча нині поширилася думка про багатоплановість категорії власності. Наприклад, В.М. Селіванов вважає, що власність – складна й багатопланова категорія, яка уособлює в собі «...різні аспекти різнобічного соціального буття – економічний, соціальний, юридичний, політичний, психологічний» [225, с. 7]. Таке нетрадиційне розуміння категорії власності є перспективним і заслуговує на увагу. Однак дане питання не є предметом нашого дослідження, тому зосередимося на юридичному аспекті власності. У той же час вважаємо за необхідне визначити

економічний зміст власності, без якого правові норми будуть позбавлені предмета правового регулювання. Слушною є думка, висловлена з цього приводу Е.А. Сухановим: «Пристаючи до вивчення права власності, слід бути готовим до сприйняття досить складних положень, які виходять далеко за рамки предмета цивільно-правової науки і взагалі правового регулювання. Правову регламентацію відносин власності неможливо зрозуміти, не вникаючи в їх економічну сутність. Тому необхідне звернення до економічних аспектів даної проблеми» [255, с. 6].

В економічній науці призначення власності передбачає забезпечення її реалізацію присвоєння людьми предметів природи, результатів праці, засобів виробництва. Суть же власності полягає у відносинах «присвоєння», стані присвоєння, а звідси – у володінні, пануванні власника над засобами виробництва, іншими предметами [20, с. 13]. Зокрема, Е. А. Суханов зазначав, що в економічному сенсі власність являє собою відношення приналежності (присвоєння) матеріальних благ, що полягає у встановленні над ними такого «панування», яке дозволяє власникові на свій розсуд усувати чи допускати всіх інших осіб до використання свого майна, самостійно визначаючи характер такого використання [255, с. 9-10].

Досліджуючи власність як одиничний і реальний факт об'єктивної дійсності, В. Ф. Маслов висловив думку, що власність відтворюється свідомістю, насамперед як влада над речами або як ставлення суб'єкта до речей як до власних [144, с. 7].

У цьому аспекті цікавим є погляд С.С. Алексєєва: власність – загалом теж влада, влада над речами, над матеріальними предметами, така влада, коли власник може розпоряджатися на власний розсуд: це, так би мовити, особлива речова влада, панування над речами [8, с. 27]. Визначаючи категорію «власність» як владу, панування над річчю, С.Н. Братусь зазначав, що власність, як стан матеріальних благ, виражає статичні моменти, які характеризують даний спосіб виробництва, – початковий і кінцевий етапи процесу суспільного виробництва, що вона відображає виробництво не як

процес, не як динаміку відносин, а як момент статичний, як результат процесу розподілу знарядь виробництва, як стан їх присвоєння, приналежності індивіду чи колективу [31, с. 61-63]. Саме в такій якості (досягнення фактичного результату процесу присвоєння) власність може бути об'єктом правового регулювання, а рух, «динаміку», тобто перехід речей від одних власників до інших, опосередковує зобов'язальне право. Позиція названих учених може бути зведена до твердження, що власність, у статичному моменті, є такими суспільними відносинами, у яких одна особа панує над річчю, ставиться до неї як до своєї, а інша особа протистоїть їй як невласник, для якого це майно (власність) є чужим [437, с. 9].

Отже, у найбільш узагальненій формі власність можна визначити як відносини між людьми стосовно привласнення матеріальних благ та встановлення влади над ними, належності їх конкретній особі [419].

Правове регулювання економічних відносин власності породжує утворення права власності, за допомогою якого утверджується панування уповноваженої особи, якою є власник, над належними їй речами у вигляді одноосібних повноважень володіння, користування та розпорядження ними [421, с. 511-512].

У правовій доктрині розрізняють право власності в об'єктивному і суб'єктивному значенні.

Право власності в об'єктивному значенні – це сукупність правових норм, що регулюють відносини власності і є юридичною підставою існування та реалізації права власності, яке належить певному суб'єкту [422, с. 283].

Право власності в суб'єктивному значенні – це закріплені у відповідних нормах права можливості суб'єкта володіти, користуватися і розпоряджатися належним йому майном на свій розсуд у межах, передбачених законом [437, с. 10].

Зміст права власності складається з тріади прав власника – володіння, користування, розпорядження [422, с. 201].

Під правом володіння розуміють юридично забезпечену можливість

власника мати майно у своєму безпосередньому фізичному або юридичному віданні, у сфері свого фактичного господарського чи іншого впливу.

Право користування – це юридично закріплена можливість власника щодо господарського, підприємницького, культурно-побутового використання майна та вилучення з нього корисних властивостей.

Право розпоряджання – це юридично закріплена можливість власника самостійно вирішувати юридичну і фактичну долю майна шляхом його відчуження іншим особам, зміни його стану чи призначення тощо [421, с. 514-515].

Отже, категорія власності посідає особливе місце в суспільній свідомості та загалом у суспільному житті. Беззаперечним є положення про те, що тільки в країні, де недоторканність власності не тільки декларується, але й гарантована громадянину, можуть бути забезпечені вільний розвиток особистості, інтелектуальної, творчої діяльності, добробут і спокій [101, с. 302].

Термін «недоторканність» в етимологічному розумінні має такі основні значення: 1) недоторканий – який охороняється законом від посягань з боку кого-небудь; 2) якого не можна псувати, знищувати, паплюжити через значимість, важливість і т. ін. [34, с. 758].

Недоторканність у праві розуміють переважно в таких значеннях: 1) особиста недоторканність (ст. 29 Конституції України, ст. 289 ЦК України, ст. 12 КПК України тощо); 2) недоторканність житла (ст. 30 Конституції України, ст. 311 ЦК України, ст. 13 КПК України тощо); 3) недоторканність приватного життя (ст. 31 Конституції України, ст. 301 ЦК України, ст. 15 КПК України тощо); 4) недоторканність власності (ст. 41 Конституції України, ст. 321 ЦК України, ст. 16 КПК України тощо).

Крім того, слід зазначити, що в нормативно-правових актах, які регулюють право власності, використовуються терміни «недоторканність» та «непорушність»: у Конституції України та ЦК України – термін «непорушність», а в КПК України – «недоторканність». В етимологічному значенні «непорушний» означає «який не може бути порушений, змінений;

міцний, нерушимий; який ніким і нічим не порушується, не переривається; якого не можна похитнути, подолати» [231, с. 362]. Хоча в етимологічному значенні терміни «недоторканність» та «непорушність» дещо відрізняються один від одного, в юридичному розумінні вони ідентичні [123, с. 22-23].

Отже, під недоторканністю в праві переважно розуміють такий правовий статус особи, який є узагальненою гарантією від несанкціонованих законом обмежень як з боку держави, так і окремих фізичних осіб [409, с.9].

Право власності отримало окреме нормативне забезпечення на міжнародному та регіональному рівні. Тому важливу роль у забезпеченні принципу недоторканності права власності відіграють норми міжнародного права, зокрема закріплена ст. 17 Загальної декларації прав людини: «Кожна людина має право володіти майном як одноособово, так і разом з іншими. Ніхто не може бути безпідставно позбавлений свого майна» [72].

Крім того, окремі правові положення щодо недоторканності права власності закріплені в таких міжнародних правових актах: ст. 1, 2 Статуту ООН [249], ст. 2, 9, 11, 14, 17 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права [154], ст. 3, 4, 11 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права [155], п. б) ч. 9 ст. 93 Римського статуту [212], ст. 1 Конвенції ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин [94], ч. 2 ст. 14 Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності [95], Конвенції ООН проти корупції [96].

Також деякі елементи змісту принципу недоторканності права власності встановлені законодавством Європейського Союзу. Зокрема, ч. 1 ст. 17 Хартії основних прав Європейського Союзу [415], ч. 3 ст. 19 Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією [108], ч. 1 ст. 2 Конвенції про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом [97], ст. 28 Європейської конвенції про передачу провадження у кримінальних справах [68].

Крім того, у 1995 р. глави урядів Незалежних Держав відтворили основні положення, що регулюють право власності, у ст. 26 Конвенції

Співдружності Незалежних Держав про права та основні свободи людини [99].

Однак більш повно право на вільне володіння своєю власністю було закріплено Протоколом № 1 до Конвенції. Зокрема, як слушно зазначає стосовно цього А.А. Яковлєв: «а) він став першим міжнародно-правовим актом, яким право людини на володіння власністю було закріплене як одне з прав людини, при цьому міжнародно-правове розуміння права володіти власністю було суттєво уточнено порівняно зі ст. 17 Загальної декларації прав людини; б) було підсилено ціннісну значущість міжнародно-правового закріплення права на вільне володіння власністю, що має передусім соціальне значення, пов'язане із збереженням певної соціально-економічної системи в державах; в) відбулася конкретизація міжнародно-правового розуміння права на вільне володіння власністю – від особистого права людини до права кожної особи, фізичної чи юридичної, що суттєво розширило межі можливого застосування цієї норми міжнародного права; г) відбулось уточнення поняття «майно» внаслідок його тлумачення ЄСПЛ, що відрізнило зміст цього поняття від закріпленого Загальною декларацією прав людини; д) внаслідок тлумачення ЄСПЛ були встановлені міжнародно визнані обмеження користування власністю; є) покладення на Сторони міжнародно-правового зобов'язання привести законодавство у відповідність до ст. 1 Протоколу 1; е) відбулося поширення на право вільно володіти власністю міжнародного публічно-правового судового захисту в ЄСПЛ (у загальному міжнародному публічному праві такі механізми відсутні)» [438].

Відповідно до ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше, як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права. Проте попередні положення жодним чином не обмежують право держави вводити в дію такі закони, які вона вважає за необхідне, щоб здійснювати контроль за користуванням майном відповідно до загальних інтересів або для забезпечення сплати податків чи інших зборів або штрафів [207].

Важливе значення для подальшого дослідження має розкриття змісту вищевказаної статті, її мети та з'ясування сутності понять «майно» і «власність» у розумінні ЄСПЛ.

Метою статті 1 Протоколу № 1 є запобігання свавільному захопленню власності, конфіскації, експропріації, вимаганню та іншим порушенням принципу безперешкодного користування своїм майном, до якого багато урядів часто вже вдавалися або схильні вдаватися на практиці [245].

У рішенні у справі «Спорронг і Льоннрот проти Швеції» від 23.09.1982 р. визначено структуру ст. 1 Протоколу № 1: «Ця стаття містить три окремі норми. Перша норма, яка має загальний характер, проголошує принцип мирного володіння майном; друга стосується випадків позбавлення майна і підпорядковує його певним умовам – вона міститься в другому реченні частини першої. Третя норма визнає, що держави мають право, зокрема, контролювати використання майна відповідно до загальних інтересів, шляхом запровадження законів, які вони вважають необхідними для забезпечення такої мети; ця норма міститься в частині другій;

Перед тим як з'ясувати, чи було дотримано першу норму, Суд повинен встановити застосовність у цій справі решти двох норм» [248].

Перед тим як розкрити зміст понять «майно» та «власність» у розумінні ЄСПЛ, слід зазначити, що деякі науковці вказують на певні смислові відмінності між оригінальним текстом Конвенції та офіційним перекладом її українською та російською мовами. Зокрема, М.А. Рожкова відносно цього зазначає, що вказівка на «власність», яка міститься сьогодні в офіційному перекладі ст. 1 Протоколу № 1 російською мовою (у назві самої статті та її тексті), являє собою не що інше, як неточність, допущену при перекладі на російську мову термінів «property» та «possession». Термін «власність» при перекладі на російську мову використаний еквівалентно поняттю «майно» [214].

Резюмуючи вищезазначене, автор стверджує, що офіційний переклад на російську мову ст. 1 Протоколу № 1 потребує внесення змін у частині заміни

використовуваного в назві та тексті ст. 1 Протоколу № 1 терміна «власність» на термін «майно». Ця необхідність обумовлена тим, що в силу допущеної помилки офіційний переклад тексту Конвенції не відображає дійсного змісту, закладеного в даній статті, перешкоджаючи їй правильному розумінню та застосуванню, утруднюючи реалізацію гарантованого права кожного безперешкодно користуватися своїм майном [241]. Ця позиція поділяється Д.В. Афанасьєвим [19].

Вивчення ст. 1 Протоколу № 1 в офіційному перекладі українською мовою, дозволяє констатувати аналогічну проблему, оскільки як у самій назві, так і в тексті вказаної статті також використовуються терміни «власність» і «майно».

Дещо інший підхід до розуміння цих термінів демонструє Д. Гом'єн, яка вказує, що ст. 1 Протоколу № 1 гарантує право на вільне володіння своїм майном, яке звичайно називається правом на власність [50]. Тобто автор ототожнює два вищевказаних терміни.

Ознайомлення з висловленими в юридичній науці поглядами дозволяє констатувати дискусійний та актуальний характер розглядуваної проблеми. Утім доречно погодитись із науковцями, які вважають, що для правильного розуміння і застосування положень, сформульованих у рішеннях ЄСПЛ, необхідно виходити з того, що ст. 1 Протоколу №1 захищає право на майно [19; 215]. Зокрема, М.А. Рожкова говорить про те, що під зазначене поняття підпадають не тільки речі (у класичному їх розумінні), які можуть належати приватним особам на праві власності. Під майном ЄСПЛ розуміє й інше майно, майнові права та інтереси, а також інші об'єкти-активи, які мають певну економічну цінність (наприклад, створення власної клієнтури, ліцензія на здійснення певного виду економічної діяльності) [215].

Отже, поняття «майно» в практиці ЄСПЛ має автономне значення. Зокрема, у справі «Беелер проти Італії» від 05.01.2000 р. суд зазначив, що поняття «майно» у ст. 1 Протоколу №1 має автономне значення, яке не обмежується власністю на фізичні речі; воно є незалежним від формальної

класифікації в національному праві: деякі інші права та інтереси, що становлять активи, можуть розглядатися як майно в цілях даного положення [243].

Відповідно до практики ЄСПЛ для визначення того, що входить до поняття «майно», впроваджено такі критерії:

- економічна цінність права чи інтересу;
- об'єкт володіння має бути адекватно визначеним;
- право чи інтерес мають бути належним чином закріплені в національному праві (відповідно до сталої практики Європейського Суду «володіння» в сенсі ст. 1 Протоколу 1 можуть включати існуючі права власності, зокрема права вимоги, щодо яких особа має «правомірні очікування» стосовно їх задоволення. Відповідно вимога має бути конкретною та адекватно визначеною) [429, с. 686-687].

Практика ЄСПЛ свідчить про досить широке розуміння поняття «майно». Так, до майна належать: орендна плата, ліцензія на продаж алкогольних напоїв, ділова репутація [50], право на заняття адвокатською діяльністю, право на заняття рибним промыслом, доменне ім'я, частка в статутному фонді товариства [223] тощо. Тобто не слід звужувати сферу дії ст. 1 Протоколу №1 лише до захисту майна, яке належить особі на праві власності, оскільки вказана норма поширюється і на майно, яким особа може володіти на підставі іншого законного права, наприклад права оренди тощо.

В українському законодавстві використовуються такі визначення поняття «майно»: відповідно до ч. 1 ст. 190 ЦК України майном як особливим об'єктом вважаються окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки. У ст. 139 ГК України вказується, що майном є сукупність речей та інших цінностей (включаючи нематеріальні активи), які мають вартісне визначення, виробляються чи використовуються в діяльності суб'єктів господарювання та відображаються в їх балансі або враховуються в інших передбачених законом формах обліку майна цих суб'єктів. Розбіжності у визначенні майна між ЦК України та ГК України полягають у тому, що в ГК: а) використано більш широкий за значенням порівняно з «майном» термін «цінності» [240, с. 10].

Крім того, ЦК України відносить до майна підприємство як єдиний майновий комплекс (ст. 191). У той же час, відповідно до ч. 1 ст. 62 ГК України, підприємство є самостійним суб'єктом господарювання. Слушною стосовно цього є позиція А.М. Мірошніченка: «Цілком невиправданим і неприпустимим є, на наше переконання, вміщення аналогічних норм у різних галузях законодавства – прямим і неминучим наслідком цього є колізії. ...Шкідливою є практика відтворення у спеціальних актах по відношенню до якоїсь більш вузької ситуації загальних положень» [156, с. 81]. У Законі України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» також визначено поняття «майно»: майном, яке може оцінюватися, вважаються об'єкти в матеріальній формі, будівлі та споруди (включаючи їх невід'ємні частини), машини, обладнання, транспортні засоби тощо; паї, цінні папери; нематеріальні активи, у тому числі об'єкти права інтелектуальної власності; цілісні майнові комплекси всіх форм власності. Поняття «майно» також міститься в Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції, яка підписана від імені України 31.10.2003 р. та ратифікована Верховною Радою України 18.10.2006 р. Відповідно до ст. 2 вказаної Конвенції «майно» означає будь-які активи, матеріальні або нематеріальні, рухомі або нерухомі, виражені в речах або в правах, а також юридичні документи або активи, що підтверджують право власності на такі активи або інтерес у них.

З огляду на зазначене очевидним є шлях подолання колізій в національному законодавстві щодо вказаного питання: поняття «майно» має бути визначене в ЦК України і виключене з ГК України та інших нормативно-правових актів.

Якщо поняття «майно» отримало своє визначення в ЦК України, то визначення поняття «майнові права» в ньому відсутнє. Воно міститься в Законі України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні». Так, ст. 3 визначено, що майновими правами, які можуть оцінюватись, визнаються будь-які права, пов'язані з майном, відмінні від права власності, у тому числі права, які є складовими частинами права власності

(права володіння, розпорядження, користування), а також інші специфічні права (права на провадження діяльності, використання природних ресурсів тощо) та права вимоги [200]. Із цього визначення можна зробити висновок, що майновими є такі права, які мають економічний зміст, грошову оцінку, характеризуються невідчужуваністю і до яких відносяться як речові (зокрема, право власності), так і зобов'язальні права [240, с. 10].

Виходячи з аналізу ЦК України, ГК України, Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні», ст. 1 Протоколу № 1 та практики ЄСПЛ, слід зазначити, що розуміння поняття «майно» в українському законодавстві залишається дещо вужчим, ніж у розумінні ЄСПЛ. Крім того, не слід ототожнювати поняття «майно» і «власність» при застосуванні ст. 1 Протоколу №1, оскільки це звужує сферу застосування вказаної норми.

З нормами міжнародного права, які регулюють відносини власності, кореспондують ст. ст. 13 і 41 Конституції України, у яких вказується, що держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності. Усі суб'єкти права власності рівні перед законом. Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю. Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним. Конфіскація майна може бути застосована виключно за рішенням суду у випадках, обсязі та порядку, встановлених законом [100].

Однак основне навантаження щодо регулювання відносин власності припадає на норми цивільного права, які конкретизують конституційні положення, визначаючи поняття та зміст права власності, суб'єктів права власності, форми (види) права власності, підстави його виникнення та припинення, здійснення, порядок та підстави його захисту. Зокрема, частини 1 та 2 ст. 321 ЦК України деталізують конституційний принцип непорушності права власності, відповідно до якого право власності є непорушним. Ніхто не може бути протиправно позбавлений цього права чи обмежений в його здійсненні. Особа може бути позбавлена права власності або обмежена в його

здійсненні лише у випадках і в порядку, встановленими законом [420].

Слід зазначити, що в чинному КПК України, на відміну від КПК України 1960 р., також встановлено принцип недоторканності права власності. Відповідно до ст. 16 КПК України позбавлення або обмеження права власності під час кримінального провадження здійснюється лише на підставі вмотивованого судового рішення, ухваленого в порядку, передбаченому цим Кодексом. На підставах та в порядку, передбаченими цим Кодексом, допускається тимчасове вилучення майна без судового рішення [115].

Отже, вказані норми, закріплюючи принцип недоторканності права власності, одночасно допускають можливість позбавлення та обмеження права власності.

Позбавлення права власності передбачає таке правове положення, коли власника примусово позбавляють у сукупності всіх правомочностей по володінню, користуванню та розпорядженню майном [116, с. 50]. При цьому слід зазначити, що позбавлення права власності допускається лише на підставі вмотивованого судового рішення, ухваленого в порядку, передбаченому КПК України. Прикладом позбавлення права власності є конфіскація майна. Так, відповідно до ч. 1 ст. 354 ЦК України до особи може бути застосовано позбавлення права власності на майно за рішенням суду як санкція за вчинення правопорушення (конфіскація) у випадках, встановлених законом [420]. Відповідно до ч. 1 ст. 59 КК України покарання у виді конфіскації майна полягає в примусовому безоплатному вилученні у власність держави всього або частини майна, яке є власністю засудженого. Крім того, ст. 96-1 передбачена спеціальна конфіскація, яка полягає в примусовому безоплатному вилученні за рішенням суду у власність держави грошей, цінностей, у тому числі коштів, що знаходяться на банківських рахунках чи на зберіганні в банках або інших фінансових установах, іншого майна, включаючи майно третіх осіб, у випадках, визначених цим Кодексом [109].

Отже, позбавлення права власності в кримінальному провадженні полягає в конфіскації або спеціальній конфіскації всього або частини майна, яке є

власністю засудженого або третіх осіб, на підставі вмотивованого судового рішення, ухваленого в порядку, передбаченому законом.

Заходами процесуального примусу, пов'язаними з обмеженням права власності особи, є: накладення грошового стягнення, застава, ізоляційні запобіжні заходи (у випадку залишення без нагляду майна підозрюваного, обвинуваченого), особиста порука, тимчасовий доступ до речей і документів (у випадку надання дозволу на вилучення речей і документів), тимчасове вилучення майна, арешт майна, обшук, огляд, обстеження публічно недоступних місць тощо (більш детально про перелік заходів кримінального процесуального примусу, пов'язаних з обмеженням права власності особи, йтиметься в підрозділі 2.1).

Таким чином, незважаючи на визнання й закріплення недоторканності права власності на міжнародному, регіональному та національному рівнях, реалізація даного права, як і більшості інших прав і свобод людини, не може мати абсолютного характеру. Загалом у вищевказаних міжнародних актах та нормах національного законодавства передбачено, що право власності може бути обмежене.

В етимологічному значенні під терміном «обмеження» розуміють правило, настанову, що обмежує чий-небудь права, дії; обмежувати – установлювати певні межі чого-небудь; зв'язувати щось обмежувальними умовами, лімітувати тощо [173, с. 29; 176; 231, с. 536].

У науковців у галузі юридичної науки немає єдиного погляду стосовно визначення поняття «обмеження права». Наприклад, Б.С. Ебзеєв під обмеженнями прав пропонує розуміти такі вилучення з конституційного статусу людини й громадянина, що допускаються Конституцією і встановлюються федеральним законом [191, с. 23-25]. На думку М.А. Нагорної, обмеження прав людини являють собою зміну змісту або обсягу дії норми права [191, с. 36]. В.В. Назаров вважає, що обмеження прав полягає у зменшенні обсягу прав, що надаються, і свобод [167, с. 117].

На підставі вищевказаних визначень можна зробити висновок, що

обмеженням права є зменшення його обсягу. Однак така позиція є спірною, оскільки обмеження права не виключає конкретне суб'єктивне право зі змісту правоздатності уповноваженої особи. Слушною з даного питання є позиція С.С. Алексєєва, який зазначав, що обмеження або, навпаки, розширення прав – це питання не про способи, а про обсяг регулювання, про межі наявних в осіб прав, які характеризують результат юридичного регулювання. Досягається такий результат за допомогою способів правового регулювання – шляхом звуження дозволів, нових заборон, додаткових позитивних зобов'язань. У результаті залишаються ті ж самі дозволи, але їх обсяг звужений і вони супроводжуються новими заборонами та додатковими позитивними обов'язками [7, с. 65]. Тобто при обмеженні права його обсяг не зменшується, а лише звужується шляхом накладення певних заборон і позитивних зобов'язань. На підтримку вище вказаної позиції доречно навести думку В.П. Камишанського: «...обмеження не призводять до зменшення суб'єктивних прав. При накладенні обмежень обсяг суб'єктивних прав зберігається. Проте їх реалізація неможлива в силу стиснень, утруднень, викликаних обмеженнями» [82, с. 46]. Отже, виходячи з вищевикладеної позиції, доцільно виділити таку ознаку обмеження права, як звуження його обсягу. Такої ж позиції дотримується В.І. Гойман, зазначаючи, що обмеження права (свободи) – це здійснюване відповідно до передбачених законом підстав і в установленому порядку звуження його обсягу [191, с. 26]. Д.В. Карпов, визначаючи поняття «обмеження права», також використовує термін «звуження права»: обмеженням права є звуження його обсягу (зменшення кількості випадків реальної можливості використання права) шляхом розширення змістової сторони за рахунок включення тих чи інших факультативних ознак, що регламентують механізм здійснення права [84, с. 133]. На думку Є.О. Мічуріна, обмеження застосовуються в механізмі правового регулювання як засіб стримування особи, що ускладнює можливості здійснення окремих суб'єктивних прав. Обмеження не впливають на зміст суб'єктивного права, однак ускладнюють можливості його здійснення [158, с. 172 – 173]. Ця позиція

поділяється й іншими вченими – О.Н. Кудрявцевою, О.В. Мальком, В.А. Мікрюковим, на думку яких обмеження в праві необхідно віднести до елементів механізму правового регулювання [117, с. 10; 142, с. 93; 146, с. 3]. Так, О.В. Малько, досліджуючи сутність обмеження та акцентуючи увагу на правовому обмеженні (стримуванні) протиправного діяння, вказує, що правове обмеження – це правове стримування протизаконного діяння, що створює умови для задоволення інтересів контрsubj'єкта і суспільних інтересів в охороні та захисті; це встановлені в праві границі, у межах яких subj'єкти повинні діяти; це виключення відповідних можливостей у діяльності осіб. Правові обмеження інформують про зменшення обсягу можливостей, свободи і, як наслідок, прав особистості, що проявляється за допомогою обов'язків, заборон, покарань, призупинень тощо, що зводить розмаїтість у поведінці subj'єктів до певного «граничного стану» [141, с. 59 – 60].

Таким чином, обмеження прав у кримінальному провадженні – це передбачене законом звуження можливості здійснення конкретних subj'єктивних прав окремих учасників кримінального провадження або інших осіб з боку subj'єктів, які проводять досудове розслідування та судове провадження.

На сьогодні склалися різні підходи щодо визначення поняття «обмеження права власності». Необхідно зазначити, що переважна більшість досліджень із даного питання проведена саме в галузі цивільного права, оскільки основою інституту права власності є норми цивільного права. Проблемним питанням обмеження права власності приділялась увага ще науковцями дореволюційного періоду. Зокрема, Г.Ф. Шершеневич зазначав, що обмеження права власності полягають або в обов'язку власника що-небудь не робити з того, що він міг би за змістом права власності робити, або в обов'язку що-небудь зазнавати з боку інших, чого він за змістом права власності міг би не допускати, але жодним чином не в обов'язку що-небудь робити, оскільки це не було б уже обмеженням змісту права власності [432, с. 247]. Відносно обмеження права власності В.І. Курдіновський висловлював

думку, згідно з якою при обмеженні права власності правомочність, що підлягає обмеженню, не виключається з права власності – вона залишається у праві власності, але не може бути реалізованою у всьому своєму змісті; власник може реалізовувати цю правомочність лише настільки, наскільки це можливо при обмеженні [119, с. 21].

У радянський період питання обмеження права власності не було предметом окремого дослідження. Утім дехто з науковців, зокрема С.С. Алексєєв, В.П. Грибанов, О.С. Іоффе, М.М. Агарков, торкалися окремих аспектів цього питання.

На сучасному етапі питання обмеження права власності досліджує ряд зарубіжних та вітчизняних науковців у галузі цивільного права: В.П. Камишанський, І.П. Кулікова, Т.О. Мечетіна, В.А. Мікрюков, Є.О. Мічурін, І.В. Міщенко й ін. Зокрема, на думку В.П. Камишанського, обмеження права власності являє собою концептуальне поняття, яке характеризує звуження можливості здійснення суб'єктивного права власності [83].

В.А. Мікрюков поняття обмежень права власності тлумачить як «встановлені виключно на підставі закону межі повноважень власника або їх зміни, що виявляються у звуженні наявних дозволів, накладенні заборон і додаткових позитивних обов'язків» [145, с. 101].

І.В. Міщенко визначає обмеження права приватної власності як сукупність засобів правового регулювання, що встановлюють межі дозволеної поведінки власника з метою охорони суспільних інтересів, прав та свобод суб'єктів правовідносин через закріплений механізм правозастосування [159, с. 9].

Є.О. Мічурін зазначає, що обмеження майнових прав фізичних осіб – це елемент механізму правового регулювання, спрямований на охорону прав суспільства, інших уповноважених осіб, здатний за допомогою специфічних законодавчих заборон, обов'язків чи дозволів впливати на звуження змісту суб'єктивного цивільного права та ускладнення його здійснення [157, с. 130].

У науці кримінального процесу поняття обмеження права власності

практично не розроблялись. Проте в даний час це питання все більше привертає до себе увагу. Наприклад, автори одного з підручників із кримінального процесу України, а також науково-практичного коментаря до КПК України, приділяючи увагу поняттю обмеження права власності, визначають його як становище, коли внаслідок зовнішнього впливу власник позбавлений права реалізувати одну або декілька з правомочностей, що є складовою права власності, тобто не може діяти на власний розсуд із майном, що йому належить [114, с. 81; 116 с. 50]. Інші вважають, що під обмеженням права власності під час кримінального провадження слід розуміти позбавлення власника права користування, розпорядження чи володіння належним йому майном [190, с. 45]. Г.М. Куцкір зазначає, що обмеженням права власності в кримінальному провадженні є зовнішня дія на суб'єктивне право власності конкретної особи, яка втілюється у відповідні кримінально-процесуальні правовідносини з її участю, тягне за собою виникнення певних правових труднощів, звуження, зменшення можливостей здійснення власником своїх повноважень і полягає в конкретних приписах власнику вчинити певні дії або утриматися від їх вчинення [121, с. 95].

Зауважимо, що наведені визначення містять певний суттєвий недолік, а саме: в них не вказується на тимчасовий характер обмеження права власності особи. Утім будь-яке обмеження в кримінальному провадженні повинно мати тимчасовий характер. Слушною в даному аспекті є позиція Н.С. Моргун, яка під обмеженням права власності розуміє об'єктивно існуючі обставини тимчасового характеру, які, позбавляючи власника можливості здійснювати свої окремі повноваження, звужують його свободу щодо здійснення дій стосовно належного йому майна [161, с. 29]

З огляду на вищезазначене вважаємо за доцільне сформулювати власне поняття обмеження права власності. Тож обмеженням права власності є передбачене законом тимчасове звуження можливості здійснення правомочностей власника, які полягають в обов'язку утримуватися від будь-яких дій або зазнавати дії з боку третіх осіб.

Саме під час кримінального провадження обмеження прав людини (зокрема, права власності) є об'єктивно необхідним для реалізації завдань та досягнення мети кримінального провадження. У зв'язку з цим все частіше в правовій доктрині акцентується на необхідності створення універсальних стандартів (принципів) як захисту прав людини, так і їх обмеження. Стосовно даного питання А. В. Малько зазначає, що так само, як існують міжнародні стандарти загальних прав, мають існувати й стандарти їх обмежень [141, с. 72].

Таку позицію щодо розробки стандартів (принципів) обмеження прав і свобод підтримують і інші науковці, зокрема А.А. Подмар'юв, який вважає, що до конституційних основ обмеження прав і свобод людини й громадянина необхідно віднести норми Основного закону, які закріплюють такі основоположні начала: а) визнання людини, її прав і свобод вищою цінністю та повага до гідності особи; б) відповідність обмежень конституційно закріпленим цілям; в) співмірність обмежень конституційним цілям; г) рівність обмеження прав і свобод; д) заборона обмеження прав і свобод за ознаками соціальної, расової, національної, мовної або релігійної приналежності; е) вимога визначеної правової форми закріплення обмежень (обмеження мають встановлюватися виключно законом); ж) відповідність обмежень прав і свобод міжнародним стандартам [186, с. 167].

В.Н. Агеев до принципів обмеження прав і свобод особи відносить: 1) визнання людини, її прав і свобод найвищою цінністю, повага до гідності особи; 2) відповідність обмежень конституційно закріпленим цілям; 3) співмірність обмежень конституційним цілям; 4) дотримання принципу рівності в реалізації обмежень прав і свобод; 5) заборона обмеження прав і свобод за ознаками соціальної, расової, національної, мовної чи релігійної належності; 6) вимога певної правової форми закріплення обмежень; 7) природа можливих обмежень має впливати з природи права, що підлягає обмеженню; 8) відповідність обмежень прав і свобод міжнародним стандартам [3, с. 11].

К.Г. Фетисенко і С.Ю. Ільченко на основі аналізу Загальної декларації прав людини (10.12.1948 р.), Конвенції про захист прав і основних свобод

людини (04.11.1950 р.), Міжнародного пакту про громадянські та політичні права (16.12.1966 р.) та практики Європейського суду з прав людини виділяють такі принципи обмеження прав і свобод: 1) пропорційності (відповідності цілей застосування обмежень – шкоді, яка ними ж і спричиняється); 2) тимчасовості (обмеження не повинні діяти постійно); 3) рівності (недопущення дискримінації в застосуванні обмежень); 4) підконтрольності суду; 5) остаточного визначення кола абсолютно недоторканих прав і свобод (з метою недопущення застосування до них будь-яких обмежень); 6) міждержавної гласності (інформування світового співтовариства про введення обмежень); 7) чинності механізму поновлення незаконно порушених прав і свобод; 8) забезпечення оскарження [409, с. 17].

С.А. Новожилов поділяє принципи обмеження прав людини на загальноправові та кримінально-процесуальні. Загальноправовими принципами обмеження прав людини є: 1) досягнення мети – захисту публічно значущих інтересів, під якими слід розуміти суто публічні інтереси (наприклад, захист основ конституційного ладу) та суспільні (публічні) інтереси, що захищаються опосередковано, через захист приватних інтересів (наприклад, захист прав і законних інтересів інших осіб); 2) встановлення обмежень прав людини тільки законом, який відповідає Конституції та загальновизнаним принципам і нормам міжнародного права; 3) співмірність обмеження прав людини публічно значущим інтересам, заради досягнення яких вони встановлюються; 4) законодавче визначення меж обмеження прав людини, у тому числі таких прав, які не можуть бути обмежені ні за яких обставин.

До кримінально-процесуальних принципів обмеження прав людини С.А. Новожилов відносить принципи, безпосередньо закріплені в кримінально-процесуальному кодексі, як-то: 1) законність; 2) здійснення правосуддя лише судом; 3) повага до людської честі й гідності; 4) недоторканність особи; 5) охорона прав і свобод людини й громадянина в кримінальному судочинстві; 6) недоторканність житла; 7) таємниця листування, телефонних та інших переговорів, поштових, телеграфних та інших повідомлень; 8) презумпція

невинуватості; 9) змагальність сторін; 10) забезпечення підозрюваному і обвинуваченому права на захист; 11) свобода оцінки доказів; 12) мова кримінального судочинства; 13) право на оскарження процесуальних дій [174, с. 41-84].

Принципами обмежень конституційних прав у кримінальному процесі України, на думку В.В. Назарова, є: 1) законність (обмеження основних прав допускається виключно на основі закону; при цьому в законі має бути визначено засоби та інструменти можливого обмеження прав людини); 2) легітимність (правовою основою обмеження прав людини є загальне визнання його суспільної необхідності, існування нагальної потреби визначення меж здійснення суб'єктивного права з урахуванням інтересів інших осіб. Гарантією загального визнання необхідності обмеження є вільне обговорення наслідків, що випливають з обмеження суб'єктивного права. Важливим є визначення такого обмеження, яке б не створювало надмірних обмежень у його здійсненні); 3) ясність, чіткість і визначеність (формулювання процесуального порядку: обмеження прав має бути таким, щоб воно було зрозумілим як для громадянина, так і для посадової особи); 4) цілеобумовленість (конкретно поставлена ціль на підставі ч. 2 ст. 64 Конституції України); 5) співмірність (співвідносяться мета й результат: обмеження не може бути більш суворим, ніж це необхідно; має існувати баланс між конституційно гарантованими правами індивіда й суспільним інтересом (правопорядком) або правами інших людей); 6) винятковий і тимчасовий характер [167, с. 114-115].

О.І. Андрєєва вважає, що межі допустимого обмеження прав особи в кримінальному процесі визначаються умовами і критеріями такого обмеження, які є взаємопов'язаними між собою. Умовами обмеження прав особи є: законність обмеження прав і правова визначеність положень закону, що обмежують права особи; наявність встановленої процедури обмеження та відповідність її міжнародним стандартам у галузі захисту прав людини; існування механізму реалізації прав, закріпленого законом; наявність у законі гарантій дотримання прав (у тому числі ефективних способів охорони та

захисту порушеного права: можливість застосування обмеження за рішенням суду, можливість оскаржити обмеження в суді, дієвий періодичний контроль за необхідністю продовження обмеження і процедура скасування обмеження).

Критеріями, що визначають межі обмеження прав особи в кримінальному процесі, є: збереження сутнісного змісту права; обґрунтованість обмеження прав; співмірність обмеження прав; сумісність з іншими правами [15, с. 11].

Отже, виходячи з вищевикладених позицій науковців, слід зазначити, що як у науці кримінального процесу, так і в інших галузях права немає єдиної думки щодо системи принципів (стандартів) обмеження прав і свобод особи.

Аналіз норм міжнародно-правових актів, національного законодавства, позицій науковців та практики ЄСПЛ щодо принципів (стандартів) обмеження прав і свобод дає змогу зрозуміти, що обмеження прав і свобод має ґрунтуватися на законі та відповідати таким принципам (стандартам): 1) пропорційності; 2) рівності; 3) підконтрольності суду; 4) тимчасовості; 5) можливості оскарження.

1) у загальному вигляді принцип пропорційності означає, що для досягнення певної мети органи державної влади не можуть накладати обмеження, які перевищують межі необхідності, що випливають із публічного інтересу. Слід зауважити, що принцип пропорційності є одним із найважливіших із тих, що застосовуються в практиці ЄСПЛ.

Завдяки діяльності Суду в праві Конвенції щодо кожного з прав людини склалися критерії припустимого втручання держави, засновані на принципі пропорційності, унаслідок чого цей принцип здобуває універсального значення. Так, незалежно від конкретних формулювань обмежень прав людини при оцінці їх правомірності й виправданості Суд послідовно вирішує чотири групи питань: 1) чи було передбачене законом те обмеження (втручання), що заперечується; 2) чи переслідувало воно одну з легітимних цілей, зазначених у Конвенції; 3) чи було воно необхідним у демократичному суспільстві; 4) чи було воно співмірним з тією правомірною метою, яка була поставлена [184, с. 33-43].

Відповідно до ч. 2 ст. 29 Загальної декларації прав людини при здійсненні

своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом [72]. У ч. 2 ст. 8 Конвенції про захист прав і основоположних свобод йдеться, що органи державної влади не можуть втручатися у здійснення права на повагу до приватного і сімейного життя, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом [98]. Аналогічна вимога закріплена також Документом Копенгагенської наради Конференції щодо людського виміру НБСЄ від 29.06.1990 р.: «...ніхто не може бути позбавлений своєї власності, за винятком випадків, встановлених суспільними інтересами, і на умовах, передбачених законом» (п. 9.6). Отже, будь-яке обмеження прав особи, у тому числі й права власності, має здійснюватися згідно із законом. Наприклад, у рішенні по справі «Жовнер проти України» від 29.06. 2004 р. Європейський суд з прав людини зазначив, що стаття 1 Першого Протоколу вимагає передусім і особливо, щоб втручання державної влади у використання права на майно було законним [244].

Також слід зазначити, що терміни «встановлені законом» та «згідно із законом» включають до себе такі вимоги: «чітке тлумачення», «вичерпність обмежувальних положень», «доступність закону» та його передбачуваність.

Правило чіткого тлумачення було сформульоване в рішенні Європейського суду з прав людини у справі «"Санді Таймс" проти Сполученого Королівства» від 26.03.1979 р.: «Чітке тлумачення означає, що ніякі інші критерії, крім перелічених у клаузулі, що стосуються винятків, не можуть бути підставою для будь-яких обмежень і що ці критерії, у свою чергу, мають інтерпретуватися на підставі прямого значення слів, які його формулюють, що не виходить за межі їх звичайного розуміння» [138, с. 30].

Поняття «вичерпність обмежувальних положень» розкривається в рішенні Європейського суду з прав людини у справі «Мелоун проти Сполученого Королівства» від 02.09.1984 .р.: «У законі, відповідно, в достатньо чітких формулюваннях мають бути визначені обсяг і порядок здійснення владних повноважень з урахуванням законної мети кожної дії, щоб забезпечити особі відповідний захист від незаконного втручання з боку державних органів»

[50, с. 65].

«Доступність закону» означає, що кожен має вільний доступ до закону. У громадянина має бути можливість отримати відповідну інформацію про правові норми, що стосуються його справи [50, с. 65]. Передбачуваність закону означає: «"Законом" може вважатися лише правова норма, сформульована настільки чітко, щоб кожний громадянин міг співвідносити з нею свою поведінку: він повинен мати змогу, користуючись, у разі потреби, допомогою компетентних радників, передбачати, у розумних межах, виходячи з конкретних обставин, які наслідки може мати конкретний вчинок» [247].

Відповідно до ч. 2 ст. 29 Загальної декларації прав людини метою обмеження прав людини є: 1) забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших; 2) забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві [72].

Відповідно до Європейської конвенції про захист прав і основоположних свобод метою обмеження прав людини є: 1) захист інтересів національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни; запобігання заворушенням чи злочинам; захист здоров'я чи моралі або захист прав і свобод інших осіб (ст. 8, 9); 2) охорона територіальної цілісності або громадської безпеки; запобігання заворушенням чи злочинам; охорона здоров'я чи моралі; захист репутації чи прав інших осіб; запобігання розголошенню конфіденційної інформації або підтримання авторитету і безсторонності суду (ст. 10) [72].

Відповідно до ч. 2 ст. 29 Загальної декларації прав людини [72], ч. 2 ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [98] однією з вимог обмеження прав є «необхідність у демократичному суспільстві». Європейський суд з прав людини встановив, що держави мають пов'язувати застосування принципу «необхідності в демократичному суспільстві» з дією однієї зі спеціальних підстав про обмеження, перелічених у відповідній статті: держава не може законно посилатися на загальну необхідність, для того щоб виправдати обмеження прав і свобод (Грецька справа (Доп. Ком. від 1969 р.)). Крім того, слід зазначити, що в поняття «демократичне суспільство»

вкладаються такі ідеї, як плюралізм, терпимість і відкритість, хоча жодна з цих ідей прямо в Конвенції не представлена саме в цих визначеннях (Справа «Хендісайд проти Великобританії»). Європейський суд з прав людини також визначив термін «необхідний» як такий, що «не є синонімом до слова «обов'язковий» і не може широко тлумачитись, як слова «припустимий», «звичайний», «корисний», «розумний» або «доцільний» (Справи «Сілвер та інші проти Сполученого Королівства», «Хендісайд проти Сполученого Королівства»). Органи Конвенції здійснюють подвійний аналіз, вирішуючи питання про відповідність дії певної держави стандарту «необхідності в демократичному суспільстві». По-перше, вони з'ясовують, чи є законною сама мета встановлення обмеження. По-друге, розглядають, чи ці засоби обмеження прав і свобод є «пропорційними законній меті» [50, с. 65- 67]. Тобто обмеження має бути співмірним з метою, яку треба досягти.

Отже, розглянувши основні критерії принципу пропорційності, маємо констатувати, що в загальному вигляді принцип пропорційності означає, що для досягнення певної мети органи державної влади не можуть накладати обмеження, які перевищують межі необхідності, які впливають з публічного інтересу;

2) у ст. 1, 2 Загальної декларації прав людини вказується, що всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах. Кожна людина повинна мати всі права і всі свободи, проголошені цією Декларацією, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища. Крім того, не повинно проводитись ніякого розрізнення на основі політичного, правового або міжнародного статусу країни або території, до якої людина належить, незалежно від того, чи є ця територія незалежною, підопічною, несамоврядованою або як-небудь інакше обмеженою у своєму суверенітеті [72].

Відповідно до Протоколу № 12 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод всі особи є рівними перед законом і мають право на

рівний захист за законом. Здійснення будь-якого передбаченого законом права забезпечується без дискримінації за будь-якою ознакою, наприклад за ознакою статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національної меншини, майнового стану, народження або за іншою ознакою. Ніхто не може бути дискримінований будь-яким органом державної влади за будь-якою ознакою, наприклад за тими, які зазначені вище [206].

Аналогічні положення також встановлені ст. 26 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права [154], п. 2 ст. 2 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права [155].

Отже, ідея визнання всіх людей рівними у своїх правах та свободах свідчить про те, що обмеження також повинні застосовуватись без будь-якої дискримінації;

3) відповідно до ст. 10 Загальної декларації прав людини кожна людина, для визначення її прав і обов'язків і для встановлення обґрунтованості пред'явленого їй кримінального обвинувачення, має право, на основі повної рівності, на те, щоб її справа була розглянута прилюдно і з додержанням усіх вимог справедливості незалежним і безстороннім судом [72]. Це право передбачене також ч. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [98], ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права [154]. Згідно із зазначеними нормами лише суд наділений повноваженнями санкціонувати обмеження прав і свобод. Отже, письмовий дозвіл суду повинен бути єдиною юридичною підставою для обмеження або позбавлення будь-яких прав особи, зокрема і права власності;

4) будь-яке обмеження прав повинно мати тимчасовий характер. Відповідно до ч. 2 ст. 29 Загальної декларації прав людини при здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві

[72]. У ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод зазначено, що кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції. Органи державної влади не можуть втручатися у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб [98].

Отже, будь-яке обмеження прав має певні часові рамки, початок такого обмеження пов'язаний з порушенням нормального стану речей у демократичному суспільстві, а закінчення таких обмежень – із його відновленням;

5) кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб [98]. У ст. 8 Загальної декларації прав людини зазначено, що кожна людина має право на ефективне поновлення у правах компетентними національними судами в разі порушення її основних прав, наданих їй конституцією або законом [72]. Відповідно до ст. 2 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права кожна держава повинна забезпечити всякій особі, права і свободи якої, визнані в цьому Пакті, порушено, ефективний засіб правового захисту, навіть коли це порушення було вчинене особами, що діяли як особи офіційні [154].

Отже, обмеження прав і свобод повинно ґрунтуватися на законі та відповідати принципам (стандартам): 1) пропорційності; 2) рівності; 3) підконтрольності суду; 4) тимчасовості; 5) можливості оскарження.

Зважаючи на ґрунтовне дослідження змісту принципу недоторканності права власності, доцільно сформулювати своє визначення принципу недоторканності права власності в кримінальному провадженні як закріплених законом правових положень, що забезпечують право особи на вільне володіння, користування, розпорядження своїм майном та допускають обмеження або

позбавлення права власності виключно для реалізації завдань і досягнення мети кримінального провадження і лише на підставі вмотивованого судового рішення, ухваленого в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним законом.

1.3. Місце принципу недоторканності права власності в системі принципів кримінального процесу України

Охорона та захист власності є важливою функцією держави, яка повинна забезпечувати вільне користування майном, а також гарантувати недоторканність власності в будь-якій сфері суспільних відносин, зокрема і в кримінальних процесуальних правовідносинах.

У такому контексті звернення до дослідження питання щодо визначення місця принципу недоторканності права власності в системі принципів кримінального процесу України є надзвичайно актуальним, має важливе як теоретичне, так і практичне значення.

Відносини власності, а отже і недоторканність права власності, врегульовані нормами різних галузей права, зокрема міжнародного, конституційного, адміністративного, цивільного, сімейного, господарського, земельного, кримінального, кримінального процесуального тощо. Тому важливим завданням є визначення місця принципу недоторканності права власності в системі принципів кримінального провадження України. Одночасно з метою повного дослідження даного питання перш за все необхідно визначити місце інституту права власності в системі права, оскільки останній співвідноситься з принципом недоторканності права власності як ціле та частина.

Юридична наука інститут права власності традиційно відносить до цивільного права, що слід вважати спірним, оскільки відносини власності неприпустимо зводити лише до одного виду суспільних відносин. Така позиція

науковців могла утворитися у зв'язку з тим, що донині не існує єдиного підходу до визначення поняття «інститут права». Зокрема, у підручнику «Теорія держави і права. Академічний курс» (за редакцією О.В. Зайчука і Н.М. Оніщенка) дається таке визначення інституту права: «Інститут права – це сукупність відокремлених, взаємопов'язаних правових норм, що утворюють частину галузі права та регулюють певну сторону однорідних суспільних відносин». Автори цього видання вказують і на таку властивість інституту права, як галузевість (створюється з норм, що належать лише до певної галузі права). [262, с. 388]. На думку Л.І. Спірідонова, інститутом права є група юридичних норм, що регулюють у межах галузі права окремий вид суспільних відносин [241, с. 170]. В.О. Котюк стверджує, що правовий інститут – це окрема група правових норм, які врегульовують найбільш однорідні суспільні відносини в самій галузі права і тісно пов'язані між собою [106, с. 36]. Д.А. Керімов правовий інститут визначає як сукупність правових норм відповідної галузі права, які регулюють із деталізацією, що вимагається, типове суспільне відношення [85, с. 300]. В.А. Четвернін наводить таку дефініцію правового інституту: «...група правових норм, які врегульовують відповідний вид суспільних відносин у межах галузі права; самостійний підрозділ галузі права» [427, с. 372]. На думку В.С. Якушева, правовий інститут – це заснована на законі сукупність норм, які призначені врегульовувати в межах предмета певної галузі права певні відносно самостійні суспільні відносини, а також пов'язані з ним похідні відносини [439, с. 67]. А.Ф. Черданцев вважає, що правовий інститут – це сукупність правових норм, яка утворює відокремлену частину галузі права. Відповідно галузь права – частина системи права, а правовий інститут – частина галузі права. Якщо галузь права регулює певний рід суспільних відносин, то інститут – певний вид відносин всередині даного роду [425, с. 237].

Підсумовуючи вищевикладені думки й погляди, можемо дійти висновку, що певний інститут права може існувати тільки в окремій галузі права. Утім такий висновок є хибним. Інститут права може складатися з

правових норм різних галузей права. Слушною з цього приводу є позиція С.С. Алексєєва, який стверджував, що інститут права – це відокремлена група юридичних норм, які врегульовують суспільні відносини конкретного виду, а інститути права можуть бути галузевими та міжгалузевими [14, с. 305]. Таку позицію поділяють Л.С. Явіч і А.І. Корольов: вони визначають інститут права як об'єктивно відокремлену всередині кожної галузі або декількох галузей права сукупність взаємопов'язаних юридичних норм, об'єднаних спільністю регулювання конкретного виду суспільних відносин [260, с. 257].

З погляду І.В. Гоймана-Калінського, інститут права – це основний елемент системи права, представлений сукупністю правових норм, що регулюють однорідну групу суспільних відносин [49, с. 146]. У підручнику «Загальна теорія права» (за редакцією С.А. Піголкіна) інститут права визначено як систему взаємопов'язаних норм, що регулюють відносно самостійну сукупність суспільних відносин чи які-небудь їх компоненти, якості [175, с. 180]. На думку Ю.С. Шемшученка, інститут права – це група взаємопов'язаних юридичних норм, що регулюють окремий вид суспільних відносин; елемент системи права [431, с. 701]. О.Ф. Скакун розуміє це поняття як систему відносно відокремлених від інших і пов'язаних між собою правових норм, що регулюють певну групу (вид) однорідних суспільних відносин [227, с. 248]. Разом із цим дослідник конкретизує своє бачення: «Інститути права можуть складатись із правових норм різних галузей, бути міжгалузевими. Головне призначення інститутів права – у межах своєї групи однорідних суспільних відносин забезпечити суцільне, відносно закінчене регулювання» [227, с. 248]. Із позицією вищезгаданих науковців варто погодитись.

Крім того, слід розглянути позиції деяких науковців щодо місця інституту права власності в системі права. На думку О.С. Яворської, інститут права власності є комплексним, міжгалузевим інститутом, основою якого є норми цивільного права [437, с. 15]. Слушною щодо цього можна вважати думку С.М. Скриль: «...незважаючи на те, що традиційно право власності, у тому числі право приватної та право публічної власності, є центральною категорією

цивільного (приватного) права, загально визнаним стало твердження про те, що юридичний феномен власності проявляється в усій системі національного права. Різні галузі права впливають на відносини власності неоднаковим чином залежно від особливостей свого предмета і методу правового регулювання, що дозволяє вести мову про конституційно-правовий, цивілістичний, господарсько-правовий, фінансовий та інші елементи міжгалузевого інституту права власності» [228, с. 11]. Е.А. Суханов вказує на те, що відносини власності регулюються нормами різних галузей права, зокрема конституційними, цивільними, адміністративними та кримінально-правовими. Сукупність правових норм, які регулюють відносини власності мають комплексний, міжгалузевий характер, хоча їх ядро, безсумнівно, утворюють норми цивільного права [255, с. 16-17]. Такої ж позиції дотримуються В.Д. Мазаєв, О.Ф. Скакун, Б.Н. Алєйніков [4, с. 89-108; 135, с. 29; 227, с. 248;].

Отже, вищевикладені позиції науковців дозволяють дійти висновку, що інститут права власності є міжгалузевим інститутом.

Вважаємо, що більш правильним було б визначити інститут права власності як загальний інститут, який поширюється на всі галузі права. У свою чергу міжгалузевий інститут права поширюється на декілька галузей права, але не на всі. Дана обставина обумовлена тим, що в теорії права немає єдиної точки зору щодо класифікації інститутів права за сферою їх поширення. Так, О.Ф. Скакун, П.М. Рабінович, здійснюючи класифікацію інститутів права за таким критерієм, як сфера поширення, виокремлюють лише галузеві та міжгалузеві інститути [209, с. 120; 227, с. 248]. О.В. Зайчук і Н.М. Оніщенко вказують на такі види інститутів права:

- 1) загальні інститути – ті, що формулюють загальні принципи й положення (із них створюються загальні частини кодифікованих нормативно-правових актів);
- 2) змішані – ті, що створюються на межі галузей права;
- 3) комплексні – ті, що є складовими елементами комплексних галузей права. Виокремлюють також інститути конституційного, адміністративного,

цивільного, кримінального права тощо, а також матеріальні та процесуальні [262, с. 388].

Разом із тим вищезгадані науковці не говорять про загальноправові інститути, які представлені в усіх без виключення галузях права, тоді як норми міжгалузевого інституту права поширюються на декілька галузей права, але не на всі.

Таким чином, інститут права власності є загальноправовим інститутом як для кримінального процесуального права, так і для будь-якої іншої галузі права.

Визначивши місце інституту права власності в системі права, необхідно визначити місце принципу недоторканності права власності в системі принципів кримінального процесу України.

У загальній теорії права принципи права традиційно поділяють на загальні, міжгалузеві, галузеві та принципи окремих правових інститутів [9, с. 262-263; 12, с. 105-106; 73; 224, с. 57; 436, с. 155-156] або загальні, міжгалузеві, галузеві, підгалузеві, принципи інститутів і субінститутів [147, с. 54]. Крім того, у науковій літературі пропонується виокремлювати загальноправові, галузеві, підгалузеві та інституційні принципи [11, с. 105-106; 224, с. 105-192].

Не вдаючись до детального вивчення різноманітних класифікацій системи принципів кримінального процесуального права, необхідно зазначити, що в науці кримінального процесу немає єдиної позиції щодо цього.

Зокрема, на думку М.М. Михеєнка, В.Т. Нора, В.П. Шибіка, І.В. Басистої, В.І. Галаган і Ж.В. Удовенко, система принципів кримінального процесу складається з конституційних та інших [25, с. 20-34; 151, с. 35]. І. Л. Беспалько виокремлює принципи кримінального процесу залежно від сфери застосування: загальноправові, міжгалузеві та галузеві [28, с. 46]. Автори підручника з кримінального процесу найбільш прийнятною вважають класифікацію принципів кримінального провадження залежно від їх поширюваності стосовно галузей права на загальноправові, загальнопроцесуальні та кримінальні процесуальні [114, с. 63]. Подібною є позиція М.А. Погорецького, який

стверджує, що система принципів має являти собою трирівневе утворення та складатися із загальноправових, міжгалузевих і спеціальногалузевих принципів [181, с. 245].

А.О. Ткаченко принцип недоторканності права власності відносить до галузевого принципу цивільного права [267, с. 15]. На думку К.Г. Некіт, вказаний принцип є інституційним [170, с. 159]. Г.М. Куцкір пропонує недоторканність права власності розуміти як міжгалузеву процесуальну засаду судочинства [122, с. 8]. А.С. Гайдук вважає, що за своєю значимістю принцип недоторканності власності виходить за рамки цивільного права і зближається з міжгалузевими принципами, оскільки питання власності так чи інакше регулюються практично всіма галузями права. Крім того, варто погодитися з позицією автора, згідно з якою принцип недоторканності права власності близький за своєю суттю до загальноправових принципів морально-етичного характеру [41, с. 22].

Отже, виходячи з аналізу поглядів науковців щодо місця інституту права власності в системі права, а також місця принципу недоторканності права власності в системі принципів кримінального процесу України, доцільним вважаємо віднесення принципу недоторканності права власності до загальноправових принципів права.

Висновки до розділу 1

1. Принципи кримінального провадження – це система закріплених законом основоположних правових положень, правил поведінки, основних засад, які відтворюють державну ідеологію щодо побудови кримінального процесу та визначають процесуальну форму здійснення правосуддя, забезпечують захист прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження, а їх порушення робить неможливим реалізацію завдань та досягнення мети кримінального провадження.

2. Основними ознаками принципів кримінального провадження є: нормативність; основоположність; соціальна (суспільна) обумовленість; системність; універсальність; стабільність.

3. Обмеженням права власності є передбачене законом тимчасове звуження можливості здійснення правомочностей власника, які полягають в обов'язку власника утримуватися від будь-яких дій або терпіти дії з боку третіх осіб.

4. Обмеження прав і свобод, зокрема права власності, повинно ґрунтуватися на законі та відповідати принципам (стандартам): 1) пропорційності; 2) рівності; 3) підконтрольності суду; 4) тимчасовості; 5) можливості оскарження.

5. Принципом недоторканності права власності в кримінальному провадженні є закріплені законом правові положення, що забезпечують право особи на вільне володіння, користування, розпорядження своїм майном та допускають обмеження або позбавлення права власності виключно для реалізації завдань і досягнення мети кримінального провадження і лише на підставі вмотивованого судового рішення, ухваленого в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним законом.

6. Виходячи з аналізу поглядів науковців щодо місця інституту права власності в системі права, а також місця принципу недоторканності права власності в системі принципів кримінального процесу України, доцільно віднести принцип недоторканності права власності до загальноправових принципів права.

Розділ 2

ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ ПРИНЦИПУ НЕДОТОРКАНОСТІ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ ЗАХОДІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРИМУСУ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ОБМЕЖЕННЯМ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ОСОБИ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

2.1. Поняття та класифікація заходів кримінального процесуального примусу, пов'язаних з обмеженням права власності особи під час досудового розслідування

Проблемні питання правового регулювання заходів кримінального процесуального примусу завжди привертали неабияку увагу науковців. Це цілком зрозуміло, адже при застосуванні заходів процесуального примусу права і законні інтереси особи, зокрема майнові, можуть бути суттєво обмежені. З огляду на це питання наукового дослідження щодо визначення поняття та класифікації заходів кримінального процесуального примусу, пов'язаних з обмеженням права власності особи під час досудового розслідування, є надзвичайно актуальним.

Кримінальний процесуальний примус та його класифікація досліджувалися українськими вченими Ю.П. Аленіним [110, с. 119-120], А.А. Благодир [29, с. 9], О.М. Гуміним [58, с. 229], Е.Д. Коваленком [88, с. 13], Л.М. Лобойком [132, с. 129], А.В. Молдованом [160, с. 28], О.Б. Муравіним [281, с. 100], В.В. Назаровим [111, с. 143-144], В.В. Рожновою [216, с. 11], С.М. Смоковим [236], Л.Д. Удаловою [283, с. 89], І.М. Янченко [441, с. 9] та ін. Крім того, кримінальний процесуальний примус та його класифікація були предметом дослідження радянських учених З.З. Зінатуліна [79, с.12-13], З.Ф. Ковриги [90, с. 29-30], В.М. Коркунова [104, с. 20-25], І.Л. Петрухіна [179],

М.А. Чельцова [424, с. 221] та ін. Ці питання вивчалися також російськими науковцями П.А. Лупинською [271], А.П. Рижаковим [221, с. 5] та ін.

Утім слід сказати, що класифікацію заходів кримінального процесуального примусу, які пов'язані з обмеженням права власності, ґрунтовно розробляла лише О. В. Верхогляд-Герасименко [35, с. 27]. А.Е. Руденко розробила класифікацію окремої групи заходів кримінального процесуального примусу, які обмежують майнові права, а саме заходів забезпечення кримінального провадження, що обмежують майнові права підозрюваного, обвинуваченого, інших осіб [219, с. 55-63]. Питання про те, які заходи необхідно віднести до заходів процесуального примусу, що пов'язані з обмеженням права власності, досліджували Г.М. Куцкір [123, с. 189-190] і Н.С. Моргун [162, с. 192].

З метою всебічного та повного дослідження правової природи кримінального процесуального примусу насамперед необхідно дослідити визначення таких термінів, як «примус», «державний примус», «процесуальний примус» і «кримінальний процесуальний примус».

В етимологічному значенні примус означає: 1) натиск із чийогось боку; примушуваний; 2) зусилля над собою; 3) зумовлена кимсь або чимсь необхідність діяти певним способом, незалежно від бажання; 4) натиск, обумовлений законом [232, с. 682].

Процесуальний примус не є тотожним правовому примусу. Очевидно, що правовий примус – поняття значно ширше, оскільки охоплює всі сфери застосування державного примусу. Процесуальний примус слід розглядати як частину, складову державно-правового примусу. У свою чергу кримінально-процесуальний примус є складовою процесуального примусу, адже процесуальний примус охоплює всі сфери процесуальної діяльності, де застосовують примус [29, с. 9].

У теорії права та галузевих науках існують різні підходи щодо визначення державного примусу. Наприклад, С.С. Алексєєв визначає державний примус як зовнішній вплив на поведінку, заснований на

організованій силі держави, наявності в неї «речових» знарядь влади і спрямований на зовнішнє безумовне (непохитне) утвердження державної волі [13, с. 106]. Л.Л. Попов розумів державний примус як метод впливу держави на свідомість і поведінку осіб, які здійснюють неправомірні вчинки [188, с. 13]. На думку Б.Т. Базилєва, державний примус – це здійснюваний компетентними органами і посадовими особами владний вплив у вигляді припису певної поведінки (психічний примус) або у формі безпосередньої дії (фізичний примус) [21, с. 40]. В.В. Лазарєв підкреслює, що державний примус визначається як можливість держави зобов'язати суб'єкта проти його волі та бажання здійснювати певні дії [261, с. 332]. К. В. Задерако вважає, що державний примус – це метод цивілізованої, процесуально оформленої, введеної в правові рамки об'єктивно-репресивної діяльності, яка є реакцією (відповіддю) на порушення чи загрозу порушення правових норм і зовнішнім впливом на поведінку конкретного суб'єкта [74, с. 7].

У науці немає також єдності думок щодо поняття заходів кримінального процесуального примусу як різновиду заходів державного примусу. А. А. Благодир, скажімо, вважає, що примус у кримінальному процесі – це метод кримінально-процесуальної діяльності, який полягає у формуючому, нормативно закріпленому впливі визначених державних органів і посадових осіб на правосвідомість суб'єкта кримінально-процесуальної діяльності незалежно від його волі, бажання, що передбачає для примушованого загрозу чи дійсне настання негативних наслідків матеріального, морального чи організаційного характеру з метою забезпечення його належної поведінки і як наслідок виконання завдань кримінального судочинства [29, с. 9]. На думку В. М. Корнукова, заходами процесуального примусу є передбачені кримінально-процесуальним законодавством процесуальні заходи примусового характеру, які застосовуються в суворо встановленому законом порядку органом дізнання (деколи особою, яка проводить дізнання), слідчим, прокурором, судом чи суддею щодо обвинуваченого, підозрюваного, потерпілого, свідків та деяких інших осіб для усунення наявних і можливих

перешкод, які виникають в процесі розслідування і вирішення кримінальних справ, з метою забезпечення успішного здійснення завдань кримінального судочинства [104, с. 20]. В. В. Рожнова вважає, що заходи процесуального примусу – це передбачені кримінально-процесуальним законом процесуальні засоби державно-правового примусу, які застосовуються уповноваженими на те органами (посадовими особами), що ведуть процес, у чітко визначеному законом порядку щодо осіб, які залучаються до кримінально-процесуальної діяльності, для попередження і припинення їх неправомірних дій, виявлення і закріплення доказів, з метою успішного вирішення завдань кримінального судочинства [216, с. 11]. Л. Д. Удалова та І. Й. Гаюр вказують, що заходи кримінально-процесуального примусу – це передбачені кримінально-процесуальним законом процесуальні засоби державно-правового примусу, які застосовують уповноважені на це органи (посадові особи), що ведуть процес, у чітко визначеному законом порядку щодо осіб, що залучаються до кримінально-процесуальної діяльності, для запобігання та припинення їх неправомірних дій, виявлення й закріплення доказів, з метою успішного виконання завдань кримінального судочинства [283, с. 89].

На думку Е.Д. Коваленка, заходи кримінально-процесуального примусу – це вплив, який чинять чітко встановлені процесуальні дії, що мають примусовий характер, незалежно від ставлення особи до виконання обов'язку [88, с. 13].

І.М. Янченко вважає, що кримінально-процесуальний примус – це засіб впливу в кримінальній справі уповноважених органів і посадових осіб (особа, яка проводить дізнання, слідчий, прокурор, суддя) на суб'єктів кримінально-процесуальних відносин, пов'язаний із правовими обмеженнями особистого, майнового або організаційного характеру, шляхом застосування до них, за наявності встановлених законом підстав, процесуально-правових засобів запобігання діям, що становлять загрозу інтересам правосуддя, з метою забезпечення умов успішного вирішення завдань кримінального судочинства [441, с. 9].

Під кримінально-процесуальним примусом деякі науковці розуміють систему засобів психологічного, фізичного, організаційного чи матеріального впливу, пов'язаних з обмеженням суб'єктивних прав учасників кримінального провадження з метою забезпечення дієвості кримінального провадження та попередження процесуальних правопорушень шляхом застосування уповноваженими особами передбачених законом владно-примусових заходів, що полягають у спонуканні до виконання процесуальних обов'язків, припиненні протиправної поведінки, притягненні до процесуальної відповідальності [149, с. 149].

Зважаючи на плюралізм думок із вказаного питання, О. В. Верхогляд-Герасименко систематизувала доктринальні підходи щодо визначення поняття заходів кримінально-процесуального примусу та розподілила їх за чотири групи, а саме: 1) передбачені кримінально-процесуальним законом заходи примусового характеру, які застосовуються уповноваженими на те державними органами та посадовими особами за наявності передбачених законом підстав та у встановленому законом порядку до підозрюваного, обвинуваченого та інших учасників кримінального процесу, що спрямовані на припинення та запобігання з боку останніх неправомірним діям, які перешкоджають належному здійсненню досудового розслідування, розгляду, вирішенню кримінальної справи в суді та виконанню вироку; 2) заходи державного примусу попереджувального характеру, які, не будучи покаранням, застосовуються органами прокуратури, слідства й суду для здійснення завдань правосуддя лише у випадку дійсної до того необхідності до обвинуваченого, свідка, експерта, понятого, перекладача та інших осіб у суворій відповідності з кримінально-процесуальним законом і з урахуванням прав та законних інтересів цих осіб; 3) передбачені кримінально-процесуальним правом дії та рішення органів, які ведуть провадження у справі, що обмежують права учасників процесу поза їх волю; 4) передбачені кримінально-процесуальним законом заходи примусового характеру, які застосовуються компетентними особами та органами за наявності підстав і в порядку, передбаченими законом,

з метою подолання негативних обставин, які перешкоджають або можуть перешкоджати вирішенню завдань кримінального судочинства, і забезпечення виконання рішень органів досудового розслідування та суду [35, с. 21-22].

Проаналізувавши вищевказані визначення кримінально-процесуального примусу, слід погодитись із тими науковцями, які вказують, що перелічені в ст. 131 КПК України заходи забезпечення кримінального провадження (привід; накладення грошового стягнення; тимчасове обмеження в користуванні спеціальним правом; відсторонення від посади; тимчасовий доступ до речей і документів; тимчасове вилучення майна; арешт майна; затримання особи; запобіжні заходи) здатні виконати головну кримінальну процесуальну функцію – забезпечити належну поведінку суб'єктів кримінального провадження, коло яких визначено відповідними нормами кримінального процесуального закону [91, с. 69], а отже, заходи забезпечення кримінального провадження з певними обмеженнями можуть вважатися заходами кримінально-процесуального примусу [58, с. 229]. Однак не слід ототожнювати такі поняття, як «заходи кримінального процесуального примусу», «заходи забезпечення кримінального провадження» та «запобіжні заходи». Слушною стосовно цього є думка Н.С. Моргун, яка вказує, що поняття «запобіжні заходи» є вужчим за змістом, ніж термін «заходи забезпечення кримінального провадження»; «заходи забезпечення кримінального провадження» є підкатегорією поняття «заходи процесуального примусу», оскільки останнє охоплює, крім «заходів забезпечення кримінального провадження», також слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії [162, с. 138].

Також у науці кримінального процесу дискусійним є питання щодо віднесення тих чи інших процесуальних дій до заходів процесуального примусу. Зокрема, Ю. Д. Лівшиц заходи процесуального примусу класифікує як: 1) запобіжні заходи; 2) заходи, спрямовані на виявлення, виїмку і закріплення доказів; 3) заходи, які забезпечують порядок судового розгляду; 4) заходи, які не можуть бути віднесені ні до якої з попередніх груп [128, с. 5-6].

3. 3. Зінатулін розподіляє заходи кримінально-процесуального примусу

за двома групами: 1) спрямовані головним чином на попередження неналежної поведінки учасників кримінально-процесуальної діяльності; 2) пов'язані переважно із збиранням і дослідженням засобів кримінально-процесуального доказування [79, с. 12-13].

А. В. Молдован поділяє заходи процесуального примусу на чотири види: 1) запобіжні заходи, які забезпечують неухилення обвинуваченого від слідства й суду; 2) заходи, спрямовані на забезпечення засобів доказування (обшук, виїмка, освідування); 3) заходи щодо забезпечення порядку судового розгляду (видалення із зали суду, сплата штрафу); 4) заходи щодо забезпечення цивільного позову (арешт майна, опис майна) [160, с. 28].

З. Ф. Коврига поділяє заходи процесуального примусу на: 1) засоби запобігання, відносячи до них відібрання зобов'язання про явку, привід, затримання, розшук і етапування, відсторонення обвинуваченого від посади, заходи, які застосовуються до порушників порядку судового засідання; 2) засоби забезпечення, якими, на думку згаданого автора, є обшук, виїмка, поміщення обвинуваченого або підозрюваного в медичний заклад [90, с. 29-30].

В. М. Корнуков класифікує заходи кримінально-процесуального примусу таким чином. Перша група – заходи, які забезпечують участь і належну поведінку обвинуваченого та інших осіб у кримінальному процесі (запобіжні заходи, привід, затримання, відсторонення від посади, зобов'язання про явку). Друга група – заходи, які забезпечують виявлення, вилучення і дослідження доказів, цивільний позов і можливу конфіскацію майна. Ця група заходів розподіляється на: а) заходи, які забезпечують виявлення, вилучення і дослідження доказів (обшук, виїмка, освідування, одержання зразків для експертного дослідження, поміщення в медичний заклад); б) заходи, які забезпечують цивільний позов і можливу конфіскацію майна (накладення арешту на майно, вклади) [104, с. 24-25].

На думку Ю.П. Аленіна, заходи процесуального примусу за своєю правовою природою розподіляються за чотирма групами: 1) заходи, які забезпечують неухилення підозрюваного, обвинуваченого від правосуддя

(запобіжні заходи); 2) заходи, спрямовані на забезпечення отримання засобів доказування (освідування, обшук, виїмка, виклик для дачі показань і висновків свідків та експертів, отримання зразків для експертного дослідження, поміщення обвинуваченого в медичну установу для обстеження, накладення арешту на кореспонденцію та зняття інформації з каналів зв'язку); 3) заходи процесуального примусу, за допомогою яких забезпечується законний порядок у ході провадження у справі (привід, відсторонення обвинуваченого від посади, поміщення неповнолітнього у приймальник-розподільник тощо); 4) заходи із забезпечення цивільного позову та можливої конфіскації майна [110, с. 119-120].

О.П. Рижаков вказує, що засоби кримінально-процесуального примусу складаються з таких елементів:

- превентивно-попереджувальні заходи: 1) запобіжні заходи; 2) заходи забезпечення процесу доказування (виїмка, обшук та ін.); 3) інші передбачені законом заходи (наприклад, відсторонення обвинуваченого від посади, яку він обіймає);

- заходи захисту (привід, повернення кримінальної справи на додаткове розслідування);

- захід кримінально-процесуальної відповідальності (порушення порядку в судовому засіданні) [221, с. 5].

Г. М. Ветрова вважає, що більш зручною буде класифікація заходів кримінально-процесуального примусу за підставами їх застосування. Залежно від того, чи є в основі їх застосування факт порушення процесуальних обов'язків, усі примусові процесуальні заходи автор пропонує класифікувати на заходи, що застосовуються за невиконання процесуальних обов'язків, і заходи, які застосовуються поза зв'язком із процесуальним порушенням [36, с. 47].

На думку В.В. Назарова, заходи процесуального примусу доцільно поділити таким чином.

1. Превентивно-попереджувальні. До них належать:

- запобіжні заходи;

-заходи забезпечення процесу доказування (примусовий порядок проведення обшуку, освідування, одержання зразків для експертного дослідження, накладення арешту на кореспонденцію та зняття інформації з каналів зв'язку);

- інші передбачені законом заходи (відсторонення обвинуваченого від посади, привід);

2. Заходи кримінально-процесуальної відповідальності (особиста порука, порядок вирішення питання про грошове стягнення з поручителя в разі ухилення обвинуваченого від явки до органів дізнання чи слідства, застава, взяття під варту) [111, с. 143-144].

М.А. Чельцов розподіляє засоби кримінально-процесуального примусу за трьома групами: 1) заходи, що забезпечують неухилення обвинуваченого від правосуддя; 2) заходи, спрямовані на забезпечення засобів доказування; 3) заходи, що забезпечують порядок судового розгляду [424, с. 221].

На думку О.Б. Муравіна, заходи кримінально-процесуального примусу не однакові, вони істотно відрізняються один від одного за змістом і характером примусу, цілями й підставами застосування, органами що їх застосовують, особами, щодо яких вони застосовуються, а також у процесуальному оформленні. Одні з них покликані припинити можливість продовження обвинуваченим (підозрюваним) злочинної діяльності, його ухилення від слідства чи суду або перешкоджання процесуальній діяльності (запобіжні заходи, затримання, відсторонення від посади тощо). Другі пов'язані з необхідністю доставлення осіб у слідчі та судові органи (привід). Треті спрямовані на виявлення та процесуальне закріплення доказів (обшук, виїмка, огляд, отримання зразків для порівняльного дослідження тощо). Четверті служать засобом забезпечення виконання вироку в частині майнових стягнень (накладення арешту на майно) [281, с. 100].

Л. М. Лобойко пропонує виділяти серед засобів кримінально-процесуального примусу запобіжні заходи та інші заходи процесуального характеру [132, с. 129]. Крім того, цей науковець зауважує, що в теорії

процесу заходами процесуального примусу іноді називають і слідчі дії (обшук, виїмка, огляд), і заходи забезпечення цивільного позову (накладення арешту на майно); забезпечення належного проведення експертизи (одержання зразків для експертного дослідження, направлення в медичний заклад для обстеження); юридичну відповідальність – санкції (грошові стягнення). Однак, на думку Л. М. Лобойка, цей підхід до визначення поняття та системи заходів процесуального примусу не зовсім правильний, оскільки не ґрунтується на ознаках, які іманентно притаманні цим заходам [133, с. 181].

Стосовно цього слушною є думка Б.Т. Безлепкіна, який виділяє заходи процесуального примусу в «чистому вигляді», а саме: затримання підозрюваного, запобіжні заходи, привід, тимчасове відсторонення від посади, накладення арешту на майно, грошове стягнення. Крім того, автор окремо виділяє кримінально-процесуальний примус як складову частину і спосіб здійснення певної слідчої дії щодо збирання доказів [27, с. 155].

Слід зазначити, що в науці кримінального процесу немає єдиної думки щодо віднесення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій до заходів процесуального примусу. Утім, не вдаючись до дискусій з даного питання, слід підтримати позицію науковців, які відносять слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії до заходів процесуального примусу [35, с. 25; 79, с. 12-13; 152, с. 158; 162, с. 138].

Не вдаючись до детального аналізу всіх запропонованих у кримінально-процесуальній науці класифікацій заходів процесуального примусу та зважаючи на предмет даного дослідження, слід навести класифікації заходів кримінально-процесуального примусу, які пов'язані з обмеженням права власності. Так, О. В. Верхогляд-Герасименко заходи процесуального примусу класифікує за двома групами – заходи, які пов'язані з обмеженням майнових прав особи (застава, ізоляційні запобіжні заходи (у випадку залишення без нагляду майна підозрюваного, обвинуваченого), особиста порука, передача під нагляд неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого, відсторонення обвинуваченого від посади, арешт майна, грошове стягнення, обшук, виїмка,

вирішення питання про речові докази), та заходи, не пов'язані з обмеженням майнових прав особи.

Крім того, згаданий автор окремо розробила класифікацію заходів процесуального примусу, пов'язаних з обмеженням майнових прав особи. За суб'єктом, щодо якого вони застосовуються: заходи, які застосовуються до підозрюваного, обвинуваченого, підсудного (запобіжні заходи, відсторонення обвинуваченого від посади) та заходи, які також можуть бути застосовані і щодо інших суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності (арешт майна, грошове стягнення тощо). За правовими наслідками, пов'язаними з обмеженням майнових прав особи: заходи, застосування яких обмежує майнові права особи (грошове стягнення, арешт майна, відсторонення обвинуваченого від посади), та заходи, які обмежують майнові права за умови невиконання особою взятих на себе обов'язків (застава, особиста порука, нагляд за неповнолітнім підозрюваним, обвинуваченим тощо). За суб'єктом уповноваженим приймати рішення про обмеження права шляхом застосування заходу процесуального примусу: а) заходи, які застосовуються виключно за рішенням суду (взяття під варту, арешт вкладів; б) заходи, які застосовуються за рішенням органу дзнання, слідчого, прокурора та суду [35, с. 27].

Однак вказана класифікація на даному етапі підлягає уточненню. На нашу думку, до переліку заходів, які пов'язані з обмеженням майнових прав особи, слід віднести такі заходи процесуального примусу, як тимчасове обмеження в користуванні спеціальним правом, тимчасовий доступ до речей і документів у формі їх вилучення, тимчасове вилучення майна.

У свою чергу Н.С. Моргун виділяє такі заходи процесуального примусу, під час яких можливе позбавлення або обмеження права власності: застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій. Зокрема, до заходів забезпечення кримінального провадження, які позбавляють або обмежують право на недоторканність права власності, Н.С. Моргун відносить: тимчасове вилучення майна, арешт майна, тимчасовий доступ до речей і

документів, тимчасове обмеження в користуванні спеціальним правом, накладення грошового стягнення, застава, затримання особи.

Слідчими (розшуковими) діями, що здійснюються на підставі вмотивованого судового рішення та які можуть супроводжуватися порушенням засади недоторканності права власності, є обшук, огляд, слідчий експеримент і проведення експертизи.

До негласних слідчих (розшукових) дій, проведення яких може супроводжуватися позбавленням або обмеженням права власності, вказаний автор відносить: проведення контрольованої та оперативної закупки як різновиду контролю за вчиненням злочину; негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження; обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи; накладення арешту на кореспонденцію, її огляд і виїмку [162, с. 192].

Г.М. Куцкір зазначає, що під час кримінального провадження позбавлення або обмеження права власності можливе на підставі вмотивованого судового рішення в ході тимчасового доступу до речей і документів застосування арешту майна та застави, а обмеження права власності без судового рішення – у ході тимчасового вилучення майна [123, с. 189-190].

А.Е. Руденко як окрему групу заходів кримінально-процесуального примусу виокремлює заходи забезпечення кримінального провадження, що обмежують майнові права підозрюваного, обвинуваченого, інших осіб, та вказує, що вони можуть бути класифіковані за наступними підставами.

Залежно від кримінальної процесуальної кваліфікації заходу забезпечення кримінального провадження заходи забезпечення кримінального провадження, що обмежують майнові права підозрюваного, обвинуваченого та інших осіб, можуть бути класифіковані таким чином: тимчасове вилучення майна; арешт майна; попередній арешт майна або коштів на рахунках фізичних або юридичних осіб у фінансових установах [219, с. 55-56].

Вважаємо, що дана класифікація є неповною, у зв'язку з чим її слід доповнити такими заходами забезпечення кримінального провадження, які

обмежують майнові права особи: відсторонення від посади; накладення грошового стягнення; тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом; тимчасовий доступ до речей і документів у разі їх вилучення;

Також, оскільки відповідно до ч. 2 ст. 131 КПК України різновидом заходів забезпечення кримінального провадження є запобіжні заходи, вважаємо, що слід доповнити вказану класифікацію запобіжними заходами, які обмежують майнові права особи, зокрема: застава; домашній арешт; тримання під вартою.

Крім того, вищезгаданий автор виокремлює такі критерії класифікації: залежно від об'єкта обмеження майнових прав; залежно від цивільно-правового статусу майна, права на яке обмежуються в ході застосування заходу забезпечення кримінального провадження; залежно від місця знаходження майна, права на яке обмежуються, що обмежують майнові права підозрюваного, обвинуваченого та інших осіб; залежно від обсягу майна, права на яке обмежуються; залежно від ступеня обмеження прав підозрюваного, обвинуваченого та інших осіб [219, с. 55-63].

Слід зазначити, що класифікація, запропонована А.Е. Руденко, є досить вдалою, однак не повною мірою відображає всі заходи кримінально-процесуального примусу, які обмежують майнові права особи, оскільки автор розкриває в своїй класифікації лише деякі заходи забезпечення кримінального провадження, що обмежують майнові права підозрюваного, обвинуваченого, інших осіб.

На думку С. М. Смокова, до заходів забезпечення кримінального провадження, які обмежують майнові права громадян під час здійснення кримінального провадження, належать: накладення грошового стягнення, тимчасове вилучення майна, арешт майна, оскільки ці заходи обмежують конституційні права громадян розпоряджатися вільно своїм майном, витрачаючи на власний розсуд зароблені кошти. Крім того, автор виокремлює заставу як запобіжний захід, що також обмежує майнові права особи [235, с. 630].

З урахуванням викладеного вважаємо, що заходи кримінального процесуального примусу, які обмежують майнові права особи під час досудового розслідування, можуть бути класифіковані за наступними підставами:

1) залежно від виду заходів кримінального процесуального примусу: заходи забезпечення кримінального провадження (тимчасове обмеження в користуванні спеціальним правом; відсторонення від посади; тимчасовий доступ до речей і документів у разі їх вилучення; тимчасове вилучення майна; арешт майна; попередній арешт майна; застава; тримання під вартою); слідчі (розшукові) дії (обшук; огляд; слідчий експеримент; проведення експертизи); негласні слідчі (розшукові) дії (проведення контрольованої та оперативної закупки як різновиду контролю за вчиненням злочину; негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження; обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи; накладення арешту на кореспонденцію, її огляд і виїмка);

2) залежно від необхідності отримання дозволу слідчого судді: заходи кримінального процесуального примусу, що обмежують право власності особи під час досудового розслідування та потребують отримання дозволу слідчого судді (тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом; відсторонення від посади; тимчасовий доступ до речей і документів у разі їх вилучення; арешт майна; застава; тримання під вартою; обшук; огляд; слідчий експеримент; проведення експертизи; проведення контрольованої та оперативної закупки як різновиду контролю за вчиненням злочину; негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження; обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи; накладення арешту на кореспонденцію, її огляд і виїмка); заходи кримінального процесуального примусу, що обмежують право власності особи під час досудового розслідування та для проведення яких не потрібен дозвіл слідчого судді (тимчасове вилучення майна; попередній арешт);

3) залежно від мети застосування: заходи, що застосовуються з метою

досягнення дієвості кримінального провадження (тимчасове обмеження в користуванні спеціальним правом; відсторонення від посади; тимчасовий доступ до речей і документів у разі їх вилучення; тимчасове вилучення майна; арешт майна; попередній арешт майна; застава; тримання під вартою); заходи, що застосовуються з метою отримання доказів: слідчі (розшукові) дії (обшук; огляд; слідчий експеримент; проведення експертизи); негласні слідчі (розшукові) дії (проведення контрольованої та оперативної закупки як різновиду контролю за вчиненням злочину; негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження; обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи; накладення арешту на кореспонденцію, її огляд і виїмка).

Підсумовуючи, зазначимо, що класифікація заходів кримінального процесуального примусу, за різними підставами, має дуже важливе теоретичне та практичне значення, оскільки в процесі класифікації відображаються суттєві ознаки заходів кримінального процесуального примусу. Також класифікація сприяє пізнанню внутрішніх кореляційних зв'язків між окремими заходами кримінального процесуального примусу та на основі цього допомагає чітко розмежувати види заходів кримінального процесуального примусу, пов'язаних з обмеженням права власності особи, та відмежувати їх від інших заходів процесуального примусу.

2.2. Реалізація принципу недоторканності права власності під час застосування окремих заходів забезпечення кримінального провадження

2.2.1. Обмеження права власності під час тимчасового доступу до речей і документів у формі їх вилучення

Одним із видів заходів забезпечення кримінального провадження, відповідно до п. 5 ч. 2 ст. 131 КПК України, є тимчасовий доступ до речей і документів.

У доктрині кримінального процесу немає єдності думок щодо віднесення тимчасового доступу до речей і документів до тієї чи іншої групи заходів забезпечення кримінального провадження. Так, зокрема, тимчасовий доступ до речей і документів належить до групи заходів забезпечення кримінального провадження, що забезпечують отримання засобів доказування [113, с. 165]; заходів, спрямованих на встановлення обставин кримінального правопорушення та збирання і збереження доказів [114, с. 258]; заходів, які обмежують суспільне і приватне життя громадян [235, с. 629-630]; І.В. Гловюк, С.В. Андрусенко, Г.М. Куцкір, В.А. Люліч вказують на необхідність виокремлення в системі заходів забезпечення кримінального провадження класифікаційної групи заходів, спрямованих на збирання та перевірку доказів і віднесення до них тимчасового доступу до речей і документів та тимчасового вилучення майна [48, с. 293-294; 123, с. 67; 134].

Також, слід зазначити, що часто науковці, досліджуючи тимчасовий доступ до речей і документів як один із видів заходів забезпечення кримінального провадження, порівнюють його із заходами кримінального процесуального примусу, що були закріплені відповідними статтями КПК України 1960 р. Зокрема, О.В. Хрущ вказує, що тимчасовий доступ до речей і документів містить досить подібні поняття та процесуальні дії, які були притаманні інституту виїмки, що відігравав значну роль під час проведення досудового розслідування згідно з КПК України 1960 р. [418, с. 271].

О.М. Гумін здійснив порівняльний аналіз тимчасового доступу до речей і документів з виїмкою, обшуком та оглядом. Узагальнюючи отримані результати, він дійшов висновку, що тимчасовий доступ до речей і документів як захід забезпечення кримінального провадження не є ідентичним такому заходу кримінального процесуального примусу, як виїмка. Натомість виїмка, яка раніше розглядалась як самостійний захід досудового слідства в редакції КПК України 2012 р., є однією з необов'язкових складових тимчасового доступу до речей і документів, а такі заходи процесуального примусу, як обшук та огляд предметів і документів, були закріплені як положеннями КПК України

1960 р., так і положеннями КПК України 2012 р. [59, с. 229-231], тож є різними процесуальними діями, які не слід ототожнювати.

Н.П. Кушнір, досліджуючи правове регулювання тимчасового доступу до речей і документів, також порівнює вказану процесуальну дію зі слідчими діями та зазначає, що відмінність між заходами забезпечення кримінального провадження та слідчими діями необхідно робити виходячи із сутності процесуальної дії, що обумовлюється тією метою, яка є пріоритетною під час її виконання. Цей автор зазначає, що у визначенні, закріпленому ч. 1 ст. 159 КПК України, законодавцем зроблено акцент, який не вказує на сутність даної процесуальної дії. Виконання тимчасового доступу до речей і документів передусім спрямоване на отримання (збирання) або перевірку вже отриманих доказів. Речі й документи, відповідно до положень ч. 1, 2 ст. 98 КПК України, можуть бути доказами. Тому процесуальна дія, яка полягає в ознайомленні, отриманні копій та вилученні речей і документів – доказів, є дією, спрямованою передусім на отримання (збирання) чи перевірку доказів, – слідчою дією. Відмежування заходів забезпечення кримінального провадження від слідчих дій необхідно здійснювати виходячи із сутності процесуальної дії, яка обумовлюється тією метою, що є пріоритетною під час її реалізації. Для заходів забезпечення кримінального провадження пріоритетною метою є забезпечення виконання сторонами та учасниками кримінального провадження обов'язків, покладених на них кримінальним процесуальним законодавством. Пріоритетною метою (сутністю) слідчих дій є отримання (збирання) або перевірка вже отриманих доказів. На підставі вищезазначеного Н.П. Кушнір робить висновок, що тимчасовий доступ до речей і документів необхідно віднести до кола слідчих дій, оскільки пріоритетною метою (сутністю) досліджуваної процесуальної дії є отримання (збирання) або перевірка вже отриманих доказів [126, с. 81].

М.С. Руденко обґрунтовує протилежну позицію та вказує, що слідчі дії є заходами, що складаються із сукупності пошуково-пізнавальних і посвідчувальних прийомів, проводяться уповноваженими кримінальним

процесуальним законом суб'єктом у визначеному для кожного з них порядку з метою виявлення і закріплення фактичних даних та відомостей про їх джерела для отримання доказів у кримінальному провадженні та їх перевірки. Науковець зазначає, що тимчасовий доступ до речей і документів (виїмка за КПК України 1960 р.) є процесуальною дією, що має виключно забезпечувальний характер, оскільки в результаті її провадження слідчий тільки отримує об'єкти, що в подальшому підлягають слідчому огляду або експертним дослідженням. Саме в результаті огляду чи експертизи слідчий може виявити й закріпити фактичні дані й відомості про їх джерела для отримання доказів або перевірки цих доказів. Лише подальший огляд або експертні дослідження мають пошуково-пізнавальний характер, а також відповідають іншим сутнісним ознакам слідчої дії [220, с. 144].

На підставі вищевикладеного слід погодитись із позицією законодавця та тих науковців, які відносять тимчасовий доступ до речей і документів до заходів забезпечення кримінального провадження.

Відповідно до ст. 159 КПК України тимчасовий доступ до речей і документів полягає в наданні стороні кримінального провадження особою, у володінні якої знаходяться такі речі і документи, можливості ознайомитися з ними, зробити їх копії та вилучити їх (здійснити їх виїмку).

Тимчасовий доступ до електронних інформаційних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку здійснюється шляхом зняття копії інформації, що міститься в таких електронних інформаційних системах або їх частинах, мобільних терміналах систем зв'язку, без їх вилучення. Тимчасовий доступ до речей і документів здійснюється на підставі ухвали слідчого судді, суду [115].

Згідно з ч. 1 ст. 160 КПК України сторони кримінального провадження мають право звернутися до слідчого судді під час досудового розслідування чи суду під час судового провадження із клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів, за винятком зазначених у ст. 161 цього Кодексу. Слідчий має право звернутися із зазначеним клопотанням за погодженням із

прокурором [115].

Водночас у ст. 161 КПК України встановлено перелік речей і документів, доступ до яких заборонено за будь-яких обставин, а саме:

- листування або інші форми обміну інформацією між захисником і його клієнтом чи будь-якою особою, яка представляє його клієнта, у зв'язку з наданням правової допомоги;

- об'єкти, які додані до цього листування або інших форм обміну інформацією [115]. Наявність цієї імперативної норми як прямої заборони на доступ до інформації гарантує та забезпечує належний рівень реалізації особою свого конституційного права на захист від обвинувачення [162, с. 101-102].

Зві змісту ст. 159 та ч. 1 ст. 160 КПК України випливає, що уповноваженим суб'єктом, який може отримати тимчасовий доступ до речей і документів (за умови наявності відповідної ухвали слідчого судді, суду), є сторона кримінального провадження [114, с. 282]. У зв'язку з цим виникає питання: чому потерпілого, яким є фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди, позбавлено подібного права? Як відомо, потерпілий, за загальним правилом, не належить до сторони кримінального провадження: п. 19 ст. 3 КПК закріплює, що до сторони обвинувачення належать потерпілий, його представник та законний представник у випадках, встановлених КПК; однак для досудового розслідування такі випадки прямо не встановлені. Тому слід внести до ст. 160 КПК норму, якою дозволити також потерпілому звертатися до слідчого судді й суду із клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів [48, с. 294]. Підтримуючи вказану позицію, слід зазначити, що необхідно внести зміни не лише до ст. 160 КПК України щодо можливості потерпілого заявляти клопотання про надання тимчасового доступу до речей і документів, а і до ст. 159, 163, 166 КПК України, оскільки у вказаних статтях також ідеться про сторони кримінального провадження.

Крім того, маємо зазначити, що іноді слідчі судді, усупереч вимогам

чинного КПК України, надають дозвіл потерпілому або представникові потерпілого на тимчасовий доступ до речей і документів [286; 311; 322; 324; 389]. Така практика є недопустимою. У зв'язку з цим слід підтримати позицію тих слідчих суддів, які відмовляють у наданні тимчасового доступу до речей і документів потерпілому та представнику потерпілого з огляду на те, що ті не є стороною кримінального провадження [315; 348; 363; 392].

Тимчасовий доступ до речей і документів може здійснюватися в таких формах: ознайомлення з речами та документами; виготовлення їх копії; вилучення речей і документів (виїмка). Однак непоодинокими є випадки, коли слідчий або прокурор у своєму клопотанні, а слідчий суддя, суд в ухвалі не вказують, у якій саме формі необхідно надати тимчасовий доступ або не обґрунтовують необхідність надання тимчасового доступу в тій чи іншій формі. На вказану проблему вже зверталась увага науковців. Як зазначає В.В. Рожнова, слідчим суддею, судом надається тимчасовий доступ в одній із форм без належного обґрунтування обрання форми або навіть без указання форми тимчасового доступу [217, с. 353-356]. Слушною з даного приводу є думка І.В. Гловюк і С.В. Андрусенка: ураховуючи положення ч. 1 ст. 159 КПК, слідчий суддя повинен давати дозвіл одночасно на ознайомлення з речами та документами та виготовлення їх копій, а також дозволяти вилучення речей і документів, якщо це додатково обґрунтовано суб'єктом звернення як у клопотанні, так і в ході судового засідання [48, с. 295].

Крім того, слід зазначити, що надання тимчасового доступу до речей і документів у формі їх вилучення має винятковий характер, що підтверджується положеннями ч. 7 ст. 163 КПК України, відповідно до яких слідчий суддя, суд в ухвалі про надання тимчасового доступу до речей і документів може дати розпорядження про надання можливості вилучення речей і документів, якщо сторона кримінального провадження доведе наявність достатніх підстав вважати, що без такого вилучення існує реальна загроза зміни або знищення речей чи документів або таке вилучення необхідне для досягнення мети отримання доступу до речей і документів [115]. Також у п. 18 Інформаційного

листа Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження» від 05.04.2013 року вказується, що з огляду на зміст положень ч. 1 ст. 86, ч. 2 та 3 ст. 93 КПК України застосування стороною кримінального провадження такого способу збирання доказів, як вилучення речей або документів (ч. 7 ст. 163 КПК) під час отримання доступу до речей і документів може здійснюватися у випадках, якщо: 1) особа, у володінні якої знаходяться речі або документи, не бажає добровільно передати їх стороні кримінального провадження або є підстави вважати, що вона не здійснить таку передачу добровільно після отримання відповідного запиту чи намагатиметься змінити чи знищити відповідні речі або документи; 2) речі та документи, згідно зі ст. 162 КПК, містять охоронювану законом таємницю і таке вилучення необхідне для досягнення мети застосування цього заходу забезпечення. В інших випадках сторона кримінального провадження може витребувати та отримати речі або документи за умови їх добровільного надання володільцем без застосування процедури, передбаченої гл. 15 КПК України [196].

Відповідно до ч. 1, 3 ст. 163 КПК України після отримання клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів слідчий суддя, суд здійснює судовий виклик особи, у володінні якої знаходяться такі речі і документи.

У повістці про судовий виклик, що слідчий суддя, суд надсилає особі, у володінні якої знаходяться речі і документи, зазначається про обов'язок збереження речей і документів у тому вигляді, який вони мають на момент отримання судового виклику [115]. У цьому аспекті С.С. Чернявський говорить про те, що зазвичай фізично неможливо виконати вимоги ст. 163 КПК України щодо судового виклику за повісткою до слідчого судді особи, у володінні якої знаходяться речі і документи (представника оператора мобільного зв'язку) через відсутність у більшості регіонів держави таких представників [426, с. 182]. Щодо цього І.В. Гловюк і С.В. Андрусенко вказують, що в таких

випадках слідчий суддя, суд можуть використати інші, ніж повістка, засоби виклику, зокрема: електронною поштою чи факсимільним зв'язком, здійснення виклику по телефону або телеграмою [48, с. 295]. Однак згідно з положеннями ч. 1 ст. 135 КПК України повістка про виклик може бути надіслана не лише поштою, а й вручена особисто, надіслана електронною поштою чи факсимільним зв'язком. Тому в даному випадку немає жодних перешкод стосовно належного та оперативного повідомлення особи, у володінні якої знаходяться речі й документи. Проте слід зауважити на іншій проблемі. Як зазначає О.Ю. Татаров, на практиці, щоб, наприклад, отримати ухвалу слідчого судді про тимчасовий доступ до відомостей про відкриті банківські рахунки, рух коштів по них, кредитні справи, що зберігаються в банківських установах, необхідно дочекатись явки до суду представника банківської установи. При цьому явка до органу досудового розслідування та суду такого представника установи, що не має представництва в регіоні, де здійснюється розслідування, виглядає сумнівною (ніяким чином не гарантованою) [258, с. 184]. Відносно цього М.С. Руденко також зазначає, що проблемною є ситуація, коли власником інформації є, наприклад, оператор або провайдер комунікації. Важко уявити, скільки разів на день потрібно викликати до слідчого судді представника оператора зв'язку, якщо в умовах великого міста щодня органам досудового розслідування потрібно отримати близько тисячі трафіків (інформація про зв'язок, абонента, надання телекомунікаційних послуг, їх тривалості тощо). Відповідно до ч. 4 ст. 163 КПК України не є перешкодою для розгляду клопотання неприбуття за судовим викликом особи, у володінні якої містяться речі і документи, лише без поважних причин або у випадку неповідомлення нею про причини неприбуття. Дії слідчого судді та слідчого, який подав відповідне клопотання, у випадку повідомлення особою – володільцем речей чи документів – про фізичну неможливість прибуття до слідчого судді законодавчо не врегульовані. У зв'язку з цим М. С. Руденко пропонує законодавчо закріпити положення, відповідно до якого надати право слідчому судді, суду розглядати клопотання сторони кримінального

провадження про тимчасовий доступ до речей і документів за відсутності особи – володільця речей і документів за умови надання цією особою письмового дозволу на такий розгляд без її участі [220, с. 147].

Проте особа, у володінні якої знаходяться речі і документи, може умисно затягувати розгляд клопотання та, наприклад, надсилати до суду клопотання про відкладення розгляду справи. Слушною з даного приводу є думка про те, яке рішення має прийняти слідчий суддя, якщо особа, у володінні якої перебувають речі і документи повідомить слідчого суддю про важливість причин її неприбуття за судовим викликом і надішле до суду документи, які це підтверджують. У такому випадку слідчий суддя має відкласти розгляд клопотання до явки цієї особи. Однак це призведе до відстрочення прийняття рішення про тимчасовий доступ до речей і документів, що є небажаним з огляду на необхідність оперативного застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження [137, с. 105]. Як вказується в літературі, ця проблема може бути вирішена шляхом виключення із ч. 4 ст. 163 КПК України указання на неприбуття без поважних причин (адже, дійсно, у ряді випадків таке положення унеможлиблює розгляд клопотання), однак із уточненням про неприбуття належним чином повідомленої особи, підтвердження чого має міститися в матеріалах із розгляду клопотання [48, с. 294]. Слід зазначити, що практика розгляду даної категорії клопотань є саме такою [352; 354; 355; 356; 357; 361; 362; 365; 396].

Крім того, на практиці має місце ситуація, коли слідчий суддя, суд у повістці про виклик не надають конкретної інформації, про тимчасовий доступ до яких саме речей і документів буде вирішуватися питання при розгляді клопотання, однак вказують на те, що особам, у володінні яких знаходяться вищевказані речі і документи, необхідно забезпечити їх збереження в тому вигляді, які вони мають на момент отримання судового виклику.

При цьому виникає ще одне проблемне питання: чи наявні підстави для надання матеріалів клопотання з доданими в його обґрунтування матеріалами кримінального провадження на ознайомлення особам, прав, обов'язків та

інтересів яких стосується ухвала слідчого судді, оскільки коли особа, у володінні якої знаходяться речі і документи [289], або представник такої особи, отримавши повістку про виклик, звертаються до суду із заявою про ознайомлення з клопотанням сторони кримінального провадження та долученими матеріалами, слідчий суддя, суд часто відмовляють в наданні права на ознайомлення, посилаючись на таємницю досудового розслідування в разі подання такого клопотання слідчим або прокурором. З огляду на положення чинного КПК України така позиція видається правильною, оскільки жодна з норм Глави 15 КПК України не передбачає такого права, навіть якщо особа, у володінні якої знаходяться речі та документи, є стороною кримінального провадження. Таку думку підтримують 96% опитаних слідчих органів Національної поліції України та 95% суддів. М. Костін щодо цього зазначає, що необхідно внести доповнення до п. 25, 26 ч. 1 ст. 3 КПК України, у яких серед видів учасників кримінального провадження визначити в передбачених КПК України випадках осіб, у володінні яких перебувають речі і документи, щодо яких слідчим суддею, судом вирішується питання про надання тимчасового доступу. Відповідно до цього слід визначити процесуальні права вказаних осіб у § 5 (Інші учасники кримінального провадження) Глави 3 КПК України [105, с. 29-30], зокрема право на ознайомлення з клопотанням та доданими до нього матеріалами.

Крім того, відповідно до ч. 2 ст. 163 КПК України, якщо сторона кримінального провадження, яка звернулася з клопотанням, доведе наявність достатніх підстав вважати, що існує реальна загроза зміни або знищення речей чи документів, клопотання може бути розглянуто слідчим суддею, судом без виклику особи, у володінні якої вони знаходяться. Результати аналізу судової практики свідчать про те, що слідчими необґрунтовано зазначається в клопотаннях про їх розгляд без участі осіб, у володінні яких перебувають певні речі або документи. Клопотання містять формальні посилання на можливість знищення особами речей та документів, однак вони жодним чином не підтверджені будь-якими доказами.

Зазначений факт необґрунтованості клопотань у частині їх розгляду без участі особи не завжди береться до уваги слідчими суддями, що призводить до безпідставного схвалення позиції слідчого або прокурора про такий порядок його розгляду [286].

Як зазначає О.Ю. Татаров, можливість доведення наявності такої загрози є не завжди. Зокрема, це стосується проваджень, які щойно розпочаті і ще не проведено достатніх слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, результати яких могли б довести слідчому судді, що особа, яка не є підозрюваною та у володінні якої перебувають документи, важливі для розслідування, може свідомо їх замінити чи знищити з метою уникнення відповідальності (або сприяння в цьому іншим особам) [258, с. 184]. У зв'язку з цим І.В. Гловюк вказує, що в даній нормі закладено надто високий стандарт доказування для вирішення питання про тимчасовий доступ до речей і документів. Надання достатніх доказів реальності загрози є ускладненим, оскільки потребує аналізу й оцінки суб'єктивної зацікавленості особи, у володінні якої знаходяться речі та документи, а також її намірів, і підтвердження їх певними документами. Неправильна ж оцінка такої загрози та її реальності може призвести до знищення, приховування речей та документів. Тому, як уявляється, доцільніше було б закріпити інший стандарт доказування для прийняття цього рішення – розумної підозри про можливість зміни або знищення речей чи документів, що дозволяло б приймати рішення про розгляд клопотання без виклику особи, у володінні якої знаходяться такі речі і документи, аналізуючи її статус у кримінальному провадженні або взаємовідносини із суб'єктами кримінального провадження, і не зобов'язувало б суб'єкта подання клопотання надавати певну сукупність доказів про наявність реальної загрози [48, с. 294-295].

Також КПК України не визначено строк розгляду клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів. Щодо цього питання у п. 8 Інформаційного листа Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про деякі питання здійснення слідчим суддею

суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження» від 05.04.2013 р. вказується, що тимчасовий доступ до речей і документів, ураховуючи зміст положень ч. 6 ст. 9 КПК, розглядається не пізніше трьох днів із дня надходження клопотання до суду. У разі якщо особа, яка подала клопотання, обґрунтує в ньому наявність реальної загрози зміни або знищення речей і документів, слідчий суддя повинен буде невідкладно розглянути зазначене клопотання [196].

Підтримуємо позицію Л. Удалової, Д. Савицького, В. Рожнової, Т. Ільєвої про доповнення ст. 163 КПК України положеннями щодо строку розгляду клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів, які містяться у вищевказаному Інформаційному Листі.

Слід зазначити також, що деякі науковці вказують на необхідність внесення змін до КПК України щодо надання права прокурору та слідчому (за погодженням із прокурором) здійснювати тимчасовий доступ до передбаченої в п. 7, 8 ч. 1 ст. 162 КПК інформації у виняткових невідкладних випадках без ухвали слідчого судді з подальшим зверненням до суду з клопотанням [48, с. 295; 87, с. 187; 426, с. 184]. Так, С.С. Чернявський зазначає, що слід унормувати право прокурора та слідчого (за погодженням із прокурором) здійснювати тимчасовий доступ до передбаченої п. 7, 8 ч. 1 ст. 162 КПК України інформації у виняткових невідкладних випадках без ухвали слідчого судді з подальшим відповідним зверненням до суду за аналогією з порядком проведення негласних слідчих (розшукових) дій [426, с. 184].

Узагальнення судової практики свідчить про те, що сторони кримінального провадження часто не дотримуються встановлених вимог до клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів. Так, відповідно до ч. 2 ст. 160 КПК України в клопотанні зазначаються: 1) короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з яким подається клопотання; 2) правова кваліфікація кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) Закону України про кримінальну відповідальність; 3) речі і

документи, тимчасовий доступ до яких планується отримати; 4) підстави вважати, що речі і документи перебувають або можуть перебувати у володінні відповідної фізичної або юридичної особи; 5) значення речей і документів для встановлення обставин у кримінальному провадженні; 6) можливість використання як доказів відомостей, що містяться в речах і документах, та неможливість іншими способами довести обставини, які передбачається довести за допомогою цих речей і документів, у випадку подання клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю; 7) обґрунтування необхідності вилучення речей і документів, якщо відповідне питання порушується стороною кримінального провадження [115].

Результати аналізу судової практики свідчать про існування випадків недолучення слідчим (прокурором) до клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів належним чином засвідченої копії витягу з Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР) щодо кримінального провадження, у рамках якого подається клопотання; незазначення в клопотанні правової кваліфікації кримінального правопорушення, а лише вказівка на статтю (частину статті) КК України; відсутність повних та конкретних відомостей про речі і документи, тимчасовий доступ до яких планується отримати [286].

Окрему проблему становить подання слідчими та прокурорами разом із клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів копій документів, у тому числі витягу з ЄРДР, які належним чином або взагалі не засвідчені, що позбавляє слідчого суддю можливості пересвідчитися в ідентичності цих документів, у той час як інформація, що в них міститься, має суттєве значення під час розгляду клопотання цієї категорії та може істотно вплинути на висновки слідчого судді [286].

При зверненні до суду з клопотаннями про тимчасовий доступ до речей і документів слідчими не виконуються вимоги ч. 2 ст. 93 КПК України, згідно з якими сторона обвинувачення здійснює збирання доказів шляхом проведення слідчих (розшукових дій), витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій,

службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних дій, передбачених цим Кодексом [286].

Необхідно також звернути увагу на проблемні питання щодо виконання ухвали слідчого судді, суду про тимчасовий доступ до речей і документів. Так, відповідно до ч. 1 ст. 165 КПК України особа, яка зазначена в ухвалі слідчого судді, суду про тимчасовий доступ до речей і документів як володілець речей або документів, зобов'язана надати тимчасовий доступ до вказаних в ухвалі речей і документів особі, зазначеній у відповідній ухвалі слідчого судді, суду [115]. На думку М. Костіна, оскільки у вказаній ухвалі слідчого судді має бути визначена конкретна особа, якій надано право тимчасового доступу до речей і документів (п. 1 ч. 1 ст. 164; ч. 1 ст. 165 КПК), інша особа/особи (наприклад, співробітники уповноважених оперативних підрозділів за дорученням слідчого, інший слідчий, прокурор) вчиняти цю процесуальну дію не мають права [105, с. 29-30]. Можна частково погодитися із вказаною позицією, оскільки виходячи з положень ст. 159 –166 КПК України тимчасовий доступ до речей і документів може бути наданий іншим слідчим, які безпосередньо не зверталися із вказаним клопотанням, однак зазначені в постанові про створення слідчої групи в кримінальному провадженні, у рамках якого слідчий звертається з клопотанням, та за умови, що слідчий, який звертається з клопотанням, зазначить їх у прохальній частині вказаного клопотання і в результаті чого їх буде вказано в ухвалі про надання тимчасового доступу до речей і документів. За таким принципом тимчасовий доступ може надаватись і прокурору, який є процесуальним керівником у кримінальному провадженні, у рамках якого слідчий подає клопотання, але знову ж таки з урахуванням того, що слідчий вкаже щодо нього в прохальній частині клопотання і в результаті чого його буде вказано в ухвалі як особу, якій надане право на тимчасовий доступ до речей і документів.

Дещо іншою є ситуація щодо надання права на тимчасовий доступ до речей і документів співробітникам оперативних підрозділів. На практиці

виникла ситуація, за якої слідчі, як правило, у прохальній частині клопотання просять надати тимчасовий доступ, зокрема, співробітникам відповідного оперативного підрозділу. Ця ситуація обумовлена тим, що, наприклад, слідчий може звернутися з клопотанням про тимчасовий доступ до документів, які містять банківську таємницю та які перебувають в десяти різних банківських установах, що розташовані в різних регіонах країни. У такій ситуації слідчий фізично неспроможний отримати тимчасовий доступ до документів у всіх банківських установах, зважаючи на строк дії ухвали, який не може перевищувати одного місяця з дня її постановлення, а також необхідність оперативного отримання такої інформації. У зв'язку з цим слідчий у своєму клопотанні просить надати йому, членам слідчої групи та співробітникам оперативних підрозділів за його дорученням тимчасовий доступ до документів.

Позиція слідчих суддів із даного питання є неоднозначною, оскільки деякі слідчі судді надають право на тимчасовий доступ до речей і документів співробітникам оперативних підрозділів [303; 305; 328; 340; 342; 350; 357; 358; 359; 364; 390; 391; 397; 402], а інші відмовляють [318; 320; 366; 367; 368; 404; 405]. Так, ухвалою слідчого судді у справі № 337/3303/16-к [403] відмовлено в задоволенні клопотання старшого слідчого Хортицького ВП Дніпровського ВП ГУНП в Запорізькій області про надання тимчасового доступу до речей і документів та надання можливості передоручення права на тимчасовий доступ співробітникам іншого слідчого чи оперативного підрозділу.

Підставою для відмови слідчому в даній частині клопотання стало те, що за вимогами п. 1 ч. 1 ст. 164 КПК України право тимчасового доступу до речей і документів може бути надане не невизначеному колу осіб, а лише певній особі, якій доручено проведення досудового розслідування за конкретним кримінальним провадженням (п. 17 ч. 1 ст. 3; ч. 2 ст. 38; ч. 2 ст. 39 КПК України). Крім того, у слідчого є право доручати визначеним особам лише проведення слідчих та негласних слідчих дій (п. 3 ч. 2 ст. 40 КПК України), а не заходів забезпечення кримінального провадження, яким є тимчасовий доступ до речей і документів (п. 5 ч. 2 ст. 131 КПК України). Таким чином, ухвала про

надання тимчасово доступу до речей і документів може бути виконана лише слідчим чи прокурором, які звернулися з відповідним клопотанням.

Прикладом іншої позиції є ухвала слідчого судді Дарницького районного суду м. Києва. Так, у резолютивній частині вказаного рішення зазначається про надання слідчому Дарницького управління поліції Головного управління Національної поліції в м. Києві Сорокуну М.О. та/або співробітникам оперативного підрозділу Чешку М.І., Соломко О.А., Шавшукову О.В. за його дорученням тимчасового доступу до документів [317]. Стосовно цього необхідно зазначити що, відповідно до ч. 2 ст. 40 КПК України слідчий органу досудового розслідування уповноважений, зокрема, доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам [115]. Також згідно зі ст. 41 КПК України оперативні підрозділи органів Національної поліції, органів безпеки, Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідувань, органів, що здійснюють контроль за дотриманням податкового і митного законодавства, органів Державної пенітенціарної служби України, органів Державної прикордонної служби України здійснюють слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, прокурора, а підрозділ детективів, оперативно-технічний підрозділ та підрозділ внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України – за письмовим дорученням детектива або прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури [115].

Під час виконання доручень слідчого, прокурора співробітник оперативного підрозділу користується повноваженнями слідчого. Співробітники оперативних підрозділів (крім підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України) не мають права здійснювати процесуальні дії в кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора [115].

Доручення слідчого, прокурора щодо проведення слідчих (розшукових)

дій та негласних слідчих (розшукових) дій є обов'язковими для виконання оперативним підрозділом [115].

Отже, у чинному КПК України не регламентовано повноваження слідчого, прокурора доручати співробітникам оперативних підрозділів проведення інших процесуальних дій (зокрема, тимчасового доступу до речей і документів), крім слідчих (розшукових) та негласних (слідчих) розшукових дій.

Крім того, згідно з положеннями п. 19 ст. 3 КПК України співробітник оперативного підрозділу не є стороною кримінального провадження, а тому не має права на тимчасовий доступ до речей і документів.

В аспекті вищевикладеного слід зауважити на позиції Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ щодо можливості ініціювання питання про надання тимчасового доступу до речей і документів, а також виконання ухвали слідчого судді про тимчасовий доступ до речей і документів. Так, відповідно до п. 2.5 Узагальнення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження від 07.02.2014 р. оперативні підрозділи мають право звертатися до слідчих суддів суду першої інстанції з клопотанням про тимчасовий доступ до таких документів згідно з правилами, встановленими ст. 159 – 166 КПК України, та з урахуванням специфіки суб'єктів оперативно-розшукової діяльності та мети її здійснення (зокрема, змісту та обґрунтування клопотання, додатків до клопотання, підстав для його задоволення тощо). Зважаючи на те, що Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» та КПК України не регламентовано процедуру ініціювання відповідного клопотання, на нашу думку, вирішувати це питання доцільно з урахування вимог ч. 6 ст. 9 КПК України, при цьому вбачається правильним подання таких клопотань керівником відповідного оперативного підрозділу або його заступником за погодженням із прокурором [286]. Згідно з п. 17 Інформаційного листа № 223-558/0/4-13 від 05.04.2013 р. «Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю

за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження» ухвалу про тимчасовий доступ до речей і документів може виконати особа, вказана у відповідній ухвалі слідчого судді, суду або ж особа, уповноважена на здійснення тимчасового доступу на підставі доручення слідчого [196].

Стосовно цього слід зазначити, що відповідно до ч. 2 ст. 6 Конституції України органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України. Згідно з ч. 2 ст. 19 Конституції України органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [100]. Отже, відповідно до чинного кримінального процесуального законодавства України оперативні підрозділи не мають права звертатися до слідчих суддів суду першої інстанції з клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів, а також виконувати ухвалу про тимчасовий доступ до речей і документів.

У зв'язку з цим пропонується розширити повноваження слідчого, прокурора та передбачити, що слідчий, прокурор уповноважений доручати проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій відповідним оперативним підрозділам. Зважаючи на вищевикладене, необхідно внести відповідні зміни та доповнення до п. 5 ч. 2 ст. 36, п. 3 ч. 2 ст. 40, ч. 1, 3 ст. 41, ч. 1 ст. 159 КПК України.

Як свідчать результати анкетування практичних працівників, 94 % опитаних слідчих органів Національної поліції та прокурорів органів прокуратури України вказують на необхідність внесення змін до КПК України щодо надання права співробітникам оперативних підрозділів здійснювати тимчасовий доступ до речей і документів за дорученням слідчого, прокурора.

Відповідно до ч. 2 ст. 165 КПК України зазначена в ухвалі слідчого судді, суду особа зобов'язана пред'явити особі, яка зазначена в ухвалі як володілець речей і документів, оригінал ухвали про тимчасовий доступ до речей і

документів та вручити її копію. У зв'язку з цим Н.М. Деркач зазначає, що особа, у володінні якої знаходяться речі або документи, посилаючись на ч. 2 ст. 165 КПК України, вимагає від особи, яка виконує ухвалу слідчого судді, пред'явити оригінал такої ухвали, у той час як оригінал ухвали слідчого судді знаходиться в суді в матеріалах за клопотанням [64, с. 93-94]. Зважаючи на вказане, слід підтримати позицію авторів науково-практичного коментаря до КПК України про необхідність виготовлення оригіналу ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів у двох примірниках [116, с. 431], а також пропозицію О.С. Подковського щодо внесення з даного питання доповнень у КПК України [185]. Аналіз судової практики дозволяє зробити висновок, що деякі слідчі судді виготовляють два примірники оригіналу ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів [304; 310; 319; 372; 374; 375; 377; 378; 380; 383], однак переважна більшість виготовляє лише один примірник оригіналу та копії ухвали. Тому з метою формування єдиної судової практики слід доповнити ст.164 КПК України частиною другою та викласти її в такій редакції: «Оригінал ухвали виготовляється у двох примірниках, перший з яких зберігається в судовій справі, другий разом із копіями вручається особі, яка звернулася з клопотанням».

Підсумовуючи вищевикладене, необхідно зазначити, що існує значна кількість проблемних питань щодо законодавчого регулювання та порядку проведення тимчасового доступу до речей і документів, які потребують вирішення та встановлення.

2.2.2. Реалізація принципу недоторканності права власності під час тимчасового вилучення майна

Одним із заходів забезпечення кримінального провадження, що пов'язаний з обмеженням майнових прав особи, є тимчасове вилучення майна. У зв'язку з недосконалістю нормативного регулювання вказаного заходу забезпечення кримінального провадження на практиці виникають проблемні питання щодо його застосування, а в науці точиться безліч дискусій, зокрема

щодо: необхідності вдосконалення законодавчого визначення тимчасового вилучення майна; переліку майна, документів та інших предметів, які можуть бути тимчасово вилученими; переліку процесуальних дій, під час проведення яких майно може бути тимчасово вилучене; процесуальної фіксації тимчасового вилучення майна, а також його повернення тощо.

Відповідно до ч. 1 ст. 167 КПК України тимчасовим вилученням майна є фактичне позбавлення підозрюваного або осіб, у володінні яких перебуває зазначене в частині другій цієї статті майно, можливості володіти, користуватися та розпоряджатися певним майном до вирішення питання про арешт майна або його повернення [115].

Аналізуючи поняття тимчасового вилучення майна, деякі науковці вказують на його недосконалість. Так, А.В. Холостенко зазначає, що законодавець надає право слідчому, прокурору під час тимчасового вилучення майна позбавити підозрюваного можливості володіти, користуватися та розпоряджатися певним його майном, тобто взагалі права власності на майно [416, с. 120]. Не можна погодитись із вказаною позицією, оскільки законодавець гоаорить про тимчасове фактичне позбавлення володіння, користування та розпорядження майном, однак особа при цьому не позбавляється права власності на майно. Крім того, у ч. 1 ст. 167 КПК України йдеться про можливість тимчасового вилучення майна у підозрюваного або осіб, у володінні яких перебуває зазначене в ч. 2 ст. 167 КПК України майно [115], тобто законодавець не вказує на необхідність володіння майном, яке може бути тимчасово вилученим в особи виключно на підставі права власності. Слушною в цьому аспекті є думка І.В. Гловюк, яка зазначає, що до визначення слід додати положення про можливість тимчасового вилучення майна, яке знаходиться у фактичному володінні особи, з метою підкреслити, що об'єкти, перелічені в ч. 2 ст. 167 КПК України, можуть бути вилучені незалежно від підстав, на яких особа ними володіє. У зв'язку з цим згаданий автор пропонує таку редакцію ч. 1 ст. 167 КПК України: «Тимчасовим вилученням майна є фактичне позбавлення підозрюваного або інших осіб можливості володіти,

користуватися та розпоряджатися майном, зазначеним у частині другій цієї статті, яке знаходиться у їх фактичному володінні, до вирішення питання про арешт майна або його повернення» [44, с. 524-526]. Варто погодитись з такою позицією, однак, зважаючи на пропозиції щодо внесення змін та доповнень до КПК України, що будуть у подальшому запропоновані в даній роботі при розгляді питання про арешт майна, а також оскарження бездіяльності слідчого, прокурора, яка полягає в не поверненні тимчасово вилученого майна, а саме щодо визначення правового статусу іншого власника або володільця майна, пропонується замінити формулювання, викладене в ч. 1 ст. 167 КПК України: «підозрюваного або осіб, у володінні яких перебуває зазначене у частині другій цієї статті майно» на «підозрюваного, іншого власника або володільця майна» та викласти ч. 1 ст. 167 КПК України в такій редакції: «Тимчасовим вилученням майна є фактичне позбавлення підозрюваного, іншого власника або володільця майна можливості володіти, користуватися та розпоряджатися майном, зазначеним у частині другій цієї статті, яке знаходиться в їх фактичному володінні, до вирішення питання про арешт майна або його повернення». Необхідність вказівки на іншого власника або володільця майна зумовлена тим, що такий учасник згадується в главі 17 «Арешт майна», а також при оскарженні бездіяльності слідчого, яка полягає в не поверненні тимчасово вилученого майна. Зважаючи на це, доцільно визначити в КПК України процесуальний статус іншого власника або володільця майна, який буде єдиним для осіб, які не є стороною кримінального провадження, однак їх майнові права обмежуються при застосуванні таких заходів забезпечення кримінального провадження як тимчасове вилучення майна та арешт майна, а також у випадку не повернення тимчасово вилученого майна слідчим, прокурором. При цьому, з огляду на вищевказану пропозицію, необхідно визначити процесуальний статус іншого власника або володільця тимчасово вилученого майна. У зв'язку з цим пропонується доповнити параграф 5 глави 3 КПК України «Інші учасники кримінального провадження» статтею 64-3, у якій вказати, що іншим власником або володільцем майна є будь-яка фізична або

юридична особа, у якої тимчасово вилучено майно. Крім того, слід визначити права та обов'язки іншого власника або володільця тимчасово вилученого майна та момент їх виникнення. Вважаємо, що права та обов'язки іншого власника або володільця тимчасово вилученого майна виникають з моменту фактичного позбавлення можливості володіти, користуватися й розпоряджатися таким майном. Іншого власника або володільця тимчасово вилученого майна слід наділити такими правами: бути присутнім при проведенні процесуальної дії, під час якої здійснюється тимчасове вилучення майна; робити заяви, що підлягають занесенню до протоколу відповідної процесуальної дії, під час якої здійснюється тимчасове вилучення майна; отримувати копію протоколу відповідної процесуальної дії, під час якої здійснюється тимчасове вилучення майна; оскаржувати бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає в не поверненні тимчасово вилученого майна в порядку, передбаченому ст. 303 цього Кодексу.

На іншого власника або володільця тимчасово вилученого майна слід покласти такі обов'язки: прибувати за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді, а в разі неможливості своєчасного прибуття – завчасно повідомити про це, а також про причини неможливості прибуття; не перешкоджати встановленню обставин вчинення кримінального правопорушення; не розголошувати без дозволу прокурора, суду відомості, які стали їм відомі у зв'язку з участю в кримінальному провадженні і які становлять охоронювану законом таємницю.

Тимчасове вилучення майна є короткотривалим заходом забезпечення кримінального провадження, що й логічно обумовлює його назву. Його застосування розраховане на невідкладні випадки, коли у підозрюваного або осіб, у володінні яких перебуває зазначене в ч. 2 ст. 167 КПК України майно, необхідно його вилучити з метою подальшого вирішення слідчим суддею питання про його арешт [123, с. 189-190].

Метою застосування тимчасового вилучення майна є унеможливлення протиправного впливу на певне майно [150, с. 312].

Згідно з ч. 2 ст. 167 КПК України тимчасово вилученим може бути майно у вигляді речей, документів, грошей тощо, щодо яких є достатні підстави вважати, що вони: 1) підшукані, виготовлені, пристосовані чи використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення та (або) зберегли на собі його сліди; 2) призначалися (використовувалися) для схилення особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення або винагороди за його вчинення; 3) є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом; 4) одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від них, а також майно, на яке їх було повністю або частково перетворено [115].

Вважаємо за необхідне розширити перелік вказаних ознак та пропонуємо доповнити ч. 2 ст. 167 КПК України пунктом п'ятим, виклавши його в такій редакції: «5) можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження». Вказане доповнення необхідне для надання можливості вилучити, наприклад, документи (документи фінансово-господарської діяльності підприємства, правовстановлюючі документи тощо), які не підпадають під жодну з ознак, перелічених у ч. 2 ст. 167 КПК України, однак необхідні, зокрема, для проведення експертиз чи для встановлення інших важливих фактів та обставин у кримінальному провадженні. Зокрема, виконання фінансово-господарських операцій суб'єктами підприємництва супроводжується складанням відповідних документів обліку (первинних документів, документів бухгалтерського оформлення, бухгалтерської та податкової звітності). У зазначених документах знаходять відображення не лише зміст підприємницької діяльності, а й дані, що можуть свідчити про злочинну діяльність, зокрема про ухилення від сплати податків, фіктивне банкрутство, легалізацію коштів незаконного походження. Відповідно такі документи містять необхідні дані про обставини вчинення злочинів і можуть використовуватись для потреб кримінального судочинства [129, с. 95]. Слушною стосовно цього є думка В.В. Лисенка, який зазначає, що

документи обліку діяльності суб'єктів підприємництва мають важливе значення для доказового процесу в ході розслідування злочинів, оскільки без їх наявності неможливо встановити факти злочинних діянь та визначити винних у їх вчиненні. Водночас вилучення документів спричиняє певні труднощі для господарської діяльності суб'єктів підприємництва, в окремих випадках призупиняє їх роботу, складання звітності тощо. Чинне законодавство, яке регламентує діяльність суб'єктів підприємництва, обчислення та сплати податків, має забезпечувати їх нормальну діяльність та захист від безпідставного втручання з боку правоохоронних та контролюючих органів [129, с. 102].

Зазначимо, що більшість науковців, які досліджували проблемні питання тимчасового вилучення майна, зважаючи на положення ч. 2 ст. 167 КПК України, вказують на те, що в переліку вимог, яким має відповідати майно, тимчасове вилучення якого можна здійснити, вбачається їх тісний зв'язок з ознаками речового доказу [123, с. 113; 148; 162, с. 149; 219, с. 106-107].

Так, відповідно до ст. 98 КПК України речовими доказами є матеріальні об'єкти, які були знаряддям вчинення кримінального правопорушення, зберегли на собі його сліди або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, у тому числі предмети, що були об'єктом кримінально протиправних дій, гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом або отримані юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення. Документи є речовими доказами, якщо вони містять ознаки, зазначені в частині першій цієї статті [115].

У зв'язку з цим в одному кримінальному провадженні одна й та сама річ може бути одночасно і речовим доказом, і тимчасово вилученим майном. Таке поєднання різних статусів однією річчю можна, зокрема, пояснити різною правовою природою речового доказу як процесуального джерела закріплення доказів і тимчасово вилученого чи арештованого майна, які є заходами забезпечення кримінального провадження. Річ як доказ у формі речового доказу

є засобом здійснення речової діяльності: тимчасове ж вилучення й арешт такої речі є заходами забезпечення досягнення дієвості провадження (зокрема, запобігання її можливому знищенню, пошкодженню тощо) [33, с. 127].

З урахуванням вищевикладеного в науковій літературі неодноразово ставилось питання про те, яким чином слід оформити вилучення певного майна, наприклад, під час обшуку, яке за своїми фактичними ознаками підпадає під ознаки і речового доказу, і тимчасово вилученого майна [123, с. 113; 148; 162, с. 149; 219, с. 107] та чи необхідно щодо всього майна, яке вилучається в ході обшуку та огляду, наступного робочого дня звертатися з клопотанням до суду про його арешт, вважаючи таке майно тимчасово вилученим [234, с. 112].

В узагальненні судової практики також акцентується увага на даній проблематиці: наприклад, вказується, що в ч. 2 ст. 167 КПК України визначений перелік категорій майна, яке може бути тимчасово вилучено. У ч. 2 ст. 168 КПК України зазначено, що тимчасове вилучення майна може здійснюватися під час обшуку. Однак під час обшуку може бути вилучене майно, яке не підпадає під перелік категорій, які зазначені в ч. 2 ст. 167 КПК України (наприклад, речі, які на собі зберегли сліди злочину, чи інші речові докази або речі, необхідні для проведення експертиз); ці випадки законодавчо не врегульовані, є необхідність у розширенні переліку категорій майна, передбаченого ч. 2 ст. 167 КПК України, що можуть бути тимчасово вилучені [284].

З огляду на це Н.С. Моргун зазначає, що закріплений у чинному КПК України порядок дій щодо майна, тимчасово вилученого в ході процесуальних дій, яке за своєю суттю є речовим доказом, не відповідає потребам практики. Так, якщо керуватися логікою чинного КПК України, усе майно, яке не входило до переліку, щодо якого прямо надано дозвіл на його відшукання та не є вилученим з обігу, слід відносити до тимчасово вилученого майна. З аналізу цього Кодексу випливає, що тимчасово вилучене майно може набути статусу речового доказу лише в разі накладення на нього арешту. Проте з практичного боку накладення арешту можливе не на будь-який об'єкт, тимчасово вилучений

під час процесуальної дії. Зокрема, згідно з п. 3 ч. 2 ст. 171 КПК України у клопотанні слідчого, прокурора про арешт майна з-поміж іншого має бути зазначено документи, які підтверджують право власності на майно, що належить арештувати. Цю вимогу неможливо виконати в разі тимчасового вилучення під час проведення огляду таких об'єктів, як, наприклад, волосина, крапля крові, ніготь тощо, що більше належить до слідів, а не речових доказів [162, с. 151-152].

З урахуванням вищевикладеного слушною є думка Ю. М. Мирошніченка щодо хибності позиції тих практиків, які вважають необхідним арешт усіх без винятку вилучених під час огляду матеріальних об'єктів, що мають значення для кримінального провадження, зокрема слідів правопорушення або предметів, на яких вони збереглися, виходячи з буквального змісту ч. 7 ст. 237 КПК України, згідно з якою «вилучені речі та документи, що не відносяться до предметів, які вилучені законом з обігу, вважаються тимчасово вилученим майном». Майно, згідно зі змістом ст. 167, 169 КПК України, має бути або арештованим або повернутим особі, у якої вилучене. Також вказаний автор пропонує звернутися до легального визначення поняття речі як «предмета матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки» (ст.179 ЦК). З огляду на це зроблено висновок, що сліди, поза всяким сумнівом, не є речами, а предмети, на яких вони збереглися, не стають ними автоматично, оскільки не завжди мають юридичні ознаки речі, а отже, не можуть вважатися тимчасово вилученими й піддаватися арешту, оскільки речі в правовому розумінні відрізняються від інших об'єктів матеріального світу здатністю задовольняти потреби людини, бути об'єктом цивільно-правового обігу, мати споживчі якості. Що стосується матеріальних об'єктів, які вилучають під час огляду і які мають доказове значення, то слід зважити на те, що не всі вони є речами, а отже, ті з них, які належать до речей, мають бути або піддані арешту (за відсутності дозволу слідчого судді на вилучення), або повернуті власникам, а ті, що не мають відповідних ознак речі, – постановою слідчого (прокурора) залучені до

провадження як речові докази [148].

Варто погодитись із вищесформульованою думкою Ю.М. Мирошніченка, однак необхідно зупинитись на зазначеній проблемі більш детально, зокрема на переліку об'єктів, які можуть бути тимчасово вилученими, оскільки даний дослідник, говорячи про речі, між тим не згадує про документи. Так, відповідно до ч. 2 ст. 167 КПК України тимчасово вилученим може бути майно у вигляді речей, документів, грошей тощо. У цьому формулюванні, незрозумілим, по-перше, є перелік майна, яке може бути тимчасово вилученим, а по-друге – що саме в КПК України розуміється під поняттям «майно», оскільки з цивільно-правовим розумінням майна воно не збігається. Це підтверджується положенням про те, що майно може бути, зокрема, у вигляді документів (ч. 2 ст. 167 КПК України).

Відповідно до ч. 1 ст. 190 ЦК України майном як особливим об'єктом вважається окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки.

Згідно зі ст. 179 ЦК України річчю є предмет матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки.

Відповідно до ч.ч. 1, 2 ст. 99 КПК України документом є спеціально створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження. До документів, за умови наявності в них відомостей, передбачених частиною першою цієї статті, можуть належати: матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (у тому числі електронні); матеріали, отримані внаслідок здійснення під час кримінального провадження заходів, передбачених чинними міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України; складені в порядку, передбаченому цим Кодексом, протоколи процесуальних дій та додатки до них, а також носії інформації, на яких за допомогою технічних засобів зафіксовано процесуальні дії; висновки ревізій та акти перевірок. Матеріали, у яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння

окремих осіб та груп осіб, зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність» за умови відповідності вимогам цієї статті, є документами та можуть використовуватися в кримінальному провадженні як докази [115].

Слід зазначити, що ні в законодавстві, ні в юридичній літературі немає єдиної позиції щодо визначення поняття «документ». Так, у ст. 1 ЗУ «Про інформацію» вказується, що документ – це матеріальний носій, що містить інформацію, основними функціями якого є її збереження та передавання в часі і просторі [198]. Відповідно до ст. 1 ЗУ «Про бібліотеки і бібліотечну справу» документ – матеріальна форма одержання, зберігання, використання і поширення інформації, зафіксованої на папері, магнітній, кіно-, фотоплівці, оптичному диску або іншому носієві [192]. Аналогічне визначення документа міститься в ст. 1 ЗУ «Про обов'язковий примірник документів» [199]. Дещо іншими є визначення документа державними стандартами України: ДСТУ 2732:2004: документ – інформація, зафіксована на матеріальному носії, основною функцією якого є зберігати та передавати її в часі та просторі [65, с. 5]. Крім того, у ДСТУ 2392-94 [80, с. 12] та ДСТУ 3017-95 [37, с. 3] також містяться визначення поняття документа, які різняться між собою.

Таке розмаїття визначень призвело до певних термінологічних дискусій щодо поняття «документ». Так, В.Д. Арсенєв вказував, що документ є предметом матеріального світу, на якому «штучно» зафіксовано певний факт [16, с. 140]. На думку О.М. Копьєвої, документом є предмет матеріального світу, на якому письмовим, фотографічним та іншим способом зафіксовано відомості про факти, що мають значення для кримінальної справи [103, с. 6]. На думку М.М. Михеєнка, В.Т. Нора, В.П. Шибіка, у кримінальному процесі документом може бути не тільки предмет, на якому за допомогою знаків письма (букв, ієрогліфів, нотних знаків, цифр тощо) викладені чи засвідчені обставини, що мають значення для справи, а й предмет, на якому вказані обставини, зафіксовані за допомогою звуку або зображення (фоно-, відео-, фото-, кінодокументи, малюнки, карти, схеми, креслення, перфокарти).

Документ як самостійне джерело доказів важливий саме його змістом, а не якимись іншими його якостями [151, с. 159].

Проаналізувавши визначення поняття «документ», зазначимо, що він не може бути віднесений до майна, як це зроблено в ч. 2 ст. 167 КПК України. Виключенням є цінні папери в документарній формі, які відповідно до чинного законодавства вважаються і майном, і документом. Зокрема, відповідно до ст. 194 ЦК України цінним папером є документ установленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчує грошове або інше майнове право, визначає взаємовідносини емітента цінного папера (особи, яка видала цінний папір) та особи, яка має права на цінний папір, та передбачає виконання зобов'язань за таким цінним папером, а також можливість передачі прав на цінний папір та прав щодо цінного папера іншим особам [420]. Крім того, цінні папери є валютними цінностями, а згідно зі ст. 193 ЦК України види майна, що вважаються валютними цінностями, та порядок вчинення правочинів з ними встановлюються законом [420]. Визначення валютних цінностей та порядок вчинення правочинів з ними на сьогодні врегульовані Декретом Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю». Так, відповідно до ст. 1 вищевказаного Декрету валютними цінностями, зокрема, є платіжні документи та інші цінні папери (акції, облігації, купони до них, бони, векселі (тратти), боргові розписки, акредитиви, чеки, банківські накази, депозитні сертифікати, ощадні книжки, інші фінансові та банківські документи), виражені у валюті України, іноземній валюті або банківських металах [202].

Відповідно до ст. 192 ЦК України гроші є законним платіжним засобом, обов'язковим до приймання за номінальною вартістю на всій території України. Гроші відповідно до цивільного законодавства також відносяться до майна [420].

Отже, виходячи зі змісту ч. 2 ст. 167 КПК України, неможливо дати відповідь, що саме входить до складу майна, яке може бути тимчасово вилученим, оскільки законодавець фактично залишив відкритим перелік такого

майна. Крім того, незрозумілою є позиція законодавця щодо виділення таких складових майна, як речі, документи, гроші (зважаючи на те, що згідно з чинним законодавством документи взагалі не належать до майна, крім вищезначеного винятку, а гроші, згідно зі ст. 177 ЦК України, прирівнюються до речей) та залишення поза увагою інших видів майна. У зв'язку з цим виникає логічне запитання: навіщо взагалі в даному випадку вказувати окремі види майна, яке може бути тимчасово вилученим? Вважаємо, що більш доцільно було б зазначити, що тимчасово вилученими можуть бути майно та документи, не розкриваючи значень вказаних термінів та переліку їх складових, а лише вказавши ознаки, яким вони мають відповідати.

У зв'язку із недосконалістю нормативного регулювання ч. 2 ст. 167 КПК України практичні працівники часто неправильно розуміють, що саме входить до змісту поняття «майно», і накладають арешт на всі матеріальні об'єкти. Так, слідчими суддями накладається арешт на: змиви речовини, сліди папілярних узорів [381], аркуш паперу з написами від руки, блокнот із записами від руки [382; 400], порожня пластикова пляшка [335], фрагменти відбитків долоней рук, відбитки слідів взуття [307; 308], ватний тампон з речовиною темно-бурого кольору, схожою на кров, недопалки від цигарок [329; 330], пляшку з-під горілки, каміння з плямою бурого кольору, схожою на кров [331], поліетиленові пакети зі слідами речовини бурого кольору [326]. Також за результатами анкетування практичних працівників було встановлено, що 72 % слідчих органів Національної поліції України вважають, що всі матеріальні об'єкти, вилучені під час проведення обшуку, огляду й затримання, та на вилучення яких не було надано дозвіл слідчого судді, є тимчасово вилученим майном. З огляду на вищевикладене вважаємо, що статтю 167 КПК України слід доповнити положенням про те, що питання про інші матеріальні об'єкти, які не належать до майна чи документів, однак відповідають хоча б одній із ознак, передбачених п. 1 – 4 (а також раніше запропонованим п. 5) ч. 2 ст. 167 КПК України, вирішується в порядку, передбаченому ст. 100 КПК України. Дане положення необхідно додати з метою підкреслити, що тимчасово вилученими

вважаються лише ті об'єкти, які є майном або документами (у розумінні чинного законодавства) та щодо яких є достатні підстави вважати, що вони відповідають хоча б одному з критеріїв, передбачених п. 1 – 5 ч. 2 ст. 167 КПК України, а всі інші матеріальні об'єкти, які мають значення для кримінального провадження, мають бути постановою слідчого (прокурора) визнані речовими доказами та приєднані до матеріалів кримінального провадження або передані на відповідальне зберігання в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Крім зазначеного, недоліком законодавчого регулювання є та обставина, що відповідно до ч. 2 ст. 167 КПК України, зокрема, тимчасово вилученими можуть бути документи. Однак відповідно до ч. 10 ст. 170 КПК України арешт може бути накладений у встановленому цим Кодексом порядку на рухоме чи нерухоме майно, гроші в будь-якій валюті готівкою або в безготівковій формі, у тому числі кошти та цінності, що знаходяться на банківських рахунках чи на зберіганні в банках або інших фінансових установах, видаткові операції, цінні папери, майнові, корпоративні права, щодо яких ухвалою чи рішенням слідчого судді, суду визначено необхідність арешту майна [115].

Як бачимо, поза законодавчим врегулюванням залишився документ як об'єкт, на який може бути накладено арешт. Однак, вивчивши судову практику з даного питання, маємо зауважити, що, незважаючи на вказану прогалину, слідчі судді накладають арешт на документи [302; 306; 309; 321; 325; 327; 332; 336; 338; 344; 346; 376; 379; 384; 385; 399]. У зв'язку з цим пропонуємо доповнити ч. 10 ст. 170 КПК положенням про те, що арешт може бути накладений, зокрема, на документи.

Зважаючи на викладене, вважаємо, що висвітлені проблеми можуть бути вирішені шляхом внесення змін та доповнень до КПК України. Тому пропонуємо ст. 167 КПК України викласти в іакій редакції:

«Стаття 167. Підстави тимчасового вилучення майна та документів

1. Тимчасовим вилученням майна та документів є фактичне позбавлення підозрюваного, іншого власника або володільця майна та документів

можливості володіти, користуватися і розпоряджатися майном та документами, зазначеними в частині другій цієї статті, які знаходяться в їх фактичному володінні, до вирішення питання про арешт майна та документів або їх повернення.

2. Тимчасово вилученими можуть бути майно та документи, щодо яких є достатні підстави вважати, що вони:

1) відшукані, виготовлені, пристосовані чи використані як засоби або знаряддя вчинення кримінального правопорушення та (або) зберегли на собі його сліди;

2) призначалися (використовувалися) для схилення особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення або винагороди за його вчинення;

3) є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом;

4) одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від них, а також майно, на яке їх було повністю або частково перетворено;

5) можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження.

3. Питання про інші матеріальні об'єкти, які не відносяться до майна чи документів, однак відповідають хоча б одному з критеріїв, передбачених п. 1 – 5 ч. 2 цієї статті, вирішується в порядку, передбаченому ст. 100 цього Кодексу».

У зв'язку із запропонованими змінами та доповненнями до ст. 167 КПК України необхідно також змінити назву глави 16 КПК України та викласти її в такій редакції: «Тимчасове вилучення майна та документів».

Відповідно до ч. 1, 2 ст. 168 КПК України тимчасово вилучити майно може кожен, хто законно затримав особу в порядку, передбаченому ст. 207, 208 цього Кодексу. Кожна особа, яка здійснила законне затримання, зобов'язана одночасно із доставленням затриманої особи до слідчого, прокурора, іншої уповноваженої службової особи передати їй тимчасово

вилучене майно. Факт передання тимчасово вилученого майна засвідчується протоколом [115].

Тимчасове вилучення майна може здійснюватися також під час обшуку, огляду.

Посилаючись на зміст ст. 168 КПК України, більшість науковців зазначають, що тимчасово вилученим може бути лише майно, яке одержане в результаті: 1) затримання особи в порядку, передбаченому ст. 207, 208 КПК України; 2) обшуку; 3) огляду. При цьому тимчасово вилученими вважаються: при затриманні – усі речі, документи, гроші тощо; при обшуку – речі та документи, які не входять до переліку, щодо якого прямо надано дозвіл на їх відшукання в ухвалі про дозвіл на проведення обшуку, та не відносяться до предметів, які вилучені законом з обігу; при огляді – речі та документи, що не відносяться до предметів, які вилучені законом з обігу [123, с. 112; 219, с. 96; 150, с. 311; 434, с. 22-25]. Крім того, згідно з ч. 7 ст. 237 КПК України речі та документи, вилучені в ході огляду, за виключенням тих, які не відносяться до предметів, що вилучені законом з обігу, вважаються тимчасово вилученим майном. На думку Ю.М. Мирошніченка, це положення є загальним для всіх видів огляду (місцевості, приміщень, речей, документів), тоді як огляд житла чи іншого володіння особи здійснюється згідно з правилами цього Кодексу, передбаченими для обшуку житла чи іншого володіння особи (ч. 2 ст. 237 КПК України), у тому числі й стосовно вимог до змісту клопотання слідчого, порядку його розгляду, постановлення ухвали слідчим суддею та її змісту, а отже, слідчий вправі ставити питання про огляд житла чи іншого володіння особи з вилученням конкретних предметів, які за наявності на те дозволу слідчого судді не набувають статусу тимчасово вилучених [150, с. 311]. Не можна погодитись з позицією щодо можливості слідчого (прокурора) при зверненні з клопотанням про огляд житла чи іншого володіння особи ставити питання про вилучення конкретних предметів, оскільки це суперечить цілям проведення такої слідчої (розшукової) дії, як огляд. Так, відповідно до ч. 1 ст. 237 КПК України з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин

вчинення кримінального правопорушення слідчий, прокурор проводять огляд місцевості, приміщення, речей та документів [115]. Сутність огляду полягає в тому, що слідчий та/або прокурор сприймає об'єкт огляду (за допомогою слухових, зорових, тактильних відчуттів), досліджує та оцінює його стан, властивості, ознаки з метою виявлення та фіксації будь-яких відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення [116, с. 604]. У випадку, коли слідчий (прокурор) має достатні відомості про те, що в житлі чи іншому володінні особи можуть знаходитись конкретні речі, документи або інші предмети, він повинен звертатися з клопотанням про проведення обшуку. У зв'язку з цим вважаємо, що під час огляду житла чи іншого володіння особи все майно та документи, які були вилучені, вважаються тимчасово вилученими.

Н.С. Моргун зазначає, що тимчасове вилучення майна може здійснюватись не лише під час огляду, обшуку чи затримання, як це прямо передбачено КПК України, а й під час проведення низки інших процесуальних дій. Зокрема, до таких дій повною мірою можуть належати слідчий експеримент, допит, освідування, отримання зразків для експертизи, під час проведення яких майно зазвичай добровільно надається або ж вилучається в примусовому порядку. Однак, зазначає автор, якщо виходити з існуючого наразі формулювання ч. 1 та 2 ст. 168 КПК України, то слід застосувати звужене (обмежувальне) тлумачення, враховуючи існування конституційного принципу, згідно з яким органи державної влади, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією України та законами України. З огляду на це, якщо законом прямо не передбачено право слідчого, прокурора, іншої уповноваженої службової особи здійснювати тимчасове вилучення майна під час проведення будь-яких процесуальних дій (а не лише затримання, обшуку та огляду), то ці особи навряд чи можуть скористатися таким правом під час проведення інших слідчих (розшукових) дій [162, с. 147-148].

Також підтримуємо позицію Ю.М. Мирошніченка і Н.С. Моргун про те, що речі, на вилучення яких під час обшуку дав дозвіл слідчий суддя, не

вважаються тимчасово вилученими. Не є такими й речі та документи, вилучені на підставі ухвали слідчого судді, винесеної за результатами розгляду клопотання слідчого в порядку, передбаченому гл. 15 КПК України [150, с. 311; 162, с. 147].

Слід зазначити, що наведена думка є дуже важливою, оскільки деякі практичні працівники вважають, що отримані речі та (або) документи, виїмка яких була здійснена на підставі ухвали слідчого судді про тимчасовий доступ до речей і документів, є тимчасово вилученим майном, і звертаються до слідчого судді з клопотанням про його арешт [288]. Так, за результатами опитування, 43% слідчих органів Національної поліції України вважають таке майно тимчасово вилученим. При розгляді вказаної категорії клопотань іноді слідчі судді накладають арешт на таке майно [314; 313; 341; 353], фактично визнаючи, що речі або документи, які були вилучені на підставі ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів з можливістю їх вилучення, є тимчасово вилученим майном.

Крім того, трапляються випадки, коли особи, у яких було вилучено речі або документи на підставі ухвали слідчого судді про тимчасовий доступ до речей і документів із наданням можливості їх вилучення, звертаються зі скаргою в порядку, передбаченому п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК України, на бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає в неповерненні тимчасово вилученого майна. Поодинокими є випадки задоволення таких скарг та зобов'язання слідчого, прокурора повернути таке майно як тимчасово вилучене.

Так, ухвалою Краматорського міського суду Донецької області від 19.05.2016 р. задоволено скаргу ОСОБИ_1 на бездіяльність слідчого щодо неповернення тимчасово вилученого майна. У мотивувальній частині вказаного рішення зазначається, що ухвалою слідчого судді Краматорського міського суду від 24.12.2015 р. було надано уповноваженій особі Краматорського ВП ГУНП в Донецькій області тимчасовий доступ до автомобіля "DAIHATSU TERIOS" та ключі від нього, який знаходиться у володінні ОСОБИ_1, а також зобов'язано ОСОБУ_1 надати можливість проведення огляду та вилучення

автомобіля та ключів.

06 січня 2016 р., на підставі вищевказаної ухвали суду, автомобіль "DAIHATSU TERIOS" та ключі від нього були вилучені у ОСОБИ_1.

Враховуючи вищезазначене, слідчий суддя вирішив, що вилучені автомобіль та ключі від нього, у розумінні ст.167, 168 КПК України, є тимчасово вилученим майном, а тому слідчий або прокурор, згідно з ч.5 ст.171 КПК України, повинні були не пізніше наступного робочого дня після вилучення майна звернутися до суду з клопотанням про його арешт [339].

Дана практика не відповідає нормам КПК України. Отже, правильною є позиція тих слідчих суддів, які відмовляють у задоволенні таких клопотань та скарг, мотивуючи своє рішення тим, що майно та документи, які вилучені на підставі ухвали слідчого судді, не є тимчасово вилученими [292; 321; 334; 347; 369].

Слушною в цьому аспекті є думка Ю.М. Мирошниченка стосовно того, що вирішення питання про те, чи є майно, яке в той чи інший передбачений законом спосіб потрапило до вповноваженої службової особи органу досудового розслідування, тимчасово вилученим, залежить від того, чи надавався дозвіл на його вилучення слідчим суддею. Цей висновок цілком узгоджується з положенням ч. 1 ст. 167 КПК України про те, що такий забезпечувальний захід триває до вирішення питання про арешт майна або його повернення. Тобто тимчасовість цього заходу обумовлюється його застосуванням без дозволу слідчого судді, який у разі позитивного вирішення питання про арешт майна, по суті, легітимізує його попереднє вилучення, чим забезпечується, зокрема, допустимість доказів, якщо вилучені предмети мають значення речових доказів у кримінальному провадженні. Інакше кажучи, речі, документи, гроші, вилучені за розпорядженням слідчого судді, не є такими, що вилучені тимчасово, навіть якщо вони відповідають критеріям, зазначеним у ч. 2 ст. 167 КПК України. Вилучивши таке майно, слідчий має виконати вимоги ст. 100 КПК України. Ставити питання про його арешт – зайве [150, с. 311].

Відповідно до абз. 2 ч. 2 ст. 168 КПК України тимчасове вилучення

електронних інформаційних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку для вивчення фізичних властивостей, які мають значення для кримінального провадження, здійснюється лише в разі, якщо вони безпосередньо зазначені в ухвалі суду.

З огляду на це А.Е. Руденко говорить про недосконалість існуючої правової конструкції абзацу 2 частини 2 статті 168 КПК України. Так, глава 16 «Тимчасове вилучення майна» КПК України не містить посилань на таку юридичну підставу тимчасового вилучення майна, як ухвала суду для жодного з інших випадків, крім зазначеного в абз. 2 ч. 2 ст. 168 КПК України. Не вважаються такими й речі та документи, вилучені на підставі ухвали слідчого судді, винесеної за результатами розгляду клопотання слідчого в порядку, передбаченому гл. 15 КПК України. Аналіз змісту ч. 7 ст. 236, ч. 7 ст. 237 КПК України дає змогу дійти аналогічних висновків.

Отже, як слушно зазначає автор, після доповнення частини 2 ст. 168 КПК України абзацом 2 було створено юридичну колізію, а саме: якщо в ухвалі суду буде зазначене певне майно, яке підлягає вилученню (у даному випадку – електронні інформаційні системи або їх частини, мобільні термінали систем зв'язку), то таке майно не може вважатися тимчасово вилученим.

Погоджуємось із пропозицією А.Е. Руденко про те, що існує необхідність внесення змін до абзацу 2 ч. 2 ст. 168 КПК України та викладення вказаного абзацу в такій редакції: «Тимчасове вилучення електронних інформаційних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку для вивчення фізичних властивостей, які мають значення для кримінального провадження, заборонено. Вилучення таких предметів здійснюється лише в разі, якщо вони входять до переліку, щодо якого прямо надано дозвіл на відшукання в ухвалі про дозвіл на проведення обшуку» [219, с. 81-83].

Відповідно до ч. 3 ст. 168 КПК України слідчий, прокурор, інша уповноважена службова особа під час затримання або обшуку й тимчасового вилучення майна або негайно після їх здійснення зобов'язана скласти відповідний протокол, копія якого надається особі, у якій вилучено майно, або

її представнику. У протоколі повинні бути відображені всі вилучені речі, зазначено, видані вони добровільно або вилучені примусово, точне значення кількості, міри, ваги або індивідуальних ознак вилученого і можливої їх вартості [52, с. 210].

У літературі неодноразово зазначалося, що положення ч. 3 ст. 168 КПК України потребують доповнень та уточнень; зокрема, залишилося не зовсім зрозумілим, з яких причин у зазначеній нормі не передбачено обов'язку скласти відповідний протокол при проведенні огляду і тимчасовому вилученні майна. Також вказується на те, що термін «відповідний протокол» припускає його двозначне тлумачення. Так, не виключено, що при запровадженні цієї норми законодавець під відповідним протоколом мав на увазі протокол тієї процесуальної дії, при проведенні якої було здійснено тимчасове вилучення майна (наприклад, протоколу огляду, обшуку), або ж окремий протокол про тимчасове вилучення майна [52, с. 113; 162, с. 148-149].

Стосовно цього О. Г. Шило зазначає, виходячи з вимог ст. 236 КПК України, що в разі, якщо в ухвалі слідчого судді про проведення обшуку конкретно зазначено предмети, які мають бути вилучені, то факт їх вилучення відображається в протоколі обшуку. Якщо в процесі обшуку вилучаються також і інші предмети, які не були зазначені в ухвалі слідчого судді, то вони набувають статусу тимчасово вилученого майна, також докладно описуються в протоколі обшуку або окремо в протоколі огляду. Аналогічне правило передбачене й стосовно проведення огляду і вилучення речей та документів, що не відносяться до предметів, які вилучені законом з обігу, вважаються тимчасово вилученими. У вказаних випадках процесуальне оформлення речових доказів здійснюється в таких процесуальних документах: ухвалі слідчого судді про обшук та протоколі обшуку (якщо вилучено лише той предмет, що вказаний в ухвалі слідчого судді); протоколі огляду; клопотанні про арешт тимчасово вилученого майна; ухвалі слідчого судді про арешт тимчасово вилученого майна, що відповідає критеріям, передбаченим ст. 167 КПК України (два останніх процесуальних документи складаються, як вказано

вище, у тих випадках, коли під час обшуку чи огляду вилучені предмети або документи, які не зазначені в ухвалі слідчого судді про проведення вказаних слідчих (розшукових) дій) [434, с. 22-23].

На практиці, наприклад, при затриманні особи на підставі ст. 208 КПК України складається протокол затримання особи та окремо протокол обшуку, у якому вказується перелік майна, яке було вилучено. При проведенні обшуку на підставі ухвали слідчого судді, як правило, складається один протокол, у якому вказується перелік майна – як того, яке було вказано в ухвалі слідчого судді, так і тимчасово вилученого. Отже, вважаємо, що перелік тимчасово вилученого майна слід вказувати в протоколі тієї процесуальної дії, при проведенні якої його було вилучено.

Відповідно до ст. 169 КПК України тимчасово вилучене майно повертається особі, у якої воно було вилучено:

1) за постановою прокурора, якщо він визнає таке вилучення майна безпідставним;

2) за ухвалою слідчого судді чи суду, у разі відмови в задоволенні клопотання прокурора про арешт цього майна;

3) у випадках, передбачених ч. 5 ст. 171 (клопотання слідчого, прокурора про арешт тимчасово вилученого майна повинно бути подано не пізніше наступного робочого дня після вилучення майна, інакше майно має бути негайно повернуто особі, у якої його було вилучено. У разі тимчасового вилучення майна під час обшуку, огляду, здійснюваних на підставі ухвали слідчого судді, передбаченої ст. 235 КПК, клопотання про арешт такого майна повинно бути подано слідчим, прокурором протягом 48 годин після вилучення майна, інакше майно має бути негайно повернуто особі, у якої його було вилучено), ч. 6-ю ст. 173 цього Кодексу (ухвалу про арешт тимчасово вилученого майна слідчий суддя, суд постановляє не пізніше сімдесяти двох годин із дня знаходження до суду клопотання, інакше таке майно повертається особі, у якої його було вилучено);

4) у разі скасування арешту [115].

Проаналізувавши підстави припинення тимчасового вилучення майна, вважаємо, що до вказаного переліку необхідно додати підставу, передбачену ч. 3 ст. 172 КПК України. Відповідно до ч. 3 ст. 172 КПК України слідчий суддя, суд, встановивши, що клопотання про арешт майна подано без додержання вимог с. 171 цього Кодексу, повертає його прокурору, цивільному позивачу та встановлює строк у сімдесят дві години або з урахуванням думки слідчого, прокурора чи цивільного позивача менший строк для усунення недоліків, про що постановляє ухвалу. У такому разі тимчасово вилучене в особи майно підлягає негайному поверненню після спливу встановленого суддею строку, а в разі звернення в межах встановленого суддею строку з клопотанням після усунення недоліків – після розгляду клопотання та відмови в його задоволенні [115].

Ураховуючи вищевикладене, пункт третій статті 169 КПК України необхідно доповнити та викласти його в такій редакції: «3) у випадках, передбачених частиною п'ятою статті 171, частиною третьою статті 172, частиною шостою статті 173 цього Кодексу».

В аспекті розгляду питання про повернення тимчасово вилученого майна слід зауважити, що в літературі зазначалось щодо обґрунтованості встановленого в законі строку, протягом якого має бути подано клопотання про арешт тимчасово вилученого майна або його повернення. Більшість науковців вказує на те, що цей строк необхідно подовжити до трьох робочих днів, оскільки одного робочого дня об'єктивно замало для пошуку документів, що підтверджують право власності на майно, яке необхідно арештувати, інших етапів підготовки та подання обґрунтованого клопотання про арешт майна [123, с. 116-117; 162, с. 179-180;].

Зазначене актуальне питання щодо строку подачі клопотання про арешт майна або його повернення нині вирішене в законодавстві. Відповідно до Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо виконання рекомендацій, які містяться в шостій доповіді Європейської комісії про стан виконання Україною Плану дій

щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України, стосовно вдосконалення процедури арешту майна та інституту спеціальної конфіскації» від 18.02.2016 р. № 1019-VIII, абз. 2 ч. 5 ст. 171 КПК України, викладено в такій редакції: «У разі тимчасового вилучення майна під час обшуку, огляду, здійснюваних на підставі ухвали слідчого судді, передбаченої статтею 235 цього Кодексу, клопотання про арешт такого майна повинно бути подано слідчим, прокурором протягом 48 годин після вилучення майна, інакше майно має бути негайно повернуто особі, в якій його було вилучено» [194].

При поверненні особі тимчасово вилученого майна необхідно скласти протокол, зміст якого має бути аналогічним змісту протоколу передання тимчасово вилученого майна. Крім загальних відомостей щодо осіб, які беруть участь у поверненні тимчасово вилученого майна, місця та часу повернення, в ньому має бути конкретно зазначено майно, яке повертається власнику, його стан на момент повернення, кількість тощо [114, с. 289-290]. Інші вважають, що тимчасово вилучене майно може бути повернуто під розписку. Зокрема, як вказується в одному з науково-практичних коментарів до КПК України, у розписці отримувач вказує дані свого паспорта або іншого документа, який посвідчує його особу та місце проживання. У разі неможливості особистої явки власника майна воно може бути отримано за дорученням іншою особою, розписка якої разом із дорученням приєднується до справи. Якщо власником є підприємство, установа, організація, майно передається їх представникам за наявності доручення, документа, що засвідчує особу, і під розписку [116, с. 437].

Зважаючи на результати даного дослідження, можна дійти висновку, що законодавче регулювання інституту тимчасового вилучення майна потребує вдосконалення.

2.2.3. Реалізація принципу недоторканності права власності під час застосування арешту майна

Одним із заходів кримінального процесуального примусу, що обмежує майнові права особи, є такий захід забезпечення кримінального провадження, як арешт майна. Його застосування завжди несе ризик встановлення надзвичайних обмежень. Тому науковцями та практичними працівниками постійно акцентується увага на дослідженні правової природи, підстав та мети застосування арешту майна, а також на встановленні процесуальних гарантій, які б захищали права та законні інтереси осіб, на майно яких може бути накладено арешт.

Правова природа даного заходу обумовлюється його метою та функціональним призначенням у кримінальному процесі. Ретроспективний аналіз кримінального процесуального законодавства України дозволяє дійти висновку, що цей захід процесуального примусу тривалий час розглядався як слідча дія [116, с. 53]. Так, на думку А.П. Рижакова, арешт майна є слідчою дією, оскільки в протоколі накладення арешту на майно фіксується наявність в особи матеріальних цінностей, кількість і вартість яких свідчать про спосіб життя не за коштами, що має доказове значення [222, с. 45]. Подібну позицію обстоювали Н.І. Газетдінов [40, с. 50], І.Ф. Герасимов [43, с. 5], В.В. Кальницький [81, с. 13-18]. Іншу думку висловлювали З.З. Зінатуллин [79, с. 95], С.А. Шейфер [430, 39], Б.Т. Безлепкін [27, с. 10], які зазначали забезпечувальну роль арешту майна.

Із прийняттям КПК України 2012 р. дискусії щодо правової природи вказаного заходу стали неактуальними, оскільки всі заходи кримінального процесуального примусу, спрямовані на забезпечення дієвості кримінального провадження, зокрема арешт майна, були систематизовані в розділі 2 «Заходи забезпечення кримінального провадження». Так, із-поміж інших у чинному КПК України було суттєво оновлено підстави та процесуальний порядок накладення арешту на майно. Однак перша редакція глави 17 КПК України

«Арешт майна» мала серйозні прогалини й потребувала внесення змін і доповнень. Як указується в літературі, глава 17 КПК України – «Арешт майна у кримінальному провадженні» – уже в цілому шість разів піддавалася змінам (в окремих статтях), що ніяк не впливає позитивно на стабільність цього інституту та уніфікованість і правильність його застосування [45, с. 155].

Останні зміни та доповнення до КПК України відповідно до Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо окремих питань накладення арешту на майно з метою усунення корупційних ризиків при його застосуванні» від 10.11.2015 р. [193] та Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо виконання рекомендацій, які містяться в шостій доповіді Європейської комісії про стан виконання Україною Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України, стосовно удосконалення процедури арешту майна та інституту спеціальної конфіскації» від 18.02.2016 р. [194] суттєво змінили нормативне регулювання арешту майна, а главу 17 КПК України фактично було викладено в новій редакції. У зв'язку з цим у наукових колах активно почали обговорюватись проблемні питання щодо поняття арешту майна, підстав, мети, обсягу накладення арешту на майно, осіб, на майно яких може бути накладено арешт, запровадження попереднього арешту майна тощо.

Відповідно до абз. 1 ч. 1 ст. 170 КПК України арештом майна є тимчасове, до скасування у встановленому цим Кодексом порядку, позбавлення за ухвалою слідчого судді або суду права на відчуження, розпорядження та/або користування майном, щодо якого існує сукупність підстав чи розумних підозр вважати, що воно є доказом злочину, підлягає спеціальній конфіскації в підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, третіх осіб, конфіскації в юридичної особи, для забезпечення цивільного позову, стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди, можливої конфіскації майна [115].

Аналізуючи поняття арешту майна, А.Е. Руденко виокремлює способи арешту майна, які становлять зміст даної дії. Таким чином, зазначає автор,

арешт майна може бути реалізований у такі способи: тимчасовим позбавленням можливості відчужувати певне майно; заборонаю розпоряджатися певним майном; заборонаю використовувати певне майно [219, с. 133]. Заборона або обмеження користування, розпорядження майном можуть бути застосовані лише в разі, якщо існують обставини, які підтверджують, що їх незастосування призведе до приховування, пошкодження, псування, зникнення, втрати, знищення, використання, перетворення, пересування, передачі майна (ч. 11 ст. 170 КПК України).

Ураховуючи вищевикладене, слід звернутись до положень цивільного законодавства та доктрини цивільного права. Так, відповідно до ч. 1 ст. 317 ЦК України власникові належать права володіння, користування та розпорядження своїм майном [420].

У науково-практичному коментарі до Цивільного кодексу України під правом володіння розуміють юридично забезпечену можливість власника мати майно у своєму безпосередньому фізичному чи юридичному віданні, у сфері свого фактичного господарського чи іншого впливу; під правом користування – юридично закріплену можливість власника щодо господарського, підприємницького, культурно-побутового використання майна та вилучення з нього корисних властивостей. Право розпорядження – це юридично закріплена можливість власника самостійно вирішувати юридичну і фактичну долю майна шляхом його відчуження іншим особам, зміни його стану чи призначення тощо [421, с. 514-515].

У зв'язку з цим слід зазначити, що заборона або обмеження користування та розпорядження майном не перешкоджає можливості приховування, пошкодження, псування, зникнення, втрати, знищення, використання, перетворення, пересування, передачі такого майна. Це пов'язано з тим, що норми глави 17 КПК України не передбачають можливості вилучення майна, на яке накладено арешт, а при накладенні заборони або обмеження користування та розпорядження майном власник не обмежується у володінні майном, тобто фактичному пануванні (владі) над річчю. У літературі вже давно зауважується

на змісті арешту майна. Так, на думку І.Й. Гаюра, зміст накладення арешту на майно полягає у встановленні заборони розпоряджатися і, у необхідних випадках, користуватися ним або в примусовому вилученні майна та передачі його на відповідальне зберігання [42, с. 33].

І.В. Гловюк, пропонуючи власну редакцію ч. 1 ст. 170 КПК України, під арештом майна розуміє тимчасове позбавлення можливості фактично володіти, користуватися та відчужувати певне майно [44, с. 526].

О.В. Верхогляд-Герасименко пропонує розуміти арешт майна як захід процесуального примусу, який полягає в забороні, що адресована власнику або володільцю майна, розпоряджатися і в необхідних випадках користуватися ним, а також за наявності відповідних підстав у вилученні майна і передачі його на зберігання з метою запобігання та (або) припинення дій, спрямованих на приховування і розтрату майна [35, с. 56].

Звертаючись до зарубіжного досвіду, слід зазначити, що відповідно до ч. 2 ст. 115 КПК РФ накладення арешту на майно полягає в забороні, адресованій власнику або володільцю майна, розпоряджатися і, у необхідних випадках, користуватися ним, а також у вилученні майна і передачі його на зберігання [279]. Зміст цього примусового заходу полягає в обмеженні права власності (господарського відання або оперативного управління). При цьому завжди обмежується право розпорядження майном (заборона відчуження), а в деяких випадках – право користування майном (якщо в результаті використання втрачаються корисні властивості речі, – наприклад, якщо річ споживча). Якщо обмеження прав на розпорядження та користування не може забезпечити мети накладення арешту на майно, то обмежується і право володіння – майно вилучається й передається на зберігання іншим особам [233, с. 318].

Ураховуючи вищевикладене, необхідно розширити зміст накладення арешту на майно можливістю тимчасового позбавлення фактично володіти майном та внести відповідні доповнення до ч. 1 та ч. 11 ст. 170 КПК України.

За результатами анкетування практичних працівників було встановлено, що вказану пропозицію схвалюють 68% слідчих органів Національної поліції

України та 77% прокурорів органів прокуратури України.

Досліджуючи новели КПК України щодо арешту майна, І.В. Гловіюк вказує, що ч. 1 ст. 170 КПК України демонструє можливість арешту майна, «щодо якого існує сукупність підстав чи розумних підозр вважати, що воно є доказом злочину». Проте з огляду на формулювання п. 1 – 4, 6 ст. 91, ч. 1 ст. 98 КПК України, де використовується термінологія «кримінальне правопорушення», виникає сумнів щодо доцільності вживання терміна «злочин» у контексті арешту майна, адже виходить, що при вчиненні кримінального проступку цей захід вже не буде застосовуватися. Це положення у наведеному трактуванні створює колізію зі ст. 299 КПК України, яка встановлює обмеження в застосуванні при досудовому розслідуванні кримінальних проступків лише трьох запобіжних заходів, а про обмеження щодо інших заходів забезпечення кримінального провадження мова не йде. У зв'язку з цим слід погодитись з автором, яка пропонує внести зміни до КПК України та замінити термін «злочин» у контексті арешту майна на «кримінальне правопорушення» [45, с. 156, 159].

Крім того, необхідно дослідити таке формулювання, як «сукупність розумних підозр», що викладене в ч. 1 ст. 170 КПК України. Так, у літературі зазначається, що у визначенні арешту майна введено новий стандарт доказування – розумні підозри, однак КПК України не дає дефініції цьому стандарту [45, с. 156]. У вимогах щодо клопотання, відповідно до ч. 2 ст. 171 КПК України, також не вказується про сукупність розумних підозр, а зазначається лише, що в клопотанні слідчого, прокурора про арешт майна мають бути зазначені, зокрема, підстави арешту майна. Немає такого стандарту і в ч. 2 ст. 173 КПК України, де встановлений перелік вимог, які слідчий суддя, суд повинні враховувати при вирішенні питання про арешт майна.

Слід зазначити, що тлумачення терміна «розумна підозра» було запропоновано проектом Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення правового регулювання питань кримінального провадження», відповідно до якого розумною підозрою є

добросовісне припущення про вчинення особою певного діяння, яке ґрунтується на відомостях, які можна перевірити в судовому розгляді і які спонукали б неупереджену та розважливу людину вдатися до практичних дій для з'ясування того, чи є така підозра обґрунтованою [205]. Погоджуємось із позицією І.В. Гловюк щодо недоцільності включення цього стандарту доказування в текст КПК України без відповідних дефінітивних норм, які є необхідними через оцінний характер формулювань стандартів доказування [45, с. 157]. У зв'язку з цим слід виключити з тексту ч. 1 ст. 170 КПК України формулювання щодо розумних підозр і залишити формулювання «сукупність підстав».

У літературі традиційно вказується на необхідність підстав для здійснення будь-якої процесуальної дії, не виключенням є й арешт майна.

Підстави для арешту майна прийнято поділяти на матеріально-правові (фактичні) та процесуально-правові (юридичні).

Так, досліджуючи фактичні підстави застосування арешту майна, О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, О.М. Бондаренко, Є.П. Бурдоль говорять, що необхідність арешту майна зумовлюється обґрунтованою підозрою вважати, що незастосування цього заходу зумовить труднощі чи неможливість виконання вироку в частині забезпечення можливої конфіскації майна або цивільного позову або перешкоджатиме встановленню істини внаслідок того, що таке майно може бути приховане, відчужене чи пошкоджене [30, с. 377; 116, с. 441]. На думку І. Й. Гаюра, фактичною підставою накладення арешту на майно обвинуваченого є сукупність фактичних даних, що вказують на завдання злочином матеріальної чи/та моральної шкоди, заявлення цивільного позову про її відшкодування або можливість заявлення такого позову та накладення майнових стягнень, понесення витрат закладом охорони здоров'я на лікування потерпілого, а також конфіскації майна за вироком суду чи призначення покарання у вигляді штрафу [42, с. 50]. Такою ж є позиція О.В. Верхогляд-Герасименко [35, с. 63]. А.Е. Руденко вважає, що фактичною підставою арешту майна є сукупність фактичних даних, що вказують на завдання кримінальним

правопорушенням матеріальної та/чи моральної шкоди, заявлення цивільного позову про її відшкодування або можливість заявлення такого позову та накладення майнових стягнень, конфіскації майна за вироком суду [116, с. 441; 219, с. 132].

Під процесуально-правовою (юридичною) підставою арешту майна зазвичай розуміють ухвалу слідчого судді або суду [123, с. 82; 219, с. 130]. Іншою є думка І.Й. Гаюра, який вважає, що юридичною підставою накладення арешту на майно є необхідність виконання передбачених законом дій, які в обов'язковому порядку передують застосуванню цього заходу кримінально-процесуального примусу [42, с. 53].

Крім підстав застосування заходів забезпечення кримінального провадження науковці, як правило, виділяють умови їх застосування. Так, на думку С. П. Гришина, щоб уникнути невиправданого обмеження прав і законних інтересів обвинуваченого (підозрюваного) та інших осіб, накладення арешту на майно є допустимим тільки за наявності певних підстав і умов, які не мають ототожнюватись [55, с. 17]. В.Я. Тацій, Ю.М. Грошевий, О.В. Капліна, О.Г. Шило зазначають, що основна відмінність підстав від умов полягає в тому, що підстави спонукають правозастосовника до дії та свідчать про її необхідність, умови ж забезпечують урахування найбільш істотних, визначених законом факторів, які свідчать про доцільність здійснення процесуальної дії [114, с. 292]. Г.М. Куцкір до умов застосування майна відносить: 1) внесення відомостей про вчинення кримінального правопорушення до ЄРДР; 2) існування підстав для можливої конфіскації майна, спеціальної конфіскації або наявності цивільного позову; 3) наявності достатніх підстав вважати, що майно відповідає критеріям, зазначеним у ч. 2 ст. 167 КПК України; 4) перебування власника майна в процесуальному статусі підозрюваного, обвинуваченого або покладення на нього в силу закону обов'язку нести цивільну відповідальність за шкоду, завдану діями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння; 5) належність на праві власності майна, на яке може бути накладено арешт, підозрюваному,

обвинуваченому, особам, які в силу закону несуть цивільну відповідальність за шкоду, завдану діяннями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, та перебування цього майна в його володінні або володінні інших фізичних або юридичних осіб [123, с. 84].

Крім підстав та умов застосування арешту майна важливими є його завдання та мета.

Відповідно до абз. 2 ч. 1 ст. 170 КПК України завданням арешту майна є запобігання можливості його приховування, пошкодження, псування, зникнення, втрати, знищення, використання, перетворення, пересування, передачі, відчуження. Слідчий, прокурор повинні вжити необхідних заходів з метою виявлення та розшуку майна, на яке може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, зокрема шляхом витребування необхідної інформації в Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, інших державних органів та органів місцевого самоврядування, фізичних і юридичних осіб [115].

Мета арешту майна визначена у ч. 2 ст. 170 КПК України, відповідно до якої арешт майна допускається з метою забезпечення: 1) збереження речових доказів; 2) спеціальної конфіскації; 3) конфіскації майна як виду покарання або заходу кримінально-правового характеру щодо юридичної особи; 4) відшкодування шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення (цивільний позов), чи стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди [115].

Відповідно до ч. 3 ст. 170 КПК України з метою збереження речових доказів арешт накладається на майно будь-якої фізичної або юридичної особи за наявності достатніх підстав вважати, що воно відповідає критеріям, зазначеним у ст. 98 цього Кодексу [115].

Так, відповідно до ст. 98 КПК України речовими доказами є матеріальні об'єкти, які були знаряддям вчинення кримінального правопорушення, зберегли на собі його сліди або містять інші відомості, які можуть бути

використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, у тому числі предмети, що були об'єктом кримінально протиправних дій, гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом або отримані юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення. Документи є речовими доказами, якщо вони містять ознаки, зазначені в частині першій цієї статті [115].

Слід зазначити, що розширення кола осіб, на майно яких може бути накладено арешт, сприймається деякими науковцями та практичними працівниками неоднозначно. Зокрема, вказується, що у зв'язку з останніми законодавчими змінами на практиці можуть виникати зловживання з боку компетентних органів, особливо якщо мова йде про розслідування економічних злочинів [86].

Вказана позиція заслуговує на увагу, однак слід зазначити, що в літературі вже давно йшлося про необхідність розширення кола осіб, на майно яких може бути накладено арешт; зокрема, попередня редакція гл. 17 КПК України передбачала можливість накладення арешту лише на майно підозрюваного, обвинуваченого або осіб, які в силу закону несуть цивільну відповідальність за шкоду, завдану діями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, а також юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, у разі, якщо до такої юридичної особи може бути застосовано захід кримінально-правового характеру у вигляді конфіскації майна. Таке обмеження кола осіб, на майно яких можна було накласти арешт, перешкоджало виконанню завдань кримінального провадження, оскільки на практиці часто виникає ситуація, коли майно є речовим доказом і належить на праві власності особі, яка ще не має статусу в кримінальному провадженні. Результати опитування показали, що 78% слідчих органів Національної поліції України, 81% прокурорів органів прокуратури України та 91% суддів позитивно оцінили вказану зміну.

Досліджуючи зарубіжний досвід визначення кола осіб, на майно яких може бути накладено арешт, слід зауважити, що існують різні позиції щодо

внормування вказаного питання. Так, відповідно до ч. 1 ст. 115 КПК РФ арешт може бути накладений на майно підозрюваного, обвинуваченого або осіб, які в силу закону несуть матеріальну відповідальність за їх дії. Згідно з ч. 3 вказаної статті арешт може бути накладений на майно, яке знаходиться в інших осіб, якщо є достатні підстави вважати, що воно отримано в результаті злочинних дій підозрюваного, обвинуваченого або використовувалось чи призначалось для використання як знаряддя злочину або для фінансування тероризму, організованої групи, незаконного озброєного формування, злочинної організації [279]. Частина 1 ст. 132 КПК Республіки Білорусь передбачає можливість накладення арешту на майно підозрюваного, обвинуваченого або осіб, які в силу закону несуть матеріальну відповідальність за їх дії [274]. Згідно з ч. 1 ст. 204 КПК Молдови арешт може бути накладений на майно підозрюваного, обвинуваченого, а також цивільного відповідача в передбачених законом випадках незалежно від виду майна і від особи, у якої воно знаходиться [277]. Відповідно до ч. 2 ст. 232 КПК Вірменії арешт накладається на майно підозрюваного та обвинуваченого, а також осіб, на яких може бути покладена майнова відповідальність за дії підозрюваного та обвинуваченого, незалежно від того, яке це майно і де воно перебуває [273].

У зв'язку з вищевикладеним вважаємо, що можливість накладати арешт, з метою збереження речових доказів, на майно будь-якої фізичної або юридичної особи за наявності достатніх підстав вважати, що воно відповідає критеріям, зазначеним у ст. 98 КПК України, дозволяє виконувати завдання кримінального провадження.

Однак необхідно звернути увагу, що права осіб, на майно яких може бути накладено арешт з метою забезпечення збереження речових доказів, не визначені в КПК України. Вони не є третіми особами, стосовно майна яких вирішується питання про арешт, що опосередковано впливає з ч. 1 ст. 170 КПК України, яка розмежовує майно, що є доказом злочину, і майно, яке підлягає спеціальній конфіскації, у тому числі третіх осіб. Також, у ч. 4 ст. 170 КПК України вказується, що з метою забезпечення спеціальної конфіскації

арешт накладається на майно підозрюваного, обвинуваченого, засудженого або третьої особи за наявності достатніх підстав вважати, що воно підлягатиме спеціальній конфіскації у випадках, передбачених Кримінальним кодексом України. Арешт накладається на майно третьої особи, якщо вона набула його безоплатно або за вищу або нижчу за ринкову вартість і знала чи повинна була знати, що таке майно відповідає будь-якій із ознак, передбачених п. 1 – 4 частини першої ст. 96-2 Кримінального кодексу України [115].

Проаналізувавши норми глави 17 КПК України, отримуємо запитання: чи можна віднести осіб, які не мають процесуального статусу в кримінальному провадженні (підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого) та на майно яких може бути накладено арешт з метою забезпечення збереження речових доказів до інших власників або володільців майна? Зокрема, про іншого власника майна згадується в ч. 1 та 2 ст. 172 КПК України, де мова йде про його право брати участь у розгляді клопотання про арешт майна, а в ст. 174 КПК України вже вказується про іншого власника або володільця майна, який має право подати клопотання про скасування арешту майна. Крім того, відповідно до ч. 7 ст. 173 КПК України копія ухвали негайно, після її постановлення, вручається слідчому, прокурору, а також присутнім під час оголошення ухвали: фізичній або юридичній особі, щодо майна якої вирішувалося питання про арешт, – при вирішенні питання про арешт майна з метою забезпечення збереження речових доказів; підозрюваному, обвинуваченому, засудженому, третій особі – при вирішенні питання про арешт майна з метою забезпечення спеціальної конфіскації; підозрюваному, обвинуваченому, засудженому або юридичній особі, щодо якої здійснюється провадження, – при вирішенні питання про арешт майна з метою забезпечення конфіскації майна як виду покарання або заходу кримінально-правового характеру щодо юридичної особи; підозрюваному, обвинуваченому, засудженому, фізичній чи юридичній особі, яка відповідно до закону несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діями (бездіяльністю) підозрюваного, обвинуваченого, засудженого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, а також юридичній

особі, щодо якої здійснюється провадження, – при вирішенні питання про арешт майна з метою забезпечення відшкодування шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення (цивільний позов), чи стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди [115].

За відсутності таких осіб під час оголошення ухвали копія ухвали надсилається їм не пізніше наступного робочого дня після її постановлення [115].

Слід зауважити, що в указаному переліку осіб не згадується про іншого власника або володільця майна, хоча відповідно до ст. 172 КПК України він має право брати участь у розгляді клопотання та, за логікою ч. 7 ст. 173 КПК України, має право на отримання копії ухвали. У зв'язку з цим вважаємо, що на поставлене вище запитання щодо можливості віднесення осіб, які не мають процесуального статусу в кримінальному провадженні (підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого) та на майно яких може бути накладено арешт з метою забезпечення збереження речових доказів до інших власників або володільців майна, не можна дати однозначної відповіді виходячи з норм глави 17 КПК України, оскільки відповідно до п. 1 ч. 7 ст. 173 КПК України копія ухвали негайно, після її постановлення, вручається, зокрема, фізичній або юридичній особі, щодо майна якої вирішувалося питання про арешт, – при вирішенні питання про арешт майна з метою забезпечення збереження речових доказів. Із вищевикладеного виникає ще одне запитання: як співвідноситься статус фізичної або юридичної особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, – при вирішенні питання про арешт майна з метою забезпечення збереження речових доказів та статус іншого власника або володільця майна?

Відносно цього Я.В. Замкова зазначає, що, незважаючи на прогресивні зміни, які торкнулися процедури арешту майна та правової регламентації осіб, щодо яких застосовується даний захід забезпечення кримінального провадження, слід зауважити, що у відповідних положеннях КПК України відсутня єдність в юридичній термінології. Так, у ст. 172 КПК України згадується інший власник майна, а у ст. 174 КПК України міститься положення

про право заявлення клопотання про скасування арешту майна іншим власником або володільцем майна. Однак у ст. 3 КПК України, у якій визначено основні терміни Кодексу, роз'яснення щодо правового статусу зазначеної категорії осіб відсутнє [78, с. 153].

У зв'язку з вищевикладеним необхідно внести доповнення до ст. 3 КПК України, а також доповнити параграф 5 глави 3 КПК України «Інші учасники кримінального провадження» статтею 64-3 щодо визначення кримінального процесуального статусу іншого власника або володільця, щодо майна якого вирішується питання про накладення арешту з метою забезпечення збереження речових доказів. Крім того, зважаючи на те, що арешт майна тісно пов'язаний з таким заходом забезпечення кримінального провадження, як тимчасове вилучення майна, слід врахувати пропозиції, викладені в попередньому пункті стосовно визначення процесуального статусу іншого власника або володільця тимчасово вилученого майна та документів. У запропонованій нижче редакції сформульовано єдине поняття іншого власника або володільця майна та документів, його обов'язки, а також положення щодо представника іншого власника або володільця майна та документів. Однак, зважаючи на певну специфіку кожного із вказаних заходів забезпечення кримінального провадження, автор окремо визначив права іншого власника або володільця тимчасово вилученого майна та документів, а також іншого власника або володільця, щодо майна та документів якого вирішується питання про арешт з метою забезпечення збереження речових доказів у кримінальному провадженні.

Зазначену пропозицію підтримують 92% суддів, які взяли участь в анкетному опитуванні.

Отже, параграф 5 глави 3 КПК України «Інші учасники кримінального провадження» пропонується доповнити статтею 64-3, виклавшиї в такій редакції:

«Стаття 64-3. Інший власник або володільець майна та документів

1. Іншим власником або володільцем майна та документів є будь-яка фізична або юридична особа, у якої тимчасово вилучено майно та документи

або щодо майна та документів якої вирішується питання про арешт з метою забезпечення збереження речових доказів у кримінальному провадженні.

2. Права та обов'язки іншого власника або володільця тимчасово вилученого майна та документів виникають з моменту фактичного позбавлення можливості володіти, користуватися та розпоряджатися таким майном та документами.

Інший власник або володільець тимчасово вилученого майна та документів має право:

1) бути присутнім при проведенні процесуальної дії, під час якої здійснюється тимчасове вилучення майна та документів;

2) робити заяви, що підлягають занесенню до протоколу відповідної процесуальної дії, під час якої здійснюється тимчасове вилучення майна та документів;

3) отримувати копію протоколу відповідної процесуальної дії, під час якої здійснюється тимчасове вилучення майна та документів;

4) мати представника та в будь-який момент кримінального провадження відмовитись від його послуг;

5) оскаржувати бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає у не поверненні тимчасово вилученого майна та документів у порядку, передбаченому ст. 303 цього Кодексу.

3. Права та обов'язки іншого власника або володільця, щодо майна та документів якого вирішується питання про арешт з метою забезпечення збереження речових доказів у кримінальному провадженні, виникають з моменту звернення слідчого за погодженням із прокурором або прокурора до суду з клопотанням про арешт майна.

Інший власник або володільець, щодо майна та документів якого вирішується питання про арешт з метою забезпечення збереження речових доказів у кримінальному провадженні, має право:

1) бути повідомленим про свої права та обов'язки, передбачені цим Кодексом;

- 2) давати пояснення, показання або відмовитися їх давати;
- 3) давати пояснення, показання рідною або іншою мовою, якою він вільно володіє, безоплатно за рахунок держави користуватися послугами перекладача в разі, якщо він не володіє державною мовою чи мовою, якою ведеться кримінальне провадження;
- 4) заявляти відводи та клопотання;
- 5) мати представника і в будь-який момент кримінального провадження відмовитися від його послуг;
- 6) знайомитися з матеріалами кримінального провадження, які безпосередньо стосуються обмеження його майнових прав;
- 7) бути завчасно поінформованим про час і місце розгляду клопотання про арешт майна та документів;
- 8) брати участь у розгляді клопотання про арешт майна та документів;
- 9) знайомитися з судовими рішеннями, журналом судового засідання і технічним записом розгляду клопотання про арешт майна та документів у суді;
- 10) одержувати копії процесуальних документів та письмові повідомлення, що стосуються арешту майна та документів у випадках, передбачених цим Кодексом;
- 11) оскаржувати рішення слідчого судді, суду щодо арешту майна та документів у порядку, передбаченому цим Кодексом;
- 12) користуватися іншими правами, передбаченими цим Кодексом.

4. Представником іншого власника або володільця майна може бути: особа, яка в кримінальному провадженні має право бути захисником; керівник чи інша особа, уповноважена законом або установчими документами, працівник юридичної особи за довіреністю – у випадку, якщо власником або володільцем майна є юридична особа.

Повноваження представника іншого власника або володільця майна на участь у кримінальному провадженні підтверджуються:

- 1) документами, передбаченими статтею 50 цього Кодексу, – якщо представником іншого власника або володільця майна є особа, яка має право

бути захисником у кримінальному провадженні;

2) копією установчих документів юридичної особи – якщо представником іншого власника або володільця майна є керівник юридичної особи чи інша уповноважена законом або установчими документами особа;

3) довіреністю – якщо представником іншого власника або володільця майна є працівник юридичної особи, яка є власником майна.

Представник іншого власника або володільця майна користується процесуальними правами іншого власника або володільця майна, інтереси якого він представляє.

5. Інший власник або володільця майна, їх законний представник, представник зобов'язані: прибувати за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді, а в разі неможливості своєчасного прибуття – завчасно повідомити про це, а також про причини неможливості прибуття; не перешкоджати встановленню обставин вчинення кримінального правопорушення; не розголошувати без дозволу прокурора, суду відомості, які стали їм відомі у зв'язку з участю в кримінальному провадженні і які становлять охоронювану законом таємницю».

Наступною метою арешту майна є забезпечення спеціальної конфіскації. Так, Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України стосовно виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» від 18.04.2013 р. № 222-VII [195] було запроваджено інститут спеціальної конфіскації.

В юридичній літературі немає єдиної думки щодо правової природи спеціальної конфіскації. Позиції науковців із цього питання можна класифікувати за трьома групами. Перша з них передбачає, що спеціальна конфіскація має кримінально-правовий характер. На думку К.П. Задой, на законодавчому рівні спеціальна конфіскація має бути змодельована як кримінально-правовий захід, оскільки за змістом вона являє собою остаточне позбавлення людини права власності на відповідне майно. Правові наслідки подібного характеру не повинні врегульовуватись на рівні кримінально-

процесуального законодавства, яке може передбачати лише тимчасові обмеження прав та свобод людини, обумовлені необхідністю розслідування та судового вирішення кримінальної справи. На нормативному рівні спеціальна конфіскація має бути змодельована як додаткове покарання, оскільки сама по собі вона не може забезпечити досягнення всіх цілей покарання, передбачених частиною другою ст. 50 КК України, але в поєднанні з покаранням іншого виду може забезпечити їх реалізацію щодо конкретного засудженого [76, с. 78-79]. Г. Собко вважає, що спеціальна конфіскація є видом кримінального покарання [237, с. 98]. О.С. Пироженко визначає спеціальну конфіскацію заходом кримінально-правового впливу [180, с. 63].

Відповідно до другої групи спеціальна конфіскація має розглядатись як захід кримінально-процесуального примусу. На підтвердження цієї позиції науковці зазначають, що застосування спеціальної конфіскації не може забезпечити досягнення мети покарання, зокрема її каральної та виправної частини. Предмети й речі, здобуті в результаті вчинення злочину, або на які було спрямовано злочин, не перебувають і ніколи не перебували в законному володінні особи, що вчинила злочин, тому їх конфіскація не є обмеженням прав і свобод засудженого, а отже, і не є видом покарання. Крім того, незрозумілою є доля предметів та інших речей, що повинні підлягати конфіскації у випадках звільнення особи від кримінальної відповідальності [102, с. 30-31].

Третя група вчених вказує на подвійну правову природу спеціальної конфіскації як правового заходу – кримінально-правову та кримінально-процесуальну. Так, Н. Гуторова і О. Шаповалова зазначають, що спеціальну конфіскацію майна не можна вважати суто кримінально-процесуальним заходом, який не потребує кримінально-правової регламентації. Вивчення переліку предметів, що підлягають вилученню в порядку спеціальної конфіскації, показує, що однозначний висновок щодо її правової природи зробити неможливо. Якщо йдеться про майно, здобуте злочинним шляхом, доходи від цього майна, а також предмети, вилучені з вільного цивільного обігу і які перебувають в особи незаконно (вогнепальна зброя, наркотичні засоби

тощо), то, дійсно, винна особа на ці предмети права власності не має, їх вилучення не обмежує її законних прав та інтересів, а тому не може визнаватися покаранням. Що стосується спеціальної конфіскації предметів злочину (наприклад, предметів контрабанди згідно зі ст. 201 КК України), обладнання для виготовлення певних предметів (наприклад, згідно зі ст. 203-1 і ст. 204 КК України), валютних коштів, які знаходяться на незаконно відкритих або використовуваних рахунках (ст. 208 КК України), та інших предметів, придбаних винною особою правомірно, то їх вилучення позбавляє цю особу права власності на ці предмети, тобто воно має риси покарання. Конституція України ст. 41 закріпила непорушність права приватної власності: ніхто не може бути протиправно його позбавлений. Отже, вилучення в дохід держави майна, яке належить особі на праві приватної власності, має ґрунтуватися на нормах матеріального права і аж ніяк не може здійснюватися на підставі кримінально-процесуальних норм [60, с. 60-61]. С.О. Ковальчук, також підтримуючи цю позицію, зазначає, що спеціальна конфіскація характеризується подвійною правовою природою: 1) кримінально-правовою, за якою вона являє собою один із заходів кримінально-правового впливу; 2) кримінально-процесуальною, за якою вона є одним зі способів вирішення долі речових доказів [89, с. 192]. Автор зазначає, що в кримінально-правовому аспекті спеціальна конфіскація за своєю правовою природою являє собою один із заходів кримінально-правового впливу. Однак вона не може визначатися як покарання за вчинення кримінального правопорушення, оскільки: спеціальна конфіскація не належить до визначених ст. 51 КК України видів покарань, коло яких є вичерпним; відповідно до ст. 51 КК України покарання можуть бути застосовані судом винятково до осіб, визнаних винними у вчиненні злочину, у той час як гроші, цінності та інше майно, вказані в ст. 96-1 та ч.ч. 1, 2, 4 ст. 96-2 КК України та п. 1, 2, 5, 6, 6-1 ч. 9 ст. 100 КПК України, підлягають спеціальній конфіскації незалежно від їх належності на праві власності засудженому; у випадках, передбачених ч. 2 ст. 96-2 КК України, можливою є конфіскація не грошей, цінностей та іншого майна, зазначених у п. 1 ч. 1 ст. 96-2 КК України, а

грошової суми, що відповідає вартості такого майна; відповідно до ч. 3 ст. 96-2 КК України спеціальна конфіскація може застосовуватись у випадку, коли особа не підлягає кримінальній відповідальності у зв'язку з недосягненням віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, або неосудністю чи звільняється від кримінальної відповідальності чи покарання за підставами, передбаченими КК України, крім звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності [89, с. 190].

У кримінально-процесуальному аспекті, на думку С.О. Ковальчука, спеціальна конфіскація є одним із способів вирішення долі речових доказів за рахунок визначення їх спрямування за результатами встановлених під час кримінального провадження обставин, що підлягають доказуванню [89, с. 190].

Ураховуючи вищевикладене, слід погодитись із науковцями, які вказують на подвійну правову природу спеціальної конфіскації.

Отже, відповідно до ст. 96-1 КК України спеціальна конфіскація полягає в примусовому безоплатному вилученні за рішенням суду у власність держави грошей, цінностей та іншого майна у випадках, визначених КК України, за умови вчинення умисного злочину або суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною КК України [109].

Відповідно до ч. 4 ст. 170 КПК України з метою забезпечення спеціальної конфіскації арешт накладається на майно підозрюваного, обвинуваченого, засудженого або третьої особи за наявності достатніх підстав вважати, що воно підлягатиме спеціальній конфіскації у випадках, передбачених Кримінальним кодексом України [115].

Арешт накладається на майно третьої особи, якщо вона набула його безоплатно або за вищу або нижчу за ринкову вартість і знала чи повинна була знати, що таке майно відповідає будь-якій із ознак, указаних в п. 1 – 4 частини першої ст. 96-2 КК України [115].

Так, відповідно до п. 1 – 4 ч. 1 ст. 96-2 КК України спеціальна конфіскація застосовується в разі, якщо гроші, цінності та інше майно:

1) одержані внаслідок вчинення злочину та/або є доходами від такого майна; 2) призначалися (використовувалися) для схилення особи до вчинення злочину, фінансування та/або матеріального забезпечення злочину або винагороди за його вчинення; 3) були предметом злочину, крім тих, що повертаються власнику (законному володільцю), а в разі, якщо його не встановлено, – переходять у власність держави; 4) були підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення злочину, крім тих, що повертаються власнику (законному володільцю), який не знав і не міг знати про їх незаконне використання [109].

Відповідно до п. 25-26 ч. 1 ст. 3 КПК України третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, є учасником кримінального та судового провадження [115]. Відповідно до ст. 64-2 КПК України третьою особою, щодо майна якої вирішується питання про арешт, може бути будь-яка фізична або юридична особи. Третьою особою, щодо майна якої вирішується питання про арешт, виникають з моменту звернення прокурора до суду із клопотанням про арешт майна [115]. Слід зазначити, що в літературі неодноразово зауважувалося на технічному недоліку ч. 2 ст. 64-2 КПК України та необхідності його виправлення [86; 45, с. 158]. Очевидно, законодавець мав на увазі, що права та обов'язки третьої особи виникають з моменту звернення прокурора до суду із клопотанням про арешт майна. У зв'язку з цим пропонуємо внести доповнення до ч. 2 ст. 64-2 КПК України та викласти її в такій редакції: «Права та обов'язки третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, виникають з моменту звернення прокурора до суду із клопотанням про арешт майна».

Третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, має права та обов'язки, передбачені КПК України для підозрюваного, обвинуваченого, в частині, що стосуються арешту майна. Третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, повідомляється про прийняті процесуальні рішення в кримінальному провадженні, що стосуються арешту майна, та отримує їх копії у випадках та в порядку, встановленими КПК України.

Представником третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, може бути:

особа, яка в кримінальному провадженні має право бути захисником;
керівник чи інша особа, уповноважена законом або установчими документами, працівник юридичної особи за довіреністю – у випадку, якщо власником майна, щодо якого здійснюється арешт, є юридична особа.

Представник третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, користується процесуальними правами третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, інтереси якої він представляє.

Третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, та його представник зобов'язані:

1) прибувати за викликом до прокурора, суду, а в разі неможливості своєчасного прибуття – завчасно повідомити про це, а також про причини неможливості прибуття;

2) не перешкоджати встановленню обставин вчинення кримінального правопорушення;

3) не розголошувати без дозволу прокурора, суду відомості, які стали їм відомі у зв'язку з участю в кримінальному провадженні і які становлять охоронювану законом таємницю (ст. 64-2 КПК України) [115].

З огляду на вищевикладене слушною є думка О.Ю. Татарова, який говорить про те, що наділення третьої особи правами підозрюваного, обвинуваченого, навіть виключно в частині арешту на майно, є невиправданим, оскільки: підозрюваний чи обвинувачений має право відмовитись від надання будь-яких свідчень; виникають ситуації, за яких особа, якій відомі або можуть бути відомі обставини, що підлягають встановленню при розслідуванні, тобто свідок, є також і третьою особою, на майно якої накладається арешт, а за положеннями КПК України користується правами підозрюваного, обвинуваченого; у КПК України не врегульовано порядок допиту третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт. За таких умов, зазначає автор, у випадку наявності в третьої особи прав, передбачених законом

для підозрюваного, обвинуваченого, і одночасно необхідності допиту як свідка, таку особу слідчий, прокурор не має права під час допиту попереджати про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиве показання та відмову від давання показань. Крім цього, особа має право відмовитись від надання свідчень з приводу походження такого майна [257].

Ще однією проблемою, вказує О.Ю.Татаров, є те, що відповідно до ч. 2 ст. 64-2 КПК України процесуальний статус третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, виникає з моменту звернення прокурора до суду із клопотанням про арешт майна. Залишається відкритим питання статусу такої особи у випадку відмови у арешті майна чи повернення судом клопотання сторони обвинувачення на підставі невідповідності клопотання вимогам закону. За таких умов особа, яка набула прав підозрюваного, обвинуваченого, фактично не може бути допитана як свідок. Адже свідок зобов'язаний надати показання про відомі йому обставини кримінального провадження. Водночас на підозрюваного, обвинуваченого такого обов'язку законом не покладено. Загальновідомо, що в кримінальному провадженні статус особи повинен бути визначеним, оскільки особа не може бути одночасно підозрюваним, свідком, третьою особою чи потерпілим [257].

Поняття третіх осіб, щодо майна яких вирішується питання про арешт, було запроваджено у зв'язку із появою спеціальної конфіскації, яка передбачена ст. 96-1, 96-2 КК України [109]. Слід сказати про деяку неузгодженість термінології між КПК України та КК України щодо правового статусу третіх осіб. Так, відповідно до ч. 4 ст. 96-2 КК України гроші, цінності, у тому числі кошти, що знаходяться на банківських рахунках чи на зберіганні у банках або інших фінансових установах, інше майно, зазначені в цій статті, підлягають спеціальній конфіскації в третьої особи, якщо вона набула таке майно від підозрюваного, обвинуваченого, особи, яка переслідується за вчинення суспільно небезпечного діяння у віці, з якого не настає кримінальна відповідальність, або у стані неосудності, чи іншої особи безоплатно, за ринкову ціну або за ціну вищу чи нижчу ринкової вартості, і знала або повинна

була і могла знати, що таке майно відповідає будь-якій із ознак, зазначених у п. 1-4 частини першої цієї статті [109].

Крім того, в абз. 2 ч. 4 ст. 170 КПК України вказується, що арешт накладається на майно третьої особи, якщо вона набула його безоплатно або за вищу або нижчу за ринкову вартість і знала чи повинна була знати, що таке майно відповідає будь-якій із ознак, зазначених у п. 1 – 4 частини першої ст. 96-2 Кримінального кодексу України [115].

У зв'язку з цим Є.Стрельцов, І. Гловюк, І. Чугуников відзначають, по-перше, недоцільність подвійного понятійного визначення третьої особи в КПК, в одному контексті – як суб'єкта, до якого застосовується захід забезпечення кримінального провадження, в іншому – за змістовними ознаками набуття майна, щодо якого може бути застосована спеціальна конфіскація, по-друге, суб'єктивний елемент стосовно набуття майна в матеріальному та процесуальному законодавстві відрізняється, оскільки, згідно з КК України, особа «...знала або повинна була і могла знати, що таке майно відповідає будь-якій із ознак, зазначених у пунктах 1–4 ч. 1 ст. 96-2», а згідно з КПК України – особа, яка «...знала чи повинна була знати, що таке майно відповідає будь-якій із ознак, зазначених у пунктах 1–4 частини першої статті 96-2 КК України». Виходить, положення КК України встановлюють більш жорсткі вимоги щодо володіння інформацією про характер майна. Проте ця невідповідність усе одно потребує усунення [251, с. 7].

Наступним проблемним питанням щодо унормування правового статусу третьої особи є те, що ч. 7 ст. 173 КПК України закріплює право третіх осіб, поряд із підозрюваним та обвинуваченим, на захисника та право оскаржити судові рішення щодо арешту майна. Однак відповідно до ст. 20, п. 3 ч. 3 ст. 42 КПК України право підозрюваного та обвинуваченого мати захисника вже закріплено, а тому немає необхідності в їх дублюванні. Крім того, положення ч. 7 ст. 173 КПК України щодо права третьої особи мати захисника не узгоджуються з ч. 3 ст. 64-2 КПК України, відповідно до якої представником третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, може бути:

особа, яка в кримінальному провадженні має право бути захисником; керівник чи інша особа, уповноважена законом або установчими документами, працівник юридичної особи за довіреністю – у випадку, якщо власником майна, щодо якого здійснюється арешт, є юридична особа [115]. Тобто ч. 3 ст. 64-2 КПК України закріплює право третьої особи на представництво, а тому ще раз згадувати про вказане право недоцільно, зважаючи, крім того, на те, що в даному випадку це призвело до колізії між нормами КПК України. Також право на оскарження судового рішення щодо арешту майна слід розширити, оскільки чинна редакція ч. 7 ст. 173 КПК України позбавляє права на оскарження, зокрема, інших власників або володільців майна. У зв'язку з цим погоджуємось із пропозицією І.В. Гловюк [45, с. 159] щодо необхідності сформулювати більш загальний перелік осіб, які мають право на оскарження рішення слідчого судді чи суду щодо арешту майна: «Особа, на майно якої накладено арешт, її захисник, законний представник, представник мають право оскаржити судові рішення щодо арешту майна».

Також арешт накладається з метою забезпечення конфіскації майна як виду покарання або заходу кримінально-правового характеру щодо юридичної особи, арешт накладається на майно підозрюваного, обвинуваченого, засудженого або юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, за наявності достатніх підстав вважати, що суд у випадках, передбачених Кримінальним кодексом України, може призначити покарання у вигляді конфіскації майна або застосувати до юридичної особи захід кримінально-правового характеру у вигляді конфіскації майна (ч. 5 ст. 170 КПК України) [115].

Ще однією метою арешту майна є забезпечення відшкодування шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення (цивільний позов), чи стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди, арешт накладається на майно підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, фізичної чи юридичної особи, яка в силу закону несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діями (бездіяльністю) підозрюваного, обвинуваченого,

засудженого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, а також юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, за наявності обґрунтованого розміру цивільного позову в кримінальному провадженні, а так само обґрунтованого розміру неправомірної вигоди, яка отримана юридичною особою, щодо якої здійснюється провадження [115].

У разі задоволення цивільного позову або стягнення з юридичної особи розміру отриманої неправомірної вигоди суд за клопотанням прокурора, цивільного позивача може вирішити питання про арешт майна для забезпечення цивільного позову або стягнення з юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, доведеного розміру отриманої неправомірної вигоди до набрання судовим рішенням законної сили, якщо таких заходів не було вжито раніше (ч. 6 ст. 170 КПК України) [115].

Позитивною новелою є встановлення в КПК України обсягу накладення арешту на майно. Дане питання у наукових колах є предметом постійних дискусій та обговорень, оскільки стосується як прав і законних інтересів осіб, на майно яких накладається арешт, так і потерпілого, який бажає, щоб шкода завдана йому внаслідок вчинення кримінального правопорушення, була відшкодована повністю. Так, на думку Верховняд-Герасименко, розмір завданої злочином шкоди має враховуватися при прийнятті рішення про арешт майна, визначенні його обсягу, який має бути співмірним розміру шкоди [35, с. 91]. К.Г. Власенко вважає, що з метою реального відшкодування шкоди загальна сума описаних під час арешту речей повинна бути на 25 % вищою від суми шкоди, заподіяної розкраданням [38, с.120]. В. С. Шадрін зазначає, що, з одного боку, майно має бути піддане арешту настільки, наскільки це необхідно для задоволення обґрунтованих позовних вимог; з іншого – майно не може бути довільно, «із запасом» і про всякий випадок виведене з розпорядження його власників, оскільки вони позбавляються можливості користуватися ним чи отримувати з нього будь-яку економічну вигоду [136, с. 192]. На противагу вказаній позиції Ф.Н. Багаутдінов вважає: якщо стаття кримінального кодексу, за якою пред'явлено обвинувачення, передбачає конфіскацію майна, слідчий

зобов'язаний накласти арешт на все майно обвинуваченого, незалежно від суми шкоди та суми цивільного позову, а в усіх інших випадках вартість майна, на яке накладається арешт, має бути, як правило, не менш ніж у два рази більшою за суму позову [20, с. 102]. На думку А.Е. Руденко, при визначенні обсягу майна, на яке накладається арешт, необхідно виходити з розміру шкоди, завданої злочином, наявності санкції у вигляді штрафу чи конфіскації майна, судових витрат [219, с. 152]. Г.М. Куцкір вважає, що обсяг майна, яке підлягає арешту, залежить від мети застосування даного заходу забезпечення кримінального провадження [123, с. 85].

З огляду на положення ч. 8 ст. 170 КПК України вартість майна, яке належить арештувати з метою забезпечення цивільного позову або стягнення отриманої неправомірної вигоди, повинна бути співмірною розміру шкоди, завданої кримінальним правопорушенням або зазначеної в цивільному позові, розміру неправомірної вигоди, яка отримана юридичною особою [115].

У підручнику з кримінального процесу зазначається, що дана норма має важливе значення для забезпечення майнових прав особи, на майно якої накладається арешт, та обумовлена принципом пропорційності втручання у права людини у зв'язку зі здійсненням кримінального провадження, зміст якого розкрито в прецедентній практиці ЄСПЛ. У цьому випадку її сутність проявляється в тому, що законодавець орієнтує правозастосовника на дотримання співмірності вартості майна, яке належить арештувати, розміру завданої шкоди. Термін «співмірність» слід розуміти не як тотожність, а як однопорядковість розміру шкоди і вартості майна, їх відповідність [114, с. 294].

Важливими є також положення ч. 4 ст. 173 КПК України, відповідно до яких у разі задоволення клопотання слідчий суддя, суд застосовують найменш обтяжливий спосіб арешту майна. Слідчий суддя, суд зобов'язані застосувати такий спосіб арешту майна, який не призведе до зупинення або надмірного обмеження правомірної підприємницької діяльності особи або інших наслідків, які суттєво позначаються на інтересах інших осіб [115].

Крім того, відповідно до абз. 2 ч. 10 ст. 170 КПК України не може бути

арештоване майно, якщо воно перебуває у власності добросовісного набувача, крім арешту майна з метою забезпечення збереження речових доказів [115].

Відповідно до ч. 9 ст. 170 КПК України у невідкладних випадках і виключно з метою збереження речових доказів або забезпечення можливої конфіскації чи спеціальної конфіскації майна в кримінальному провадженні щодо тяжкого чи особливо тяжкого злочину за рішенням Директора Національного антикорупційного бюро України (або його заступника), погодженим прокурором, може бути накладено попередній арешт на майно або кошти на рахунках фізичних або юридичних осіб у фінансових установах. Такі заходи застосовуються строком до 48 годин. Невідкладно після прийняття такого рішення, але не пізніше ніж протягом 24 годин прокурор звертається до слідчого судді із клопотанням про арешт майна [115].

Якщо у визначений цією частиною строк прокурор не звернувся до слідчого судді із клопотанням про арешт майна або якщо в задоволенні такого клопотання було відмовлено, попередній арешт на майно або кошти вважається скасованим, а вилучене майно або кошти негайно повертаються особі [115].

У літературі вказується про необхідність поширення попереднього арешту майна, по-перше, на всі кримінальні провадження, а по-друге – на випадки необхідності забезпечення цивільного позову. Така позиція обґрунтована тим, що у випадках коли, наприклад, прокурор пред'являє позов в інтересах держави, а також в інтересах громадян, які через недосягнення повноліття, недієздатність або обмежену дієздатність неспроможні самостійно захистити свої права, оскільки б більш оперативно перешкоджало б ризикам запобігання можливості його приховування, пошкодження, псування, зникнення, втрати, знищення, використання, перетворення, пересування, передачі, відчуження майна [45, с. 159].

Проаналізувавши ч. 9 ст. 170 КПК України, слід звернути увагу також на те, що вона не узгоджується з положеннями ст. 16 КПК України, де вказується, що позбавлення або обмеження права власності під час кримінального провадження здійснюється лише на підставі вмотивованого

судового рішення, ухваленого в порядку, передбаченому цим Кодексом. На підставах та в порядку, передбаченими цим Кодексом, допускається тимчасове вилучення майна без судового рішення. Отже, згідно з принципом недоторканності права власності в кримінальному провадженні без судового рішення допускається лише тимчасове вилучення майна, а поняття такої процесуальної дії, як «попередній арешт», та механізму її реалізації КПК України не передбачено.

Ураховуючи вищевикладене, слід доповнити ч. 2 ст. 16 КПК України положенням про те, що крім тимчасового вилучення майна на підставах та в порядку, передбаченими КПК України, допускається попередній арешт без судового рішення, та викласти її в такій редакції:

«2. На підставах та в порядку, передбаченими цим Кодексом, допускається тимчасове вилучення майна та попередній арешт без судового рішення».

Як указується в літературі, позитивною новелою КПК України є чіткий перелік майна, на яке може бути накладено арешт [123, с. 84]. Так, відповідно до ч. 10 ст. 170 КПК України арешт може бути накладений у встановленому цим Кодексом порядку на рухоме чи нерухоме майно, гроші в будь-якій валюті готівкою або в безготівковій формі, у тому числі кошти та цінності, що знаходяться на банківських рахунках чи на зберіганні в банках або інших фінансових установах, видаткові операції, цінні папери, майнові, корпоративні права, щодо яких ухвалою чи рішенням слідчого судді, суду визначено необхідність арешту майна.

Як було зазначено в п. 2.2.2. «Реалізація принципу недоторканності права власності під час тимчасового вилучення майна» поза законодавчим врегулюванням залишився документ як об'єкт, на який може бути накладено арешт. Однак у результаті вивчення судової практики з даного питання було зазначено, що, незважаючи на вказану прогалину, слідчі судді накладають арешт на документи. У зв'язку з цим пропонується доповнити ч. 10 ст. 170 КПК України положенням про те, що арешт може бути накладений, зокрема, на

документи.

Дану пропозицію підтримали 95% опитаних суддів, 97% прокурорів органів прокуратури України та 94% слідчих органів Національної поліції України.

Відповідно до ч. 5 ст. 173 КПК України в разі задоволення клопотання про арешт майна слідчий суддя, суд постановляють ухвалу, у якій зазначається: перелік майна, на яке накладено арешт; підстави застосування арешту майна; перелік тимчасово вилученого майна, яке підлягає поверненню особі в разі прийняття такого рішення; заборона, обмеження розпоряджатися або користуватися майном у разі їх передбачення та вказівка на таке майно; порядок виконання ухвали із зазначенням способу інформування зацікавлених осіб [115].

Відповідно до ст. 175 КПК України ухвала про арешт майна виконується негайно слідчим, прокурором [115]. Згідно з п. 5 ч. 5 ст. 173 КПК України слідчий суддя, суд в ухвалі про накладення арешту на майно, зокрема, визначають порядок виконання ухвали із зазначенням способу інформування зацікавлених осіб [115].

Стосовно цього Г.М. Куцкір, посилаючись на проаналізовану судову практику, зазначає, що суди в резолютивній частині ухвали про накладення арешту на майно зазвичай обмежуються лише вказівкою про покладення на слідчого обов'язку негайно виконати цю ухвалу або визначенням конкретного підрозділу органів внутрішніх справ, на який покладається її виконання. Така практика, як говорить науковець, суперечить і нормам кримінального процесуального закону, і вказівкам Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ [123,с. 89]. Вважаємо, що така негативна практика була сформована через недосконалість нормативного регулювання порядку виконання ухвали про арешт майна. Так, законодавцем фактично не було визначено такого порядку, оскільки в ст. 175 КПК України, яка має назву «Виконання ухвали про арешт майна», вказується лише про необхідність негайного виконання ухвали про арешт майна слідчим,

прокурором.

Досліджуючи дане питання в порівняльно-правовому аспекті, слід зауважити, що кримінально-процесуальне законодавство зарубіжних країн (ст. 207 КПК Молдови [277], ст. 157 КПК Грузії [275], ст. 115, 116 КПК Російської Федерації [279], ст. 119, 119-1 КПК Республіки Киргизстан [276], ст. 291-294 КПК Республіки Узбекистан [278]) більш ґрунтовно регулює порядок виконання ухвали про накладення арешту на майно.

Так, КПК Молдови досить детально регламентує порядок виконання рішення про накладення арешту на майно. Відповідно до ст. 207 КПК Молдови, яка має назву «Порядок виконання постанови або ухвали про накладення арешту на майно», представник органу кримінального переслідування вручає під розписку власнику або володільцю майна копію постанови або рішення про накладення арешту на майно та вимагає його видачі. У разі відмови добровільно виконати цю вимогу накладення арешту на майно проводиться примусово. Якщо є підстави вважати, що власник або володільць приховує майно, орган кримінального переслідування має право проводити обшук, маючи на це законні повноваження. Накладення арешту на майно за рішенням судової інстанції, винесеного після закінчення кримінального переслідування у справі, проводиться судовим виконавцем. Для участі в накладенні арешту на майно може бути запрошений фахівець-товарознавець, який визначає приблизну вартість матеріальних цінностей з метою виключення випадків накладення арешту на майно, вартість якого не відповідає вартості, зазначеної в постанові органу кримінального переслідування або рішенні судової інстанції. Власник або володільць майна, присутній при накладенні арешту на майно, має право вказати матеріальні цінності, на які можна накласти арешт в першу чергу на забезпечення суми, зазначеної в постанові органу кримінального переслідування або рішенні судової інстанції. Про накладення арешту на майно представник органу кримінального переслідування складає протокол з дотриманням вимог ст. 260 і 261, а судовий виконавець – інвентарний опис. У протоколі або, залежно від обставин, в інвентарному описі, зокрема: 1)

перераховуються всі матеріальні цінності, на які накладено арешт, із зазначенням їх кількості, міри або ваги, матеріалу, з якого вони виготовлені, інших індивідуальних ознак і, по можливості, їх вартості; 2) вказується, які матеріальні цінності вилучено і які залишені на зберігання; 3) включаються свідчення присутніх і інших осіб про належність арештованого майна. Копія протоколу або інвентарного опису вручається під розписку власнику або володільцю арештованого майна, а в разі його відсутності – одному з дорослих членів його сім'ї або представникові виконавчого органу влади і самоврядування. При накладенні арешту на майно, що перебуває на території підприємства, організації або установи, копія протоколу або інвентарної опису вручається під розписку представнику адміністрації [277].

Стаття 157 КПК Грузії також детально регламентує порядок виконання ухвали (постанови) про арешт майна: « Сторона пред'являє ухвалу суду, а в разі нагальної необхідності – постанову прокурора про накладення арешту на майно особі, у якої знаходиться майно, і вимагає видачі цього майна. При відмові виконати цю вимогу або наявності переконливих даних, що не все майно видано, проводиться обшук в порядку, встановленому цим Кодексом. 2. При накладенні арешту визначається, які предмети і цінності підлягають накладенню арешту в межах сум, зазначених в ухвалі (постанові). 3. У накладенні арешту на майно може брати участь експерт, який визначить вартість майна. 4. Розмір шкоди, заподіяної злочином, і вартість майна, на яке накладено арешт, визначаються за середньоринковими цінами. 5. При накладенні арешту на банківські рахунки обмежується право особи розпоряджатися наявними або нарахованими на його банківському рахунку коштами, а при накладенні арешту на суми визначеного розміру обмежується право особи розпоряджатися наявними або нарахованими на його банківському рахунку коштами в межах обсягу арешту. Якщо майно придбано або збільшено за рахунок коштів, здобутих злочинним шляхом, арешт може накладатися на все майно або його переважну частину. Арешт накладається на майно обвинуваченого, членів його сім'ї, близьких родичів, пов'язаних з ним осіб або

(і) рекетного угруповання (в тому числі – майно юридичної особи та його дочірніх компаній), незалежно від частки обвинуваченого в цьому майні, при наявності достатніх доказів, що це майно або його частина, здобуті шляхом рекету. 6. Про накладення арешту на майно складається протокол. 7. Майно, яке заарештовано, крім нерухомих і великогабаритних предметів, підлягає вилученню» [275].

У КПК РФ [279] та КПК Республіки Киргизстан [276], крім встановлення загального порядку накладення арешту на майно, в окремій нормі визначаються особливості порядку накладення арешту на цінні папери.

Зокрема, відповідно до ст. 119-1 КПК Республіки Киргизстан з метою забезпечення можливої конфіскації майна або відшкодування шкоди, заподіяної злочинцем, арешт на цінні папери або їх сертифікати накладається за місцем знаходження майна або за місцем обліку прав власника цінних паперів з дотриманням вимог ст. 119 цього Кодексу. Не підлягають арешту цінні папери на пред'явника, що знаходяться у добросовісного набувача. У протоколі про накладення арешту на цінні папери зазначаються: загальна кількість цінних паперів, на які накладено арешт, їх вид, категорія (тип) або серія; номінальна вартість; державний реєстраційний номер; відомості про емітента або про осіб, які видали цінні папери або здійснили облік прав власника цінних паперів, а також про місце виробництва обліку; відомості про документ, що засвідчує право власності на цінні папери, на які накладено арешт. Порядок вчинення дій по погашенню цінних паперів, на які накладено арешт, виплати по них доходів, їх конвертації, обміну або інших дій з ними, встановлюється законом [276].

Отже, зважаючи на позитивний зарубіжний досвід, можна зробити висновок про необхідність більш детального врегулювання питання виконання ухвали про арешт майна. Такої ж позиції дотримуються 79% прокурорів органів прокуратури України та 68% слідчих органів Національної поліції України. У зв'язку з цим запропоновано статтю 175 КПК України викласти в такій редакції:

«Стаття 175. Виконання ухвали про арешт майна

1. Ухвала про арешт майна виконується негайно слідчим, прокурором.

2. Для участі в накладенні арешту на майно може бути запрошений спеціаліст.

3. Перед початком виконання ухвали особі, яка є власником або володільцем майна, а за її відсутності – іншій присутній особі, має бути надана її копія.

У разі відмови добровільно виконати ухвалу про арешт майна або наявності достатніх підстав вважати, що власник або володільць приховує майно слідчий, прокурор мають право провести обшук у порядку передбаченому цим Кодексом.

4. Майно, на яке накладається арешт, може бути вилучено лише в разі відповідної вказівки в ухвалі слідчого судді, суду.

5. Про накладення арешту на майно складається протокол.

У випадку вилучення майна в протоколі вказується перелік вилученого із зазначенням кількості, міри, ваги, індивідуальних ознак.

Копія протоколу вручається власнику або володільцю майна, а в разі їх відсутності – повнолітньому членові їх сім'ї або його представнику

При накладенні арешту на майно на підприємстві, в установі або організації копія протоколу вручається керівнику або представнику підприємства, установи або організації.».

Крім того, з урахуванням окреслених проблемних питань нормативного регулювання арешту майна, а також висловлених пропозицій необхідно в статті 170 КПК України:

- назву статті викласти таким чином:

«Накладення арешту на майно та документи»;

- перший абзац частини першої статті викласти в такій редакції:

«Арештом майна є тимчасове, до скасування у встановленому цим Кодексом порядку, позбавлення за ухвалою слідчого судді або суду права на відчуження, розпорядження, користування та/або володіння майном, щодо якого існує сукупність підстав вважати, що воно є доказом кримінального

правопорушення, підлягає спеціальній конфіскації у підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, третіх осіб, конфіскації у юридичної особи, для забезпечення цивільного позову, стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди, можливої конфіскації майна. Арешт майна скасовується у встановленому цим Кодексом порядку.»;

- перший абзац частини десятої статті викласти в такій редакції:

«Арешт може бути накладений у встановленому цим Кодексом порядку на рухоме чи нерухоме майно, гроші у будь-якій валюті готівкою або в безготівковій формі, у тому числі кошти та цінності, що знаходяться на банківських рахунках чи на зберіганні у банках або інших фінансових установах, видаткові операції, цінні папери, майнові, корпоративні права, документи, щодо яких ухвалою чи рішенням слідчого судді, суду визначено необхідність арешту майна»;

- частину одинадцяту статті викласти а такій редакції:

«11. Заборона або обмеження користування, розпорядження майном, а також тимчасове позбавлення фактичного володіння майном (вилучення) можуть бути застосовані лише в разі, якщо існують обставини, які підтверджують, що їх незастосування призведе до приховування, пошкодження, псування, зникнення, втрати, знищення, використання, перетворення, пересування, передачі майна».

2.3. Процесуальний порядок проведення обшуку як гарантія принципу недоторканності права власності

При проведенні такої слідчої (розшукової) дії, як обшук, завжди є ризик обмеження принципу недоторканності права власності особи. Крім того, проведення вказаної процесуальної дії зазвичай пов'язано з обмеженням принципу недоторканності житла чи іншого володіння особи.

Відповідно до ст. 30 Конституції України кожному гарантується

недоторканність житла. Не допускається проникнення до житла чи іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду. У невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, можливий інший, встановлений законом, порядок проникнення до житла чи іншого володіння особи, проведення в них огляду і обшуку [100].

Слід зазначити, що в чинному КПК України, на відміну від КПК України 1960 р., також встановлено принцип недоторканності житла чи іншого володіння особи. Але розглядуваний принцип у змістовому плані характеризується виключною лаконічністю, фактично дублюючи конституційне положення, а саме відповідно до ст. 13 КПК України не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку, інакше як за вмотивованим судовим рішенням, крім випадків, передбачених цим Кодексом [124, с. 125]. Крім того, ст. 233 КПК України також містить нормативні положення, які відображають зміст принципу недоторканності житла чи іншого володіння особи, а саме: «...ніхто не має права проникнути до житла чи іншого володіння особи з будь-якою метою, інакше як лише за добровільною згодою особи, яка ними володіє, або на підставі ухвали слідчого судді, крім випадків, встановлених частиною третьою цієї статті. Під житлом особи розуміється будь-яке приміщення, яке знаходиться в постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його призначення і правового статусу, та пристосоване для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, а також всі складові частини такого приміщення. Не є житлом приміщення, спеціально призначені для утримання осіб, права яких обмежені законом. Під іншим володінням особи розуміються транспортний засіб, земельна ділянка, гараж, інші будівлі чи приміщення побутового, службового, господарського, виробничого та іншого призначення тощо, які знаходяться у володінні особи. Слідчий, прокурор має право до постановлення ухвали слідчого судді увійти до житла чи іншого

володіння особи лише у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину. У такому випадку прокурор, слідчий за погодженням із прокурором зобов'язаний невідкладно після здійснення таких дій звернутися з клопотанням про проведення обшуку до слідчого судді. Слідчий суддя розглядає таке клопотання згідно з вимогами ст. 234 цього Кодексу, перевіряючи, крім іншого, чи дійсно були наявні підстави для проникнення до житла чи іншого володіння особи без ухвали слідчого судді. Якщо прокурор відмовиться погодити клопотання слідчого про обшук або слідчий суддя відмовить у задоволенні клопотання про обшук, встановлені внаслідок такого обшуку докази є недопустимими, а отримана інформація підлягає знищенню в порядку, передбаченому статтею 255 цього Кодексу» [115].

О.П. Кучинська стосовно цього зазначає, що ст. 30 Конституції України, допускаючи можливість обмеження права особи на недоторканність житла в інтересах кримінального судочинства, відсилає правозастосовника до галузевого законодавства. У свою чергу стаття КПК України, яка закріплює принцип недоторканності права власності в цьому питанні, не вирізняється конкретикою і відсилає до інших кримінально-процесуальних положень, які стосуються окремих процесуальних дій. Таким чином, принципове положення про недоторканність житла, так би мовити, розчиняється в нормативному матеріалі і з вкрай важливого і ключового правила перетворюється на набір виключень з нього [124, с. 126].

У зв'язку з вищевикладеним слід погодитись із висловленою в науковій літературі пропозицією щодо переміщення положень ст. 223 КПК України в існуючому формулюванні до ст. 13 КПК України [46, с. 218; 124, с. 126-127].

Крім того, слід зазначити, що в науці існує полемічний характер думок щодо необхідності вилучення з КПК України принципу недоторканності житла чи іншого володіння особи та залишення лише принципу недоторканності права власності. Так, на думку С. Бреуса, своєрідним є викладення таких двох

засад, як «недоторканність житла чи іншого володіння особи» (ст. 13 КПК України) та «недоторканність права власності» (ст. 16 КПК України), які, по суті, є одним і тим же принципом у співвідношенні частини та цілого. Так, відповідно до ч. 1 ст. 316 ЦК України правом власності є право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб. Глава 28 ЦК України прямо регулює право власності на житло. Законодавець також не диференціює процедуру обмеження відповідних прав («не інакше, як за вмотивованим судовим рішенням, крім випадків, передбачених цим Кодексом», йдеться у ст. 13 КПК України, та «лише на підставі вмотивованого судового рішення, ухваленого в порядку, передбаченому цим Кодексом», йдеться у ст. 16 КПК України), тож доцільніше було б залишити єдиний принцип «недоторканності права власності» і в ч. 3 цієї статті передбачити положення щодо «недоторканності житла чи іншого володіння особи» [32].

Слід підтримати позицію Г.М. Куцкір, яка вказує, що по-перше, засада недоторканності житла чи іншого володіння особи впливає зі змісту права на повагу до приватного і сімейного життя, яке закріплене ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а засада недоторканності права власності – зі ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, у якій йдеться про її захист. По-друге, засада недоторканності житла чи іншого володіння особи, так само, як і засада недоторканності права власності, впливає із положень ст. 30 і 41 Конституції України, що за своєю правовою природою вже вказує на їх самостійність. По-третє, хоча право власності на житло розглядається як частина та ціле, але самостійність даних засад виражається саме за об'єктним складом речового права, яке є підгалуззю цивільного права. По-четверте, розмежування цих засад кримінального провадження досить чітко простежується як у національному, так і міжнародному законодавстві. По-п'яте, той факт, що, хоча засада недоторканності житла чи іншого володіння особи та засада недоторканності права власності близькі за своєю правовою природою, у кримінальному

провадженні вони перебувають у тісному взаємозв'язку між собою [123, с. 38].

Необхідно зазначити, що обшук не є новелою чинного КПК України та досліджувався науковцями протягом десятиліть, при цьому проблемні питання порядку проведення обшуку, а саме порядку розгляду клопотання про надання дозволу на обшук слідчим суддею, дотримання слідчими суддями вимог КПК України щодо змісту ухвали про дозвіл на обшук, необхідність нормативного врегулювання участі адвоката в інтересах особи, в приміщенні якої проводиться обшук, та інші теоретичні та практичні проблеми, залишаються актуальними та потребують вирішення.

Відповідно до ч. 1 ст. 234 КПК України обшук проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукування знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте в результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб [115]. Наведений у даній статті перелік є вичерпним та розширеному тлумаченню не підлягає, однак деякі науковці виділяють ще й таку мету обшуку, як відшукування та вилучення речей і документів, зазначених в ухвалі про тимчасовий доступ до речей і документів, яку не було виконано [168, с. 119]. Так, відповідно до ст. 166 КПК України в разі невиконання ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів слідчий суддя, суд за клопотанням сторони кримінального провадження, якій надано право на доступ до речей і документів на підставі ухвали, мають право постановити ухвалу про дозвіл на проведення обшуку згідно з положеннями цього Кодексу з метою відшукування та вилучення зазначених речей і документів [115].

У разі якщо дозвіл на проведення обшуку надано за клопотанням сторони захисту, слідчий суддя, суд доручає забезпечення його проведення слідчому, прокурору або органу Національної поліції за місцем проведення цих дій. Проведення обшуку здійснюється за участю особи, за клопотанням якої надано дозвіл на його проведення, згідно з положеннями цього Кодексу [115].

У зв'язку з цим слід доповнити ч. 1 ст. 234 КПК України положенням

про, те, що в разі невиконання ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів обшук проводиться з метою відшукування та вилучення зазначених речей і документів.

Крім того, як указується в літературі, однією з новел порядку проведення обшуку за чинним кримінальним процесуальним законом України є те, що законодавець виключив посилання на проведення обшуку з метою відшукування предметів і документів, що мають значення для забезпечення цивільного позову, тобто усунув можливість уповноваженої особи посилатися на це під час отримання в суді санкції на обшук та проведення власне обшуку [204]. Так, відповідно до ч. 1 ст. 177 КПК України 1960 р. обшук проводився, зокрема, з метою відшукування предметів і документів, що мають значення для забезпечення цивільного позову.

Звертаючись до зарубіжного досвіду, слід зазначити, що в КПК Грузії обшук може проводитись, зокрема, з метою виконання ухвали про накладення арешту на майно. Так, відповідно до ч. 1 ст. 157 КПК Грузії сторона пред'являє ухвалу суду, а в разі нагальної необхідності – постанову прокурора про накладення арешту на майно особі, у якої знаходиться майно, і вимагає видачі цього майна. При відмові виконати цю вимогу або наявності переконливих даних, що не все майно видано, проводиться обшук в порядку, встановленому цим Кодексом [275]. У ч. 1 ст. 207 КПК Молдови також вказується, що в разі, якщо є підстави вважати, що власник або володілець приховує майно, на яке необхідно накласти арешт, орган кримінального переслідування має право проводити обшук, маючи на це законні повноваження [277].

У зв'язку з цим пропонуємо доповнити ч. 1 ст. 234 КПК України положеннями про те, що в разі невиконання ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів обшук проводиться з метою відшукування та вилучення зазначених речей і документів, а також з метою відшукування предметів і документів, що мають значення для забезпечення цивільного позову, та з метою виконання ухвали про накладення арешту на майно.

Слід зазначити, що відсутність вказівки на конкретну мету в клопотанні

слідчого або прокурора та в ухвалі слідчого судді про дозвіл на обшук розглядається ЄСПЛ як порушення ст. 6 Конвенції [98]. Зокрема, у справі «Смирнов проти Росії» від 07.07.2007 р. ЄСПЛ вказав, що, урахувавши невизначеність формулювань постанови, працівники органів внутрішніх справ на власний розсуд визначали предмети, що підлягають вилученню. Постанова про проведення обшуку не містила відомостей про кримінальну справу та мету обшуку, що є порушенням ст. 6 Конвенції [114, с. 391]. Подібними за аргументацією є рішення ЄСПЛ у справі «Пантелеєнко проти України» від 29.06.2016 р. [246], «Колесніченко проти Російської Федерації» від 09.04.2009 [62].

Кожна процесуальна дія, а тим більше та, що забезпечується державним примусом, має проводитись тільки за наявності правових підстав [131, с. 130].

Правовою підставою проведення обшуку є ухвала слідчого судді про дозвіл на обшук. Фактичною підставою є наявність достатніх відомостей, що знаряддя кримінального правопорушення або майно, яке було здобуте в результаті його вчинення, а також розшукувані особи перебувають у житлі чи іншому володінні. Аналіз підстав провадження слідчих дій засвідчує, що вони визначаються через синтез таких елементів, як мета слідчої дії та обсяг фактичних даних, що вказують на можливість досягнення цієї мети [131, с. 130].

Проблемним питанням в науці залишається невизначеність щодо того, які фактичні дані та в якому обсязі можуть бути фактичною підставою для проведення слідчої дії [131, с. 130].

У теорії кримінального процесу щодо змісту підстав для проведення слідчих (розшукових) дій висловлюються різні точки зору. Так, В.Я. Дорохов вказує, що такими підставами є наявність фактичних даних, з якими закон пов'язує можливість і необхідність проведення слідчих дій для одержання доказів [67, с. 319]. А.Я. Дубинський зазначає, що рішення про проведення слідчих дій може ґрунтуватися лише на доказах, оскільки реалізація таких процесуальних рішень тягне за собою значне обмеження прав особи, що є

недопустимим за відсутності доказів необхідності прийняття такого рішення [183, с. 399].

Слід підтримати тих науковців, які вважають, що в основу рішень, пов'язаних із підготовкою та проведенням окремих слідчих дій, можуть бути покладені не лише докази або їх сукупність, а й інші достатні відомості, які вказують на можливість досягнення мети конкретної слідчої (розшукової) дії (наприклад, матеріали оперативно-розшукової діяльності та ін.) [183, с. 401]. Це обумовлено тим, що на початковому етапі досудового розслідування доказів недостатньо для обґрунтування відповідних процесуальних рішень. Слушною є думка М.С. Цуцкірідзе, який зазначає, що майже всі вчені одноставно говорять, що матеріали ОРД можуть бути покладені в основу рішень про виконання слідчих дій, спрямованих на виявлення й закріплення доказу. До таких дій, зокрема, належить обшук [423, с. 247]. Також, автор говорить про необхідність вибіркового підходу при вирішенні питання про можливість використання як фактичної підстави матеріалів ОРД та необхідність, перш за все, виходити з аналізу мети, що стоїть перед кожною конкретною слідчою дією [423, с. 247-248].

Отже, робимо висновок, що рішення про проведення слідчої (розшукової) дії може прийматися не лише на підставі доказів або їх сукупності. Такою підставою може бути наявність достатніх відомостей. Тобто норми КПК України допускають широке застосування власного розсуду особи, яка вирішує питання про проведення тієї чи іншої слідчої (розшукової) дії. А саме вирішення питання про наявність достатніх відомостей, що вказують на можливість досягнення мети конкретної слідчої (розшукової) дії в конкретній слідчій ситуації. Одним з недоліків вищезгаданої категорії є її оціночний характер, оскільки вона не має свого нормативно-правового визначення та чіткого переліку і її зміст виявляється з урахуванням конкретної слідчої ситуації. Деякі науковці зазначають, що сьогодні правозастосовники в Україні ще не готові повною мірою до розширення застосування власного слідчого і судового розсуду при оцінці доказів та при прийнятті процесуальних рішень у

кримінальному провадженні, про що свідчать численні порушення останніми законодавства й прав людини при вирішенні кримінальних справ, а також вкрай низький рівень довіри суспільства до органів досудового розслідування, прокуратури та суду. Про це красномовно свідчить і те, що Україна є лідером у зверненні її громадян до ЄСПЛ [182, с. 3].

Крім обов'язкової вказівки на мету та підстави обшуку слідчий та прокурор повинні вказувати в клопотанні й інші відомості. Так, відповідно до ч. 3 ст. 234 КПК України в разі необхідності провести обшук слідчий за погодженням із прокурором або прокурор звертається до слідчого судді з відповідним клопотанням, яке має містити відомості про: 1) найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер; 2) короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з розслідуванням якого подається клопотання; 3) правову кваліфікацію кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність; 4) підстави для обшуку; 5) житло чи інше володіння особи або частину житла чи іншого володіння особи, де планується проведення обшуку; 6) особу, якій належить житло чи інше володіння, та особу, у фактичному володінні якої воно знаходиться; 7) речі, документи або осіб, яких планується відшукати. До клопотання також мають бути додані оригінали або копії документів та інших матеріалів, якими прокурор, слідчий обґрунтовує доводи клопотання, а також витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо кримінального провадження, у рамках якого подається клопотання [115].

Як свідчить судова практика, слідчі та прокурори, часто зловживають вимогами п. 7 ч. 3 ст. 234 КПК України, відповідно до якого клопотання про дозвіл на обшук повинно містити перелік речей та документів, які потрібно відшукати, оскільки вказання в клопотанні або ухвалі про дозвіл на обшук таких формулювань як «інші речі, предмети, документи, що мають відношення до кримінального провадження та майна здобутого в результаті вчиненого кримінального правопорушення», відкриває великий простір для маневру під час обшуку [290]. У зв'язку з цим В.І. Фаринник зазначає, що помилковим є,

наприклад, таке формулювання в прохальній частині клопотання слідчого (прокурора) та в ухвалі слідчого судді про дозвіл на обшук як «Дати дозвіл на відшукання та вилучення інших речей і документів, які мають значення для кримінального провадження, а також документів указаних та інших підприємств» [408]. Слушною в цьому є думка Н.М. Деркач, яка зазначає про відсутність в п. 7 ч. 3 ст. 234 КПК України, відповідно до якого клопотання про обшук повинно містити відомості про речі, документи або осіб, яких планується відшукати, вимог до переліку таких речей, документів, оскільки в зазначеній нормі закону відсутні такі терміни, як, наприклад, «чіткий», «конкретний», «вичерпний» [64, с. 95].

Отже, ухвала про дозвіл на обшук повинна містити відомості про конкретні речі, документи, а також осіб, яких планується відшукати. З метою належного виконання вказаної вимоги слідчим суддям, зокрема, потрібно керуватися правовими позиціями ЄСПЛ. Так, у рішенні у справі «Ернст та інші проти Бельгії» від 15.07. 2003 р. вказано, що ордер на проведення обшуку не містив інформації щодо мети проведення обшуку та про предмети, які підлягають вилученню, що призвело до вилучення, крім документів, які стосуються справи, деяких особистих речей. ЄСПЛ зазначив, що відсутність вказівки на конкретну мету обшуку є порушенням ст. 6 Конвенції [242]. Крім того, у ч. 5 ст. 236 КПК України також вказується, що обшук на підставі ухвали слідчого судді повинен проводитися в обсязі, необхідному для досягнення мети обшуку [115].

Позитивною новелою КПК України є встановлення чіткого переліку суб'єктів, які мають право проводити обшук (прокурор та слідчий). Однак на практиці трапляються випадки, коли в клопотанні про дозвіл на обшук слідчий або прокурор, посилаючись на ст. 41 КПК України, просить надати право на проведення обшуку працівникам оперативного підрозділу, а слідчі судді задовольняють вказане прохання. Така практика є недопустимою з таких підстав.

Відповідно до ч. 1 ст. 41 КПК України оперативні підрозділи органів

Національної поліції, органів безпеки, Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідувань, органів, що здійснюють контроль за дотриманням податкового і митного законодавства, органів Державної пенітенціарної служби України, органів Державної прикордонної служби України здійснюють слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, прокурора, а підрозділ детективів, оперативно-технічний підрозділ та підрозділ внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України – за письмовим дорученням детектива або прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури.

Ураховуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що ст. 41 КПК України не встановлює переліку слідчих дій, виконання яких може бути покладено на оперативні підрозділи. У зв'язку з цим деякі практичні працівники вважають, що слідчий, прокурор можуть доручити працівнику оперативного підрозділу проведення будь-якої слідчої дії. Утім слід звернути увагу на положення ч. 1 ст. 236 КПК України як спеціальної норми, що регулює порядок виконання ухвали про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи. Вказана стаття містить імперативну норму про те, що виконати ухвалу про дозвіл на обшук можуть тільки слідчий чи прокурор [116, с. 597].

Зазначимо, що позитивним моментом є також покладання законодавцем обов'язку на особу, яка проводить обшук вжити належних заходів для забезпечення присутності під час проведення обшуку осіб, чий права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені (ч. 1 ст. 236 КПК України). Однак вказана норма потребує вдосконалення. Зокрема, як указується в літературі, досить часто особи, у яких проводиться обшук, не мають змоги скористатися кваліфікованою юридичною допомогою навіть за наявності договору з адвокатом про надання юридичних послуг. Також не завжди до участі в проведенні обшуку допускаються адвокати, із посиланням на те, що не передбачено такого суб'єкта, як адвокат, у кримінальному провадженні. Це дуже суттєва проблема, оскільки в більшості випадків обшук проводиться на

початкових етапах розслідування, коли процесуальний статус осіб, у яких здійснюється обшук, ще не визначений і участь захисника у слідчій дії прямо не передбачена. У КПК України задекларовано право свідка користуватися під час участі в проведенні процесуальних дій правовою допомогою адвоката, та, на жаль, це право реально не використовується саме через відсутність в особи на момент проведення обшуку будь-якого процесуального статусу [408].

Звертаючись до зарубіжного досвіду із вказаного питання, слід зазначити, що в КПК РФ врегульовано порядок забезпечення присутності адвоката особи, у приміщенні якої проводиться обшук. Так, відповідно до ч. 11 ст. 182 КПК РФ при проведенні обшуку бере участь особа, у приміщенні якої проводиться обшук, або повнолітні члени її сім'ї. При проведенні обшуку мають право бути присутніми захисник, а також адвокат тієї особи, у приміщенні якої проводиться обшук [279]. Отже, зважаючи на позитивний зарубіжний досвід, необхідно врегулювати вказану проблему шляхом внесення доповнень до ч. 1 ст. 236 КПК України. А саме внаормувати питання щодо надання особі, чії права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені під час проведення обшуку, права запрошувати адвоката. Крім того, необхідно визначити в КПК України процесуальний статус особи, чії права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені під час проведення обшуку, та адвоката такої особи як інших учасників кримінального провадження.

Також необхідно зупинитись на окремих питаннях, які виникають при виконанні ухвали про дозвіл на обшук. Так, ч. 3 ст. 235 КПК України передбачає, що виготовляються дві копії ухвали про дозвіл на обшук, які чітко позначаються як копії [115]. Виходячи з положень вказаної норми, можна зробити висновок, що після оголошення ухвали про дозвіл на обшук виготовляються її оригінал, який долучається до матеріалів судової справи, та дві копії, які під розписку вручаються слідчому (прокурору); перша з них після проведення обшуку долучається слідчим до матеріалів кримінального провадження, друга – вручається особі, яка володіє житлом чи іншим володінням, а за її відсутності іншій присутній особі. Однак, ч. 3 ст. 236 КПК

України встановлює інший порядок, відповідно до якого перед початком виконання ухвали слідчого судді особі, яка володіє житлом чи має інше володіння, а за її відсутності – іншій присутній особі – має бути пред'явлена ухвала і надана її копія [115]. У зв'язку з цим практика застосування даних норм відбувається по-різному навіть у межах одного суду. Зокрема, одні слідчі судді, посилаючись на ч. 3 ст. 235 КПК України та ігноруючи положення ч. 3 ст. 236 КПК України, виготовляють дві копії ухвали про дозвіл на обшук та вручають їх слідчому (прокурору) під розписку, інші, зважаючи на положення ч. 3 ст. 236 КПК України, виготовляють два примірники оригіналу ухвали та дві копії. При цьому на першому та другому примірнику оригіналу робиться відмітка на останній сторінці про те, що оригінал ухвали виготовлений у двох примірниках, перший з яких долучається до судової справи, другий – вручається слідчому.

Ретроспективний аналіз нормативного регулювання обшуку дозволяє дійти висновку, що положення гл. 16 «Обшук і виїмка» КПК України 1960 р. також передбачали, що перед початком обшуку або виїмки слідчий повинен був пред'явити оригінал постанови особам, що займають приміщення, або представникові підприємства, установи чи організації, де проводиться обшук або виїмка. Однак гл. 16 КПК України 1960 р., на відміну від чинного КПК України, не містила імперативної норми про те, що виготовляються дві копії ухвали про дозвіл на обшук, які чітко позначаються як копії.

У зв'язку з вищевикладеним пропонується внести зміни та доповнення до ч. 3 ст. 235 КПК України й зауважити на необхідності виготовлення двох примірників оригіналу ухвали про дозвіл на обшук та двох копій, із посиланням на те, що перший примірник оригіналу ухвали зберігається в матеріалах судової справи, другий – вручається слідчому, прокурору.

Вказану пропозицію підтримали 67% опитаних слідчих органів Національної поліції України, 71% прокурорів органів прокуратури України та 83% суддів.

Крім того, положення, що сприяють дотриманню принципу

недоторканності права власності, закріплені ч. 4 ст. 236 КПК України, відповідно до них у разі відсутності осіб у житлі чи іншому володінні копія ухвали повинна бути залишена на видному місці в житлі чи іншому володінні особи. При цьому слідчий, прокурор зобов'язані забезпечити схоронність майна, що знаходиться в житлі чи іншому володінні особи, та неможливість доступу до нього сторонніх осіб. При цьому обшук на підставі ухвали слідчого судді повинен проводитися в обсязі, необхідному для досягнення мети обшуку (ч. 5 ст. 236 КПК України).

Згідно з ч. 6 ст. 236 КПК України слідчий, прокурор під час проведення обшуку мають право відкривати закриті приміщення, сховища, речі, якщо особа, присутня при обшуку, відмовляється їх відкрити або обшук здійснюється за відсутності осіб, зазначених у частині третій цієї статті. Слушною видається думка Н.С. Моргун про те, що на відміну від попередньої редакції КПК України чинне законодавство не зазначає, що слідчий, прокурор мають уникати не зумовлених необхідністю пошкоджень дверей, замків й інших предметів [162, с. 115-116]. О.В. Верхогляд-Герасименко щодо цього зазначає, що слідчий повинен обрати такий спосіб відкриття замкнених приміщень і сховищ, за допомогою якого відкриття можливе із найменшим пошкодженням майна [35, с. 138]. Подібною є позиція І.Ф. Літвінової [130, с. 149]. У зв'язку з цим слід погодитись із пропозицією Н.С. Моргун про доповнення ч. 6 ст. 236 КПК України новим реченням у такій редакції: «6. Слідчий, прокурор під час проведення обшуку зобов'язаний забезпечити схоронність замків, дверей та інших предметів, крім випадків, коли їх пошкодження є необхідним» [162, с. 116].

Відповідно до ч. 7 ст. 236 КПК України при обшуку слідчий, прокурор мають право проводити вимірювання, фотографування, звуко- та відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення обшуканого житла чи іншого володіння особи або окремих речей, виготовляти відбитки та зліпки, оглядати й вилучати документи, тимчасово вилучати речі, які мають значення для кримінального провадження. Предмети, які вилучені законом з обігу,

підлягають вилученню незалежно від їх відношення до кримінального провадження. Вилучені речі та документи, які не входять до переліку, щодо якого прямо надано дозвіл на відшукання в ухвалі про дозвіл на проведення обшуку, та не відносяться до предметів, які вилучені законом з обігу, вважаються тимчасово вилученим майном.

Недоліком даної норми є те, що в першому реченні ч. 7 КПК України вказується, що слідчий, прокурор мають право, зокрема, тимчасово вилучати речі, однак не йдеться про документи. Хоча в останньому реченні ч. 7 ст. 236 КПК України вже мова йде про речі та документи, а саме: «...вилучені речі та документи, які не входять до переліку, щодо якого прямо надано дозвіл на відшукання в ухвалі про дозвіл на проведення обшуку, та не відносяться до предметів, які вилучені законом з обігу, вважаються тимчасово вилученим майном». У зв'язку з цим пропонується доповнити перше речення ч. 7 ст. 236 КПК України положенням про те, що слідчий, прокурор мають право, зокрема, тимчасово вилучати не тільки речі, а й документи.

Відповідно до ч. 9 ст. 236 КПК України другий примірник протоколу обшуку разом із доданим до нього описом вилучених документів та тимчасово вилучених речей (за наявності) вручається особі, у якої проведено обшук, а в разі її відсутності – повнолітньому членові її сім'ї або його представникові. При проведенні обшуку на підприємстві, в установі або організації другий примірник протоколу вручається керівнику або представникові підприємства, установи або організації [115].

Аналогічно зі з ч. 4 ст. 236 КПК України слід доповнити перший абзац ч. 9 цієї статті положенням про те, що в разі відсутності осіб у житлі чи іншому володінні другий примірник протоколу обшуку, разом із доданим до нього описом вилучених документів та тимчасово вилучених речей (за наявності), повинен бути залишений на видному місці в житлі чи іншому володінні особи.

Отже, удосконалення процесуальної форми проведення обшуку житла чи іншого володіння особи відіграє важливу роль у забезпеченні прав та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також у виконанні завдань

кримінального провадження.

Висновки до розділу 2

1. Заходи кримінального процесуального примусу, які обмежують майнові права особи під час досудового розслідування, можуть бути класифіковані за такими підставами:

1) залежно від виду заходів кримінального процесуального примусу: заходи забезпечення кримінального провадження (тимчасове обмеження в користуванні спеціальним правом; відсторонення від посади; тимчасовий доступ до речей і документів у разі їх вилучення; тимчасове вилучення майна; арешт майна; попередній арешт майна; застава; тримання під вартою); слідчі (розшукові) дії (обшук; огляд; слідчий експеримент; проведення експертизи); негласні слідчі (розшукові) дії (проведення контрольованої та оперативної закупки як різновиду контролю за вчиненням злочину; негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження; обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи; накладення арешту на кореспонденцію, її огляд і виїмка);

2) залежно від необхідності отримання дозволу слідчого судді: заходи кримінального процесуального примусу, що обмежують право власності особи під час досудового розслідування та потребують отримання дозволу слідчого судді (тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом; відсторонення від посади; тимчасовий доступ до речей і документів у разі їх вилучення; арешт майна; застава; тримання під вартою; обшук; огляд; слідчий експеримент; проведення експертизи; проведення контрольованої та оперативної закупки як різновиду контролю за вчиненням злочину; негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження; обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи; накладення арешту на кореспонденцію, її огляд і виїмка); заходи кримінального

процесуального примусу, що обмежують право власності особи під час досудового розслідування та для проведення яких не потрібен дозвіл слідчого судді (тимчасове вилучення майна; попередній арешт);

3) залежно від мети застосування: заходи, що застосовуються з метою досягнення дієвості кримінального провадження (тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом; відсторонення від посади; тимчасовий доступ до речей і документів у разі їх вилучення; тимчасове вилучення майна; арешт майна; попередній арешт майна; застава; тримання під вартою); заходи, що застосовуються з метою отримання доказів: слідчі (розшукові) дії (обшук; огляд; слідчий експеримент; проведення експертизи); негласні слідчі (розшукові) дії (проведення контрольованої та оперативної закупки як різновиду контролю за вчиненням злочину; негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження; обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи; накладення арешту на кореспонденцію, її огляд і виїмка). Класифікація заходів кримінально-процесуального примусу за різними підставами має дуже важливе теоретичне та практичне значення, оскільки в процесі класифікації відображаються суттєві ознаки заходів кримінально-процесуального примусу. Також класифікація сприяє пізнанню внутрішніх кореляційних зв'язків між окремими заходами кримінально-процесуального примусу та на основі цього допомагає чітко розмежувати види заходів кримінально-процесуального примусу, пов'язаних з обмеженням права власності особи, та відмежувати їх від інших заходів процесуального примусу.

2. Автором поділяються висловлені в літературі пропозиції щодо необхідності надання потерпілому права на звернення з клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів. У зв'язку з цим пропонується внести відповідні зміни до ст. 159, 160, 163, 166 КПК України.

3. Наголошується на тому, що чинним КПК України не передбачене право особи, у володінні якої знаходяться речі й документи, або її представника ознайомлюватися з клопотанням та доданими в його обґрунтування

матеріалами. Підтримується висловлена в літературі пропозиція щодо необхідності закріплення в КПК України прав осіб, у володінні яких знаходяться речі та документи, зокрема права на ознайомлення з клопотанням і доданими до нього матеріалами.

4. Зазначається, що чинним КПК України не регламентоване повноваження слідчого, прокурора доручати працівникам оперативних підрозділів проведення інших процесуальних дій (зокрема, тимчасового доступу до речей і документів), крім слідчих (розшукових) та негласних (слідчих) розшукових дій. Запропоновано розширити повноваження слідчого, прокурора та передбачити, що слідчий, прокурор уповноважений доручати проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій відповідним оперативним підрозділам. У зв'язку з цим вказано на необхідність внесення відповідних змін та доповнень до п. 5 ч. 2 ст. 36, до п. 3 ч. 2 ст. 40, ч. 1, 3 ст. 41, ч. 1 ст. 159 КПК України.

5. Запропоновано внести зміни та доповнення до ч. 1 ст. 167 КПК України та вказано на необхідність виокремлення іншого власника або володільця майна, що зумовлено тим, що такий учасник згадується у главі 17 КПК України «Арешт майна», а також при оскарженні бездіяльності слідчого, прокурора, що полягає в неповерненні тимчасово вилученого майна. З огляду на зазначене пропонується визначити в КПК України процесуальний статус іншого власника або володільця майна, який буде єдиним для осіб, які не є стороною кримінального провадження, однак їх майнові права обмежуються при застосуванні таких заходів забезпечення кримінального провадження, як тимчасове вилучення майна та арешт майна, а також при оскарженні бездіяльності слідчого, прокурора, що полягає в неповерненні тимчасово вилученого майна.

6. Згідно з ч. 2 ст. 167 КПК України ґрунтовно досліджено ознаки, яким повинно відповідати майно, що може бути тимчасово вилученим. Аргументовано пропозицію щодо необхідності розширення переліку вказаних ознак та запропоновано доповнити ч. 2 ст. 167 КПК України пунктом п'ятим у

такій редакції: «5) можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження».

7. Констатовано недосконалість нормативного врегулювання визначення обсягу майна, що може бути тимчасово вилученим. Так, у ч. 2 ст. 167 КПК України частково деталізовано, яке майно може бути тимчасово вилученим, а саме майно у вигляді речей, документів, грошей тощо. У зв'язку з цим проаналізовано законодавче визначення таких понять, як «майно», «речі», «гроші», «документи», та зроблено висновок, що документ не може бути віднесений до майна, як це має місце в ч. 2 ст. 167 КПК України. Винятком є цінні папери а документарній формі, що відповідно до чинного законодавства є одночасно і майном, і документом.

Також, виходячи зі змісту ч. 2 ст. 167 КПК України, вважаємо незрозумілою позицію законодавця щодо виділення таких складових майна, як речі, документи, гроші (зважаючи на те, що згідно з чинним законодавством документи взагалі не належать до майна, крім вищевказаного винятку, а гроші, згідно зі ст. 177 ЦК України, прирівнюються до речей), та залишення поза увагою інших видів майна. Виходячи з вищевикладеного аргументовано висновок стосовно того, що більш доцільно було б зазначити, що тимчасово вилученими можуть бути майно та документи, не розкриваючи значень вказаних термінів та переліку їх складових, а лише вказавши ознаки, яким вони мають відповідати.

8. У зв'язку з недосконалістю нормативного регулювання ч. 2 ст. 167 КПК України часто практичні працівники неправильно розуміють, що саме входить до змісту поняття «майно», та накладають арешт на всі матеріальні об'єкти, що підтверджується результатами проведеного опитування, а також вивчення судової практики з даного питання. З огляду на вказане пропонується доповнити ст. 167 КПК України положенням, згідно з яким питання про інші матеріальні об'єкти, що не належать до майна чи документів, однак відповідають хоча б одній із ознак, передбачених п. 1 – 4 (а також раніше запропонованим п. 5) ч. 2 ст. 167 КПК України, вирішується в порядку,

передбаченому ст. 100 КПК України.

9. Відповідно до ч. 2 ст. 167 КПК України тимчасово вилученими можуть бути, зокрема, документи. У зв'язку з цим констатується, що поза законодавчим врегулюванням залишився документ як об'єкт, на який може бути накладено арешт (ч. 10 ст. 170 КПК України). Хоча вивчення судової практики дозволило дійти висновку, що, незважаючи на вказану прогалину, слідчі судді накладають арешт на документи. У зв'язку з цим запропоновано доповнити ч. 10 ст. 170 КПК України положенням, згідно з яким арешт може бути накладений також на документи.

10. Підтримується висловлена в науковій літературі позиція, згідно з якою арешт майна може бути реалізований у такі способи: тимчасовим позбавленням можливості відчужувати певне майно; заборонаю розпоряджатися певним майном; заборонаю використовувати певне майно. У зв'язку з цим проаналізовано цивільно-правове значення термінів «володіння», «користування», «розпорядження» та зроблено висновок, що заборона або обмеження користування й розпорядження майном не перешкоджає можливості приховування, пошкодження, псування, зникнення, втрати, знищення, використання, перетворення, пересування, передачі такого майна. Це пов'язано з тим, що норми гл. 17 КПК України не передбачають можливості вилучення майна, на яке накладено арешт, а при накладенні заборони або обмеження користування та розпорядження майном власник не обмежується у володінні майном, тобто фактичному пануванні (владі) над річчю. Ураховуючи зарубіжний досвід та позиції науковців, пропонуємо розширити зміст накладення арешту на майно можливістю тимчасового позбавлення права фактично володіти майном та внести відповідні доповнення до ч. 1 та ч. 11 ст. 170 КПК України.

11. Констатується доцільність розширення кола осіб, на майно яких може бути накладено арешт. Так, відповідно до ч. 3 ст. 170 КПК України з метою забезпечення збереження речових доказів арешт накладається на майно будь-якої фізичної або юридичної особи за наявності достатніх підстав вважати, що

воно відповідає критеріям, зазначеним у ст. 98 КПК України. Однак права осіб, на майно яких може бути накладено арешт з метою забезпечення збереження речових доказів, не визначені в КПК України. У зв'язку з вищевикладеним пропонується внести доповнення до ст. 3 КПК України щодо визначення кримінального процесуального статусу іншого власника або володільця, стосовно майна якого вирішується питання про накладення арешту, з метою забезпечення збереження речових доказів. Крім того, з огляду на те, що арешт майна тісно пов'язаний з таким заходом забезпечення кримінального провадження, як тимчасове вилучення майна, зазначається про необхідність врахування пропозицій, викладених в п. 2.2.2 дисертаційного дослідження, щодо визначення процесуального статусу іншого власника або володільця тимчасово вилученого майна та документів. Зважаючи на вищевикладене, параграф 5 глави 3 КПК України «Інші учасники кримінального провадження» пропонуємо доповнити ст. 64-3 «Інший власник або володілець майна та документів».

12. Положення, які регулюють попередній арешт майна (ч. 9 ст. 170 КПК України), не узгоджуються зі ст. 16 КПК України, де вказується, що на підставах та в порядку, передбаченими КПК України, допускається тимчасове вилучення майна без судового рішення. Ураховуючи вищевикладене, необхідно доповнити ч. 2 ст. 16 КПК України положенням про те, що крім тимчасового вилучення майна на підставах та в порядку, передбаченими КПК України, допускається попередній арешт без судового рішення.

13. Вказано на необхідність більш детального врегулювання порядку накладення арешту на майно, у зв'язку з цим запропоновано власну редакцію ст. 175 КПК України.

14. Ураховуючи теоретичні розробки і зарубіжний досвід, необхідно доповнити ч. 1 ст. 234 КПК України положеннями про те, що в разі невиконання ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів обшук проводиться з метою відшукування та вилучення зазначених речей і документів, а також з метою відшукування предметів і документів, що мають значення для забезпечення

цивільного позову, та з метою виконання ухвали про накладення арешту на майно.

15. Частиною 3 ст. 235 КПК України передбачається виготовлення двох копій ухвали про дозвіл на обшук, які чітко позначаються як копії. Запропоновано внести зміни та доповнення до ч. 3 ст. 235 КПК України та вказати на необхідність виготовлення двох примірників оригіналу ухвали про дозвіл на обшук та двох копій, із посиланням на те, що перший примірник оригіналу ухвали зберігається в матеріалах судової справи, другий – вручається слідчому, прокурору.

16. Запропоновано доповнити перший абз. ч. 9 ст. 236 КПК України за аналогією з ч. 4 ст. 236 КПК України положенням про те, що в разі відсутності осіб у житлі чи іншому володінні другий примірник протоколу обшуку разом із доданим до нього описом вилучених документів та тимчасово вилучених речей (за наявності) повинен бути залишений на видному місці в житлі чи іншому володінні особи.

Розділ 3

ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ, ДІЙ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНОСТІ, ЯКІ ОБМЕЖУЮТЬ ПРАВО ВЛАСНОСТІ ОСОБИ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

3.1. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування чи прокурора, які обмежують право власності під час досудового розслідування

Відправною точкою процесуальної діяльності слідчого судді із розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора є скарга. Щодо визначення поняття скарги в кримінальному провадженні існує плюралізм думок.

Досліджуючи проблематику розгляду скарг під час досудового розслідування, як одного з видів судового контролю, слід скористатися не лише роботами, які були опубліковані після набуття чинності КПК України, а й результатами наукових досліджень, здійснених до 2012 р.

Так, І.О. Мостова зазначає, що скарга – це процесуальна форма звернення суб'єкта кримінального процесу, у якому вказується на дійсне або передбачуване порушення діями (бездіяльністю) або рішеннями з боку органів чи посадових осіб, які безпосередньо здійснюють кримінально-процесуальне провадження, його прав і законних інтересів з проханням про їх поновлення й захист, і подане у порядку, встановленому кримінально-процесуальним законом, до органів та посадових осіб, уповноважених на їх вирішення [164, с. 118].

На думку І.В. Гловюк, скарга – це засноване на законі звернення суб'єкта кримінального процесу до органу державної влади, службової, посадової особи, уповноваженої на її прийом та вирішення, із приводу припущеного або

дійсного порушення прав чи законних інтересів, обмеження свобод, допущеного при провадженні в кримінальній справі, з вимогою про його усунення та відновлення порушених чи обмежених прав, свобод чи законних інтересів [47, с. 153].

С.О. Пшенічко вважає, що скаргю в досудовому провадженні є прохання учасника кримінального провадження, викладене в передбаченій законом формі та звернене до компетентного суб'єкта, уповноваженого на його розгляд та вирішення (прокурора, слідчого судді, суду), щодо усунення наявних або припущених порушень та обмежень його прав, свобод та законних інтересів, допущених слідчим, прокурором, слідчим суддею в кримінальному провадженні [208, с. 37]. Крім того, автор виділяє загальні та спеціальні ознаки скарги. Загальними він вважає такі: різновид звернень у кримінальному провадженні; чіткий процесуальний порядок подання, розгляду та вирішення; її елементом є прохання суб'єкта; визначене коло суб'єктів подання; визначене коло суб'єктів розгляду та вирішення. До спеціальних ознак науковець вносить: спрямованість на усунення вже наявних, на думку, скаржника, порушень прав, обмеження свобод, незадоволення законних інтересів, тобто на захист прав, свобод та законних інтересів; специфічний предмет скарги – незаконність та (або) необґрунтованість дій, бездіяльності та рішень; диференціація форми скарги залежно від її предмета, суб'єкта та стадії кримінального провадження; розгляд скарги уповноваженим суб'єктом (скарга не може бути розглянута суб'єктом, чії дії, бездіяльність та рішення оскаржуються); широке коло суб'єктів подання (особи, права, свободи та законні інтереси яких порушено або обмежено при здійсненні кримінально-процесуальної діяльності); специфічний порядок розгляду та вирішення (можна виокремити загальні положення оскарження; стадійність розгляду та вирішення скарг у судовому порядку) [208, с. 36-37].

Ми ж вбачаємо найбільш вдалим визначення, надане Д.Є. Крикливцем. На його думку, скаргу можна вважати процесуальним документом, що одночасно має дві іпостасі: 1) як обов'язковий привід та ініціатива початку

судово-контрольного провадження; 2) як початок процесу доказування скажником власної процесуальної позиції [107, с. 135].

Дотичним до поняття скарга є оскарження. Так, П.С. Морозов вважає, що оскарження в кримінальному судочинстві розглядається у вузькому та широкому розумінні. Оскарження у вузькому розумінні включає в себе діяльність зацікавлених осіб, пов'язану з поданням скарги на дії чи рішення посадової особи державного органу. У широкому розумінні під оскарженням, крім подання скарги, розуміється й діяльність посадових осіб із її приймання, розгляду та вирішення [163, с. 13-14].

І.В. Гловюк вказує, що оскарження в кримінальному процесі – це діяльність зацікавленої особи щодо реалізації права на скаргу [47, с. 153].

В.В. Сідоров зазначає, що оскарження в кримінальному судочинстві – це діяльність учасників кримінального процесу та інших осіб, втягнутих до сфери кримінального судочинства, щодо подання скарги на дії (бездіяльність) та рішення органів і посадових осіб, які здійснюють кримінальне переслідування, або суду, також діяльність керівника слідчого органу, прокурора та суду із розгляду та вирішення поданої скарги [226, с. 16]. Крім того, автор окремо визначає інститут оскарження дій (бездіяльності) та рішень органів і посадових осіб, які здійснюють кримінальне судочинство [226, с. 9]. Подібну позицію висловлюють В.І. Летучих [127, с. 12-13] і О.М. Артамонов [17].

На підставі аналізу позицій науковців щодо визначення поняття «оскарження» С.О. Пшенічко зазначає, що можна виокремити два основних підходи до його визначення: оскарження як реалізація права на подання скарги та кримінально-процесуальний інститут; оскарження як реалізація права на подання скарги (вузьке розуміння) і як діяльність із подання, прийняття, розгляду та вирішення скарги (широке розуміння). Але при оцінці позиції щодо тлумачення оскарження як діяльності в широкому та вузькому розумінні виявляється, що вузьке розуміння поняття оскарження не має самостійного змісту, оскільки як елемент входить до широкого розуміння поняття «оскарження» [208, с. 40]. Крім того, автор формулює власне поняття

оскарження в кримінальному провадженні як діяльність, тобто сукупність юридично-значимих дій суб'єкта, що полягають у зверненні у письмовій чи усній формі з проханням до компетентного суб'єкта, уповноваженого на його розгляд та вирішення, щодо усунення наявних або припущених порушень та обмежень прав, свобод і законних інтересів, допущених слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом у кримінальному провадженні. При цьому кримінально-процесуальний інститут оскарження – це сукупність кримінально-процесуальних норм, що регулює однорідну групу суспільних відносин у сфері подання, прийняття, реєстрації, розгляду та вирішення скарги по суті в кримінальному провадженні [208, с. 41].

Також у науці кримінального процесу розроблено визначення поняття оскарження у досудовому провадженні [18, с. 33; 53, с. 21; 163, с. 22; 208, с. 44-45].

Зокрема, на думку С.О. Пшенічка, оскарження в досудовому провадженні як кримінально-процесуальна діяльність – це сукупність юридичних дій суб'єкта, що полягають у зверненні у письмовій чи усній формі з проханням до прокурора та (або) слідчого судді щодо усунення наявних або припущених порушень та обмежень прав, свобод і законних інтересів, допущених слідчим, прокурором при провадженні досудового розслідування, слідчим суддею при розгляді та вирішенні скарги [208, с. 44-45].

Відповідно до ч. 1 ст. 303 КПК України на досудовому провадженні можуть бути оскаржені такі рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора:

1) бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає в невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення, у не поверненні тимчасово вилученого майна згідно з вимогами ст. 169 цього Кодексу, а також у нездійсненні інших процесуальних дій, які він зобов'язаний вчинити у визначений цим Кодексом строк, – заявником, потерпілим, його представником чи законним представником, підозрюваним, його захисником чи

законним представником, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, володільцем тимчасово вилученого майна; 2) рішення слідчого, прокурора про зупинення досудового розслідування – потерпілим, його представником чи законним представником, підозрюваним, його захисником чи законним представником, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження; 3) рішення слідчого про закриття кримінального провадження – заявником, потерпілим, його представником чи законним представником; 4) рішення прокурора про закриття кримінального провадження та/або провадження щодо юридичної особи – заявником, потерпілим, його представником чи законним представником, підозрюваним, його захисником чи законним представником, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження; 5) рішення прокурора, слідчого про відмову у визнанні потерпілим – особою, якій відмовлено у визнанні потерпілою; 6) рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора при застосуванні заходів безпеки – особами, до яких можуть бути застосовані заходи безпеки, передбачені законом; 7) рішення слідчого, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій – особою, якій відмовлено в задоволенні клопотання, її представником, законним представником чи захисником; 8) рішення слідчого, прокурора про зміну порядку досудового розслідування та продовження його згідно з правилами, передбаченими гл. 39 цього Кодексу, – підозрюваним, його захисником чи законним представником, потерпілим, його представником чи законним представником [115].

Крім того, згідно з ч. 2 ст. 303 КПК України скарги на інші рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора не розглядаються під час досудового розслідування і можуть бути предметом розгляду під час підготовчого провадження у суді згідно з нормами ст. ст.314-316 цього Кодексу [115].

Виходячи з вищевказаного, Д.Є. Крикливець зауважує, що закріплення в КПК вичерпного переліку рішень та дій, що підлягають оскарженню, суперечить нормам Конституції України. Тому, якщо певна особа вважає своє

право порушеним і подала до суду скаргу на підставі ч.1, ч.2 ст.55, ч.2 ст.124 Основного Закону України, відмова слідчим суддею у відкритті провадження через те, що оскаржуване рішення, дія або бездіяльність не передбачені ч.1 ст.303 КПК України або ж скаржник не є жодним із суб'єктів, перелічених у ч.1 ст.303 КПК України, прямо порушує приписи Конституції України, тож є незаконною. Також автор зазначає, що діяльність із розслідування кримінальних правопорушень є надзвичайно різноплановою, тому навряд чи можливо передбачити в процесуальному законі всі випадки, коли звернення до судового контролю буде виправданим. Часто розгляд скарги не під час досудового розслідування, а вже в ході судового провадження є запізненим і не здатний належно відновити порушені права або ж таке відновлення вже втратило актуальність [107, с. 120].

Утім не можна погодитись із вказаною позицією, слід підтримати науковців, які зазначають, що перелік дій, рішень та бездіяльності, які можуть бути оскаржені, не є обмеженим; обмеженим є лише коло дій, рішень та бездіяльності, скарги на які розглядаються саме в досудовому провадженні [208, с. 50].

Аналізуючи перелік дій, бездіяльності та рішень слідчого, прокурора, що можуть бути оскаржені під час досудового розслідування, у науці виокремлюють такі блоки дій, бездіяльності та рішень: 1) бездіяльність та рішення, що перешкоджають руху кримінального провадження (бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає в невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення; рішення слідчого, прокурора про зупинення досудового розслідування рішення слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження); 2) бездіяльність, що обмежує право особи на володіння, користування та розпорядження своїм майном (бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає в неповерненні тимчасово вилученого майна); 3) рішення, дії та бездіяльність, що перешкоджають реалізації процесуальних прав учасника кримінального провадження (бездіяльність слідчого, прокурора,

яка полягає в нездійсненні інших процесуальних дій, які він зобов'язаний вчинити у визначений Кодексом строк; рішення слідчого, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій; рішення слідчого, прокурора про зміну порядку досудового розслідування та продовження його згідно з правилами, передбаченими гл. 39 КПК України; рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора при застосуванні заходів безпеки); 4) рішення, що перешкоджають участі особи у кримінальному провадженні – рішення прокурора, слідчого про відмову у визнанні потерпілим [208, с. 75-76].

Кожне із вказаних рішень, дій чи бездіяльності, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування, може дотично стосуватися в тому числі захисту майнових прав та інтересів особи. Так, у випадках вчинення злочину проти власності невнесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення позбавляє особу на поновлення її порушених майнових прав. Такими є також право на оскарження рішення слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження; рішення прокурора, слідчого про відмову у визнанні потерпілим. Однак слід зауважити, що вказані механізми захисту прав є універсальними та не направлені безпосередньо на захист майнових прав. А тому, не претендуючи на аналіз кожного з рішень, дій чи бездіяльності, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування, необхідно зупинитись на тих, які спрямовані на захист майнових прав особи. Так, відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК України на досудовому провадженні може бути оскаржена бездіяльність слідчого або прокурора, яка полягає в неповерненні тимчасово вилученого майна згідно з вимогами ст. 169 цього Кодексу, – заявником, потерпілим, його представником чи законним представником, підозрюваним, його захисником чи законним представником, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, володільцем тимчасово вилученого майна.

У зв'язку з вищевикладеним слушною є думка Д.Є.Крикливця, що серед

переліку суб'єктів, які згідно з п.1 ч.1 ст. 303 КПК України мають право на оскарження бездіяльності слідчого, прокурора, яка полягає в неперверненні тимчасово вилученого майна згідно з вимогами ст. 169 КПК України, серед інших є також володільець тимчасово вилученого майна, проте немає власника такого майна. Автор приходить до висновку, що наявність у володільця тимчасово вилученого майна процесуального механізму захисту своїх прав зовсім не означає наявності аналогічної можливості у власника цього майна. Не можна виключати випадків, коли володільець тимчасово вилученого майна в силу певних причин не оскаржує його непервернення, а власник, хоч і має такий інтерес, проте опинився поза межами кримінального провадження [107, с. 128-130]. Також слід погодитись із позицією автора про те, що в п.1 ч.1 ст. 303 КПК слова «володільцем тимчасово вилученого майна» слід замінити словами «власником або володільцем тимчасово вилученого майна». Крім того, вказана пропозиція потребує уточнення, оскільки власнику або володільцю тимчасово вилученого майна необхідно надати право на законного представника чи представника (особа, яка в кримінальному провадженні має право бути захисником). Тому п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК України слід доповнити такими словами: «власником або володільцем тимчасово вилученого майна, їх законним представником чи представником». Вважаємо таку пропозицію актуальною та необхідною для практики, оскільки ця норма поширюється на випадки, коли особа, яка є власником або володільцем майна, не має жодного процесуального статусу, тобто не є ані потерпілим, ані підозрюваним тощо, однак, як правило, потребує кваліфікованої юридичної допомоги нарівні з іншими учасниками кримінального провадження.

Хоча слід зауважити, що на даний час судова практика сформувалась всупереч чинному нормативному регулюванню, оскільки слідчі судді розглядають скарги як власників, так і володільців тимчасово вилученого майна, а також допускають до участі адвокатів, які діють в інтересах як власника, так і володільця майна, однак по-різному їх називають у своїх рішеннях. Така ситуація обумовлена тим, що п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК України

визначає вичерпний перелік осіб, які можуть подати скаргу на бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає в неперенні тимчасово вилученого майна, серед яких немає особи, яка б мала право представляти інтереси володільця тимчасово вилученого майна, а тому процесуальний статус адвокатів, які здійснюють представництво власників чи володільців майна, не врегульований нормами чинного КПК України. Так, одні слідчі судді вказують на представника власника або володільця тимчасово вилученого майна [323; 343; 345; 351; 360], інші – на адвоката, який діє в інтересах власника або володільця майна [371; 401; 406].

Аналіз судової статистики свідчить про те, що однією з найчисельніших категорій скарг є скарги на бездіяльність слідчого або прокурора, яка полягає в неперенні тимчасово вилученого майна [285; 387; 388; 394; 398]. У роботі вже зверталась увага на те, що, виходячи з тлумачення норм КПК України, більшість науковців стверджують, що майно може бути тимчасово вилученим лише під час затримання, обшуку та огляду.

Так, ухвалою Солом'янського районного суду м. Києва від 27.07.2016 р. було задоволено скаргу ОСОБИ_2 на бездіяльність старшого слідчого з ОВС СУ ФР МГУ ДФС - ЦО з ОВП Дмитренка С.О., яка полягає в неперенні тимчасово вилученого майна. Оскільки вилучене під час обшуку майно має статус тимчасово вилученого і на теперішній час відсутнє процесуальне рішення слідчого судді, яке б підтверджувало законність його тримання, слідчий суддя приходить до висновку про те, що воно має бути повернуто особі, у якої було вилучено [395].

Також у практиці Дарницького районного суду м. Києва мав місце випадок задоволення скарги ОСОБИ_2 на бездіяльність слідчого СВ Дарницького УПГУНП в м. Києві Перехрестенко В.М. щодо неперення майна та зобов'язано слідчого СВ Дарницького УПГУНП у м. Києві Перехрестенко В.М. негайно повернути ОСОБИ_2 вилучене майно. Задовольняючи скаргу, слідчий суддя мотивував своє рішення тим, що в межах кримінального провадження за ч. 1 ст. 358 КК України було вилучено майно, а

саме: автомобіль марки «Volksvagen golf», свідоцтво про реєстрацію транспортного засобу та комплект ключів до автомобіля без ухвали слідчого судді про тимчасовий доступ або проведення обшуку. Подальших дій щодо накладення арешту на вилучене майно тощо слідчим виконано не було, у зв'язку з чим останнє підлягає поверненню особі, у якої воно було вилучено [316].

У літературі виділяють підстави для задоволення скарг на бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає в неповерненні тимчасово вилученого майна: під час проведення обшуку слідчим вилучено майно, що не було конкретно перералічене в ухвалі слідчого судді про надання дозволу на обшук, проте слідчий, порушивши припис ч.5 ст.171 КПК України, не звернувся з клопотанням про арешт такого майна, отже, майно має бути повернуто особі, у якої його було вилучено; слідча не вжила заходів до арешту вилучених грошових коштів, а також щодо їх повернення власнику, а при винесенні постанови про закриття кримінального провадження слідча не повернула вилучені кошти власнику; із часу вилучення майна минуло чотири дні, а в провадженні суду відсутнє клопотання слідчого або прокурора про арешт цього майна, тож воно має бути повернуто особі, у якої його вилучено, тощо [107, с. 113].

Підставами для відмови в задоволенні скарг у судовій практиці є: на день розгляду скарги власника вилученого автомобіля не встановлено, а подане скаржником свідоцтво про реєстрацію транспортного засобу є підробленим, тому позбавляє скаржника будь-якої можливості використовувати автомобіль, а інших документів про право скаржника керувати та розпоряджатися автомобілем не надано; із наданих слідчим ухвал слідчого судді вбачається, що на вилучене у фізичної особи-підприємця майно накладено арешт, відтак це майно не є тимчасово вилученим; скаржник має право на підставі ст.174 КПК України звернутися до слідчого судді з клопотанням про скасування накладеного арешту майна; майно, про повернення якого просить скаржник, прямо зазначене в ухвалі слідчого судді про надання дозволу на обшук, під час

якого це майно і було вилучене, тому воно не має статусу тимчасово вилученого майна, тож скарга є безпідставною [107, с. 113-114].

Крім того, часто виникають підстави для повернення скарги особі, яка її подала, оскільки було пропущено строк для подачі скарги на бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає в неперверненні тимчасово вилученого майна [337; 370; 373]. Так, ухвалою Солом'янського районного суду м. Києва було повернуто скаргу представника ТОВ «МТІ» на бездіяльність слідчого СУ ФР МГУ ДФС – Центрального офісу з обслуговування великих платників податків, яка полягала в неперверненні тимчасово вилученого майна. Слідчий суддя мотивував своє рішення тим, що заявник просить поновити строк для оскарження бездіяльності слідчого, яка полягає в неперверненні тимчасово вилученого майна, однак не зазначає підстав для поновлення строку такого оскарження. Ураховуючи зазначені обставини, слідчий суддя вказав, що скарга підлягає поверненню, оскільки скаржником пропущено 10-денний строк на оскарження бездіяльності слідчого [393].

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що нормативне визначення оскарження бездіяльності слідчого, прокурора, яка полягає в неперверненні тимчасово вилученого майна потребує вдосконалення, зокрема щодо розширення кола суб'єктів, які можуть подати скаргу. Крім того, з урахуванням пропозицій, які були сформульовані в п. 2.2.2 та 2.2.3, необхідно внести зміни до п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК України та замінити слова «у неперверненні тимчасово вилученого майна» на слова «у неперверненні тимчасово вилученого майна чи документів». Зважаючи на запропоновані зміни, п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК України доречно викласти в такій редакції: «На досудовому провадженні можуть бути оскаржені такі рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора:

- 1) бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає в невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення, у неперверненні тимчасово вилученого майна чи документів згідно з вимогами статті 169 цього Кодексу, а також у нездійсненні інших процесуальних дій, які

він зобов'язаний вчинити у визначений цим Кодексом строк, – заявником, потерпілим, його представником чи законним представником, підозрюваним, його захисником чи законним представником, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, власником або володільцем тимчасово вилученого майна, їх законним представником чи представником».

3.2. Оскарження ухвал слідчого судді, які обмежують право власності під час досудового розслідування

Слідча та судова практика свідчать, що належний судовий контроль, об'єктивне та незалежне досудове розслідування неможливі без наявності слідчого судді як об'єктивного і незалежного дослідника обставин вчиненого кримінального правопорушення [259, с. 14]. Так, відповідно до п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК України слідчий суддя – це суддя суду першої інстанції, до повноважень якого належить здійснення в порядку, передбаченому КПК України судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, та у випадку, передбаченому статтею 247, - голова чи за його визначенням інший суддя Апеляційного суду Автономної Республіки Крим, апеляційного суду області, міст Києва та Севастополя [115]. Однак законність та обгрунтованість рішень слідчого судді, прийнятих на досудовому розслідуванні, може бути забезпечена лише можливістю їх апеляційного перегляду. Як слушно зазначає А.Р. Туманянц, передбачене право на оскарження ухвал слідчого судді під час досудового розслідування є важливою гарантією забезпечення захисту прав і законних інтересів учасників кримінального провадження і процесуальним інструментом виправлення судової помилки на цьому етапі кримінального провадження [269, с. 181]. Особливої уваги право на оскарження набуває на стадії досудового розслідування. Так, М.Є. Шумило вважає стадію досудового розслідування найбільш вразливою для порушення прав людини і громадянина, у якій

переплітаються і не збігаються інтереси особи, суспільства і держави [435, с. 375-380]. Як вказує В.Т. Маляренко, справедливість судового рішення неможлива без реалізації права заінтересованої особи на його перевірку іншим складом суду – причому таким складом суду, який є колегіальним, незалежним від суду, що постановлював оскаржуване рішення, та який може скасувати попереднє рішення і, дослідивши необхідні обставини, постановити своє, остаточне [140, с. 42]. На думку О.Г. Яновської, порівняно з іншими процедурами судовий порядок розгляду скарг забезпечує більшу об'єктивність, ширші можливості для зацікавлених осіб у відстоюванні своїх інтересів, більшу авторитетність та обов'язковість прийнятого за результатами розгляду скарги рішення [440, с. 10].

Зауважимо, що ст. 55 Конституції кожному гарантує право на оскарження, що є державною гарантією можливості особи захистити порушені права та свободи під час досудового розслідування [100]. Відповідно до ч. 2 ст. 24 КПК України таке право гарантується кожному, а право на перегляд вироку, ухвали суду, що стосується прав, свобод чи інтересів особи, – судом вищого рівня незалежно від того, чи брала така особа участь у судовому розгляді [115]. Частина 1 ст. 26 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» визначає, що в системі судів загальної юрисдикції діють апеляційні суди як суди апеляційної інстанції з розгляду цивільних і кримінальних, господарських, адміністративних справ, справ про адміністративні правопорушення [203].

Право на оскарження ухвал слідчого судді в ході досудового провадження відповідає європейським стандартам і спрямоване на реалізацію гарантованого ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод права на справедливий суд [210].

Об'єктом апеляційного оскарження доцільно визначити ухвали слідчого судді, які згідно з КПК України можуть бути оскаржені в апеляційному порядку на стадії досудового розслідування, тоді як предметом – законність, обґрунтованість та вмотивованість вказаних ухвал. Так, ст. 309 КПК України містить перелік ухвал слідчого судді, які можуть бути оскаржені під час

досудового розслідування. Відповідно до частини 1 ст. 309 КПК України під час досудового розслідування можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про: 1) відмову у наданні дозволу на затримання; 2) застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або відмову в його застосуванні; 3) продовження строку тримання під вартою або відмову в його продовженні; 4) застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту або відмову в його застосуванні; 5) продовження строку домашнього арешту або відмову в його продовженні; 6) поміщення особи в приймальник-розподільник для дітей або відмову в такому поміщенні; 7) продовження строку тримання особи в приймальнику-розподільнику для дітей або відмову в його продовженні; 8) направлення особи до медичного закладу для проведення психіатричної експертизи або відмову у такому направленні; 9) арешт майна або відмову у ньому; 10) тимчасовий доступ до речей і документів, яким дозволено вилучення речей і документів, які посвідчують користування правом на здійснення підприємницької діяльності, або інших, за відсутності яких фізична особа-підприємець чи юридична особа позбавляються можливості здійснювати свою діяльність; 11) відсторонення від посади або відмову у ньому; 12) відмову у здійсненні спеціального досудового розслідування. Частина 2 вищевказаної статті містить положення про те, що під час досудового розслідування також можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про відмову у задоволенні скарги на постанову про закриття кримінального провадження, повернення скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора або відмову у відкритті провадження по ній [115].

Тобто ст. 309 КПК України надає право оскаржити такі категорії ухвал слідчого судді, які пов'язані: 1) із застосуванням заходів кримінального провадження; 2) відмовою в задоволенні скарги на постанову про закриття кримінального провадження; 3) поверненням скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора або відмову у відкритті провадження по ній [116, с. 744-745].

Слід наголосити, що частина 3 ст. 309 КПК України за своєю конструкцією є імперативною, оскільки вказує, що скарги на інші ухвали слідчого судді оскарженню не підлягають. Проте, здійснюючи комплексний аналіз норм КПК України, можна дійти висновку, що, крім цього переліку, в апеляційному порядку можуть бути оскаржені ухвали слідчого судді, постановлені в порядку ч. 2 ст. 117 (ухвала про поновлення чи відмову в поновленні процесуального строку), ч. 7 ст. 583 (ухвала про тимчасовий арешт), ч. 9 ст. 584 (ухвала про екстрадиційний арешт), ч. 6 ст. 591 КПК України (ухвала про видачу особи (екстрадицію). На цю проблему звертав увагу і Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ у своєму Інформаційному листі від 9.11.2012 р. № 1640/0/4-12 «Про деякі питання порядку оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування» [197]. Ураховуючи вищезазначену проблему, вважаємо за необхідне доповнити перелік ухвал слідчого судді, які підлягають оскарженню. Однак предметом даного дослідження є виключно ухвали слідчого судді, які обмежують майнові права осіб під час досудового розслідування. До них доцільно віднести ухвали слідчого судді про:

- 1) застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або відмову в його застосуванні, а також продовження строку або відмову в його продовженні;
- 2) арешт майна або відмову у ньому;
- 3) тимчасовий доступ до речей і документів, яким дозволено вилучення речей і документів, які посвідчують користування правом на здійснення підприємницької діяльності, або інших, за відсутності яких фізична особа-підприємець чи юридична особа позбавляються можливості здійснювати свою діяльність;
- 4) відсторонення від посади або відмову у ньому.

Звісно, що під час оскарження вказаних ухвал потрібно враховувати чи дотримувався слідчий суддя вимог зазначених статей КПК України при їх винесенні. Проте підняте питання частково вже було предметом розгляду в

попередньому розділі дисертаційного дослідження. Конкретніше зупинимося на практиці судів апеляційної інстанції.

Що стосується застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або відмову в його застосуванні, а також продовження строку або відмову в його продовженні, то слід зазначити таке. Відповідно до ст. 183 КПК України тримання під вартою є винятковим запобіжним заходом, який застосовується виключно у разі, якщо прокурор доведе, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не зможе запобігти ризикам, передбаченим ст. 177 КПК України. Указаний кодекс у ч. 2 ст. 183 закріпив вичерпний перелік підстав застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, що розширеному тлумаченню не підлягає. Результати узагальнення свідчать, що слідчі судді у переважній більшості дотримуються вимог ч. 3 ст. 183 КПК та обґрунтовано обирають розмір застави при вирішенні питання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, водночас трапляються і випадки порушення слідчими суддями таких вимог, що призводить до скасування судових рішень. Так, ухвалою апеляційного суду Херсонської області від 09.08.2013 року скасовано ухвалу слідчого судді Комсомольського районного суду м. Херсона про обрання запобіжного заходу у виді тримання під вартою із визначенням розміру застави 114700 грн. відносно підозрюваного у вчиненні злочинів, передбачених ст. 307 ч. 2, 364 ч. 3 КК України Б.Є.В. Колегія суддів, скасовуючи вказану ухвалу, зазначила, що протиправна діяльність Б.Є.В. мала систематичний характер та здійснювалась тривалий час, він є працівником правоохоронних органів і за родом своєї служби зобов'язаний протидіяти незаконному обороту наркотичних засобів, однак внаслідок його незаконних дій з оборотом наркотичних засобів отримав прибуток близько 700 000 грн. Колегія суддів визнала ці обставини виключними і дійшла висновку, що застава в меншому розмірі, ніж 700 000 грн., не здатна забезпечити виконання підозрюваним покладених на нього обов'язків [291]. Така судова практика є досить поширеною [293; 294; 295; 298; 299; 300; 301].

Трапляються випадки, коли слідчі судді, обираючи щодо підозрюваного запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, не визначають в ухвалі дату закінчення її дії, а зазначають лише загальний строк дії ухвали, що призводить до винесення суддями додаткових ухвал за клопотаннями Державної пенітенціарної служби України щодо визначення дати закінчення дії ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, що не передбачено КПК України. Так, в ухвалі слідчого судді Сторожинецького районного суду Чернівецької області від 04.06.2013 р. про обрання підозрюваному за ч. 2 ст. 15, ч. 1 ст. 115 КК України запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою не зазначено дату закінчення дії ухвали, а на підставі клопотання начальника Чернівецького слідчого ізолятора Державної пенітенціарної служби України 14.06.2013 р. слідчим суддею винесено додаткову ухвалу, якою визначено дату закінчення дії ухвали слідчого судді про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою [286].

Варто також наголосити, що судді апеляційних судів по-різному вирішують питання щодо можливості оскарження ухвали слідчого судді про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою в частині визначення розміру застави. Так, згідно з ухвалою Апеляційного суду м. Києва від 27.11.2014 р. суд відмовив у відкритті апеляційного провадження за апеляційною скаргою прокурора, посилаючись на те, що в ст. 309 КПК України не передбачена можливість оскарження ухвали в частині визначеного слідчим суддею розміру застави [297]. Водночас, відповідно до ухвали від 16.12.2014 р., Апеляційний суд м. Києва розглянув аналогічну апеляційну скаргу прокурора по суті та постановив нову ухвалу, збільшивши розмір застави [296]. Також недоліком практики судів першої інстанції є те, що існують непоодинокі випадки, коли слідчий суддя визначає в результивній частині ухвали про обрання запобіжного заходу у вигляді застави можливість оскарження її в апеляційному порядку [333].

Зважаючи на те, що обрання запобіжного заходу у вигляді застави обмежує майнові права осіб у кримінальному провадженні, та на

неоднозначність практики його застосування, вважаємо за доцільне розширити перелік ухвал слідчого судді, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування, доповнивши ч. 1 ст. 309 КПК України пунктом наступного змісту: «Застосування запобіжного заходу у вигляді застави в частині її розміру».

Стосовно оскарження ухвал слідчого судді про застосування арешту майна або відмови у його застосуванні слід наголосити, що вказана судова практика має наслідки у вигляді ухвалення необґрунтованих рішень про накладення арешту та зовсім незначний процент їх скасування на стадії досудового розслідування. Також згідно з даними Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 07.02.2014 р. судами розглянуто 10,4 тис. клопотань, із них задоволено 8,3 тис., або 79,9 %. При цьому, на підставі ст. 174 КПК України, лише 169 клопотань про арешт майна, або 1,6 % розглянутих, скасовано під час досудового розслідування [286]. Вказані статистичні дані наглядно підтверджують застосування судами формального підходу до обґрунтування судових рішень про накладення арешту. На основі судової практики, що стала предметом дослідження, необхідно наголосити, що не відображеними в ухвалі суду про накладення арешту залишаються важливі обставини, що впливають на зміст прийнятого рішення, а отже, стають підставами для скасування таких ухвал. А саме: підстави, у зв'язку з якими потрібно здійснити арешт майна; чіткий перелік майна, що належить арештувати; документи, що підтверджують право власності на майно, яке належить арештувати; розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням; докази факту завдання шкоди і розміру цієї шкоди тощо.

Також особливо зауважимо на положенні п. 10 ч. 1 ст. 309 КПК України, за змістом якого в апеляційному порядку під час досудового розслідування може бути оскаржена ухвала слідчого судді про тимчасовий доступ до речей і

документів лише в разі, якщо такою ухвалою надано дозвіл на вилучення речей і документів, які посвідчують користування правом на здійснення підприємницької діяльності, або інших, за відсутності яких фізична особа – підприємець чи юридична особа позбавляються можливості здійснювати свою діяльність. В інших випадках ухвала слідчого судді про тимчасовий доступ до речей і документів оскарженню в апеляційному порядку не підлягає. Проте деякі слідчі судді або неправильно розуміють п. 10 ч. 1 ст. 309 КПК України, або ж взагалі ігнорують це положення закону. Так, наприклад: слідчий суддя Ленінського районного суду м. Кіровограда за клопотанням слідчого надала тимчасовий доступ до речей і документів – інформації, яка перебуває в операторів та провайдерів телекомунікацій стосовно абонентів з'єднання, роз'яснивши в резолютивній частині ухвали порядок і строки її оскарження в апеляційному порядку (справа № 1кс/11); слідчий суддя Олександрійського міськрайонного суду Кіровоградської області в ухвалах за клопотанням слідчого про тимчасовий доступ до речей – одягу підозрюваного (справа 1118/10063/12); про тимчасовий доступ до речей – одягу потерпілого (справа № 1118/10065/12); про тимчасовий доступ до речей – ножа (справа № 1118/10067/12); тимчасового доступу до документів – історії хвороби потерпілого (справа № 1118/9893/12) тощо [287].

Що стосується ухвал слідчого судді про відсторонення від посади або відмову від нього, то слід наголосити, що в результаті проведених досліджень встановлено, що слідчі судді в цілому якісно розглядають клопотання про відсторонення від посади, постановляють законні та обґрунтовані ухвали, про що свідчать дані Єдиного державного реєстру судових рішень. Однак трапляються випадки порушення вимог ст. 154, 155, 157 КПК України, що призводить до скасування судових рішень. Так, ухвалою апеляційного суду Херсонської області від 27.06.2013 р. скасовано було ухвалу слідчого судді Суворовського районного суду м. Херсона від 18.06.2013 р., якою відмовлено в задоволенні клопотання слідчого про відсторонення від посади начальника управління контролю якості сільськогосподарської продукції Державної

інспекції сільського господарства в Херсонській області, підозрюваного у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 4 ст. 368 КК України К. Постановлено нову ухвалу, якою клопотання слідчого задоволено, відсторонено К. від вказаної посади на строк 2 місяці до 26.08.2013 р. включно. В обґрунтування прийнятого рішення колегія суддів вказала, що висновок слідчого судді про відсутність ризиків, які виправдовують необхідність відсторонення підозрюваного від посади, не ґрунтується на матеріалах справи, оскільки саме завдяки займаній посаді К., який вчинив вказане кримінальне правопорушення, згідно зі своїми повноваженнями має вагомий вплив на свідків у цьому кримінальному провадженні, яких вже допитано і які підлягають допиту [291].

Необхідно зазначити, що ухвала про відмову в продовженні строку відсторонення від посади з урахуванням вимог ст. 309 КПК України оскарженню не підлягає. Так, ухвалою Апеляційного суду Донецької області відмовлено у відкритті апеляційного провадження за апеляційною скаргою прокурора Артемівської міжрайонної прокуратури на ухвалу слідчого судді Артемівського міськрайонного суду Донецької області про відмову в продовженні строку відсторонення від посади підозрюваного у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 162, ч. 4 ст. 368 КК України у зв'язку з тим, що ч. 1 ст. 309 КПК України встановлено вичерпний перелік ухвал слідчого судді, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування. Даною нормою закону не передбачена можливість оскарження в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про відмову у продовженні строку відсторонення від посади [407, с. 170]. Слід зазначити, що така ситуація є недоліком законодавчої техніки, оскільки унеможливорює право на оскарження.

Підкреслимо, що чинне законодавство не передбачає можливості оскарження ухвали слідчого судді про дозвіл на обшук, а також ухвали про відмову в задоволенні клопотання про обшук. На думку Н.С. Моргун, відсутність у законодавстві норми, яка надавала б можливість оскаржити ці ухвали в апеляційному порядку, і норми, яка зобов'язувала б слідчого суддю

залучати заінтересованих осіб до розгляду питання щодо законності проникнення в житло чи інше володіння особи, створює загрозу порушення засади недоторканності права власності, оскільки зацікавлені особи не мають можливості ані вплинути на процес прийняття потенційно незаконного для них рішення, ані оскаржити його [162, с. 113]. З огляду на це поділяємо думку думку О.В. Верхогляд-Герасименко [35, с. 138-139] та С. Банаха і С. Штогуна [22, с. 63-64] і вважаємо за доцільне внести доповнення до ч. 1 ст. 309 КПК України.

Вищевикладене висвітлює проблеми, пов'язані з оскарженням ухвал слідчого судді, що обмежують майнові права осіб під час досудового розслідування. Поступово судова практика відображатиме й інші проблемні питання щодо застосування КПК України. На сьогодні завдання ж законодавця полягає в своєчасному заповненні прогалин, виправленні помилок, із тим щоб кожній особі було гарантоване право на доступ до правосуддя й захист своїх прав і законних інтересів у судах апеляційної інстанції. Тому пропонуємо ч. 1 ст. 309 КПК України доповнити такими пунктами: «12) продовження строку відсторонення від посади або відмову в ньому; п. 12 чинного КПК вважати п. 13; 14) застосування запобіжного заходу у вигляді застави в частині її розміру; 15) дозвіл на проведення обшуку або відмову в проведенні обшуку». Результати опитування показали, що 51% суддів підтримують вказану пропозицію.

Висновки до розділу 3

1. Серед регламентованих ст. 303 КПК України рішень, дій чи бездіяльності, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування, безпосередньо спрямованою на захист майнових прав особи, є можливість оскарження бездіяльності слідчого або прокурора, яка полягає в не поверненні тимчасово вилученого майна згідно з вимогами ст. 169 КПК України.

2. Підтримується висловлена в науковій літературі позиція про те, що в п. першому ч. 1 ст. 303 КПК України слова «володільцем тимчасово вилученого майна» слід замінити словами «власником або володільцем тимчасово вилученого майна». Крім того, здобувачем зазначається, що дана пропозиція потребує уточнення, оскільки власнику або володільцю тимчасово вилученого майна необхідно надати право на законного представника чи представника (особа, яка в кримінальному провадженні має право бути захисником).

3. Відзначається недосконалість законодавчого формулювання ст. 309 КПК України, а саме те, що конструкція ч. 3 зазначеної статті є імперативною, оскільки вказує, що скарги на інші ухвали слідчого судді, ніж ті, що визначені ч. 1, 2 ст. 309 КПК України, оскарженню не підлягають. Проте, як свідчить комплексний аналіз норм КПК України, існують і інші випадки оскарження рішень слідчого судді (ч. 2 ст. 117, ч. 7 ст. 583, ч. 9 ст. 584, ч. 6 ст. 591 КПК України).

4. Обґрунтовується доцільність віднесення до ухвал слідчого судді, що обмежують майнові права осіб під час досудового розслідування та підлягають апеляційному перегляду, рішення про: 1) застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або відмову в його застосуванні, а також продовження строку або відмову в його продовженні; 2) арешт майна або відмову у ньому; 3) тимчасовий доступ до речей і документів, яким дозволено вилучення речей і документів, що посвідчують користування правом на здійснення підприємницької діяльності, або інших, за відсутності яких фізична особа- підприємець чи юридична особа позбавляються можливості здійснювати свою діяльність; 4) відсторонення від посади або відмову в ньому.

5. На основі аналізу судової практики перегляду рішень слідчого судді, науки кримінального процесу обґрунтовується необхідність доповнення ч. 1 ст. 309 КПК України положенням щодо можливості оскарження ухвали слідчого судді про продовження строку відсторонення від посади або відмову в ньому, про застосування запобіжного заходу у вигляді застави в частині її розміру, про дозвіл на проведення обшуку або відмову в його проведенні.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, що полягає в удосконаленні процесуального порядку реалізації принципу недоторканності права власності на стадії досудового розслідування. У результаті проведеного дослідження сформульовано ряд висновків, пропозицій та рекомендацій, спрямованих на досягнення поставленої мети. Основні з них такі.

1. Аргументовано, що принципи кримінального провадження – це система закріплених в законі основоположних правових положень, правил поведінки, основних засад, які відтворюють державну ідеологію щодо побудови кримінального процесу та визначають процесуальну форму здійснення правосуддя, забезпечують захист прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а їх порушення робить неможливим реалізацію завдань та досягнення мети кримінального провадження.

Визначено, що основними ознаками принципів кримінального провадження є: нормативність; основоположність; соціальна (суспільна) обумовленість; системність; універсальність; стабільність.

2. Принципом недоторканності права власності у кримінальному провадженні є закріплені в законі правові положення, що забезпечують право особи на вільне володіння, користування, розпорядження своїм майном та допускають обмеження або позбавлення права власності виключно для реалізації завдань і досягнення мети кримінального провадження і лише на підставі вмотивованого судового рішення, ухваленого в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним законом.

3. За результатами аналізу поглядів науковців щодо місця інституту права власності в системі права, а також місця принципу недоторканності права власності в системі принципів кримінального процесу України обґрунтовано віднесення принципу недоторканності права власності до загальноправових

принципів права.

4. Сформульовано систему принципів (стандартів) обмеження прав та свобод особи. Так, обмеження прав та свобод, зокрема права власності, повинно ґрунтуватися на законі та відповідати таким принципам (стандартам): 1) пропорційності; 2) рівності; 3) підконтрольності суду; 4) тимчасовості; 5) можливості оскарження.

5. Удосконалено класифікацію заходів кримінального процесуального примусу, що обмежують майнові права особи під час досудового розслідування, та запропоновано такі критерії класифікації: 1) залежно від виду заходів кримінального процесуального примусу: заходи забезпечення кримінального провадження (тимчасове обмеження в користуванні спеціальним правом; відсторонення від посади; тимчасовий доступ до речей і документів у разі їх вилучення; тимчасове вилучення майна; арешт майна; попередній арешт майна; застава; тримання під вартою); слідчі (розшукові) дії (обшук; огляд; слідчий експеримент; проведення експертизи); негласні слідчі (розшукові) дії (проведення контрольованої та оперативної закупки як різновиду контролю за вчиненням злочину; негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження; обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи; накладення арешту на кореспонденцію, її огляд і виїмка); 2) залежно від необхідності отримання дозволу слідчого судді: заходи кримінального процесуального примусу, що обмежують право власності особи під час досудового розслідування та потребують отримання дозволу слідчого судді (тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом; відсторонення від посади; тимчасовий доступ до речей і документів у разі їх вилучення; арешт майна; застава; тримання під вартою; обшук; огляд; слідчий експеримент; проведення експертизи; проведення контрольованої та оперативної закупки як різновиду контролю за вчиненням злочину; негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження; обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи; накладення арешту на кореспонденцію, її огляд і виїмка); заходи кримінального

процесуального примусу, що обмежують право власності особи під час досудового розслідування та для проведення яких не потрібен дозвіл слідчого судді (тимчасове вилучення майна; попередній арешт); 3) залежно від мети застосування: заходи, що застосовуються з метою досягнення дієвості кримінального провадження (тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом; відсторонення від посади; тимчасовий доступ до речей і документів у разі їх вилучення; тимчасове вилучення майна; арешт майна; попередній арешт майна; застава; тримання під вартою); заходи, що застосовуються з метою отримання доказів: слідчі (розшукові) дії (обшук; огляд; слідчий експеримент; проведення експертизи); негласні слідчі (розшукові) дії (проведення контрольованої та оперативної закупки як різновиду контролю за вчиненням злочину; негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження; обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи; накладення арешту на кореспонденцію, її огляд і виїмка).

6. Обґрунтовано необхідність надання тимчасового доступу до речей і документів працівникам оперативних підрозділів за дорученням слідчого, прокурора. У зв'язку з цим запропоновано внести відповідні зміни та доповнення до п. 5 ч. 2 ст. 36, п. 3 ч. 2 ст. 40, ч. 1, 3 ст. 41, ч. 1 ст. 159 КПК України.

На підставі ґрунтовного дослідження таких заходів забезпечення кримінального провадження, як тимчасове вилучення майна та арешт майна, зазначена недоцільність виокремлення в ч. 2 ст. 167 КПК України таких складових майна, як речі, документи, гроші. Запропоновано визначити в ч. 2 ст. 167 КПК України, що тимчасово вилученими можуть бути майно та документи, не розкриваючи значень вказаних термінів та переліку їх складових, а лише вказавши ознаки, яким вони повинні відповідати.

Аргументовано пропозицію щодо необхідності розширення переліку ознак, яким повинно відповідати тимчасово вилучене майно.

Констатується, що поза законодавчим урегулюванням залишився

документ як об'єкт, на який може бути накладено арешт, хоча відповідно до ч. 2 ст. 167 КПК України тимчасово вилученими можуть бути, зокрема, документи. У зв'язку з цим запропоновано доповнити ч. 10 ст. 170 КПК України положенням про те, що арешт може бути накладений також на документи.

Обґрунтовано визначення в КПК України процесуального статусу іншого власника або володільця майна та документів, що буде єдиним для осіб, які не є стороною кримінального провадження, однак їх майнові права обмежуються при застосуванні таких заходів забезпечення кримінального провадження, як тимчасове вилучення майна та арешт майна, а також при оскарженні бездіяльності слідчого, прокурора, яка полягає у неповерненні тимчасово вилученого майна. У зв'язку з цим аргументовано доповнення параграфу 5 глави 3 КПК України «Інші учасники кримінального провадження» статтею 64-3 «Інший власник або володільець майна та документів».

Доведено необхідність розширення змісту накладення арешту на майно можливістю тимчасового позбавлення права фактично володіти майном та внесення відповідних доповнень до ч. 1 та ч. 11 ст. 170 КПК України.

Зазначається про необхідність доповнення ч. 2 ст. 16 КПК України положенням про те, що, крім тимчасового вилучення майна на підставах та в порядку, передбачених КПК України, допускається попередній арешт без судового рішення.

Запропоновано розширити мету проведення обшуку та доповнити ч. 1 ст. 234 КПК України положеннями про те, що у разі невиконання ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів обшук проводиться з метою відшукування та вилучення зазначених речей і документів, а також з метою відшукування предметів і документів, що мають значення для забезпечення цивільного позову, та з метою виконання ухвали про накладення арешту на майно.

Наголошується на необхідності унормувати питання щодо надання особі, чий права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені під час

проведення обшуку, права на правову допомогу адвоката.

7. Зазначається, що серед рішень, дій чи бездіяльності, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування, що безпосередньо спрямовані на захист майнових прав особи, є право на оскарження бездіяльності слідчого або прокурора, яка полягає в неперенні тимчасово вилученого майна згідно з вимогами ст. 169 КПК України.

Пропонується розширити коло суб'єктів, які мають право оскаржити бездіяльність слідчого, прокурора, що полягає в неперенні тимчасово вилученого майна.

8. Обґрунтовується доцільність віднесення до ухвал слідчого судді, що обмежують майнові права осіб під час досудового розслідування та підлягають апеляційному перегляду, рішення про: 1) застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або відмову в його застосуванні, а також продовження строку або відмову в його продовженні; 2) арешт майна або відмову в ньому; 3) тимчасовий доступ до речей і документів, яким дозволено вилучення речей і документів, що посвідчують користування правом на здійснення підприємницької діяльності, або інших, за відсутності яких фізична особа-підприємець чи юридична особа позбавляються можливості здійснювати свою діяльність; 4) відсторонення від посади або відмову у ньому.

Аргументується необхідність доповнення ч. 1 ст. 309 КПК України можливістю оскаржувати ухвали слідчого судді про продовження строку відсторонення від посади або відмову в ньому; про застосування запобіжного заходу у вигляді застави в частині її розміру; про дозвіл на проведення обшуку або відмову в його проведенні.

9. Обґрунтовано пропозиції щодо внесення змін та доповнень до ст. 3, 16, 36, 40, 41, 159, 160, 163, 164, 166, 167, 169, 170, 175, 234, 235, 236, 303, 309 КПК України та доповнення КПК України новою ст. 64-3 «Інший власник або володілець майна та документів».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Dictionary of Philosophy (Ancient – Medieval — Modern) [Електронний ресурс] / Ed. by Dagobert D. Runes. 1942. – Режим доступу : <http://www.ditext.com/runes/p.html>.
2. Meta-Encyclopedia of Philosophy Dictionary of Philosophy (Ancient – Medieval-Modern) [Електронний ресурс] / Ed. by Dagobert D. Runes. – 1942. – Режим доступу : <http://www.ditext.com/encyc/frame.html>.
3. Агеев В. Н. Конституционные ограничения основных прав и свобод личности в Российской Федерации: теория, история, практика : дис. кандидата юрид. наук : 12.00.02 / Агеев Вячеслав Николаевич. – Казань, 2006. – 219 с.
4. Алейников Б.Н. Институт права собственности и социальное государство в России / Б. Н. Алейников – СПб. : Изд-во Юрид. ин-та, 2008. – 348 с.
5. Александров А. С. Назначение уголовного судопроизводства и наказания / А. С. Александров, И. А. Александрова, И. В. Круглов. – Новгород : НА МВД РФ, 2006. – 111 с.
6. Алексеев Н. С. Почерк развития науки советского уголовного процесса / Н. С. Алексеев, В. Г. Даев, Л. Д. Кокорев – Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1980. – 245 с.
7. Алексеев С.С. Общие дозволения и общие запреты в советском праве / С.С. Алексеев – М. : Юр. лит., 1989. – 288 с.
8. Алексеев С. С. Собственность — право — социализм: Полемиические заметки: Науч.-попул. изд. / С. С. Алексеев – М. : Юр. лит., 1989. – 176 с.
9. Алексеев С. С. Общая теория права. Курс лекций : в 2-х т. / С. С. Алексеев. – М. : Юр. лит., 1982 – Т. 1. – 360 с.
10. Алексеев С. С. Право: Алфавит-теория-Философия. Опыт комплексного исследования / С. С. Алексеев – М. : Статут, 1999. – 711 с.

11. Алексеев С. С. Проблемы теории права : в 2-х т. / С. С. Алексеев. – Свердловск : Изд-во Свердлов. юрид. ин-та, 1972. – Т. 2. – 371 с.
12. Алексеев С. С. Проблемы теории права : в 2-х т. / С. С. Алексеев. – Свердловск : Изд-во Свердлов. юрид. ин-та, 1972. – Т. 1. – 396 с.
13. Алексеев С. С. Социальная ценность права в советском обществе / С. С. Алексеев. – М. : Юр. лит., 1971. – 223 с.
14. Алексеев С.С. Теория государства и права : учеб. [для вузов] / С. С. Алексеев, С. И. Архипов, Г. В. Игнатенко. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Норма, 2004. – 484 с.
15. Андреева О. И. Концептуальные основы соотношения прав и обязанностей государства и личности в уголовном процессе Российской Федерации и их использование для правового регулирования деятельности по распоряжению предметом уголовного процесса : автореф. дис. на соискание учен. степени д-ра юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность» / О. И. Андреева. – Томск, 2007. – 49 с.
16. Арсеньев В. Д. Понятие документов и значение их как доказательств в советском уголовном процессе / В. Д. Арсеньев // Труды Иркутского государственного университета. – Иркутск, 1955. – Т. XIII. – С. 140-156.
17. Артамонов А. Н. Обжалование действий и решений органов расследования в досудебных стадиях российского уголовного процесса: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс; криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность» / А. Н. Артамонов. – Омск, 2003. – 22 с.
18. Артамонов А. Н. Обжалование действий и решений органов расследования в досудебных стадиях российского уголовного процесса : дис. кандидата юрид. наук : 12.00.09 / Артамонов Алексей Николаевич. – Омск, 2003. – 215 с.
19. Афанасьев Д. В. Нюансы защиты имущества юридических лиц в

Европейском Суде по правам человека [Электронный ресурс] / Д. В. Афанасьев // Хозяйство и право. – 2011. – № 6 – Режим доступа : <http://echr.in/ARTICLE/HiP-2011-6.html>.

20. Багаутдинов Ф. Н. Обеспечение имущественных прав личности при расследовании преступлений / Ф. Н. Багаутдинов. – М. : ООО Изд-во «Юрлитинформ», 2002. – 280 с.

21. Базылев, Б. Т. Юридическая ответственность (теоретические вопросы) / Б. Т. Базылев. – Красноярск : Изд-во Красноярск. ун-та, 1985. – 120 с.

22. Банах С. Особливості повноважень слідчого судді щодо захисту прав людини / С. Банах, С. Штогун // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2013. – № 4. – С. 61-65.

23. Барабаш А. С. Природа российского уголовного процесса, цели уголовно-процессуальной деятельности и их установление / А. С. Барабаш. – СПб : Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2005. – 257 с.

24. Барабаш А. С. О специфике принципов уголовного процесса [Электронный ресурс] / А. С. Барабаш, С. А. Дробышевский // Правовая политика и правовая жизнь. – 2012. – № 2. – Режим доступа : <http://law.sfu-kras.ru/data/method/e-library-kup/Papers>.

25. Басиста І. В. Кримінальний процес України : навч. посібник / Басиста І. В., Галаган В. І., Удовенко Ж. В. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 458 с.

26. Безлепкин Б. Т. Уголовный процесс России / Б.Т. Безлепкин. – М. : Проспект, 2004. – 480 с.

27. Безлепкин, Б. Т. Имущественные правоотношения в стадии предварительного расследования / Б. Т. Безлепкин. – Горький : Горьк. ВШ МВД СССР, 1976. – 40 с.

28. Беспалько І. Л. Система принципів кримінального процесу та проблема їх класифікації : монограф. / І. Л. Беспалько. – Х. : Вид-во «ФІНН», 2011. – 216 с.

29. Благодир А. А. Застосування примусу під час провадження слідчих дій : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / А. А. Благодир. – К., 2009. – 19 с.
30. Бондаренко О. М. Арешт майна як одна з форм процесуального забезпечення участі осіб під час досудового розслідування / О. М. Бондаренко // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Сер. : Юридические науки. – Т. 26 (65). – 2013. – № 2-2. – С. 375-381.
31. Братусь С. Н. Предмет и система советского гражданского права / С. Н. Братусь. – М. : Гос. изд-во юрид. л-ры, 1963. – 196 с.
32. Бреус С. Принципи кримінального провадження крізь призму нового Кримінального процесуального кодексу України [Електронний ресурс] / С. Бреус // Юридичний журнал. – 2012. – № 9. – Режим доступу : <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3873>.
33. Вапнярчук В. В. Щодо сутності речових доказів і впливу їх специфіки на забезпечення допустимості в кримінальному процесуальному доказуванні / В. В. Вапнярчук // Jurnalul juridic national: teorie și practică. – 2015. – August. – С. 124-128.
34. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
35. Верховгляд-Герасименко О. В. Забезпечення майнових прав особи при застосуванні заходів кримінально-процесуального примусу : монограф. / О. В. Верховгляд-Герасименко. – Х. : Вид-во «Юрайт», 2012. – 216 с.
36. Ветрова Г. Н. Уголовно-процессуальная ответственность / Г. Н. Ветрова. – М. : Наука, 1987. – 111 с.
37. Видання. Основні види. Терміни та визначення : ДСТУ 3017–95. – [Чинний від 1996–01–01]. – К. : Держстандарт України, 1995. – 47 с. – (Національний стандарт України).
38. Власенко К. Г. Вопросы теории и практики возмещения

матеріального ушкодження при розслідуванні хищень державного і суспільного майна / К. Г. Власенко ; под. ред. Д.П. Рассейкина. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1972. – 127 с.

39. Волошин Ю. О. Принцип / Ю. О. Волошин // Юридична енциклопедія : в 6-и т. / [за ред. Ю. С. Шемшученка (голова ред. кол.) та ін.]. – К. : Вид-во «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана, 1998-2004. – Т. 5. – 2003. – С. 733.

40. Газетдинов Н. И. Деятельность следователя по возмещению материального ущерба / Н. И. Газетдинов. – Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1990.- 96 с.

41. Гайдук А. С. Гражданско-правовой принцип неприкосновенности собственности : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Уголовный процесс; криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность» / А. С. Гайдук. – Рязань, 2003. – 28 с.

42. Гаюр І. Й. Накладення арешту на вклади, цінності та інше майно обвинуваченого : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.09 / Гаюр Ігор Йосипович. – К., 2010. – 200 с.

43. Герасимов И. Ф. Система процессуальных действий следователя / И. Ф. Герасимов // Следственные действия (криминалистические и процессуальные аспекты). – Свердловск : Изд-во Свердлов. юрид. ин-та, 1983 – С. 3-7.

44. Гловюк І. В. Деякі проблеми тимчасового вилучення та арешту майна як заходів забезпечення кримінального провадження / І. В. Гловюк // Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». – Т. XIII. – Одеса, 2013. – С. 520-528.

45. Гловюк І. В. Арешт майна як захід забезпечення кримінального провадження: аналіз новел / І. В. Гловюк // Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. – 2016. – № 8. – С. 155-160.

46. Гловюк І. В. Стаття 233 КПК України: питання практичної

реалізації / І. В. Гловюк // Молодий вчений. – 2015. – №2 (17). – С. 216-219.

47. Гловюк І. В. Судова діяльність у досудових стадіях кримінального процесу: теорія і практика / І. В. Гловюк. – О. : Фенікс, 2010. – 232 с.

48. Гловюк І. В. Тимчасовий доступ до речей і документів як захід забезпечення кримінального провадження, спрямований на збирання та перевірку доказів / І. В. Гловюк, С. В. Андрусенко // Порівняльно-аналітичне право. – 2013. – № 3-2. – С.293-297.

49. Гойман-Калинский И. В. Элементарные начала общей теории права : учеб. пособие / И. В. Гойман-Калинский, Г. И. Иванец, В. И. Червонюк. – М. : Право и закон, 2003. – 544 с.

50. Гом'єн Д. Короткий путівник Європейською конвенцією з прав людини / пер. з англ. Т. Іваненко, О. Павличенка. – Л. : Кальварія, 2000. – 182 с.

51. Гончаренко В.Г. Деякі зауваження у зв'язку з прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу України / В. Г. Гончаренко // Вісник Академії правових наук України. – 2003. – № 2-3. – С. 698-702.

52. Горошко В.В. Порядок здійснення тимчасового вилучення майна під час провадження окремих слідчих (розшукових) дій / В. В. Горошко // Юридичний науковий електронний журнал. Одеський національний університет внутрішніх справ. – 2015. – №5. – С. 208–211.

53. Григорьева Н. В. Обжалование как форма правовой защиты прав и законных интересов участников уголовного процесса в досудебном производстве : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.09 / Григорьева Наталья Владимировна. – М., 2000. – 230 с.

54. Гриненко А. В. Система принципов уголовного процесса и ее реализация на досудебных стадиях: дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.09 / Гриненко Александр Викторович. – Воронеж, 2001. – 471 с.

55. Гришин С. П. Наложение ареста на имущество при производстве предварительного расследования / С. П. Гришин. – Н. Новгород, 1991. – 79 с.

56. Громадянське суспільство і права людини: матеріали Міжнар. наук.- практ. семінару (м. Харків, 9 груд. 2010 р.) / редкол. : Ю. П. Битяк,

І. В. Яковюк, Г. В. Чапала. – Х. : НДІ держ. буд-ва та місц. самовряд., 2010. – 251 с.

57. Грошевий Ю. М. Реалізація принципу доступності правосуддя у побудові судової системи України // Вибрані праці / Ю. М. Грошевий ; упоряд. : О. В. Капліна, В. І. Маринів. – Х. : Право, 2011. – С. 545-547.

58. Гумін О.М. Система заходів кримінального провадження за новим Кримінальним процесуальним кодексом України / О. М. Гумін // Науковий вісник Нац. акад. внутр. справ. – 2013. – № 13. – С. 226-231.

59. Гумін О. М. Тимчасовий доступ до речей і документів як один із заходів забезпечення кримінального провадження / О. М. Гумін // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 1. – С. 227-231.

60. Гуторова Н. Конфіскація майна за кримінальним правом України: проблеми та перспективи / Н. Гуторова, О. Шаповалова // Право України. – 2010. – №9. – С. 56-65.

61. Де Сальвіа М. Прецеденты Европейского суда по правам человека. Руководящие принципы судебной практики, относящиеся к Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод. Судебная практика с 1960 по 2002 г. [Электронный ресурс] / М. Де Сальвіа. – СПб. : Издательство «Юридический центр Пресс», 2004. – Режим доступа : <http://library.khpg.org/files/docs/1363784018.pdf>.

62. Дело «Колесниченко против Российской Федерации» (Kolesnichenko v. Russia) [Электронный ресурс] : Постановление ЕСПЧ от 09.04.2009 г. (жалоба № 19856/04). – Режим доступа : <http://hand-help.ru/doc5.5.html>.

63. Демидов И. Ф. Принципы советского уголовного процесса // Курс советского уголовного процесса. Общая часть / В. Б. Алексеев и др. ; под ред. А. Д. Бойкова, И. И. Карпеца;. – М. : Всесоюз. НИИ проблем укрепления законности и правопорядка 1989. - 640 с.

64. Деркач Н. М. Проблеми застосування положень Кримінального процесуального кодексу України щодо окремих слідчих (розшукових) дій та

заходів забезпечення кримінального провадження / Н. М. Деркач // Часопис цивільного і кримінального судочинства. Сторінка вченого. – 2014. – №5 (14). – С. 89-96.

65. Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять : ДСТУ 2732:2004. – [Чинний від 2005-07-01]. – К. : Держстандарт України, 2005. – 32 с. – (Національні стандарти України).

66. Добровольская Т. Н. Принципы советского уголовного процесса. Вопросы теории и практики / Т. Н. Добровольская. – М. : Юр. лит., 1971. – 200 с.

67. Дорохов В. Я. Общее понятие доказательства в советском уголовном процессе / В. Я. Дорохов. – М., 1981. – 420 с.

68. Європейська конвенція про передачу провадження у кримінальних справах від 15.05.1972 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_008.

69. Жукевич І. В. Динаміка явних та неявних принципів права : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових Учень» / І. В. Жукевич. – К., 2011. – 19 с.

70. Журба А. І. Генеза призначення кримінального судочинства України / А. І. Журба // Порівняльно-аналітичне право. – 2014. – № 2. – С. 306-308.

71. Журба А. І. Мета кримінального судочинства України: теоретичні проблеми змісту / А. І. Журба // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. : Право. – 2014. – Вип. 25. – С. 248-250.

72. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015.

73. Загальна теорія держави і права [Електронний ресурс] : підруч. [для вузів] ; під ред. В.В. Лазарева. – 3-є вид., перероб. і доп. – М. : Юристь, 2001. – Режим доступу: <http://bibliograph.com.ua/teoria-gosudarstva-i-prava-7/>.

74. Задерако К. В. Иные меры процессуального принуждения : автореф.

дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс; криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность» / К. В. Задерако. – Ростов/н/Д, 2005. – 25 с.

75. Задоя К. П. Окремі зауваження щодо проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо вдосконалення процедури здійснення конфіскації» / К. П. Задоя // Право і громадянське суспільство. – 2012. – № 1. – С. 30-34.

76. Задоя К. П. Нормативне (законодавче) вирішення питання про юридичну природу спеціальної конфіскації майна *de lege ferenda* / К. П. Задоя // Вісник Вищої ради юстиції. – 2010. – № 2. – С. 76-86.

77. Зайчук О. В. Принципи права в контексті розвитку загальної теорії держави і права [Електронний ресурс] / О. В. Зайчук // Альманах права: основоположні принципи права як його ціннісні виміри. – 2002. – Вип. 3. – Режим доступу : <http://dspace.nbuiv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/63854/04Zaychuk.pdf?sequence=1>.

78. Замкова Я. В. Деякі питання захисту майнових прав третіх осіб у кримінальному провадженні / Я.В. Замкова // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Юриспруденція. – 2015. – № 18, том 2. – С. 152-154.

79. Зинатуллин З. З. Уголовно-процессуальное принуждение и его эффективность / З. З. Зинатуллин. – Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1981. – 136 с.

80. Інформація та документація. Базові поняття. Терміни та визначення : ДСТУ 2392-94. – [Чинний від 01.01.95]. – К. : Держстандарт України, 1994. – 53 с. – (Національні стандарти України).

81. Кальницкий В. В. Следственные действия : учеб.-метод. пособие / В. В. Кальницкий. – Омск : Омск. акад. МВД России, 2001. – 104 с.

82. Камышанский В. П. Пределы и ограничения права собственности: монография. — Волгоград : Волгоград. акад. МВД России, 2000. — 224 с.

83. Камышанский В. П. Ограничения права собственности:

гражданско-правовой анализ [Электронный ресурс] : автореф. дис. на соискание учен. степни д-ра юрид. наук : спец. 12.00.03. «Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право» / В. П. Камышанский. – СПб., 2000. – Режим доступа : <http://www.dissercat.com/content/ogranicheniya-prava-sobstvennosti-grazhdansko-pravovoi-analiz>.

84. Карпов Д. В. Критерии правомерности ограничения прав и свобод человека и гражданина / Д.В. Карпов // Теория и практика ограничения прав человека по российскому законодательству и международному праву : сб. науч. тр. ; под. ред. В.М. Баранова. – Н. Новгород, 1998. – Ч. II. – Т. 2. – С. 133-142.

85. Керимов Д. А. Философские проблемы права / Д. А. Керимов. – М. : Мысль, 1972. – 472 с.

86. Кириенко О. Скрытие покажет. Опубликован закон, ужесточающий процедуры изъятия имущества: какие риски скрываются за новыми правилами ареста и спецконфискации? [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://pravo.ua/article.php?id=100112922>.

87. Климчук М. П. Тимчасовий доступ до речей і документів як захід забезпечення кримінального провадження / М. П. Климчук // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 2. – С. 185-189.

88. Коваленко Е. Д. Використання оперативної інформації як підстави для застосування заходів процесуального примусу у кримінальному судочинстві : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність»/ Е. Д. Коваленко. – К., 2007. – 24 с.

89. Ковальчук С. О. Забезпечення недоторканності права власності під час застосування спеціальної конфіскації як способу вирішення долі речових доказів / С. О. Ковальчук // Право і суспільство. – 2015. – № 6-2. – С. 188-194.

90. Коврига З. Ф. Уголовно-процессуальное принуждение / З. Ф. Коврига. – Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1975. – 172 с.

91. Кожевніков Г. К. Заходи забезпечення кримінального провадження

/ Г. К. Кожевніков // Вісник Нац. акад. прокуратури України. – 2012. – № 3. – С. 68-70.

92. Колодій А. М. Принципи права України / А. М. Колодій. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – 206 с.

93. Комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации / под. общ. ред. А. И. Бастрыкина. – М. : Волтерс Клувер, 2008. – 944 с.

94. Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин від 20.12.1988 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_096.

95. Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15.11.2000 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_789.

96. Конвенція ООН проти корупції від 31.10.2003 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_c16.

97. Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів одержаних злочинним шляхом від 08.11.1990 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_029.

98. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

99. Конвенція Співдружності Незалежних Держав про права та основні свободи людини від 26.05.1995 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/997_070.

100. Конституція України : закон України від 28.06.1996 // Відомості Верховної Ради України. – 1996 р. – № 30. – Ст. 141.

101. Конституція України: наук.-практ. коментар / ред. кол. : В.Я. Тацій, О.В. Петришин, Ю.Г. Барабаш та ін. – 2-е вид., перероб. і доп. – Х. : Право, 2011. – 1128 с.

102. Конфіскація в справах про торгівлю людьми в Україні :

фінансування допомоги потерпілим та боротьби зі злочином / [Н. М. Ахтирська, М. О. Васильєва, А. С. Закревський та ін.]. – К. : Тамподек XXI, 2007. – 225 с.

103. Копьева А. Н. Документы как доказательства в советском уголовном процес се/ А. Н. Копьева. – Иркутск : Иркут. ун-т, 1973. – 43 с.

104. Корнуков В. М. Меры процессуального принуждения в уголовном судопроизводстве / В. М. Корнуков. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1978. – 137 с.

105. Костін М. Вдосконалення нормативно-правової регламентації доступу слідчого до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю / М. Костін // Вісник Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. – 2015. – № 1. – С. 25-32.

106. Котюк В.О. Основи держави і права: навч. посібник [для абітур., студ., учнів сер. шкіл і ліцеїв] / В. О. Котюк. – К. : Вентурі, 1997. – 224 с.

107. Крикливець Д. Є. Реалізація засади змагагальності під час розгляду скарг слідчим суддею: дис. кандидата юрид. наук : 12.00.09 / Крикливець Дмитро Євгенович. – Львів, 2016. – 321 с.

108. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією від 27.01.1999 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_101.

109. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 // Відомості Верховної Ради України. – 2001 р. – № 25-26. – Ст. 131.

110. Кримінальний процес України: навч. посібник [для підгот. до іспиту] / за заг. ред. Ю. П. Аленіна – Х. : ТОВ «Одіссей», 2010. – 328 с.

111. Кримінальний процес України : підруч. / за ред. Назарова В. В., Омельченко Г. М. – К. : Юрид. думка, 2005 – 548 с.

112. Кримінальний процес України : підруч. / М. М. Михеєнко, В. Т. Нор, В. П. Шибіко. – К. : Либідь, 1992. – 431 с.

113. Кримінальний процес : підруч. / за заг. ред. В. В. Коваленка, Л. Д. Удалової, Д. П. Письменного. – К. : Центр учбової літ-ри, 2013. – 544 с.

114. Кримінальний процес : підруч. / [Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц та ін.] ; за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. – Х. : Право, 2013. – 824 с.

115. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 // Відомості Верховної Ради України. – 2013 р. – №№ 9-10, 11-12, 13. – Ст. 88.

116. Кримінальний процесуальний кодекс України : науково-практичний коментар : у 2-х т. –Т. 1 / [О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін.] ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. – Х. : Право, 2012. – 768 с.

117. Кудрявцева Е. Н. Ограничения права собственности на жилые помещения: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.03 / Кудрявцева Елена Николаевна. – Волгоград. 2001. – 160 с.

118. Кузнецова О. А. Нормы-принципы российского гражданского права / О. А. Кузнецова. – М. : Статут, 2006. – 267 с.

119. Курдиновский В. И. Об ограничениях права собственности на недвижимое имущества по закону : (по рус. праву) / В. И. Курдиновский. – Одесса : Тип. Южнорус. об-ва печ. дела, 1904. – 398 с.

120. Курс советского уголовного процесса. Общая часть / под ред. А. Д. Бойкова и И. И. Карпеца. – М. : Юр. лит., 1989. – 639 с.

121. Куцкир Г. Начало неприкосновенности права собственности в уголовном процессе Украины: сущность и нормативное содержание / Г. Куцкир // Международный научно-практический правовой журнал «Закон и Жизнь» ("Legea si Viata") в Украине. – 2014. – August. – С. 93-97.

122. Куцкір Г.М. Засада недоторканності права власності: поняття, зміст і реалізація у кримінальному провадженні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / Г. М. Куцкір. – Одеса, 2015. – 20 с.

123. Куцкір Г. М. Засада недоторканності права власності: поняття, зміст

і реалізація у кримінальному провадженні : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.09 / Куцкір Галина Михайлівна. – О., 2015. – 242 с.

124. Кучинська О. П. Принцип недоторканності житла чи іншого володіння особи у кримінальному процесі / О. П. Кучинська // Вісник Академії адвокатури України. – 2012. – № 2(24). – С. 125-129

125. Кучинська О. П. Принципи кримінального провадження в механізмі забезпечення прав його учасників : монограф. / О. П. Кучинська. – К.: Юрінком Інтер, 2013. – 288 с.

126. Кушнір Н. П. Тимчасовий доступ до речей і документів: дискусійні питання правового регулювання / Н. П. Кушнір // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. : Право. – 2014. – Вип. 28. – С. 79-82.

127. Летучих В.И. Конституционный принцип обжалования в досудебных стадиях советского уголовного процесса / В. И. Летучих. – Омск : Астра, 1981. – 68 с.

128. Лившиц Ю. Д. Меры процессуального принуждения в советском уголовном процессе / Ю. Д. Лившиц. – М. : Юр. лит., 1964. – 138 с.

129. Лисенко В. В. Отримання (вилучення) документів обліку. Проблеми отримання (вилучення) правоохоронними, контролюючими органами документів обліку в суб'єктів підприємництва для потреб кримінального судочинства / В. Лисенко, О. Дзісяк // Вісн. прокуратури. – 2006. – № 10. – С. 95-102.

130. Літвінова І. Ф. Гарантії недоторканності житла чи іншого володіння особи у кримінальному процесі України : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.09 / Літвінова Ірина Феофанівна. – К., 2010. – 229 с.

131. Літвінова І. Ф. Забезпечення недоторканності житла чи іншого володіння особи в кримінальному процесі : монограф. / І. Ф. Літвінова – К. : ФОП О.С. Ліпкан, 2012. – 230 с.

132. Лобойко Л. М. Кримінально-процесуальне право: курс лекцій: навч. посібник / Л. М. Лобойко – К. : Істина, 2005. – 456 с.

133. Лобойко Л. Н. Уголовно-процессуальное право : учеб. пособие] / Лобойко Л. Н. – Х. : Одиссей, 2007. – 672 с.
134. Люліч В.. Тимчасовий доступ до речей і документів як спосіб збирання доказів захисником [Електронний ресурс] / В. А. Люліч // Часопис Національного університету «Острозька академія». Сер. : Право. – 2013. – № 2 (8). – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2013/n2/13lvazdz.Pdf>.
135. Мазаев В. Д. Понятие и конституционные принципы публичной собственности / В. Д. Мазаев. – М. : Ин-т права и публичной политики, 2004. – 95 с.
136. Мазалов А. Г. Гражданский иск в уголовном процессе / А. Г. Мазалов. – М. : Юр. лит., 1977. – 176 с.
137. Макаров М. Деякі аспекти розгляду слідчим суддею клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів / М. Макаров // Национальный юридический журнал: теория и практика. – 2015. – Октябрь. – С. 104-106.
138. Маковой М. Европейская Конвенция о защите прав человека и основных свобод. Статья 10. Право на свободу выражения своего мнения. Прецеденты и комментарии / Маковой М., Чефранова Е. А. – М. : Российская академия правосудия, 2001. – 153 с.
139. Маляренко В. Т. Кримінально-процесуальне законодавство України: питання становлення і розвитку / В. Т. Маляренко // Право України. – 2003. – № 9. – С.3-10.
140. Маляренко В. Т. Про подання апеляцій на судові рішення у кримінальних справах / В. Т. Маляренко // Вісник Верховного Суду України – 2002. – № 1 (29). – с. 42-53.
141. Малько А. В. Стимулы и ограничения в праве: теоретико-информационный аспект / А. В. Малько. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1994. – 184 с.
142. Малько А. В. Стимулы и ограничения в праве / А. В. Малько. – М. : Юрист, 2004. – 250 с.
143. Маркуш М. А. Принцип змагальності в кримінальному процесі

України : монограф. / М.А. Маркуш. – Х. : Видавець СПД ФО Вапнярчук Н.М., 2007. – 208 с.

144. Маслов В. Ф. Основные проблемы права личной собственности в период строительства коммунизма в СССР / В. Ф. Маслов. – Х. : Изд-во ХГУ, 1968. – 432 с.

145. Микрюков В. А. О свойстве эластичности права собственности при его ограничении и обременении / В. А. Микрюков // Вестник Пермского университета. – 2011. – № 4(14). – С. 100-106.

146. Микрюков В. А. Ограничения и обременения права собственности и иных гражданских прав : дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.03 / Микрюков Виктор Алексеевич. – Пермь, 2004. – 214 с.

147. Мирошникова Н. И. Механизм осуществления субъективных гражданских прав / Н. И. Мирошникова. – Ярославль : ЯрГУ, 1989. – 82 с.

148. Мирошниченко Ю. Кожна річ може бути визнана речовим доказом, але не кожен речовий доказ є річчю [Електронний ресурс] / Ю. Мирошниченко // Закон і Бізнес. – 2013. – № 14 (1104). – Режим доступу : http://zib.com.ua/ua/15358-kozhna_rich_mozhe_buti_viznana_rechovim_dokazom_ale_ne_kozhe.html.

149. Мирошниченко Ю. М. Заходи кримінально-процесуального примусу: сутнісна характеристика, умови та підстави застосування / Ю. М. Мірошниченко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Юридичні науки. – 2013. – Вип. 4. – Т.2. – С. 148-150.

150. Мирошниченко Ю. М. Проблемні питання тимчасового вилучення й арешту майна за новим Кримінально-процесуальним законом / Ю. М. Мірошниченко // Порівняльно-аналітичне право. – 2013. – № 3-2. – С. 310-312.

151. Михеєнко М. М. Кримінальний процес України / Михеєнко М. М., Нор В. Т., Шибіко В. П. – К. : Либідь, 1999. – 536 с.

152. Михеєнко М. М. Кримінальний процес України : підруч. / М. М. Михеєнко, В. Т. Нор, В. П. Шибіко. – К. : Либідь, 1992. – 431 с.

153. Михеєнко М. М. Проблеми розвитку кримінального процесу в Україні / М. М. Михеєнко // Вибрані твори ; упоряд. В. Шибіко, М. Михеєнко. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 240 с.

154. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_043.

155. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16.12.1966 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_042.

156. Мірошніченко А. М. Колізії в правовому регулюванні земельних відносин в Україні / А. М. Мірошніченко. – 2-е вид., перероб. і доп. – К. : Алерта ; КНТ ; ЦУЛ, 2010. – 270 с.

157. Мічурін Є. О. Обмеження майнових прав фізичних осіб (теоретико-правовий аспект): монограф. – Х. : Юрsvіт, 2008. – 482 с.

158. Мічурін Є. О. Обмеження майнових прав фізичних осіб: концептуальні та правові аспекти / Є. О. Мічурін // Міжнародний юридичний вісник: збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2015. – Вип. 1 (2). – С. 172-173.

159. Міщенко І. В. Обмеження права приватної власності на житло: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / І. В. Міщенко. – К., 2008. – 18 с.

160. Молдован А. В. Кримінальний процес: Україна, ФРН, Франція, Англія, США : навч. посібник / Молдован А. В. – К. : Центр навч. літ-ри, 2010. – 352 с.

161. Моргун Н. С. Обмеження права власності при реалізації засади недоторканності права власності у кримінальному провадженні / Н. С. Моргун // Юридична наука. – 2014. – № 6. – С. 27-34.

162. Моргун Н. С. Засада недоторканності права власності у досудовому кримінальному провадженні : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.09 / Моргун

Надія Сергіївна. – К., 2015. – 237 с.

163. Морозов П. С. Реализация конституционного права судебного обжалования в досудебном производстве : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.09 / Морозов Павел Сергеевич. – СПб., 2004. – 240 с.

164. Мостова І. О. Предмет скарги у досудовому провадженні / І. О. Мостова // Моделі та стратегії євроінтеграції України: економічний і правовий аспекти : зб. матеріалів ІХ Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 30 трав. 2006 р.). – К. : УАЗТ, 2006. – С. 118-120.

165. Мотовиловкер Я. О. О принципах объективной истины, презумпции невиновности и состязательности процесса : учеб. пособие / Я. О. Мотовиловкер. – Ярославль : Изд-во Ярослав. ун-та, 1978. – 96 с.

166. Навроцька В. В. Поняття принципу (засади) кримінального процесу / В. В. Навроцька // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2009. – Вип. 48. – С. 304-311.

167. Назаров В. В. Конституційні права людини та їх обмеження у кримінальному процесі України : монограф. / В. В. Назаров. – Х. : ТД «Золота миля», 2009. – 400 с.

168. Настільна книга професійного судді (кримінальне провадження) / [Н. О. Марчук, В. В. Касько, Р. О. Куйбіда, М. І. Хавронюк та ін.] ; за ред. Н. О. Марчук. – К. : Арт-Дизайн, 2015. – 258 с.

169. Недбайло П. Е. Объективное и субъективное в праве (к итогам дискуссии) / П. Е. Недбайло // Правоведение. — 1974. — № 1. — С. 14-25.

170. Некіт К. Г. Принципи правового регулювання відносин власності за цивільним законодавством України / К. Г. Некіт // Митна справа. – 2013. – № 1(85). – 158-163.

171. Новая философская энциклопедия [Электронный ресурс] : в 4-х т. / [под. ред. В. С. Степина]. – М. : Мысль, 2001. – Режим доступа : <http://iphlib.ru/greenstone3/library/collection/newphilenc/page/about>.

172. Новий словник української мови : в 3-х т. – Т. 2 / Уклад. : В. Яременко, О. Сліпушко. – К. : Аконіт, 2001. – 927 с.

173. Новий тлумачний словник української мови : в 4-х т. – Т. 3. – К. : Аконіт, 1998. – 928 с.
174. Новожилов С. А. Допустимость и пределы ограничения прав человека в досудебном производстве по уголовному делу : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.09 / Новожилов Сергей Александрович. – СПб., 2005. – 204 с.
175. Общая теория права : учеб. [для юрид. вузов] / [Ю. А. Дмитриев, И.Ф. Казьмин, В.В. Лазарев и др.] ; под ред. С.А. Пиголкина. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Изд-во МГТУ им. Н.Э. Баумана, 1995. – 384 с.
176. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка [Электронный ресурс] / Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. – М. : ИТИ Технологии, 2010. – Режим доступа : <http://ozhegov.textologia.ru/>.
177. Охотницька Н. В. Становлення судової системи України (1991-2012 рр.): історико-правовий аспект : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.01 / Охотницька Наталія Володимирівна. – Львів, 2015. – 212 с.
178. Петрухин П. Л. Система конституционных принципов советского правосудия / П. Л. Петрухин // Советское государство и право. – 1981. – № 5. – С. 77-85.
179. Петрухин И. Л. Неприкосновенность личности и принуждение в уголовном процессе / И. Л. Петрухин. – М. : Наука, 1989. – 253 с.
180. Пироженко О. С. Спеціальна конфіскація: актуальні проблеми та перспективи / О. С. Пироженко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. : Право. – 2014. – Вип. 27. Т. 3. – С. 62-66.
181. Погорецький М. А. Новий КПК України повинен ґрунтуватися на європейських стандартах і національних традиціях / М. А. Погорецький // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика): наук.-практ. журнал. ; Міжвід. наук.-досл. центр з проблем б-би з орг. злоч. при РНБО України. – 2010. – № 3. – С. 241-250.
182. Погорецький М. А. Докази у кримінальному процесі: проблемні питання // М. А. Погорецький / Часопис Національного університету "Острозька академія". – Сер. : Право. – 2011. – №1(3). – С. 1-53.

183. Погорецький М. А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі : монограф. / М. А. Погорецький. – Х. : Арсіс, 2007. – 576 с.

184. Погребняк С. Додержання принципу пропорційності як умова правомірності нормативно-правових актів / С. Погребняк // Вісник Академії правових наук України. – 2005. – № 4(43). – С. 33-43.

185. Подковський О. С. Тимчасовий доступ до речей і документів за новим КПК: проблеми і шляхи їх вирішення / О. С. Подковський // Слово Національної школи суддів України. – 2013. – № 3. – С. 58-63.

186. Подмарев А. А. Конституционные основы ограничения прав и свобод человека и гражданина в Российской Федерации: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.02 / Подмарев Александр Александрович. – Саратов, 2001. – 235 с.

187. Полянский Н. Н. Вопросы теории советского уголовного процесса / под ред. Д.С. Карасева. – М. : Изд-во МГУ, 1956. - 271 с.

188. Попов Л. Л. Убеждение и принуждение / Л. Л. Попов. – М. : Юр. лит., 1968 – 160 с.

189. Потапенко С. В. Сутність та призначення принципів адміністративного судочинства України / С. В. Потапенко // Право і безпека. – 2010. – № 2(34). – С. 24-29

190. Практичний коментар-роз'яснення до Кримінального процесуального кодексу України. Зразки процесуальних документів у кримінальному провадженні / [Я. О. Васильчик, Л. А. Грабовський, А. В. Григоренко та ін.]. – К. : Центр учбової літератури, 2013. – 720 с.

191. Принципы, пределы, основания ограничения прав и свобод человека по российскому законодательству и международному праву: [«Круглый стол» журнала «Государство и право»]. – 1998. – № 7. – С. 23-25.

192. Про бібліотеки і бібліотечну справу : Закон України від 27.01.1995 // Відомості Верховної Ради України. – 1995 р. – № 7. – Ст. 45.

193. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу

України щодо окремих питань накладення арешту на майно з метою усунення корупційних ризиків при його застосуванні : Закон України від 10.11.2015 // Відомості Верховної Ради України. – 2016 р. – № 1. – Ст. 1.

194. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо виконання рекомендацій, які містяться у шостій доповіді Європейської комісії про стан виконання Україною Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України, стосовно удосконалення процедури арешту майна та інституту спеціальної конфіскації : Закон України від 18.02.2016 // Відомості Верховної Ради України. – 2016 р. – № 11. – Ст. 127.

195. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України стосовно виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України : Закон України від 18 квітня 2013 // Відомості Верховної Ради України. – 2014 р. – № 11. – Ст. 131.

196. Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження : лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 05.04.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v0223740-13>.

197. Про деякі питання порядку оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування : лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 09.11.2012 № 1640/0/4-12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v1640740-12>.

198. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 // Відомості Верховної Ради України. – 1992 р. – № 48. – Ст. 650.

199. Про обов'язковий примірник документів : Закон України від 09.04.1999 // Відомості Верховної Ради України. – 1999 р. – № 22-23. – Ст. 199.

200. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні : Закон України від 12.07.2001 // Відомості Верховної Ради України. – 2001 р. – № 47. – Ст. 251.

201. Про право міжнародних договорів : Віденська конвенція від 23.05.1969 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_118.

202. Про систему валютного регулювання та валютного контролю : Декрет Кабінету Міністрів України від 19.02.1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993 р. – № 17. – Ст. 184.

203. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 // Відомості Верховної Ради України. – 2016 р. – № 31. – Ст. 545.

204. Проблеми застосування положень Кримінального процесуального кодексу України щодо окремих слідчих (розшукових) дій та заходів забезпечення кримінального провадження, зокрема, обшуку та тимчасового доступу до речей і документів [Електронний ресурс] // Закон і Бізнес. – Режим доступу : http://zib.com.ua/ua/print/41323-problemi_zastosuvannya_polozhen_kriminalnogo_procesualnogo_k.html.

205. Проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення правового регулювання питань кримінального провадження» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=44779&pf35401=23741>.

206. Протокол № 12 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.2000 : Закон України від 09.02.2006 // Відомості Верховної Ради України. – 2006 р. – № 27. – Ст. 229.

207. Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 20.03.1952 : Закон України від 17.07.1997 // Офіційний вісник України. – 2006 р. – № 32. – Ст. 453.

208. Пшенічко С. О. Повноваження слідчого судді з розгляду та вирішення скарг у досудовому провадженні : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.09 / Пшенічко Станіслав Олексійович. – Одеса, 2014. – 253 с.

209. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посібник / П. М. Рабінович. – К. : Атіка, 2001. – 176 с.
210. Рекомендація № R (86) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам відносно заходів по недопущенню і скорочення понаднормового робочого навантаження на суди від 16.09.1986 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www1.umn.edu/humanrts/russian/euro/RRec\(86\)12.html](http://www1.umn.edu/humanrts/russian/euro/RRec(86)12.html).
211. Ривлин А. Л. Понятие и система принципов советского правосудия / А. Л. Ривлин. – М. : Госюриздат, 1962. – С. 33-34.
212. Римський статут Міжнародного кримінального суду прийнятий від 17 липня 1998 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_588.
213. Рішення Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 р. № 15-рп/2004 у справі про призначення судом більш м'якого покарання // Офіційний вісник України. – 2004. – № 45. – Ст. 2975.
214. Рожкова М. А. К вопросу о понятии «собственность» в Конвенции о защите прав человека и основных свобод и практике Европейского Суда по правам человека [Електронний ресурс] / М. А. Рожкова // Журнал российского права. – 2006. – № 12. – Режим доступу : www.law.vsu.ru/.../doplit/espch_property.doc.
215. Рожкова М. А. Понятие «имущество» в правоположениях Европейского суда по правам человека / М. А. Рожкова // Объекты гражданского оборота : сб. ст. ; отв. ред. М. А. Рожкова. – М. : Статут, 2007. – С. 95-112.
216. Рожнова В. В. Застосування заходів процесуального примусу, пов'язаних з ізоляцією особи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / В. В. Рожнова. – К., 2003. – 19 с.
217. Рожнова В. В. Про форми тимчасового доступу до речей і

документів / В. В. Рожнова // Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 р.: кримінально-правові та процесуальні аспекти : тези доп. та повідомлень учасників Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 19-20 верес. 2013 р.). – Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2013. – С. 352-356.

218. Розовский Б. Г. Ненаучные заметки о некоторых научных проблемах уголовного процесса : эссе / Б.Г. Розовский. – Луганск : РИО ЛАВД, 2004. – 600 с.

219. Руденко А. Е. Заходи забезпечення кримінального провадження, що обмежують майнові права підозрюваного, обвинуваченого та інших осіб : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.09 / Руденко Аліна Едуардівна. – К., 2015. – 212 с.

220. Руденко М. С. Тимчасовий доступ до речей та документів: правове регулювання провадження за новим КПК України / М. С. Руденко // Історико-правовий часопис. – 2013. – Розділ V. – С. 143-148.

221. Рыжаков А. П. Меры пресечения / А. П. Рыжаков. – М. : Информационно-издательский дом «Флинь», 1996. – 176 с.

222. Рыжаков А. П. Следственные действия и иные способы собирания доказательств / А. П. Рыжаков. – М. : Филинь, 1997. – 336 с.

223. Сагдеева Л. В. Право на защиту собственности в актах Европейского суда по правам человека [Электронный ресурс] / Л. В. Сагдеева. – М. : Статут, 2014. – 319 с. – Режим доступа : <http://legascom.ru/notes/814-zachita-prava-sobstvennosti-v-aktah-esph>.

224. Свердлык Г. А. Принципы советского гражданского права / Г. А. Свердлык. – Красноярск : Изд-во Красноярск. ун-та, 1985. – 200 с.

225. Селіванов В. М. Відносини власності в процесі демократичної трансформації українського суспільства / В. М. Селіванов, В. О. Паламарчук // Економіко-правові проблеми трансформації відносин власності в Україні. – К., 1997. – С. 5-11.

226. Сидоров В. В. Обжалование процессуальных действий и решений органов, осуществляющих уголовное преследование, как гарантия обеспечения

прав участников уголовного судопроизводства : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс, криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность» / В. В. Сидоров. – Калининград, 2009. – 29 с.

227. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підруч. / пер. з рос. – Х. : Консум, 2008. – 656 с.

228. Скрыль С. М. Конституционно-правовые проблемы институционализации права собственности в Российской Федерации : автореф. дис. на соискание учен. степ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 «Конституционное право; муниципальное право» / С. М. Скрыль. – Челябинск, 2010. – 27 с.

229. Словник української мови : в 11-и т. – Т. 3, 1976. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sum.in.ua/p/3/40/2>.

230. Словник української мови : в 11-и т. – Т. 4, 1976. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sum.in.ua/p/4/683/1>.

231. Словник української мови : в 11-и т. – Т. 5, 1974. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/nerorushnyj>.

232. Словник української мови : в 11-и т. – Т. 7, 1976. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sum.in.ua/p/7/693/2>.

233. Смирнов А. В. Комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации / А. В. Смирнов, К. Б. Калиновский ; под. ред. А. В. Смирнова. – СПб. : Питер, 2003. – 1008 с.

234. Смоков С. М. Окремі проблемні питання, які виникають при застосуванні норм нового КПК України / С. М. Смоков // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 1. – С. 110-115.

235. Смоков С. М. Види обмежень конституційних прав громадян у новому Кримінальному процесуальному кодексі України / С. М. Смоков // Форум права. – 2012. – № 2. – С. 628–632.

236. Смоков С. М. Гарантії застосування заходів процесуального примусу у кримінальному судочинстві / С. М. Смоков, К. Г. Горелкіна. – Одеса

: Астропринт, 2012. – 152 с.

237. Собко Г. М. Конфіскація за кримінальним законодавством України : дис. кандидата юрид. наук : 12.00.08 / Собко Ганна Миколаївна. – К., 2008. – 211 с.

238. Советский уголовно-процессуальный закон и проблемы его зффективности / Отв. ред. В. М. Савицкий. – М. : Наука, 1979. – 316 с.

239. Солженицын А. Как нам обустроить Россию [Электронный ресурс] / Александр Солженицын // Специальный выпуск. Брошюра к газете «Комсомольская правда». – Режим доступа: <http://www.msk.kp.ru/daily/24141/359116/>.

240. Спасибо-Фатєєва І. В. Поняття майна, майнових та корпоративних прав як об'єктів права власності / І. В. Спасибо-Фатєєва // Укр. комерц. право. – 2004. – №5. – С. 9-18.

241. Спиридонов Л. И. Теория государства и права / Л. И. Спиридонов. – М. : Проспект, 1996. – 304 с.

242. Справа «Ернст та інші проти Бельгії» (Ernst and Others v. Belgium) [Електронний ресурс] : рішення ЄСПЛ від 15 липня 2003 року (заява № 33400/96). – Режим доступу : hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id.

243. Справа «Беєлер проти Італії» (Beyeler v. Italy) [Електронний ресурс] : рішення ЄСПЛ від 05 січня 2000 року (заява № 33202/96). – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SO2462.html.

244. Справа «Жовнер проти України» [Електронний ресурс] : рішення ЄСПЛ від 29 червня 2004 року (заява № 56848/00). – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/980_221.

245. Справа «Маркс проти Бельгії» (Marckx v. Belgium) [Електронний ресурс] : рішення ЄСПЛ від 13 червня 1979 року (заява № 6833/74). – Режим доступу : <http://www.echr.ru/documents/doc/2461417/2461417.htm>.

246. Справа «Пантелеєнко проти України» [Електронний ресурс] : рішення ЄСПЛ від 29.06.2006 року (заява № 11091/02). – Режим доступу :

http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_274. – Загол. з екрану.

247. Справа «Санді Таймс проти Сполученого Королівства» (Sunday Times v. The United Kingdom) [Електронний ресурс] : рішення ЄСПЛ від 26.03.1979 року (заява №). – Режим доступу : <http://medialaw.org.ua/library/sprava-sandi-tajms-proty-spoluchenogo-korolivstva/>.

248. Справа «Спорронг і Лоннрот проти Швеції» (Sporrong and Lonroth v. Sweden) [Електронний ресурс] : рішення ЄСПЛ від 23.09.1982 року (заяви № 7151/75 та 7152/75). – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/980_098/page.

249. Статут Організації Об'єднаних Націй від 26.06.1945 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_010.

250. Стеценко С. Г. Адміністративне право України : навч. посібник. – 2-е вид., перероб. та доп. – К. : Атіка, 2009. – 640 с.

251. Стрельцов Є. Спеціальна конфіскація у світлі кримінально-правових та кримінально-процесуальних постулатів / Є. Стрельцов, І. Гловюк, І. Чугуников // Юридичний вісник України. – 2016. – № 16 (1085). – С. 6-7

252. Строгович М. С. Курс советского уголовного процесса / М. С. Строгович. – М. : Наука, 1968. – Т. 1. Основные положения науки советского уголовного процесса. – 470 с.

253. Строгович М. С. Курс советского уголовного процесса / М. С. Строгович. – М. : Изд-во Акад. наук СССР, 1958. – 703 с.

254. Строгович М. С. Уголовный процесс / М. С. Строгович. – М. : Юрид. изд-во МЮ СССР, 1946. – 510 с.

255. Суханов Е. А. Лекции о праве собственности / Е.А. Суханов. – М. : Юр. лит., 1991. – 240 с.

256. Суханов Е. А. Гражданское право / Е. А. Суханов. – М. : БЕК, 1994. – Т. 1. – 376 с.

257. Татаров О. Ю. Загрози при накладенні арешту на майно третіх осіб [Електронний ресурс] / О. Ю. Татаров // Ліга. Блоги. — Режим доступу : <http://blog.liga.net/user/otatarov/article/21968.aspx>.

258. Татаров О. Ю. Застосування деяких положень нового КПК України потребує унормування / О. Ю. Татаров // Митна справа. – 2013. – №4(88). – Ч. 2. – Кн. 1. – С. 182-187.
259. Татаров О. Ю. Слідчий суддя як суб'єкт захисту прав людини: деякі проблеми правозастосування та шляхи їх вирішення / О. Ю. Татаров // Вісник ХНУВС. – 2015. – № 2 (69). – С. 12-21.
260. Теория государства и права : учеб. / отв. ред. : Королев А. И., Явич Л. – Л. : Изд-во Ленинград. ун-та, 1982. – 382 с.
261. Теория права и государства : учеб. / под. ред. В. В. Лазарева. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Право и закон, 2001, 520 с.
262. Теорія держави і права. Академічний курс : підруч. / За ред. О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 688 с.
263. Теорія держави і права: навч. посібник / за ред. проф. В. В. Копейчикова. – К., 1995. – 189 с.
264. Тертишник В. М. Кримінальне процесуальне право України : підручник. – 4-е вид., перероб. і доп. / В. М. Тертишник. – К. : А.С.К., 2003. – 1120 с.
265. Тимченко Г. П. Принципи судочинства України: методологія дослідження / Г. П. Тимченко // Правова держава. – 2010. – № 21. – С. 306-317.
266. Тихомиров Ю. А. Юридическая коллизия / Ю.А. Тихомиров. – М. : Независимое издательство «Манускрипт», 1994. – 230 с.
267. Ткаченко О. А. Понятие и система принципов гражданского права / О. А. Ткаченко // Научный журнал КубГАУ. – 2012. – № 84 (10). – С. 1-20.
268. Толковый словарь русского языка [Электронный ресурс] : в 4-х т. / под ред. Д. Н. Ушакова. – М. : Сов. энцикл. : ОГИЗ, 1935 – 1940 гг. – Режим доступа : <http://ushakovdictionary.ru/word.php?wordid=57734>.
269. Туманянц А. Р. Оскарження ухвал слідчого судді під час досудового розслідування: досвід Франції і Німеччини / А. Р. Туманянц // Університетські наукові записки. – 2014. – № 1(49). – С. 181-187.
270. Уварова О. О. Принципи права у правозастосуванні:

загальнотеоретична характеристика : монограф. / О. О. Уварова. – Х. : «Друкарня МАДРИД», 2012. – 196 с.

271. Уголовно-процессуальное право Российской Федерации : учеб. / отв. ред. П. А. Лупинская. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Норма, 2009. – 1072 с.

272. Уголовно-процессуальное право РФ / Под ред. П. А. Лупинской. – М. : Юрист, 1997. – 591 с.

273. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Армения : Закон Республики Армения от 01.09.1998 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.legislationline.org/ru/documents/section/criminal-codes>.

274. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь : Закон Республики Беларусь от 16.07.1999 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://etalonline.by/?type=text®num=НК9900295#load_text_none_1.

275. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Грузия : Закон Республики Грузия от 09.10.2009 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://pravo.org.ua/files/Criminal%20justice/_-09_10_2009.pdf.

276. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Киргизстан : Закон Республики Киргизстан от 30.06.1999 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://online.adviser.kg/Document/?link_id=1000874930.

277. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Молдова : Закон Республики Молдова от 14.03.2003 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://pravo.org.ua/files/Criminal%20justice/_-09_10_2009.pdf.

278. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Узбекистан : Закон Республики Узбекистан от 22.09.1994 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.lex.uz/pages/getact.aspx?lact_id=111463.

279. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации : Закон Российской Федерации от 22.11.2001 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://duma.consultant.ru/documents/703004>.

280. Уголовный процесс / Под ред. Н. С. Алексеева, В. З. Лукашевича, П. С. Элькиндр. – М. : Юр. лит., 1972. – 584 с.

281. Уголовный процесс Украины : учеб. пособие / Под ред. А. Б. Муравина. – О. : ОЮИ ХНУВД, 2007. – 235 с.

282. Уголовный процесс. Элементарный курс / под ред. Л.Н. Башкатова. – М. : Юристь, 2001. – 320 с.

283. Удалова Л. Д. Накладення арешту на вклади, цінності та інше майно обвинуваченого : навч. посібник / Л. Д. Удалова, І. Й. Гаюр. – К. : КНТ, 2012. – 168 с.

284. Узагальнення Апеляційного суду Запорізької області про практику вирішення слідчими судьями питань, пов'язаних із заходами забезпечення кримінального провадження від 04.03.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zpa.court.gov.ua/userfiles/uz_Smolka%20_F.rtf.

285. Узагальнення Апеляційного суду міста Києва судової практики оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування у порядку Кримінального процесуального кодексу України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kia.court.gov.ua/sud2690/uzah/21/>.

286. Узагальнення Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження від 07.02.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-14>.

287. Узагальнення практики розгляду слідчими судьями місцевих загальних судів Кіровоградської області клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження (запобіжних заходів) та проведення відкритих слідчих дій станом на 16.08.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kra.court.gov.ua/sud1190/150/1560/>.

288. Узагальнення про факти вирішення слідчими судьями питань, пов'язаних із заходами забезпечення кримінального провадження від 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kia.court.gov.ua/sud2690/uzah/16/>.

289. Узагальнення судової практики розгляду слідчими судьями

клопотань сторін кримінального провадження про тимчасовий доступ до речей та документів відповідно до статей 159-166 КПК України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kia.court.gov.ua/sud2690/uzah/26>.

290. Узагальнення судової практики розгляду слідчими суддями Коломийського міськрайонного суду Івано-Франківської області клопотань про надання дозволу на проведення обшуку житла чи іншого володіння особи 2012-2013 роках. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kmm.if.court.gov.ua/sud0909/orgrob/sdfsdsd/yiojhukhuk/>.

291. Узагальнення судової практики розгляду слідчими суддями Херсонської області клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження відповідно до розділу II Кримінального процесуального кодексу України від 10.09.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ksa.court.gov.ua/sud2190/science_work/rozdil2/uzag/.

292. Ухвала Амур-Нижньодніпровського районного суду міста Дніпропетровська від 06.04.2016 у справі № 199/2430/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/56988701>.

293. Ухвала Апеляційного суду Волинської області від 05.02.2016 у справі № 160/31/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/55481765>.

294. Ухвала Апеляційного суду Донецької області від 28.03.2016 у справі № 266/943/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/56735681>.

295. Ухвала Апеляційного суду Закарпатської області від 24.02.2015 у справі № 297/360/15-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42836534>.

296. Ухвала Апеляційного суду м. Києва від 16.12.2014 р. у справі № 11-

сс/796/2458/2014 // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41983072>.

297. Ухвала Апеляційного суду м. Києва від 27.11.2014 у справі № 11-сс/796/2333/2014 // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42024964>.

298. Ухвала Апеляційного суду міста Києва від 01.12.2014 у справі №11-сс/796/2362/2014 // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41680097>.

299. Ухвала Апеляційного суду міста Києва від 20.07.2016 у справі №755/9692/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/59487699>.

300. Ухвала Апеляційного суду міста Києва від 28.09.2015 у справі № 752/15472/15-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/52800409>.

301. Ухвала Апеляційного суду Одеської області від 22.04.2016 у справі № 522/6647/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/57424524>.

302. Ухвала Артемівського міськрайонного суду Донецької області від 02.02.2016 у справі № 219/854/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/55383937>.

303. Ухвала Артемівського міськрайонного суду Донецької області від 12.07.2013 у справі № 219/6085/2013-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/44521514>.

304. Ухвала Артемівського міськрайонного суду Донецької області від 29.10.2014 у справі № 219/5879/2014-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/47327585>.

305. Ухвала Балаклавського районного суду м. Севастополя від 17.01.2014 у справі № 762/122/14-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/36718005>.

306. Ухвала Берегівського районного суду Закарпатської області від 08.07.2016 у справі № 297/1595/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/58994399>.

307. Ухвала Біляєвського районного суду Одеської області від 05.05.2016 у справі № 496/1506/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/57976686>.

308. Ухвала Біляєвського районного суду Одеської області від 19.05.2016 у справі № 496/1654/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/57976695>.

309. Ухвала Біляївського районного суду Одеської області від 15.03.2016 у справі № 496/815/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/56604143>.

310. Ухвала Близнюківського районного суду Харківської області від 04.06.2013 у справі № 612/373/13-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/48707480>.

311. Ухвала Гайсинського районного суду Вінницької області від

24.02.2016 у справі № 129/3288/14-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/56149004>.

312. Ухвала Голопристанського районного суду Херсонської області від 03.10.2014 у справі № 654/4266/14-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/51282471>.

313. Ухвала Гусятинського районного суду Тернопільської області від 10.12.2012 у справі № 1904/2938/2012 // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/46580831>.

314. Ухвала Гусятинського районного суду Тернопільської області від 25.12.2012 у справі № 1904/3038/2012// Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/46448496>.

315. Ухвала Дарницького районного суду м. Києва від 02.06.2016 у справі № 753/10443/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/58136952>.

316. Ухвала Дарницького районного суду м. Києва від 21.07.2016 у справі № 753/13138/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/59157046>.

317. Ухвала Дарницького районного суду м. Києва від 31.05.2016 у справі № 753/10243/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/58111637>.

318. Ухвала Деснянського районного суду м. Києва від 24.03.2015 у справі № 754/3977/15-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/54088623>.

319. Ухвала Деснянського районного суду міста Чернігова від 23.12.2015 у справі № 750/12648/15-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/54548723>.

320. Ухвала Дзержинського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 09.09.2016 у справі № 210/3414/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/61235845>.

321. Ухвала Дзержинського районного суду м. Харкова від 15.01.2016 у справі № 638/606/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/54999151>.

322. Ухвала Дніпровського районного суду м. Дніпродзержинська Дніпропетровської області від 28.07.2016 у справі № 209/2476/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/59242836>.

323. Ухвала Дніпровського районного суду м. Києва від 14.08.2014 у справі № 755/20895/14-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/52980050>.

324. Ухвала Дніпровського районного суду м. Києва від 29.10.2015 у справі 755/19367/15-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/54835098>.

325. Ухвала Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська від 04.03.2015 у справі №201/3435/15-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/45548282>.

326. Ухвала Жовтневого районного суду м. Маріуполя Донецької

області від 14.01.2016 у справі № 263/260/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/54993899>.

327. Ухвала Зарічного районного суду м. Суми від 28.07.2016 у справі № 591/3430/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/59304983>.

328. Ухвала Знам'янського міськрайонного суду Кіровоградської області від 06.10.2016 у справі № 389/813/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/61851108>.

329. Ухвала Іванівського районного суду Одеської області від 06.07.2016 у справі № 499/649/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/58992846>.

330. Ухвала Іванівського районного суду Одеської області від 12.01.2016 у справі № 499/17/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/55019005>.

331. Ухвала Іванівського районного суду Одеської області від 23.03.2016 у справі № 499/274/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/56666786>.

332. Ухвала Ізюмського міськрайонного суду Харківської області від 31.03.2016 у справі 623/829/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/56828047>.

333. Ухвала Ізяславського районного суду Хмельницької області від 15.04.2014 у справі № 1/2207/150/11 // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39600903>.

334. Ухвала Іллічівського районного суду м. Маріуполя Донецької області від 08.02.2013 у справі № 264/927/13-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/49068086>.

335. Ухвала Кіровського районного суду м. Дніпропетровська від 09.07.2015 у справі № 203/4118/15-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/47391547>.

336. Ухвала Комінтернівського районного суду Одеської області від 03.06.2016 у справі № 504/1740/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/58544312>.

337. Ухвала Комсомольського районного суду м. Херсона від 03.08.2015 у справі № 667/6029/15-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/47863213>.

338. Ухвала Котовського міськрайонного суду Одеської області від 09.08.2016 у справі № 505/2806/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/59562322>.

339. Ухвала Краматорського міського суду Донецької області від 19.05.2016 у справі № 234/7554/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/57856665>.

340. Ухвала Краматорського міського суду Донецької області від 27.08.2015 у справі № 234/13659/15-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/49154426>.

341. Ухвала Ленінського районного суду м. Кіровограда від 28.04.2016 у

справі № 405/3509/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/57551029>.

342. Ухвала Личаківського районного суду м. Львова від 09.06.2016 у справі №463/2580/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/58206179>.

343. Ухвала Луцького міськрайонного суду Волинської області від 11.11.2015 у справі № 161/17233/15-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/53366835>.

344. Ухвала Луцького міськрайонного суду Волинської області від 16.05.2016 у справі № 161/6368/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/57703454>.

345. Ухвала Луцького міськрайонного суду Волинської області від 26.02.2016 у справі Справа № 161/2340/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/56097450>.

346. Ухвала Любомльського районного суду Волинської області від 13.06.2016 у справі № 163/1535/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/58248817>.

347. Ухвала Миронівського районного суду Київської області від 28.08.2015 у справі № 371/1487/15-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/49243490>.

348. Ухвала Московського районного суду м. Харкова від 23.09.2016 у справі № 643/11537/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/61520686>.

349. Ухвала Нововоронцовського районного суду Херсонської області від 21.09.2015 у справі № 660/913/15-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/51292787>.

350. Ухвала Нововоронцовського районного суду Херсонської області від 29.01.2016 у справі № 660/60/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/55560001>.

351. Ухвала Новомосковського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 22.04.2016 у справі № 183/2327/16// Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/57500336>.

352. Ухвала Оболонського районного суду м. Києва від 07.10.2015 у справі № 756/13151/15-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/52034520>.

353. Ухвала Оболонського районного суду м. Києва від 08.04.2016 у справі № 756/4786/16-к// Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/57021395>.

354. Ухвала Оболонського районного суду м. Києва від 18.11.2015 у справі № 756/14226/15-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/53543243>.

355. Ухвала Оболонського районного суду м. Києва від 22.04.2016 у справі № 758/4887/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/57334772>.

356. Ухвала Оболонського районного суду м. Києва від 22.07.2015 у

справі № 756/9015/15-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/47157156>.

357. Ухвала Оболонського районного суду м. Києва від 22.07.2016 у справі № 756/8782/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/59252400>.

358. Ухвала Оболонського районного суду м. Києва від 22.07.2016 у справі № 756/8780/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/59339876>.

359. Ухвала Оболонського районного суду м. Києва від 22.07.2016 у справі № 756/9005/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/59340457>.

360. Ухвала Оболонського районного суду м. Києва від 22.10.2015 у справі № 756/13576/15-к// Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/52580704>.

361. Ухвала Оболонського районного суду м. Києва від 23.03.2016 у справі № 756/3634/16-к// Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/56724524>.

362. Ухвала Оболонського районного суду м. Києва від 23.03.2016 у справі № 756/3826/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/56657262>.

363. Ухвала Оболонського районного суду м. Києва від 23.06.2016 у справі № 756/7861/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/58536756>.

364. Ухвала Оболонського районного суду м. Києва від 25.07.2016 у справі № 756/8107/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/59339877>.

365. Ухвала Оболонського районного суду м. Києва від 29.07.2016 у справі № 756/9438/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/59369450>.

366. Ухвала Оболонського районного суду міста Києва від 02.11.2015 у справі № 756/13951/15-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/54531653>.

367. Ухвала Оболонського районного суду міста Києва від 19.11.2015 у справі №756/14504/15-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/54531654>.

368. Ухвала Оболонського районного суду міста Києва від 26.01.2016 у справі № 756/1066/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/55203531>.

369. Ухвала Печерського районного суду м. Києва від 01.07.2015 у справі № 757/15402/15-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/46334525>.

370. Ухвала Печерського районного суду м. Києва від 08.10.2013 у справі № 757/21607/13-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/52644380>.

371. Ухвала Печерського районного суду м. Києва від 09.07.2015 у

справі Справа № 757/21597/15-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/46534651>.

372. Ухвала Печерського районного суду м. Києва від 12.10.2015 у справі № 757/3270/15-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/56622753>.

373. Ухвала Печерського районного суду м. Києва від 14.02.2014 у справі № 757/3364/14-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/53049820>.

374. Ухвала Печерського районного суду м. Києва від 15.04.2016 у справі № 757/17178/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/57334962>.

375. Ухвала Печерського районного суду м. Києва від 19.09.2016 у справі № 757/45743/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/61885154>.

376. Ухвала Печерського районного суду м. Києва від 21.05.2016 у справі № 757/24205/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/57953632>.

377. Ухвала Печерського районного суду м. Києва від 25.09.2013 у справі № 757/20495/13-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/54242578>.

378. Ухвала Печерського районного суду м. Києва від 26.07.2016 у справі № 757/33832/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/61362976>.

379. Ухвала Печерського районного суду м. Києва від 30.04.2016 у справі № 757/20928/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/58440204>.

380. Ухвала Підволочиського районного суду Тернопільської області від 16.09.2016 у справі № 604/874/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/61383375>.

381. Ухвала Подільського районного суду м. Києва від 18.02.2015 у справі № 758/2014/15-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/53914664>.

382. Ухвала Подільського районного суду м. Києва від 18.02.2015 у справі № 758/10462/13-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/53868772>.

383. Ухвала Подільського районного суду м. Києва від 27.09.2016 у справі № 758/11923/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/61675293>.

384. Ухвала Приморського районного суду м. Одеси від 01.04.2016 у справі № 522/5458/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/56901021>.

385. Ухвала Приморського районного суду м. Одеси від 04.03.2016 у справі №522/4129/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/56273128>.

386. Ухвала Приморського районного суду м. Одеси від 27.05.2016 у

справі № 522/9043/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/57948657>.

387. Ухвала Приморського районного суду м. Одеси від 27.10.2016 у справі 522/19480/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/62286093>.

388. Ухвала Рівненського міського суду м. Рівне від 25.10.2016 у справі 569/13208/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/62231820>.

389. Ухвала Рівненського міського суду Рівненської області від 20.12.2013 у справі № 569/22866/13-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/49911556>.

390. Ухвала Романівського районного суду Житомирської області від 27.02.2015 у справі № 290/221/15-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/57235985>.

391. Ухвала Саксаганського районного суду м. Кривого Рогу від 11.02.2015 у справі № 214/1049/15-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/45568048>.

392. Ухвала Сквирського районного суду Київської області від 08.06.2016 у справі № 376/1019/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/59123501>.

393. Ухвала Солом'янського районного суду м. Києва від 14.04.2016 у справі 760/3619/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/57246349>.

394. Ухвала Солом'янського районного суду м. Києва від 14.07.2016 у справі 760/643/16-к// Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/59158789>.

395. Ухвала Солом'янського районного суду м. Києва від 27.07.2016 у справі 760/3853/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/59216497>.

396. Ухвала Соснівського районного суду м. Черкаси від 07.07.2015 р. у справі №712/7067/15-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/49764228>.

397. Ухвала Софіївського районного суду Дніпропетровської області від 29.12.2015 у справі № 193/1630/15-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/55153246>.

398. Ухвала Суворовського районного суду м. Одеса від 18.09.2015 у справі 523/13017/15-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/61091681>.

399. Ухвала Суворовського районного суду м. Херсона від 25.03.2016 у справі №668/4943/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/56871269>.

400. Ухвала Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 12.06.2015 у справі №607/10223/15-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/45172980>.

401. Ухвала Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області

від 17.04.2013 у справі № 308/6359/13-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30851437>.

402. Ухвала Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 16.03.2016 у справі № 686/5826/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/56670189>.

403. Ухвала Хортицького районного суду м. Запоріжжя від 05.09.2016 у справі № 337/3303/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/61100466>.

404. Ухвала Хортицького районного суду м. Запорожжя від 02.06.2016 у справі № 337/1444/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/58091762>

405. Ухвала Хортицького районного суду м. Запорожжя від 08.09.2016 у справі № 337/3065/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/61183090>.

406. Ухвала Цюрупинського районного суду Херсонської області від 03.03.2015 у справі № 664/5019/14-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/47929091>.

407. Фаринник В. І. Відсторонення від посади: кримінальний процесуальний аспект / В. І. Фаринник // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). – 2014. – № 2 (65). – С. 162-171.

408. Фаринник Василь. Які хитрощі можуть застосовуватись стороною обвинувачення для обмеження прав громадян, у котрих проводиться обшук? [Електронний ресурс] / В. Фаринник // Закон і Бізнес. – 2015. – № 3 (1197) – Режим доступу : <http://zib.com.ua/ua/print/113888->

scho_potribno_znati_gromadyanam_pro_poryadok_provedennya_obs.html.

409. Фетисенко К. Г. Конституційний принцип недоторканності житла й іншого володіння особи та його реалізація при провадженні досудового розслідування : монограф. / К. Г. Фетисенко, С. Ю. Ільченко. – Х. : Видавець ФО-П Вапнярчук Н.М., 2007. – 192 с.

410. Философский словарь / под ред. И. Т. Фролова. – 5-е изд. – М. : Изд-во полит. лит-ры, 1987. – 588 с.

411. Философский энциклопедический словарь. – М. : ИНФРА-М, 2009. – 570 с.

412. Філик Н. В. Становлення відносин власності в громадянському суспільстві / Н. В. Філик, Ю. М. Белуга // Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. – 2012. – № 2. – С. 94-98.

413. Філософія : навч. посібник / [Л. В. Губерський, І.Ф. Надольний, В. П. Андрущенко та ін.] ; за ред. І.Ф. Надольного. – 7-е вид., стер. – К. : Вікар, 2008. – 534 с.

414. Харитонов Є. О. Цивільне право України : підруч. – 2-е вид., перероб. і доп. / Харитонов Є. О., Харитонova О. І., Старцев О. В. – К. : Істина, 2009. – 816 с.

415. Хартія основних прав Європейського Союзу від 07.12.2000. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_524.

416. Холостенко А. В. Питання допустимості доказів, отриманих внаслідок тимчасового вилучення майна по злочинах у сфері одержання неправомірної вигоди / А. В. Холостенко // Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні : матеріали Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. (м. Одеса, 27 листоп. 2013 р.) / відп. за вип. Ю. П. Аленін. – Одеса : Юрид. літ-ра, 2013. – С. 117-123.

417. Хотинська О. З. Обов'язковість судових рішень як конституційна засада судочинства України: дис. ... кандидата. юрид. наук : 12.00.10 / Хотинська Оксана Зіновіївна. – К., 2006. – 195 с.

418. Хрущ О. В. Тимчасовий доступ до речей і документів: правові проблеми регламентації / О. В. Хрущ // Порівняльно-аналітичне право. – 2015. – № 2. – С. 271-273.
419. Цивільне право України : підруч. : у 2-х кн. / ред. : О. В. Дзера, Н. С. Кузнєцова. Кн. 1. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 863 с.
420. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 // Відомості Верховної Ради України. – 2003 р. – №№ 40-44. – Ст. 356.
421. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар : у 2-х т. – Т. 1 / Н. С. Кузнєцова, В. В. Луць та ін. ; за ред. О.В. Дзери. – К. : Юрінком Інтер, 2011. – 808 с.
422. Цивільний кодекс України: науковий-практичний коментар / за заг. ред. Є. О. Харитонова, О. І. Харитонової, Н. Ю. Голубевої. – К. : Правова єдність, 2008. – 740 с.
423. Цуцкірідзе М. С. Фактичні підстави використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності для проведення слідчих дій / М. С. Цуцкірідзе // Боротьба з організованою злочинністю корупцією (теорія і практика). – 2011 – Вип. 24. – С. 243-251.
424. Чельцов М. А. Советский уголовный процесс / М. А. Чельцов. – М. : Юр. лит., 1951. – 423 с.
425. Черданцев А. Ф. Теория государства и права : учеб. [для вузов] / А. Ф. Черданцев. – М. : Юрайт-М, 2001. – 432 с.
426. Чернявський С. С. Проблеми тимчасового доступу до інформації, яка знаходиться в операторів та провайдерів комунікацій / С. С. Чернявський, В. О. Фінагєєв // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 1(5). – С. 179-185.
427. Четвернин В. А. Правовой институт / В. А. Четвернин // Юридическая энциклопедия ; отв. ред. Б. Н. Топорнин. – М. : Юристь, 2001. – 1272 с.
428. Шаптала Н. До питання про правову сутність принципу соціальної справедливості податкового законодавства / Н. Шаптала // Вісник

Конституційного Суду України. – 2012. – № 3. – С. 93.

429. Шевчук С. Судовий захист прав людини: практика Європейського суду з прав людини у контексті західної правової традиції / С. Шевчук. – 3-є вид. – К. : Реферат, 2010. – 848 с.

430. Шейфер С. А. Следственные действия. Основания, процессуальный порядок и доказательственное значение / С. А. Шейфер. – М. : Юрлитинформ, 2004. – 184 с.

431. Шемшученко Ю. С. Юридична енциклопедія : в 6-и т. / Ю. С. Шемшученко (гол. ред. кол). – К. : Укр. енцикл., 1999. – Т. 2. – 741 с.

432. Шершеневич Г. Ф. Учебникъ русскаго гражданскаго права. Девятое издание. – М. : издание бр. Башмаковых. – 1911. – 851 с.

433. Шибіко В. Щодо призначення і завдань кримінального судочинства України / В. Шибіко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. – 2011. – Вип. 88. – С. 16-19.

434. Шило О. Г. Новації Кримінального процесуального кодексу України щодо процесуального порядку збирання речових доказів / О. Г. Шило // Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні : матеріали Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. (м. Одеса, 27 листоп. 2013 р.). – Одеса, 2013. – С. 22–25.

435. Шумило М. Є. Наукові основи реформування досудового слідства / М. Є. Шумило // Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 8 жовт. 2010 р.). – Одеса, 2010. – С. 375-380.

436. Явич Л. С. Общая теория права / Л. С. Явич. – Л. : Изд-во Ленинград. ун-та, 1976. – 298 с.

437. Яворська О. С. Правове регулювання відносин власності за цивільним законодавством України : навч. посібник / О. С. Яворська. – К. : Атіка, 2008. – 256 с.

438. Яковлев А. А. Міжнародно-правове співробітництво у захисті права власності в системі Ради Європи: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.11 /

Яковлєв Андрій Анатолійович. – Х., 2009. – 183 с.

439. Якушев В. С. О понятії правового інститута / В. С. Якушев // Правоведение. – 1970. – № 6. – С. 62-69.

440. Яновська О. Г. Інститут оскарження на стадії досудового розслідування / О. Г. Яновська // Адвокат. – 2013. – № 1 (148). – С. 10-13.

441. Янченко І. М. Кримінально-процесуальний примус при провадженні слідчих дій : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / І. М. Янченко. – К., 2010. – 22 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Пропозиції щодо внесення змін та доповнень до чинного КПК України

1. У частині першій статті 3 КПК України:
 - пункт двадцять п'ятий статті після слів «третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт,» доповнити словами: «інший власник або володілець майна та документів»;
 - пункт двадцять шостий статті після слів «третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт,» доповнити словами: «інший власник або володілець майна та документів».
2. Частину другу статті 16 КПК України викласти в такій редакції:

«2. На підставах та в порядку, передбачених цим Кодексом, допускається тимчасове вилучення майна та попередній арешт без судового рішення».
3. Пункт п'ятий частини другої статті 36 КПК України викласти так:

«5) доручати проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій відповідним оперативним підрозділам;».
4. Пункт третій частини другої статті 40 КПК України викласти в такій редакції:

«3) доручати проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій відповідним оперативним підрозділам;».
5. У статті 41 КПК України:
 - частину першу статті викласти в такій редакції:

«1. Оперативні підрозділи органів Національної поліції, органів безпеки, Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідувань, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового і митного законодавства, органів Державної пенітенціарної служби України, органів Державної прикордонної служби України здійснюють слідчі (розшукові) дії, негласні слідчі (розшукові) дії та інші процесуальні дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, прокурора, а підрозділ детективів, оперативно-технічний підрозділ та підрозділ внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України – за письмовим дорученням детектива або прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури»;
 - частину третю статті викласти в такій редакції:

«3. Доручення слідчого, прокурора щодо проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій є обов'язковими для виконання оперативним підрозділом».

6. Частину другу статті 64-2 КПК України викласти в такій редакції:

«Права та обов'язки третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, виникають з моменту звернення прокурора до суду із клопотанням про арешт майна».

7. Параграф 5 глави 3 КПК України «Інші учасники кримінального провадження» доповнити статтею 64-3 «Інший власник або володілець майна та документів» такій редакції:

«Стаття 64-3. Інший власник або володілець майна та документів

1. Іншим власником або володільцем майна та документів є будь-яка фізична або юридична особа, у якої тимчасово вилучено майно та документи або щодо майна та документів якої вирішується питання про арешт з метою забезпечення збереження речових доказів у кримінальному провадженні.

2. Права та обов'язки іншого власника або володільця тимчасово вилученого майна та документів виникають з моменту фактичного позбавлення можливості володіти, користуватися та розпоряджатися таким майном та документами.

Інший власник або володілець тимчасово вилученого майна та документів має право:

1) бути присутнім при проведенні процесуальної дії, під час якої здійснюється тимчасове вилучення майна та документів;

2) робити заяви, що підлягають занесенню до протоколу відповідної процесуальної дії, під час якої здійснюється тимчасове вилучення майна та документів;

3) отримувати копію протоколу відповідної процесуальної дії, під час якої здійснюється тимчасове вилучення майна та документів;

4) мати представника і в будь-який момент кримінального провадження відмовитись від його послуг;

5) оскаржувати бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає в не поверненні тимчасово вилученого майна та документів у порядку, передбаченому ст. 303 цього Кодексу.

3. Права та обов'язки іншого власника або володільця, щодо майна та документів якого вирішується питання про арешт з метою забезпечення збереження речових доказів у кримінальному провадженні, виникають з моменту звернення слідчого за погодженням із прокурором або прокурора до суду із клопотанням про арешт майна.

Інший власник або володілець, щодо майна та документів якого вирішується питання про арешт з метою забезпечення збереження речових доказів у кримінальному провадженні, має право:

1) бути повідомленим про свої права та обов'язки, передбачені цим Кодексом;

2) давати пояснення, показання або відмовитися їх давати;

3) давати пояснення, показання рідною або іншою мовою, якою він вільно володіє, безоплатно за рахунок держави користуватися послугами перекладача в разі, якщо він не володіє державною мовою чи мовою, якою ведеться кримінальне провадження;

- 4) заявляти відводи та клопотання;
- 5) мати представника та в будь-який момент кримінального провадження відмовитися від його послуг;
- 6) знайомитися з матеріалами кримінального провадження, які безпосередньо стосуються обмеження його майнових прав;
- 7) бути завчасно поінформованим про час і місце розгляду клопотання про арешт майна та документів;
- 8) брати участь у розгляді клопотання про арешт майна та документів;
- 9) знайомитися з судовими рішеннями, журналом судового засідання і технічним записом розгляду клопотання про арешт майна та документів у суді;
- 10) одержувати копії процесуальних документів та письмові повідомлення, що стосуються арешту майна та документів у випадках, передбачених цим Кодексом;
- 11) оскаржувати рішення слідчого судді, суду щодо арешту майна та документів у порядку, передбаченому цим Кодексом;

12) користуватися іншими правами, передбаченими цим Кодексом.

4. Представником іншого власника або володільця майна може бути:

особа, яка в кримінальному провадженні має право бути захисником; керівник чи інша особа, уповноважена законом або установчими документами, працівник юридичної особи за довіреністю – у випадку, якщо власником або володільцем майна є юридична особа.

Повноваження представника іншого власника або володільця майна на участь у кримінальному провадженні підтверджуються:

1) документами, передбаченими статтею 50 цього Кодексу, – якщо представником іншого власника або володільця майна є особа, яка має право бути захисником у кримінальному провадженні;

2) копією установчих документів юридичної особи – якщо представником іншого власника або володільця майна є керівник юридичної особи чи інша уповноважена законом або установчими документами особа;

3) довіреністю – якщо представником іншого власника або володільця майна є працівник юридичної особи, яка є власником майна.

Представник іншого власника або володільця майна користується процесуальними правами іншого власника або володільця майна, інтереси якого він представляє.

5. Інший власник або володілець майна, їх законний представник, представник зобов'язані: прибувати за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді, а в разі неможливості своєчасного прибуття – завчасно повідомити про це, а також про причини неможливості прибуття; не перешкоджати встановленню обставин вчинення кримінального правопорушення; не розголошувати без дозволу прокурора, суду відомості, які стали їм відомі у зв'язку з участю в кримінальному провадженні і які становлять охоронювану законом таємницю» в такій редакції:

«1. Тимчасовий доступ до речей і документів полягає в наданні особою, у володінні якої знаходяться такі речі і документи, можливості ознайомитися з ними, зробити їх копії та вилучити їх (здійснити їх виїмку).

Право на отримання тимчасового доступу до речей і документів мають сторони кримінального провадження або потерпілий, які звернулися з клопотанням, а також співробітники оперативних підрозділів за дорученням слідчого або прокурора.

Тимчасовий доступ до електронних інформаційних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку здійснюється шляхом зняття копії інформації, що міститься в таких електронних інформаційних системах або їх частинах, мобільних терміналах систем зв'язку, без їх вилучення».

9. Частину першу статті 160 КПК України викласти так:

«1. Сторони кримінального провадження та потерпілий мають право звернутися до слідчого судді під час досудового розслідування чи суду під час судового провадження із клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів, за винятком випадків, зазначених у статті 161 цього Кодексу. Слідчий має право звернутися із зазначеним клопотанням за погодженням із прокурором».

10. У статті 163 КПК України:

- частину другу статті викласти такій редакції:

«2. Якщо сторона кримінального провадження або потерпілий у своєму клопотанні доведе наявність достатніх підстав вважати, що існує реальна загроза зміни або знищення речей чи документів, клопотання може бути розглянуто слідчим суддею, судом без виклику особи, у володінні якої вони знаходяться»;

- частину четверту статті викласти в такій редакції:

«4. Слідчий суддя, суд розглядає клопотання за участю особи, яка подала клопотання, та особи, у володінні якої знаходяться речі і документи, крім випадків, передбачених частиною другою цієї статті. Неприбуття за судовим викликом належним чином повідомленої особи, у володінні якої знаходяться речі і документи, не є перешкодою для розгляду клопотання»;

- перший абзац частини п'ятої статті викласти в такій редакції:

«5. Слідчий суддя, суд постановляє ухвалу про надання тимчасового доступу до речей і документів, якщо сторона кримінального провадження або потерпілий у своєму клопотанні доведе наявність достатніх підстав вважати, що ці речі або документи:»;

- перший абзац частини шостої статті викласти так:

«6. Слідчий суддя, суд постановляє ухвалу про надання тимчасового доступу до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю, якщо сторона кримінального провадження або потерпілий крім обставин, передбачених частиною п'ятою цієї статті, доведе можливість використання як доказів відомостей, що містяться в цих речах і документах, та неможливість іншими способами довести обставини, які передбачається довести за допомогою цих речей і документів»;

- частину сьому статті викласти в такій редакції:

«7. Слідчий суддя, суд в ухвалі про надання тимчасового доступу до речей і документів може дати розпорядження про надання можливості вилучення речей і документів, якщо сторона кримінального провадження або

потерпілий доведе наявність достатніх підстав вважати, що без такого вилучення існує реальна загроза зміни або знищення речей чи документів або таке вилучення необхідне для досягнення мети отримання доступу до речей і документів.».

11. Статтю 164 КПК України доповнити частиною другою в такій редакції:

«2. Оригінал ухвали виготовляється у двох примірниках, перший з яких зберігається в судовій справі, другий разом із копіями вручається особі, яка звернулася з клопотанням.».

12. Статтю 166 КПК України викласти так:

«Стаття 166. Наслідки невиконання ухвали слідчого судді, суду про тимчасовий доступ до речей і документів

1. У разі невиконання ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів слідчий суддя, суд за клопотанням сторони кримінального провадження або потерпілого, яким надано право на доступ до речей і документів на підставі ухвали, має право постановити ухвалу про дозвіл на проведення обшуку згідно з положеннями цього Кодексу з метою відшукування та вилучення зазначених речей і документів.

2. У разі якщо дозвіл на проведення обшуку надано за клопотанням сторони захисту або потерпілого, слідчий суддя, суд доручає забезпечення його проведення слідчому, прокурору або органу Національної поліції за місцем проведення цих дій. Проведення обшуку здійснюється за участю особи, за клопотанням якої надано дозвіл на його проведення, згідно з положеннями цього Кодексу».

13. Назву глави 16 КПК України викласти в такій редакції:

«Тимчасове вилучення майна та документів».

14. У статті 167 КПК України:

- назву статті викласти так:

«Підстави тимчасового вилучення майна та документів»;

- частину першу статті викласти в такій редакції:

«1. Тимчасовим вилученням майна та документів є фактичне позбавлення підозрюваного, іншого власника або володільця майна та документів можливості володіти, користуватися і розпоряджатися майном та документами, зазначеними в частині другій цієї статті, які знаходяться в їх фактичному володінні, до вирішення питання про арешт майна та документів або їх повернення»;

- перший абзац частини другої викласти в такій редакції:

«2. Тимчасово вилученим можуть бути майно та документи, щодо яких є достатні підстави вважати, що вони:»;

- частину другу статті доповнити пунктом п'ятим у такій редакції:

«5) можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження»;

- доповнити статтю частиною третьою такого змісту:

«3. Питання про інші матеріальні об'єкти, що не відносяться до майна чи документів, однак відповідають хоча б одному з критеріїв, передбачених п. 1 –

5 ч. 2 цієї статті, вирішується в порядку, передбаченому статтею 100 цього Кодексу».

15. Пункт третій частини першої статті 169 КПК України викласти в такій редакції:

«3) у випадках, передбачених частиною п'ятою статті 171, частиною третьою статті 172, частиною шостою статті 173 цього Кодексу;».

16. Назву глави 17 КПК України викласти так:

«Арешт майна та документів».

17. У статті 170 КПК України:

- назву статті викласти так:

«Накладення арешту на майно та документи»;

- перший абзац частини першої статті викласти в такій редакції:

«Арештом майна є тимчасове, до скасування у встановленому цим Кодексом порядку, позбавлення за ухвалою слідчого судді або суду права на відчуження, розпорядження, користування та/або володіння майном, щодо якого існує сукупність підстав вважати, що воно є доказом кримінального правопорушення, підлягає спеціальній конфіскації в підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, третіх осіб, конфіскації в юридичної особи, для забезпечення цивільного позову, стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди, можливої конфіскації майна. Арешт майна скасовується у встановленому цим Кодексом порядку»;

- перший абзац частини десятої статті викласти в такій редакції:

«Арешт може бути накладений у встановленому цим Кодексом порядку на рухоме чи нерухоме майно, гроші в будь-якій валюті готівкою або в безготівковій формі, у тому числі кошти та цінності, що знаходяться на банківських рахунках чи на зберіганні в банках або інших фінансових установах, видаткові операції, цінні папери, майнові, корпоративні права, документи, щодо яких ухвалою чи рішенням слідчого судді, суду визначено необхідність арешту майна»;

- частину одинадцяту статті викласти в такій редакції:

«11. Заборона або обмеження користування, розпорядження майном, а також тимчасове позбавлення фактичного володіння майном (вилучення) можуть бути застосовані лише в разі, коли існують обставини, які підтверджують, що їх незастосування призведе до приховування, пошкодження, псування, зникнення, втрати, знищення, використання, перетворення, пересування, передачі майна».

18. Статтю 175 КПК України викласти в такій редакції:

«Стаття 175. Виконання ухвали про арешт майна

1. Ухвала про арешт майна виконується негайно слідчим, прокурором.

2. Для участі в накладенні арешту на майно може бути запрошений спеціаліст.

3. Перед початком виконання ухвали особі, яка є власником або володільцем майна, а за її відсутності – іншій присутній особі має бути надана її копія.

У разі відмови добровільно виконати ухвалу про арешт майна або

наявності достатніх підстав вважати, що власник або володілець приховує майно, слідчий, прокурор мають право провести обшук у порядку, передбаченому цим Кодексом.

4. Майно, на яке накладається арешт, може бути вилучено лише в разі відповідної вказівки в ухвалі слідчого судді, суду.

5. Про накладення арешту на майно складається протокол.

У випадку вилучення майна в протоколі вказується перелік вилученого із зазначенням кількості, міри, ваги, індивідуальних ознак.

Копія протоколу вручається власнику або володільцю майна, а в разі їх відсутності – повнолітньому членові їх сім'ї або його представнику

При накладенні арешту на майно на підприємстві, в установі або організації копія протоколу вручається керівнику або представнику підприємства, установи або організації».

19. Частину першу статті 234 КПК України викласти в такій редакції:

«1. Обшук проводиться з метою:

- виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення;
- відшукання знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте в результаті його вчинення;
- встановлення місцеперебування розшукуваних осіб;
- відшукання та вилучення речей і документів у випадку, передбаченому статтею 166 цього Кодексу;
- відшукання предметів і документів, що мають значення для забезпечення цивільного позову;
- з метою виконання ухвали про накладення арешту на майно».

20. Частину третю статті 235 КПК України викласти в такій редакції:

«3. Оригінал ухвали виготовляється у двох примірниках. Перший примірник зберігається в судовій справі, другий примірник та дві копії вручаються слідчому, прокурору».

21. У статті 236 КПК України:

- у першому реченні частини сьомої статті після слів «тимчасово вилучати речі» доповнити словами «та документи»;
- частину дев'яту статті доповнити реченням такого змісту:
«У разі відсутності осіб у житлі чи іншому володінні другий примірник протоколу обшуку разом із доданим до нього описом вилучених документів і тимчасово вилучених речей (за наявності) повинен бути залишений на видному місці в житлі чи іншому володінні особи.».

22. Пункт перший частини першої статті 303 КПК України викласти так:

«1) бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає в невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення, у неповерненні тимчасово вилученого майна згідно з вимогами статті 169 цього Кодексу, а також у нездійсненні інших процесуальних дій, які він зобов'язаний вчинити у визначений цим Кодексом строк, – заявником, потерпілим, його представником чи законним

представником, підозрюваним, його захисником чи законним представником, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, власником або володільцем тимчасово вилученого майна, їх законним представником чи представником;».

23. У частині першій статті 309 КПК України:

- пункт дванадцятий викласти в такій редакції:

«12) продовження строку відсторонення від посади або відмову в ньому;». У зв'язку з цим пункт дванадцятий чинної редакції частини першої статті вважати пунктом тринадцятим;

- доповнити пунктом чотирнадцятим такого змісту:

«14) застосування запобіжного заходу у вигляді застави в частині її розміру;»;

- доповнити пунктом п'ятнадцятим у такій редакції:

«15) дозвіл на проведення обшуку або відмову в проведенні обшуку.».

Анкета
для опитування суддів, слідчих органів Національної поліції України
та прокурорів органів прокуратури України

Шановні колеги! Ми проводимо дослідження проблемних питань реалізації конституційного принципу недоторканності права власності на стадії досудового розслідування. У зв'язку з цим просимо Вас заповнити дану анкету. Обведіть, будь-ласка, номер певного варіанту запропонованої відповіді.

1. На якій посаді і в якому регіоні України Ви працюєте?

1.1. Слідчого.

1.2. Прокурора.

1.3. Судді.

1.4. Місто, область _____.

2. Чи є необхідність унормування в КПК України положень щодо надання співробітникам оперативних підрозділів права на тимчасовий доступ до речей і документів за дорученням слідчого прокурора?

2.1. Так.

2.2. Ні.

2.3. Немає необхідності, оскільки слідчий, прокурор згідно з чиним КПК України має право доручити співробітникам оперативних підрозділів виконати ухвалу про тимчасовий доступ до речей і документів.

3. Чи має право особа, у володінні якої знаходяться речі та документи, ознайомитись із клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів та доданими в його обґрунтування матеріалами?

3.1. Так, оскільки таке клопотання може стосуватися прав та законних інтересів такої особи.

3.2. Ні, оскільки таке право не передбачене чинним КПК України.

4. Чи вважаєте Ви, що всі матеріальні об'єкти, вилучені під час проведення обшуку, огляду й затримання, та на вилучення яких не було надано дозволу слідчого судді, є тимчасово вилученим майном?

4.1. Так, оскільки на їх вилучення не було надано дозвіл в ухвалі слідчого судді.

4.2. Ні, лише ті речі, які можна віднести до майна в розумінні чинного законодавства.

5. Чи вважаєте Ви, що речі та документи, які вилучені на підставі ухвали слідчого судді про тимчасовий доступ до речей і документів із можливістю їх вилучення, є тимчасово вилученим майном?

5.1. Так.

5.2. Ні.

6. Чи є, на Вашу думку, позитивним розширення кола осіб, на майно яких може бути накладено арешт?

6.1. Так, оскільки попередня редакція глави 17 КПК України дуже обмежувала можливість забезпечення схоронності майна, яке могло бути

доказом у кримінальному провадженні.

6.2. Ні, оскільки необґрунтовано обмежуються права власників або володільців майна, які можуть навіть не мати процесуального статусу в кримінальному провадженні.

7. Чи підтримуєте Ви пропозицію щодо доповнення ч. 1 та ч. 11 ст. 170 КПК України положенням про те, що арешт майна може полягати, зокрема, у наданні можливості тимчасового позбавлення фактичного володіння майном (вилучення)?

7.1. Так.

7.2. Ні, вважаю, що в такому доповненні немає необхідності, оскільки слідчий або прокурор на підставі ухвали про арешт майна можуть вилучити таке майно.

7.3. Так, оскільки чинним КПК України не врегульовано можливість вилучення майна, на яке накладено арешт.

8. Чи підтримуєте Ви пропозицію щодо необхідності доповнення ч. 10 ст. 170 КПК України положенням про те, що арешт може бути накладено також на документи?

8.1. Так.

8.2. Ні.

9. Чи підтримуєте Ви пропозицію щодо необхідності більш детального врегулювання порядку виконання ухвали про арешт майна?

9.1. Так.

9.2. Ні.

10. Чи вважаєте Ви доцільною пропозицію щодо необхідності нормативного врегулювання процесуального статусу іншого власника або володільця майна, який буде єдиним для осіб, які не є стороною кримінального провадження, однак їх майнові права обмежуються при застосуванні таких заходів забезпечення кримінального провадження, як тимчасове вилучення майна та арешт майна, а також у випадку неповнення тимчасово вилученого майна слідчим, прокурором?

10.1. Так.

10.2. Ні.

11. Чи підтримуєте Ви пропозицію щодо необхідності встановлення питання про виготовлення двох примірників оригіналу ухвали про надання дозволу на обшук житла чи іншого володіння?

11.1. Так.

11.2. Ні.

12. У роботі пропонується ч. 1 ст. 309 КПК України доповнити такими пунктами: «12) продовження строку відсторонення від посади або відмову у ньому; п. 12 чинного КПК вважати п. 13; 14) застосування запобіжного заходу у вигляді застави в частині її розміру; 15) дозвіл на проведення обшуку або відмову у проведенні обшуку». Як, на Вашу думку, чи є необхідним розширення переліку ухвал слідчого судді, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування?

12.1. Так.

12.2. Ні.

**Результати
анкетування суддів, слідчих органів Національної поліції України
та прокурорів органів прокуратури України Київської, Чернігівської
областей та міста Києва**

№ з/п	Поставлені запитання та варіанти відповідей	Слідчі (82 особи)	Прокурори (35 осіб)	Судді (23 особи)
1	2. Чи є необхідність унормування в КПК України положень щодо надання співробітникам оперативних підрозділів права на тимчасовий доступ до речей і документів за дорученням слідчого, прокурора?			
	2.1. Так.	94%	94%	87%
	2.2. Ні.	2%	3%	8%
	2.3. Немає необхідності, оскільки слідчий, прокурор згідно з чинним КПК України має право доручити співробітникам оперативних підрозділів виконати ухвалу про тимчасовий доступ до речей і документів.	4%	3%	5%
2	3. Чи має право особа, у володінні якої знаходяться речі та документи, ознайомитись із клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів та доданими в його обґрунтування матеріалами?			
	3.1. Так, оскільки таке клопотання може стосуватися прав і законних інтересів такої особи.	4%	13%	5%
	3.2. Ні, оскільки таке право не передбачене чинним КПК України.	96%	87%	95%
3	4. Чи вважаєте Ви, що всі матеріальні об'єкти, вилучені під час проведення обшуку, огляду й затримання та на вилучення яких не було надано дозвіл слідчого судді, є тимчасово вилученим майном?			
	4.1. Так, оскільки на їх вилучення не було надано дозвіл в ухвалі слідчого судді.	72%	56%	41%
	4.2. Ні, лише ті речі, які можна віднести до майна в розумінні чинного законодавства.	28%	44%	59%
4	5. Чи вважаєте Ви, що речі та документи, які вилучені на підставі ухвали слідчого судді про тимчасовий доступ до речей і документів з можливістю їх вилучення, є тимчасово вилученим майном?			
	5.1. Так.	43%	41%	21%

	5.2. Ні.	57%	59%	79%
5	6. Чи є, на Вашу думку, позитивним розширення кола осіб, на майно яких може бути накладено арешт?			
	6.1. Так, оскільки попередня редакція глави 17 КПК України дуже обмежувала можливість забезпечення схоронності майна, яке могло бути доказом у кримінальному провадженні.	78%	81%	91%
	6.2. Ні, оскільки необґрунтовано обмежуються права власників або володільців майна, які можуть навіть не мати процесуального статусу в кримінальному провадженні.	22%	19%	9%
6	7. Чи підтримуєте Ви пропозицію щодо доповнення ч. 1 та ч. 11 ст. 170 КПК України положенням про те, що арешт майна може полягати, зокрема, у наданні можливості тимчасового позбавлення фактичного володіння майном (вилучення)?			
	7.1. Так.	11%	16%	21%
	7.2. Ні, вважаю, що в такому доповненні немає необхідності, оскільки слідчий або прокурор на підставі ухвали про арешт майна можуть вилучити таке майно.	21%	7%	24%
	7.3. Так, оскільки чинним КПК України не врегульовано можливість вилучення майна, на яке накладено арешт.	68%	77%	55%
7	8. Чи підтримуєте Ви пропозицію щодо необхідності доповнення ч. 10 ст. 170 КПК України положенням про те, що арешт може бути накладено також на документи?			
	8.1. Так.	94%	97%	95%
	8.2. Ні.	6%	3%	5%
8	9. Чи підтримуєте Ви пропозицію щодо необхідності більш детального врегулювання порядку виконання ухвали про арешт майна?			
	9.1. Так.	68%	79%	83%
	9.2. Ні.	22%	21%	17%
9	10. Чи вважаєте Ви доцільною пропозицію щодо необхідності нормативного врегулювання процесуального статусу іншого власника або володільця майна, який буде єдиним для осіб, які не є стороною кримінального провадження, однак їх майнові права обмежуються при застосуванні таких заходів забезпечення кримінального провадження, як тимчасове вилучення майна та арешт майна, а також у випадку			

	неповернення тимчасово вилученого майна слідчим, прокурором?			
	10.1. Так.	72%	87%	92%
	10.2. Ні.	28%	13%	8%
10	11. Чи підтримуєте Ви пропозицію щодо необхідності внормування питання про виготовлення двох примірників оригіналу ухвали про надання дозволу на обшук житла чи іншого володіння?			
	11.1. Так.	67%	71%	83%
	11.2. Ні.	33%	29%	17%
11	12. У роботі пропонується ч. 1 ст. 309 КПК України доповнити такими пунктами: «12) продовження строку відсторонення від посади або відмову в ньому; п. 12 чинного КПК вважати п. 13; 14) застосування запобіжного заходу у вигляді застави в частині її розміру; 15) дозвіл на проведення обшуку або відмову в проведенні обшуку». Як, на Вашу думку, чи є необхідним розширення переліку ухвал слідчого судді, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування?			
	12.1. Так.	38%	47%	51%
	12.2. Ні.	62%	53%	49%

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ ІНСТИТУТ ЗАКОНОДАВСТВА

04053, Київ, пров. Несторівський, 4, тел. 235 96 01, факс. 235 96 05, e-mail: zak_norm@rada.gov.ua

№ 22/528-1-15

„10” 10 2016 р.

АКТ

впровадження у практичну діяльність Інституту законодавства Верховної Ради України результатів дисертаційного дослідження Музиченка Олексія Володимировича на тему «Реалізація конституційного принципу недоторканості права власності на стадії досудового розслідування»

Повідомляємо спеціалізованій вченій раді, що наукові положення, розроблені здобувачем кафедри кримінально-правових дисциплін факультету права та масових комунікацій Харківського національного університету внутрішніх справ О. В. Музиченком при написанні дисертаційного дослідження на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність на тему «Реалізація конституційного принципу недоторканості права власності на стадії досудового розслідування», які стосуються удосконалення кримінального процесуального законодавства України, а саме: внесення змін та доповнень до статей 36, 40, 41, 159, 160, 163, 166, 167, 303, 309 та доповнення новою статтею 64-3 Кримінального процесуального кодексу України, мають необхідний теоретичний та методологічний рівень, наукову і практичну значимість та можуть бути використані Верховною Радою при підготовці відповідних законопроектів.

Зокрема, заслуговують на увагу пропозиції щодо внесення змін та доповнень до частини першої статті 159, частини першої статті 160, частин другої, четвертої, п'ятої, шостої, сьомої статті 163, статті 166 КПК України (стосовно врегулювання права потерпілого на звернення з клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів); викладення у новій редакції пункту 3 частини другої статті 40, статті 41, частини першої статті 159 КПК України (стосовно необхідності надання тимчасового доступу до речей і документів співробітникам оперативних підрозділів за дорученням слідчого, прокурора); доповнення КПК України новою статтею 64-3, у якій визначається правовий статус власника або володільця майна та документів, що буде єдиним для осіб, які не є стороною кримінального провадження, однак їх права обмежуються при застосуванні таких заходів забезпечення кримінального провадження як тимчасове вилучення майна та арешт майна, а також при оскарженні бездіяльності слідчого прокурора, яка полягає у неповерненні тимчасово вилученого майна.

Висновки та рекомендації О. В. Музиченка прийняті до уваги Інститутом законодавства Верховної Ради України і можуть враховуватись при підготовці експертно-аналітичних матеріалів для відповідних Комітетів Верховної Ради України, з метою удосконалення приписів чинного Кримінального процесуального кодексу України.

Директор,
член-кореспондент
НАН України

О. Л. Копиленко

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Заступник начальника

Головного слідчого управління

Національної поліції України

полковник поліції

Р.М. Дударець
Р.М. Дударець

10. 10 2016 р.

А К Т

впровадження у практичну діяльність органів внутрішніх справ матеріалів дисертаційного дослідження здобувача кафедри кримінально-правових дисциплін факультету права та масових комунікацій Харківського національного університету внутрішніх справ Музиченка Олексія Володимировича на тему: «Реалізація конституційного принципу недоторканності права власності на стадії досудового розслідування»

Комісія у складі: заступника начальника відділу ГСУ НП України, кандидата юридичних наук Мірковця Д.М., старшого слідчого в особливо важливих справах ГСУ НП України, кандидата юридичних наук Шевчишена А.В., старшого слідчого в особливо важливих справах ГСУ НП України Довбаша С.С., склала цей акт про те, що матеріали дисертаційного дослідження здобувача кафедри кримінально-правових дисциплін факультету права та масових комунікацій Харківського національного університету внутрішніх справ Музиченка Олексія Володимировича на тему: «Реалізація конституційного принципу недоторканності права власності на стадії досудового розслідування» можуть застосовуватися у практичній діяльності слідчих підрозділів, а також під час проведення занять в системі службової підготовки.

Заступник начальника відділу
ГСУ НП України
кандидат юридичних наук

Д.М. Мірковець

Д.М. Мірковець

Старший слідчий в особливо важливих справах
ГСУ НП України
кандидат юридичних наук

А.В. Шевчишен

А.В. Шевчишен

Старший слідчий в особливо важливих справах
ГСУ НП України

С.С. Довбаш

С.С. Довбаш